

B. Okudzsava
Szegény Avroszimov

OLCSO RÖNVI TRAR

Bulat Okudzsava

SZEGÉNY
AVROSZIMOV

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

A mű eredeti címe
Булат Окуджава:
Бедный Авросимов
„Дружба народов”, 1969. № 4, 5, 6

Fordította és az utószót írta

MAKAI IMRE

ISBN 963 15 0639 8

© Bulat Okudzsava, 1969

Szerkeszti: Varga Katalin

Ivan Jevdokimovics Avroszimov, ez a jól megtermett, pirospozsgás fiatalember, akinek egymástól távol ülő kek szemében mindig ámulat, sőt rajongás tukrozódott, a vas-kos füzetnek még a felét sem tudta megszarnozni, amikor a tarkójával megérezte, hogy emberek jelentek meg a szobában.

Nesztelenul léptek be, és ezzel ugyancsak zavarba ejtették, sőt megijesztették.

Valóban: nem tréfadolog ez; vagy kegyed talán, tisztelt uram, nem remegne meg és nem huzná össze magát, amikor abba a szobába, ahol egyedül szándékozott foglalatoskodni, egyszer csak bevonulnak olyan elokelő személyiségek, akikhez képest kegyed – senki.

És nem az történt, hogy egyikük arra jártában, véletlenül betekintett az ajton (bar az ijedtség akkor se marad el), hanem az egész Magas Bizottmány – az összes rendjelekkel és kitüntetésekkal – bevonult a hosszú asztalhoz, akarha unnepi lakoma készülne.

Avroszimov fejében, bármennyire megrémult is, felvillant ez a talán nem egészen szerencsés kép a lakomaasztalt illetően, mert a Péter téren lezajlott, hírhedt és szornyű vállalkozás óta már eltelt körülbelul egy hónap, ugyhogy az akkori rémületet lassankent vékony kéreg vontata be.

Ivan Avroszimov, vidéki lévén, soha nem is gondolta, hogy ennyire kegyes lesz hozzá a véletlen, és már fiatal-korában olyan allasba emeli, amilyenrol azelőtt nem is álmodhatott, és olyan helyre hozzá, ahol majd eldől annak

a vállalkozásnak a sorsa, mely olyan nagy port vert fel az országban.

Bár hősünk a főasztaltól tisztos távolban, egy sarokban álló asztalkánál ült, és nem volt szabad megszólalnia, sőt oda se dughatta az orrát, azért egy csöppet sem érezte magát mellőzöttnek. És hát csakugyan: egészen váratlanul érte ez a szerencse, mert ha Artamon Mihajlovics Avroszimov nyugalmazott törzskapitány, a nagybátyja azon a nevezetes reggelen nem megy oda a térre csak úgy, merő kíváncsiságból: hogyan sorakoznak fel a katonák Nagy Péter emlékműve körül; ha nem látja meg Nyikolaj Pavlovicsot, a fiatal császárt, aki lovaglócsizmás lábával nagyokat dobbanva azt kiáltja a kocsisokból meg mesteremberekből álló gyülelész nepségnek: „Majd adok én nektek!”; ha nem rohan kivont karddal erre a tömegre, a látását elhomályosító dühvel, amiért nem engedelmeskedett a cárnak, és végül ha a tömeg nem juhászodik meg, akkor hősuak nem szarnyal ilyen magasra.

De minden pontosan úgy történt, és őfelsége kegyeskedett felfigyelni Artamon Mihajlovicsra, meg hűséges alattvalói igyekezetére, sőt azt is mondta neki: „Derék ember vagy, nem feledkezem meg rólad . . .”

És valóban nem feledkezett meg, mert Artamon Mihajlovicshoz, aki hajlott kora ellenére csatlakozott a cár fegyveres kíséretéhez, alig egy óra múlva odaugrott egy tábornok hadsegéde vagy egy ezredes, de lehet, hogy nem is ez és nem is az, hanem maga a tábornok, és máris húzta maga után, Csernisev vagy Miloradovics gróf pedig, véres arccal, feléje nyújtotta fehér kesztyűs kezét . . .

A bácsi nem mondta el, mi volt abban a kesztyűben, de később csak egy szót kellett ejtenie unokaöccséről, és azt a gróf máris magas posztra emelte: leültette egy székre, hogy gyorsan, de jól olvashatóan jegyezzen fel mindent, ami elhangzik a Vizsgáló Bizottságban, ahol ezek a büszke és megközelíthetetlen államférfiak teljes szigorúsággal arról faggatják a partütőket: egyáltalában hogyan fordulhatott

meg a fejükben olyasmi, hogy fegyverrel vonuljanak ki a térre.

Immár csaknem egy hete foglalta el helyét azon a széken Ivan Avroszimov, immár csaknem egy hete járt be reggelenként a Péter-Pál erőd udvarára, de sehogy sem tudta megszokni, és mindannyiszor összerezte, amikor felröppent előtte a csikos sorompórúd.

És mialatt egyenest előre nézve, sietősen kocogott az udvaron át, mit sem törődve a méltósággal meg a szülőföldjén begyakorolt járassal – otthon ugyanis a fejet feltartva, lassan járt, nehogy azt gondolják, hogy csak amolyan incifinci ifjunc, holott mégiscsak Avroszimov ő, kétszáz jobbágy gazdája –, mialatt tehát így kocogott befelé, mindenféle szornyú gondolatok kerítették hatalmukba az erőd sötét falainak meg a kazamaták ablakainak hatására, amelyek mögött élő emberek rothadtak elevenen.

Mint mindig, ma reggel is szinte futott az udvaron át, hogy mielőbb leülhessen arra a csodálatos székre, ám ekkor a múlt alkalmaktól eltérően – amikor csupán félelem, sőt rémület dermesztette –, egyszer csak azt érezte, hogy valamiképp megkönnyebbült a lelke, és mindjárt rá is eszmélt: ennek az a felismerés az oka, hogy ő nem tartozik azok közé, akikkel most zsúfolásig tele vannak a kazamaták.

Istenem, milyen jól van elrendezve, hogy az ártatlan szabadon lélegezhet, hogy van bíró, aki mindent lát, mindent tud, úgyhogy semmivel sem lehet félrevezetni. Mert hisz úgy is történhetett volna, hogy most ő, Ivan Avroszimov járna bilincses lábbal . . . De nem így történt.

Így hát ez volt az első nap, amikor hősünk igazán szabadon fellélegezhetett. Helyzetének minden előnyét hálásan értékelve fel is lélegzett. Ekkor, mintegy gondolatainak megerősítéseképpen, szomorú menet bukkant elébe; ez egy bűnösből állt – aki a havon vonszolta láncait – meg két katonából, elől pedig egy tiszt haladt. Avroszimov nem tudta, hová viszik a gonosztévőt, ez nem is volt fontos, de

még egyszer boldogan felsóhajtott, mintha ő maga csak az imént szabadult volna ki, ezenkívül abbahagyta a kocogást, felszegte a fejét, hogy semmi hasonlóság se legyen, és legalább ő maga újra érezze az óriási különbséget kettőjük között . . .

A gonosztévő pedig jött feléje; olyan helyre értek, hogy Avroszimov nem kanyarodhatott félre, így hát inkább megállt, nehogy véletlenül hozzáérjen a gonosztévőhöz, nehogy súrolja. Így állt, látva a rab közeledését, és a fejét felemelve a legteljesebb megvetés kifejezését igyekezett arcára erőltetni, bár a rémület okozta halványság minden iparkodása ellenére is előütközött, és szaporán remegett az ajka.

A gonosztévő pedig egyre közeledett. Zömök ember volt. A drága, de már kopott köpeny a vállára volt vetve. Bizonytalan lábbal lépkedett a hóban. Szürke nankingsapkája alól a homlokára csúszott meglehetősen gyér, szőkés üstöke. Ó, ismerős volt ez az arc, ismerős! És a fiatal Avroszimov szigorúan a gonosztévő szemébe nézett. De nem látta a szemét. Nem volt szeme. Csak egy fehér lepény volt a helyén. Avroszimov meghökkenve jobban megnézte, és egyszeriben rádöbbsent: szent ég, ez rongy! A bűnös szeme be volt kötve, a kísérők pedig szorosan mellette haiadtak, hogy ne tévessze el az irányt.

De miért kötötték be a szemét? Ez az intézkedés hő-sünknek sehogy se fért a fejébe, és csak állt ott a havon, amíg a szomorú menet el nem tűnt az épület sarka mögött – nem tudni, hová. Vajon tudta ez a zömök ember, milyen siralmasan végződik vállalkozása, mikor – bizonyára erőtől és egészségtől duzzadva – összekiabálta katonáit, és szidalmat szórt ő császári felségére? Vajon tudta-e, hogy majd így, bekötött szemmel kísérik át az erőd udvarán, és ő, Avroszimov, tiszta lelkiismerettel nézi? Tudta-e? Nem, nem tudta. A kevélységtől meg a nagyravágyástól emésztve bizonyára kárörömmel nevetett, és a kezét dörzsölve előre élvezte, hogyan fog meg-

alázva kegyelemért könyörögni neki maga az uralkodó, a császár, mert hisz ez a gonosztevő nem is tervezhette el merényletét anélkül, hogy ebben ne reménykedett volna. És hát Artamon Mihajlovics, a nagybátyja sem csak úgy, minden ok nélkül rántott kardot és rohant a tömegnek, amelyet semmi sem érdekel a világon, ha gaztetteket követhet el. És ezek a magas rangú emberek nem szórakozásból jönnek össze mindennap ebben a szobában, ahová Avroszimovot is bejuttatta a szerencse, hanem azért gyűlnek össze, hogy meghányják-vessék, hogyan tisztítsak meg az országot a lázadások sötétségétől és a zűrzavar szorongatásától.

Méltóságteljesen és szilárd lélekkel így elmélkedett hősünk, amíg a szomorú menet el nem tűnt az épület sarka mögött; ezután továbbkocogott széke felé.

Azért jelent meg a kitűzött időnél jóval hamarabb a Vizsgáló Bizottság termében, mert csendes magányban gondosan fel akart készülni munkájára, de a magas rangú emberek azon nyomban bevonultak, mintha nem mernék egyedül hagyni önmagával a fiatal Avroszimovot. Csillogó vállrojtokkal, egymás után léptek be, anélkül, hogy hősünk felé tekintettek volna; a padlót szinte nem is érintve, zajtalanul jöttek, baljós, tarka soruk patakként szétvált az ajtónál, és a sötétkék posztóval bevont hosszú asztalt körülvéve folyt tovább.

Avroszimov a kezét nadrágja varrásán kinyújtva, állva fogadta őket, és arcukra szegezte a tekintetét, bár semmit sem látott, csupán valami mozgolódást, csillogást és lenge sürgés-forgást; csak amikor mindnyájan leültek magas támlájú székekre, akkor tisztult ki valamelyest a látása és mint valami ködön át, akkor tudta megkülönböztetni végre ennek a káprázatos csoportnak egyes képviselőit.

Amikor Ariadna Szemjonovna, az édesanyja, búcsúszavakkal útjára bocsátotta, Avroszimov sehogy sem értette könnyeit és félelmét, mert az ő felemelkedése, ha váratlan és gyors is, azért mégsem a véletlen műve, utó-

végre Artamon Mihajlovics szerencsés találkozásai a cárral, majd sürgős levele és így tovább – mindezek a sors jelei, amelynek titkos mozgását egyelőre senki sem tudja megmagyarázni.

De nézzünk csak jobban körül, gondoljunk csak bele. Sok különféle ember lézengett akkor reggel a téren, sok unokaocs és csemete várta isten hata mögötti zugában a sors kegyét, olyanok, akik zsenge gyermekkoruk óta nem láttak semmit, amitől megremegtek, elamultak, szívdobogást kaptak volna, tehát nem véletlen az, hogy éppen Artamon Mihajlovics rántotta ki a kardját, és hogy levelet írt az unokaoccsének: azonnal induljon hozzá... Ok nélkül történt volna ez?

És maga, édesanyám, hiába hullatja könnyeit, hasonlóan cselédasszonyaihoz, akik újoncnak adják a fiaikat. Nem tréfádolog az, ha az ember Szentpétervárra kerül, annak is a szívébe, közel a fiatal uralkodóhoz, úgyhogy talan őt magát is sikerül majd színről színre látni, áhítattal és szeretettel teli mély meghajlással köszönteni... Istennem, hat bőven elég lesz nekem az a sok hazai besózott meg füstölt hús és cukorban főtt gyümölcs, hisz nem a svéddekhez indulok! Nem fogok lefogyni, és hát Jerofejics is ügyel rám. Ami pedig a kézírásomat illeti, hát a betűvetésben felérek én akárki fiával, ezt maga is tudja, a duhajkodás nem kenyerem, még karácsonykor sem; ha megkóstolom is az italt, csak egészen keveset kortyintok, azt is a maga engedelmével, úgyhogy én fűtyülök a fővárosi tivornyákra, badarság az egész. Akik pedig eldözsölik a vagyonukat, mert túl sokat megengedtek nekik, később forró fejjel épp azok vagnak bele mindenféle törvényellenes vállalkozásokba... Én azonban világos fejjel, tiszta szívvel és nyugodt lélekkel a cár szolgálatába indulok.

Amikor a födeles szán végre kijutott az urasági udvarról, es a havat felve tovasiklott a simára taposott úton, a falucska pedig már eltűnt a kis erdő mögött – apránként

minden kezdett elcsitulni: szinte feledésbe merültek a mama könnyei, a társalkodónők arca, a panaszok, a banatos szavak, minden . . . De a fiatal Avroszimov lelkében mégis maradt valami nyugtalanság, amelytől nem tudott megszabadulni, úgyhogy az ott kapart valahol legbelül, pusmogva csipkedte, és hideggel árasztotta el.

Mialatt mindezen eltűnődött, természetesen észre sem vette, hogy bevezették a következő gonosztévőt, amikor pedig észrevette, annak az arcáról a kísérők szótlanul már lerántották a kötést, hogy körülnézhesen.

Körül is nézett. A mi Avroszimovunk pedig élvezettel képzelte el, hogy ez a gonosztévő mindent lát maga körül; hogy sötétkék karikák futnak el a szeme előtt; hogy reszket, de azt színleli, hogy egyáltalán nem fél – ismét próbára teszi a sorsot.

Hősünk barátságtalanul nézett a gonosztévő szemébe, az meg igen közönyösen, sőt kelletlenül viszonzta elidegenedett tekintetével, de Avroszimov megismerte! Észébe jutott az erőd udvara meg ez a zömök rab, ahogy kísérettel feléje közeledett . . .

Csend támadt. Hallani lehetett, ahogy odakint hull a hó, és neki-nekiütődik az ablaküvegnek. A bűnös – még fiatal ezredes – biccentett az asztalnál ülőknek, éppenséggel csak biccentett, és eltakarta a szemét. Érdekes. Alighanem jobban tenné, ha letérdelne . . .

Avroszimov előkészítette tollát, és megcélozta a papírt, bár nem nagyon tudta elképzelni, mit lehet kérdezni ettől a kerekarcútól, akinek apró szemében nincs sem bűnbánat, sem könyörgés . . . Ekkor az ezredes kezére fordította figyelmét: meg volt bilincselve, ujjai remegtek; a gonosztévő ezzel elárulta, hogy fél ezektől a magas rangú személyektől, akik szótlanul, haragosan néznek rá.

A hó súrolta az ablaküvegeket. A kísérő tisztek, alig észrevehetően, egyik lábukról a másikra álltak. No, kezadjék már el, legfőbb ideje! Úgy, ahogy tegnap, tegnapelőtt: neve, származása, foglalkozása; ki vonta bele a bűnös

összeesküvésbe és mikor; miért és hogyan szánta rá magát a csatlakozásra – és így tovább és így tovább –, hogy miként cinkostársai, ez is remegő hangon és szomorúan válaszolgasson, mert most már nem maradt semmi más, mint válaszolni, és minden restelkedés nélkül, hangosan, bűnbánóan zokogni. Hősünk látta, ahogy a főhelyen ülő kegyelmes gróf ajka megmozdul, a szemé közben a gonosztévőre szegeződik, az pedig egészen előrehajol, mint-ha meg akarná csókolni a gróf eres, öreg kezét.

Tehát lehet tőle kérdezni mindent, amíg még a gyengeségtől és a félelmtől elalélva a padlóra nem zuhan; lehet faggatni, hogy az utolsóig kibogozzanak minden csomót, és végképp elvegyék a kedvüket másoknak attól, hogy újra ilyen görcsöket kössenek . . .

Tegnapelőtt például hogy sírt az a herceg! Nem zavarta e magas állású személyek jelenléte sem – sírt, és könnyeit szétkenete arcán a tenyerével. Az embernek nem fér a fejébe: hogy szánhatta magát ilyen gyalazatra az a herceg? Valóban – némelyik annal többet kíván, minél többje van. Éppen ezért intették őt, Avroszimovot, már gyermekkorától: ne hordd fenn az orrod, ne légy kevély, és ne áhítozz a máséra. Ó, édesanyjának nemhiába volt élettapasztalata – felismerte a mocskot, amelybe nemhogy belelépni, hanem még beleköpni is szégyen. Ő ezt mind a magáévá is tette. És a herceg? Miért kóstolt bele ez a herceg a tiltott gyümölcsbe? . . .

Ám ekkor a fiatal Avroszimov meglátta a közvetlenül föléje hajló Alekszandr Dmitrijevics Borovkovot, a kancellaria vezetőjét, aki sárga orrlyukát tágra fújva fürkészte hősünket; ettől hideg lett Avroszimov tarkója, a keze meg ragadós és síkos, úgyhogy ujjai közül kicsúszott a toll. A csend tovább tartott, ám ekkor megszólalt a titoknak; suttogva ugyan, de Avroszimov félelmében szinte mennydörgésnek érezte a hangját.

– Mi az, uram? Talán alszik? . . .

Ekkor a titoknak intett a kezével, és Avroszimov fülébe

máris berobbant egy hang, amely a terem túlsó végéből jött, ahol szokatlanul meggörnyedve a gonosztévő állt. Erre Avroszimov, miután egy pillanatra összehúzta a szemét, és elrejtette félelmét, nekiszegezte tollát a papírnak, és nekilátott az írásnak; buzgón és igen gyorsan írt, igyekezve pótolni a rendkívüli értelemmel teli, de elmulasztott hangokat, szavakat. Azaz csak úgy tetszett neki, mintha nekilátott volna az írásnak, mert a keze valójában változatlanul mozdulatlan maradt, valami különös gyengeség fogta el egész testét, és érezte, ahogy a vér a fejébe tódulva szinte perzseli arcát, amely amúgy sem dicsekedhetett nemes halványsággal. És nem azért történt így, mert Borovkov föléje hajolt, noha már ez magában véve is borzasztó volt, hanem azért, mert minden várakozás ellenére kedvesen odatoltak egy karosszéket a gonosztévőnek, és hellyel kínálták, ahelyett, hogy egy lökéssel térdre rogyasztottak volna, ahogy megérdemli.

Így meglehet, hogy egyáltalán nem is bűnös, hanem ellenkezőleg – herceg? De a tegnapelőtti is herceg volt, mégsem riadt vissza a cárgyilkosságtól. Tehát bűnös ő, mert hisz őt kísérték bekötött szemmel az erőd udvarán át, ámbár szeszély és titok bőven akad a főnemeseknél (mit sem számít a bekötött szem), lám, karosszékben kínálnak neki helyet . . . Csakhogy a kezén bilincs van! És megint valami nagyon ismerős vonas tűnt fel a faggatott gonosztévő egész ábrázatán, de hogy mi ez – nem tudta felfogni.

A bűnös alig hallhatóan lehelte a nevét, úgyhogy Avroszimov jóformán nem is hallotta, és mozdulatlan maradt a tolla, míg Borovkov oda nem ugrott hozzá és föléje hajolva, elkeseredetten azt nem súgta neki: „Ez Pesztyel, uram! . . .”

Avroszimov gondosan kanyargatta a furcsa nevet, és arról sem feledkezett meg, hogy a kezdőbetűt megtoldja kacsakaringókkal, ahogy dúkál; ezután Borovkov visszament a főasztalnál álló székéhez.

A többi már simábban ment, mert segített a gyakorlat, amelyre Avroszimov az alatt a hét nap alatt tett szert, amelyeket – más, fővárosi írástudókkal felváltva – asztalkája mellett ült végig.

A toll könnyedén siklott, mint a szán, amely Szentpétervárra hozta őt, és gyorsan is, amilyen gyors volt életpályájának felívelése, úgyhogy néha úgy érezte: a Magas Bizottmány tagjai most buzgalmával elégedetten tekingetnek feléje, ő pedig a beszéd értelmét szinte fel se fogva, tőle telhetően iparkodott... És csupán akkor, amikor a bűnösnek időt adtak, hogy a következő kérdésen gondolkozzék, az pedig a láncával csörömpölve a szeméhez emelte a kérdőlapot, csupán akkor tért vissza a szilaj vágatásból, és pillantott rá a Bizottmány tagjaira.

A gonosztévő ráérősen átnézte a hozzá intézett kérdéseket, a Bizottmány tagjai pedig halkan beszélgettek, és egy csöppet sem csodálkoztak azon, hogy a bűnös is karosszékben ül, mintha éppen ő készülne kérdéseket feltenni. Avroszimov szinte rosszul lett ettől a gondolattól, az a finom kezű, göndör hajú, szép lovas testőr pedig, aki az ajtónál állt, hősünkre tekintett, és váratlanul elmosolyodott, de csak az ajkával, majd mindjárt a szájához emelte kezét, mintha el akarná takarni az ásitását, és ez a mozdulat visszhangot keltett Avroszimov emlékezetében: eszébe jutott az az egészen hihetetlen eset, amely ma reggel történt vele, amikor köpenye szárnyait egymásra hajtva kiszaladt abból a házból, ahol szállást bérelt, hogy siessen az erődbe, a székéhez. Abban a pillanatban, amikor kirohant a kapun, szinte összeütközött egy káprázatos külsejű fiatal hölggyel, aki alig tudott félreugrani. Avroszimov bocsánatkérésére pedig válaszul az ajkához emelte ujjait, majd hősünket kíváncsi, sőt hívogató tekintettel jól megnézve, a rá várakozó fényűző fogathoz iramlott.

Avroszimov még sokáig állt egy helyben, bár a szán rég eltűnt, elvitte a gyönyörű ismeretlent, és a reggeli hóvihar már behordta a szántalpak nyomait. Mindez igen gyorsan

játszódott le, de hősünknek, aki mohón vágódott minden szokatlanságra, mégis sikerült szemügyre vennie a hölgy arcát, telt ajkat, egő szemet és egyenes, szabályos egy kissé rózsaszínű orrocskáját. Ki volt ez a nő? Nagyon meglehet, hogy kereskedő lánya, bár ezt maris megcáfolta előkelő kecsessége és fogata, amilyenről kereskedők nem is almodhatnak. De ha előkelő hölgy létere elhatározta, hogy keresi a találkozást vele, Avroszim ovval, akkor bizonyára nyomos oka van rá. Mert az, hogy kereste a találkozást, nem pedig csak úgy véletlenül ütközött össze vele a kapunál, olyan világos volt, mint a nap. De milyen titok rejlik könnyed mosolya mögött, meg abban, hogy ajkára szorította ujjait?

A fiatal Avroszimov nem tartozott azok közé, akik az önlebecsülés betegségében szenvednek, és szerény viselkedése korántsem zarta ki a reményt valami ragyogóan szerencsés véletlenre, amelyet ő ugyanúgy megerdemel, mint akarkí más.

Végigfürkeszte az egész környéket, remélve, hogy megpillant egy rózsaszínű negyedret papírra írt levelet. De levelet nem talált. Az ismeretlen hölgy nyomtalanul eltűnt.

Egy kisse kedveszegetten, de mégis sietve indult az erődbe, hogy késedelem nélkül ott legyen a kitűzött időre.

És most, a lovas testőrt és mosolyát látva, egyszeriben azt gondolta: nagyon is meglehet, hogy ez a finom kezű, választékos modorú tiszt a hölgy batyja, és Avroszimov sikerétől és pályájának felívelésétől elragadtatva esetleg olyasmit sugott a hűgának, hogy az a legelőnyösebb színben képzelte el hősünket . . .

Ekkor Avroszimov ismét a testőrré tekintett, most már figyelmesebben, és megint fölenyes mosolyt vett észre a szájan.

De a reggelről maradt kellemes, sőt elbűvölő emlékek rögtön kirepültek a fejéből, mihelyt az a gonosztévő Pesztyel megszólalt egy kissé tompa, de egyenletes hangján, hogy válaszoljon a soron következő kérdésre, amelyet

Avroszimov nem hallott. Éshősünk tolla máris gyorsan lecsapott a papírra, hogy utolérje ezeket a szavakat: „... soha, senkinek, semmi effelét nem mondtam...” – és néha még a tintát is szétflocskolva folytatta: „... sem pedig olyasmit, ami a legcsekélyebb mértékben is hasonló volna ehhez...”

Avroszimovnak megtetszett a mondat, amikor a szünetben, gyakorlott szemmel, elejétől végig attekintette az egészet. Amde ha „soha, senkinek, semmit”, akkor miért van bilincs a kezén? Pesztyel... Lutheránus válasú... német... Mibe telik neki, hogy hazudjon? „Soha sehhol sem voltam tagja semmiféle gonosz titkos társaságnak...” Avroszimov észre sem vette, hogy a nagy sietségben magától lelefirkantott egy szót, nevezetesen a „gonosz”-t – annyira megtáltosodott a tolla, hogy nem lehetett megállítani.

– Nem, nem, nem – mondta Pesztyel –, erről nem is hallottam...

Hősünk, szorgalmas ember lévén, először pontosan akart jegyezni, vagyis háromszor akarta papírra róni az imént hallott tagadást, de amikor dermedten Pesztyel kerek arcára, apró szemébe nézett, olyan ellenszenv fogta el ezzel az ábrázattal szemben, hogy felháborodott, és csak egyszer írta le a tagadást.

„Nem, soha semmi effelét nem mondtam, mert soha nem forcsultak meg búnos fejemben ehhez hasonló gondolatok...” – jegyezte Avroszimov, és válaszul erre a tuqatos hazugságra valami sértőt akart kialtani, de nagy onuralommal tartóztette magát, és még mélyebben a papírap felé hajolt, bár a kétségek, amelyek azután lobbantak fel benne, hogy Pesztyelt karosszekbe ültették, nem csúttak. sőt ellenkezőleg – meg erősebben és hevesebben fellángoltak.

„... ami pedig a pénzt illeti, én nemegyszer adtam kifizetést ismeretleneknek ilyen kölcsönöket, úgyhogy ebben semmi rosszat sem látok...”

Csakugyan, hát mi rossz is van abban? Tavaly nyáron maga Avroszimov is adott kölcsön Kirillovnak, a szomszédjuknak haromszáz rubelt bankókban karacsonyig; a mamája rossz néven vette ugyan, de ő mégis adott, mert nem felejtette a szomszéd jóságát meg többszöri segítségét, ami a mai világban nagy ritkaság. Hogy is nem érti ezt, édesanyám?!

„... de hogy a társaság futárának a postakocsi-költségére adtam volna, az nem fordult elő, mivel semmiféle tarsasághoz sem tartoztam...”

Borovkov nem ment oda, tehát elégedett. De maga Avroszimov is meg volt elégedve magával: ahogy a tolla futott a papíron, egy fontos dolog részesének érezte magát, bár a búbja még mindig sajgott egy kissé, mintha valaki szótlanul mögötte állna. Minden bizonnyal az okozta, hogy még mindig nem ment ki a fejéből az a gyönyörű ismeretlen, aki nyilván nem tűnhetett el örökre azzal a hívó tekintetével... Azonkívül pedig ez a Pesztyel állandóan ott imbolygott a szeme előtt, csak fel kellett emelnie a fejét, és egyhangú, tompa, csöndes „soha, semmit, senkinek, sehol”-ja lassanként már ingerelte is. Pedig ha igent mondana, és sirva szánná-bánná tettét, már mindennek vége volna. Úgy, ahogy azok a tegnapiak és tegnapelőttiek viselkedtek, akik sietve egymásra háritottak mindent, noha az igazságos bíróság előtt az igazságot megmondani nem szégyen, hanem becsület... „... soha semmilyen titkos iratokat nem rejtettem el...” No tessék, no tessék... „Ez év januariusában nem valami titkos társaság tagjaival, hanem barátaimmal utasztam Kijevbe...” Barátai voltak! Azok a barátok pedig... Ekkor hirtelen egészen világosan eszébe jutott, hogy ezeken a lapokon mindig Pesztyelről volt szó! Hisz ezek, akik a téren olyan félelmetesek voltak, itt pedig könnyeket hullattak – mind Pesztyelről beszéltek! Őneki, Avroszimovnak mindig az járt a fejében: az isten bocsássa meg, milyen idegen neve van! Sehogy se tudta leírni, idegeskedett... Most

eszébe jutott, hogy ezek mintha összebeszéltek volna, valahogy nagyon sietve mind őt emlegették, annyira, hogy Avroszimov már azt gondolta: „Miert holmi nemetet emlegetnek ezek folyton? Bűnbakot találtak a latrok . . .” És most kiderül, hogy az a nemet ő! Pesztyel. Pavel Ivanovics. És raadásul nem is olyan nagyon bűnos. Hisz lám, karosszéket tettek oda neki . . . De a keze azért mégis bilincsben van!

És hősünk e pillanatban megremegett, mert Pesztyel egy kisse felemelt hangon, sőt ingerultan így szólt:

– Még egyszer megismétlem, hogy semmilyen titkos társasághoz nem tartoztam, és semmit sem tudok . . .

E szavak után egy kissé hősünk fele fordult, és váratlanul meglátta őt a sarokban, ahogy a kis asztal mellett a füzete fölé hajolt; meglátta gyűlöletet lovellő, tagra meredt szemét, és azt gondolta: „Micsoda farkastekintet, igazán” – és megint leült, nyugodtan, ahogy addig is ült.

„Nem – gondolta Avroszimov –, nem hódolok meg neked, erős maradok.”

Erős is maradt, és nagyon örült, hogy tiszta lelkiismerettel, szemrebbenés nélkül, semmitől se felve nézhet a cárgyilkos arcába, ámbar ki tudja, mi történik, ha Avroszimov annak a gonosztévőnek az ezredébe kerül, nem pedig ebben a teremben ül, ahol mind – egy ellen tornek, aki ráadásul bilincsbe van verve . . . Akkor is erős marad-e? Akkor is hát! Bizony isten! . . . Azt kiáltotta volna a latornak, hogy . . .

Avroszimov felemelte a szemét. A bírák egymással beszélgettek. Pesztyel ismét merően Avroszimov szemébe nézett. Ó, de ismerősek ennek a gonosztévőnek a vonasai!

„Fiatal ember – gondolta Pesztyel. – Mit ért még ő? Együttérzés legalábbis egy garas ára sincs benne. Milyen szornyú . . . Vajon mit érezne most, ha akkor mi győzünk? . . .” (Itt keserűen elmosolyodott.)

Avroszimovnak sehogy sem tetszett a Pesztyel arcán átfutó fanyar mosoly.

„Hál’ istennek, jóformán semmit sem tudnak – gondolta éppen a pillanatban Pesztyel. – A kérdésekből ítélve még csak keresgélnek a szálakat. De aligha sikerül megtalálniuk őket . . . Jaj, csak el ne lágyuljak! Csak ne tekintsem az őszinte érzések megnyilvánulásának ezt a karosszéket . . .”

Ez járt a fejében, mialatt méla undorral nézegette a magas birákat. Tatyiscsev gróf arca petyhüdt, minden mozgulata csupa melankólia, de ügyesen cselezget, mert jól tudja, hogy az ő elnöki leleményességétől függ a siker, attól meg a tulajdon sorsa, bár különben ezt régóta mindenki tudja . . . Levasöv tábornok nagyon töri magát, nemigen gondolkozva azon, hogy miért. Csernisev tábornok – régi jó ismerős – nyílt, akár egy kitárt ajtó. Ha szábaajára engednék, ő addig-addig gondolkozna, amíg kinyitásra nem vonnák . . .

Pavel Ivanovics úgy ismerte az egész magas törvényszéket, mint a tenyerét. Színre nem holmi jelentéktelen személyek, hanem tisztas férfiak. Valójában pedig egy gépezet az egész, amely csak arra való, hogy kérdezzen, kérdezzen, kérdezzen! . . . És ezt a képzetet tovább bontogatva egyszeriben összehúzta magát, orcáját sápadtság vonta be, és testén-lelkén hirtelen a végzetszerűség érzése hatalmasodott el.

„Mindent kinyomoznak! – eszmélt rá hirtelen, most már hitte ezt, és nem bírta elfordítani tekintetét a ráncok borította fehér álarcokról. – Mindent kikotornak. Nem szalasztanak el semmit. Semmit.”

Tatyiscsev gróf ajka megmozdult, lassan szétnyílt, és a hadügyminiszter Pesztyelre rá se pillantva, kellenetlenül azt kérdezte:

– Ezredének tisztjei közül hányat vett fel a társaság tagjai közé személy szerint on?

Pesztyel hátradőlt a karosszékekben, arcán gyötrellem tükröződött.

– Már határozottan kijelentettem – mondta kényszere-

detten, rekedten –, hogy nem tartoztam semmilyen titkos társasághoz, következésképpen nem vehettem bele senkit . . .

„Soha, senkit, sehová nem vettem fel, mert én magam sem voltam tagja semmilyen társaságnak.” – Avroszimov tolla gyakorlottan és sebesen siklott a papíron.

– Biztos vagyok abban, hogy e tiszték közül senki sem hazudtolhat meg engem, akiben van becsület . . . – mondta az elnök arcát fürkészve Pesztyel.

A bírák mozdulatlanok maradtak.

„Nincs mibe belekapaszkodniuk?!” – gondolta kételkedve Pesztyel.

„Ostoba! – kiáltotta kis híján Avroszimov az asztalkája mellől. – Hát nem a tisztjeid mondanak el mindennek ezekben a napokban? Aj-jaj-jaj, ne hazudozz, ne hazudozz . . . Hisz mindent tudunk. Ókegyelmessége legalábbis mindent tud, de merő jóindulatból tőled akarja hallani a beismerő vallomást. Könnyíteni szeretne a sorodon, te gonosztévő. De te, te német, olyan csökönyös vagy, mint egy öszvér: soha, senkit, sehol, senkinek . . .”

Pesztyel gyorsan Avroszimov felé fordult, mintha meghallotta volna a fiatal írnok gondolatmenetét, és meghökkenené gyanakvó arckifejezése.

„Hogy megváltozott – gondolta Pavel Ivanovics izgatottan. – De az ő arca legalább rózsás, nem úgy, mint ezeké. Órá legalább rá lehet nézni . . . Jaj, nem gyöngülök-e? Nem sajnálatért fordulok-e hozzá? . . . Vagy talán jeleket ad nekem?”

„Fordulj el tőlem, te sátán! – kiáltotta magában Avroszimov. – Egészen felkavarsz . . .”

Levasov tábornok egy előre elkészített akkurátus kis lapra sietve ráfirkantotta: „Nem kellene már bejelenteni a szembesítést, hogy meggyorsítsuk a per folyását?”

A hadügyminiszter ugyanolyan kis lapra lomhán rákanyargatta a következő sorokat: „Ebben a dologban káros a sietség. Meg kell hagyni a bűnöst abban a hiedelmé-

ben, hogy egyáltalán nem tudunk semmit. A kártyák felfedése viszont majd olyan kétségbeesésbe dönti, hogy akár az ujjunk kore csavarhatjuk.”

Levasov tábornok anélkül, hogy levette volna ráncos, fehér álarcat, elégedetten bólintott.

Avroszimov megtörölte tollat rőt fürtjeiben, és arra gondolt, hogy ezek a magas rangú urak végképpen sarokba szoríthatnák Pesztyelt, éppen ezért sehogy sem fért a fejébe lassúságuk, jóllehet hősünk még gondolatban sem merté elképzelni akár a legcsekélyebb ellentétet saját maga és a magas törvényszék között. Ez a hosszú nap már-már kimerítette, és óráról órára mind nagyobb gyönyörűséggel és izgalommal élvezte előre a munka végét: hogyan megy majd át a hullámok ringatta hídon; puha hosszúkabátot öltve hogyan kapja magára bundáját, és hogyan járkál fel s alá a kapu előtt magabiztos külsővel, de azzal a titkos reménnyel, hogy találkozik a reggeli hölgygel. Nem női szokás a törleszkedés – ezt már így rendelte az isten –, ha pedig egy hölgy mégis törleszkedik, akkor nyilván szorult helyzetbe került, úgyhogy meg kell könnyíteni erőfeszítéseit. Hisz hasonló fogatok nem mindennap hoznak ilyen szépséget az ember kapuja elé, tisztelt uram, így ezt kellőképpen méltányolni kell. Hát hogyne! Annál is inkább, mert hősünket borzasztóan izgatja ez az egész história, és amíg a végére nem jár, addig nem is lesz nyugta. Ilyen fiatal korban ez nem is szégyen.

„Akármilyen gonosztévő, azért mégiscsak ember – gondolta hirtelen Avroszimov, amikor odatekintve látta, hogy Pesztyel, bizonyára izgalmaiban, a körmét rágja. – Buona-
parte ellen is harcolt . . . Jaj, mégis gonosztévő, gonosztévő! . . .”

Ám ekkor az ismeretlen nő délibábosan tünékeny arca új erővel felbukkant tudatában, mintegy megvilágosodott, és Avroszimov csodálatosan tisztán elképzelte, ahogy gyorsan hintóba ülteti, aztán immár menet közben ő maga is felugrik, olyan szilajul és nyalkán, hogy a hölgy fel-

kiált – jaj! –, beül melléje, az almásderesek pedig viszik, viszik őket . . . És aztán mi történik? Ó a hölgy rémületet tükröző szemébe nézve elmondja, hogy a nagybátyja, Artamon Mihajlovics nyugalmazott törzskapitány, az uralkodó szeme láttára kirántotta kardját, és ezzel az egy szál karddal nekirohant a tömegnek, a csöcseléknek! Milyenek voltak azok a lázadók? . . . Orruk rezes, mint a Jerofejicsé, a tekintetük ködös, az egész ábrázatukat szinte állati sörte borítja, ő, a nagybácsi pedig karddal, egy szál karddal megy nekik . . . És az arcukat, az arcukat . . . Pesztyelnek kerekded, fehér, tiszta az arca, nincs rajta sörte . . . De ha szabaddá tennék a kezét, és kardot adnának neki, akkor ez a finom kezű lovastestőr rohanna el legelőször . . . És ő, Avroszimov? Amikor otthon az eszten-dő bikabor ú a kerítésen áttörve berontott a kertbe, és az almafák közt fickándozva rémületbe ejtette Avroszimov édesanyját meg a távoli rokon néniket, akik visítózva a fő-kötőjükkel igyekeztek elkergetni, ő lehengeredett arról az ágról, amelyen lustán fenn tanyázott, csaknem a bika hátára hengeredett, aztán megragadta a szarvát, és meg-juhászította . . .

Pesztyel mintha pihenést keresne, ismét Avroszimovra tekintett, és azt látta, hogy az meg őt nézegeti leplezetlen kíváncsisággal. „Igazán furcsa legény! – gondolta. – Minden érzése rá van írva az ábrázatára . . . És milyen vörös! Bizonyára vidéki!”

„Ha idejön – gondolta hősünk –, és apró szemét rám szegezi, bizony félelmetes. Mert mindjárt az jut eszébe az embernek, hogy véres a keze, lélekben meg – maga a sátán . . . De bátor a gonosztévő! Nem félt attól, hogy nem állja meg a sarat, egy csöppet sem félt! De hogy fog majd táncolni, ha megtudja, hogy minden cselszövése kiderült? Lesz nemulass! . . .”

„Farkas, igazi farkas” – villant át Pesztyel agyán.

Az asztalnál ülő bírák egy kissé megint mozgásba jöttek; ezt messziről alig lehetett észrevenni, de Pesztyel

már kitapasztalta, hogy ezt okvetlenül kérdés követi. És valóban: Tatyiscsev grof ragasznos hasonló szájmozgással azt kérdezte:

– E társaság igazi célja az Oroszországban fennálló rend szétrombolására irányult?

• Avroszimov elhult: annyira szörnyűnek érezte a kérdést, mert hisz a fennálló rend ő maga, Avroszimov, az ő vere, az ő lelke, az ő sorsa volt. És hogyan húlne el kegyed is, tisztelt uram, amikor a füle hallatára olyasmit emlegetnek, amire meg gondolni is képtelenség?

– Mivel nem tartoztam az itt említett társasághoz – mondta csokonyos szilárdsággal Pesztyel –, és mivel nem is tudtam a létezéséről, a céljairól sem mondhatok semmit . . .

„No megállj, te ördög – gondolta gyűlölettel Avroszimov. – Kényszermunkán fogsz lakolni.” A tolla pedig ezalatt vegzte a dolgot, szinte teljesen függetlenül tőle magától.

„Soha semilyen bűnös társasághoz nem tartoztam, még kevesebbé tudom negmonidani, mi volt annak az igazi célja.”

Pavel Ivanovics a magas bírák arcába tekintett. Tatyiscsev arca olyan volt, mint a larva, Levasov mintha karót nyelt volna, Csernisev főhadsegéd meg tatott szájjal, előre, Pesztyel felé hajolva ult.

„Tudják! – gondolta összerezzenve Pesztyel. – Mindent tudnak. Csak alakoskodnak.”

Odakint sűrűbben hullt a hó. A januári alkonyat gyorsan leszállt; Avroszimov ólomsúlyt érzett a jobb kezében és behajtott lábában.

Most már mind világosabbá vált előtte a vizsgálat bonyolult szövevénye, ahhoz pedig, hogy Pesztyel lépre ragadt, semmi kétség sem férhetett. Igen, még ott ül szánalmas karosszékében, mint az utolsó kalifa, birodalmának összeomlása előtt, de az a szék már nem az övé, mert birodalma szét-hulloban van, és már koréje tódult a bosszúallók hada. Hő-

sünk pedig, akit már előre eltöltött az igazságos leszámolás élvezete, türelmetlenül várta, hogy a saját szemével láthassa is, mert mindayájan mindig szeretjük készpénzben, a tulajdon kezünkbe kapni azt, ami a munkánkért jár. A szerencse fiának érezte magát annak tudatában, hogy mindez előtte játszódik le, és újra csak azt bizonyítja, hogy őneki van igaza ebben az életben. Még a fáradság sem csökkentette ezeket a boldog érzéseket, még a feje búbján – most alig észrevehető, de máskor nyugtalanító – sajnás sem zavarta. Amikor végre elengedték Pesztyelt, és az ügyeletes tisztek kíséretében kifelé haladt, hősünk nem tudta megtagadni magától azt az élvezetet, hogy még egyszer firtatóan és elítélően ránézzen. De Pesztyel széles háta megbillent és eltűnt az ajtóban. Nem fordult hátra.

Avroszimov a parancsnokság épületéből távozva látta, ahogy a hadügyminiszter medve módjára, lomhán kapaszkodik felfelé a hintóba, de amikor még csak az egyik lábát emelte be, hátrafordult, és intett Avroszimovnak, aki erre természetesen futvást futott oda, és dobogó szívvel állt meg a gróf előtt.

– Micsoda óriás – mondta a nyelvével csettintve Tatyiscev. – Nem fáradt el a kezed a körmölésben? Bizonyára zsibbadtra ülted a becses fertályodat, mi? . . . Félsz attól a gonosztévőtől?

– Nem, nem félek – nyögte ki Avroszimov; nem értette a kérdés-célzatát. – Én örülök, kegyelmes uram, hogy szolgálhatom az uralkodót.

– Igazán? – csodálkozott a gróf, még mindig fél lábon állva, és jóindulatúan mosolygott. – Ez dicséretes dolog, jó uram, dicséretes. De nem keltett-e Pesztyel rokonszenvet benned? Hisz nagyon okos ember. . . Mi? – A gróf, hősünk zavarát látva, felnevetett. – Hisz sok, tenálad jóval különb, okosabb embert is bűnbe vitt. Nos? Milyennek találta?

A hadügyminiszter nevetése kétértelműségével szinte marcangolta Avroszimov lelkét. Mire céloz? Vagy elégedetlen valamivel? . . .

– Sajnálom Pesztyelt – mondta a mosolygást hirtelen abbahagyva a gróf. – Jó parancsnok volt. Mit gondolsz, mi zökkentette ki a kerékvágasból?

– Nem tudom, kegyelmes uram – dünnyögte Avroszimov –, bizonyára az ördög szállta meg . . .

– Az ördög? – szólt bosszankodva a gróf. – De ha egy hónappal ezelőtt találkozik veled, és földi paradicsomot ígér, akkor bizonyára boldogan rohansz utána. Mi?

– Nem, kegyelmes uram – mondta titkon gyötrődve Avroszimov –, az ő ígéretei egy fikarcot sem érnek. En tudom a kötelességemet. Mit nekem az ő ígéretei?! . . .

– Jól van, menj – dörmögte Tatyiscsev, és szinte bebukott a hintóba.

Avroszimov kilépett az erőd kapuján, és Pétervár egyszerűen homályba borult. A Névan egész jeghalom magaslott.

„Nemhiába hullatta könnyeit édesanyám – gondolta csüggedten hősünk, miközben eltakarta arcát a csontig ható fagyos szél elől. – Állandóan történik körülöttem valami, de lehetetlen felfogni, micsoda. De kár!”

És valóban, tisztelt uram, csak ítélje meg maga: ha kegyedre, akit elkényeztetett a vidéki csend és környezetének jóindulata, kegyedre, akit nem terheltek országos gondok, és aki lelki egyszerűségében a maga kis boldogságáról ábrándozott, minden hívság és egyéb furcsaság nélkül – egyszerűen rázúdul egy olyan teher, amellyel értelme és lelke nem tud megbirkózni; ha egy héten át belevegyül a mások szenvedéyeinek, a célzásoknak, a félszavaknak, az olyan körmönfont mondatoknak a kavargásába, hogy isten őrizz tőle; ha kegyednek nem holmi vidéki nemesi marsall, hanem maga a hadügyminiszter tesz fel ködösítő kérdéseket; ha a szeme láttára kínálják karosszékkal a cárgyilkost – akkor vajon hogy ne rémulne meg, tisztelt uram,

a maga tiszta tekintetével, a maga egyszerűségével, tapasztalatianságával, és hogy ne esne melankoliába?

És így gyotródva kezdi megérteni, milyen is lehet ott állni az ország kormányrudjánál, miközben az ember más-keppen érez a szívében, és megint másképpen cselekszik, habár mindent a haza javára tesz. És mindez olyan fortélyos, olyan bonyolult, szinte érthetetlen, hogy ő maga nem csupán nevetségesnek, hanem bűnösnek is érzi vidéki abrándjait: bezzeg ha én volnék a miniszter, én mindent a lehető legjobban intéznék. Hát erről szó sincs! És nemhiába, nemhiába hullatta könnyeit az édesanyja, előre érezve, mennyire keserves Pétervárott tisztséget viselni annak, akit nem arra rendelt az Isten.

Így, zilált kedéllyel, nyugtalanul és zavartan lépkedett hősünk a Vasziljevskij szigeten, de alig ért el odáig, ahol a Nagy Sugárut érintkezik az Első Sorral, amikor a kavargó hóból és a homályból, szinte a föld alól, hirtelen előrobogott egy hatlovas hintó, és Avroszimov útját elrekesztve megállt; ahogy mondani szokták, még fel sem ocsúdhatott, amikor a hintóból előbukkant Tatyiscsev gróf ismerős, petyhüdt arca.

– Mi az, jó uram, gyalog baktatsz, mint egy paraszt? – szolt a hadügyminiszter, csupán az ajkával mosolyogva. – Így könnyen meg is fagyhatsz. Ni, hogy tombol – tette hozzá, és a fekete égre tekintett. – Mi? Nem szolsz semmit?

– Nem fagyok meg, kegyelmes uram – felelte a száját félelmében szélesre tátva Avroszimov. – Én nem félek a hidegtől.

– Te olyan fiatal vagy meg vörös, és nem félsz semmitől – mondta a gróf, nem tudni, miért. – Bizonyára a barátaid is fiatalok. Bizonyára azok is mind a maguk szája ize szerint akarnának átforgatni mindent. Mi?

– Nekem nincsenek is itt barátaim – válaszolta magánkívül Avroszimov. – Isten őrizz . . .

– Csakugyan? – kérdezte gúnyos mosollyal a hadügy-

miniszter. – Barátok nélkül nem is lehet határozni semmit . . . Lám, Pesztyel is a barátaival agyalta ki, hogy el kell vetni az újoncozást. Bölcs dolog? Mit szólsz hozzá?

– Azt nem lehet elvetni – nyögte ki Avroszimov, aki most már végképp nem értett semmit. – Nem lehet . . . Az már úgy rendeltetett, hogy nem lehet másképp.

– Buta vagy te igazán – szólt haragosan a gróf. – Országos kérdésekben a haza üdvéből kiindulva kell ítéletet alkotni, és ahhoz koponya kell . . . Pesztyelnek pedig államférfiúi koponyája van! – folytatta csaknem kiabálva. – És te, jó uram, követed, ha akkor int neked . . .

– Dehogyan, kegyelmes uram – tiltakozott hősünk szinte sírva. – Semmi szín alatt . . .

Erre a gróf felnevetett.

– Tyű, de reszketsz! Csak nem valami lányhoz igyekeztél? Mi?

– A váratlan találkozástól van, kegyelmes uram.

– Nem igaz – dörmögte a gróf –, női társaságban keresel pihenést . . . Úgy sejtem, rokonszenvet érzel Pesztyel iránt . . . Töprengsz, hogy s mint . . . Igen?

– Nem, kérem – rebegette rémülten Avroszimov.

– Ugyan, miért nem? Ez szinte különös. Ha azt felelnéd, hogy igen, rokonszenvet érzek iránta, de igyekszem ezt elfojtani, akkor talán elhinném . . .

– Én odaadó híve vagyok az uralkodónak – mondta sírva Avroszimov.

– Az uralkodónak – utánozta csúfondárosan a gróf. – Az uralkodó – eszme. De *mi* lakik a szívedben?

– Az uralkodó . . .

– Az uralkodó – csúfolta ismét Tatyiscsev. – De azért most nőhöz sietsz . . .

– Nem, kérem – válaszolta hősünk, de magában azt gondolta: „Hát hogy mondhatom, hogy nem, amikor igenis úgy van?” És eszébe jutott a reggeli ismeretlen hölgy.

– No jól van, mehetsz – szólt haragosan a gróf, aztán

visszamászott a hintóba, és becsapta az ajtót, de mindjárt kidugta a fejét, és kezét nyújtott Avroszimovnak. – Nosze, fogjad . . .

– Mi ez? – kérdezte értetlenül hősünk.

– Fogjad, fogjad – mondta közvetlen hangon a gróf, és egy síkos tárgy csapódott Avroszimov markába.

– Alázatosan köszönöm, kegyelmes uram – hebegte a fiatalember, és magában azt gondolta: „Csak nem érdemrend?”

A gróf felnevetett. A kocsis meglendítette ostorát. A fogat eltűnt.

Avroszimov a legközelebbi utcai lámpához rohant, és kinyitotta a markát. Csípőre tett kézzel egy fekete szarvú kis vörös ördögfióka állt ott, és világoskék szemével áthatóan nézett rá. Aztán előrenyújtotta vörös kezét, és nem tudni, kikhez fordulva, így szólt:

– Uraim, ne tartsanak túl finnyásnak, de ilyen fondorlatot sehogy se vártam volna ökegyelmességétől . . .

Hősünk rémülten lesóport egyike tenyerét a másikkal, felmarkolt egy kis havat, és megdörzsölte vele a kezét. És a káprázat eltűnt.

Vége a világnak!

Egyébként ez még hagyján, de otthon Jerofejics azt újságolta, hogy gazdájának távolléte alatt itt járt egy hölgy, őt kereste, de nem akarta megvárni, és úgy mondta meg a nevét, hogy nem lehetett érteni.

– És milyen volt az a hölgy? – kérdezte nyögve Avroszimov, és ruhástul ledőlt az ágyra.

– Előkelő – válaszolta Jerofejics. – A két sötétpej csődörré nem bír megállni egyhelyben.

De a gyönyörű ismeretlen képe elhalványodott Avroszimov tudatában más események súlya alatt, elhalványodott, akár az alkonyi Pétervár. Fejét a párnán ide-oda forgatva megpróbálta csillapítani állkapcsának remegését, és szinte jajveszékelve mondta:

– Átkozott cagyilkos, sátán! Sír utánad a katorga! Mi-

csoda csapás . . . Miért, miért mérted rám, Uramistenem?

Jerofejics látva, hogyan szenved ez a gyermek, hanyatt-homlok rohant a konyhába.

Hősünk pedig, ahogy mondani szokták, már-már halálán volt a félelemtől meg a fejében uralkodó zűrzavartól, de szerencséjére Jerofejics behozott a szobába és letett az asztalra egy tányér párolgó, bárányhúsos káposztalevest, és az ínycsiklandó illat arra készítette Avroszimovot, hogy megrázza magát és felnyissa szemét, mert bár érzékeny és az akkori időkhöz képest finom lelkű volt, azért a fiatalság és az egészség megtette a magáét, az üres gyomor pedig nem volt hajlandó tovább várni.

Avroszimov, miután Jerofejics segítségével úgy-ahogy átöltözött, természetes türelmetlenséget érezve asztalhoz ült; ekkor mint valami ködön át, felfedezett még egy hasas talpas poharat is, tele erős házi gyümölcslikőrrel, és miután a gallérja mögé dugta az asztalkendőt, egy hajtásra felhőrpintette a likőrt.

– Hozzak egy kis sós uborkát is? – kérdezte Jerofejics.

– Hozz, hozz – mondta hősünk, miközben majd megegette száját a káposztaleves.

Mohón evett, de az étel egyelőre még nem fejthette ki jótékony hatását, így hát Avroszimov nem érzett kellemes elernyedést a testében, ellenkezőleg: valami furcsa elkeseredéssel a hadügyminiszter mellett képzelte el magát, ahogy kezét a nadrágja varrásán kinyújtva áll ott, és ahogy szájalmas szavakat dadog ahelyett, hogy értelmesen elsorolna mindent saját magáról, és a gróf kíváncsiszkodásáról is megmondaná a véleményét; aztán meg hirtelen Pesztyel sápadt, kerek arca jelent meg előtte – csupa feszültség –, mintha a káposztaleves fölött gomolygó párából bukkant volna elő, és Avroszimov megpróbálta összekapcsolni a pártütő gatzettét azzal, amit Tatyiscsev gróf gondol erről az egésze-ről.

Hát hogyan emlegetné jó szóval az édesanyját, amikor az könnyeit hullatta, bár másfelől mindent neki magának kell

kitapasztalnia, mindent saját magának kell megértenie. Például össze kell szednie a gondolatait és megállapítani, hogyan szánta rá magát Pesztyel erre a gáztetre.

– Jerofejics – szólt Avroszimov. – Ugye, nehéz huszonöt esztendeig katonáskodni?

– Mi az, úrfi, félretolja a káposztalevest? – kérdezte Jerofejics, és lesütötte a szemét, mintha nem is őt kérdezték volna.

– Bizonyára megvan az értelme, ha ennyire tartják ezt az időt – folytatta a széken hátradőlve hősünk. – Vagy maga az uralkodó nem tudja, mennyi is az? – Avroszimov ekkor mintha mosolyt látott volna az öreg arcán. – Vagy talán csak fondorlat az egész? – szólt bizonytalanul.

– Kihűl az étel – mondta szelíden az öreg.

Arca sima volt és szigorú, és most már nemhogy mosolyt, de még a legcsekélyebb derűt sem lehetett észrevenni rajta. Avroszimov kanalizni kezdte a scsít, megette az utóját is, aztán félretolta a tányért, és azt kérdezte:

– Vagy azt mondd meg, mit szólnál hozzá, ha felszabadítanának? Mit csinálnál akkor? . . .

– Én örülök, úrfi, hogy szolgálhatom az uralkodót – nyögte ki Jerofejics; nem értette a kérdés célzatát.

– Ez dicséretes dolog, jó uram – mondta jóindulatúan mosolyogva Avroszimov. – De ha felszabadító levelet ígérne neked az a gonosztévő, akkor nem keltene rokonszenvet benned? – És hősünk, Jerofejics zavarát látva, felnevetett. – Hisz sok, tenálad jóval különb, okosabb embert is bűnbe vitt. Nos? Milyenek találod?

– Soha életemben nem láttam – dörmögte Jerofejics.

– Nem láttad? – szólt bosszankodva Avroszimov. – De ha egy hónappal ezelőtt találkozik veled, és földi paradicsomot ígér, akkor boldogan szaladsz utána. Mi? Engem meg – vasvillára . . .

– Nem, nem szaladtam volna – felelte pislogva és titokban gyötrődve Jerofejics. – Mindjárt hozok egy kis kását . . . – mondta, és nesztelenül máris futott a konynaba.

„Kását . . . – gondolta bódultan hősünk. – De hogy érezheti magát ott az a gonosztévő? No, most mindjárt megvacsorázok, felveszem a szebbik ruhamat, és indulok .. Fogadok egy vanykát¹, behajtatok a Nyevszkij proszpekt-ra, elmegyek egészen a Fontannajáig, benézek Artamon Mihajlovicshoz, a nagybátyámhoz, és kikérdezem mindenről . . . De hogy érezheti magát az ott? Bizonyára most rágcsálta el a kenyérét, vizet ivott rá, és lefeküdt a priccse . . . Ó, de miért tervelte ki ezt az egészet?! Mit nem talált jónak? Vagy mégsem bűnös? Lám, karosszékkel kínálták! . . . De az a bilincs a kezen?! Meg aztán a cin-kosai is egymáson túltéve mind rávallanak . . .”

Avroszimov meg sem kóstolta a kását, lefeküdt az ágy-ra, és behunyta szemét. Szervezetének nem kellett sokáig küszködnie az álommal, annál is kevésbé, mert egyelőre még erős volt benne az a falusi szokás, hogy a tyúkokkal tér nyugovóra, a kakasokkal kél. Így hát mindjárt elaludt, miután átadta magát ennek a kellemes időtöltésnek, mintha menekülni akarna az osztályreszéül jutott keserű gondoktól, amelyekbe nem a maga jószántából sodródott bele. Ám az ember élete az Isten kezében van, és ha úgy rendeltetett, hogy terhet viseljen, akkor e rendelés elől nem szökhet el könnyűszerrel, bárhogy alakoskodik, bárhogy mesterkedik is. Így hát, mihelyt hősünk behunyta a szemét, mihelyt nem hallotta többé Jerofejics csoszogását és szöszmötölését, mindjárt maga előtt látta a hadügy-miniszter arcát, aki nem úgy, mint álomban történni szokott, nem valami torz alakban jelent meg, és nem kezdett el hirtelen ugatni (mi minden elő nem fordul!), hanem egészen természetesen rászégezte szemét, és azt kérdezte: – Hol, mikor, miért, kikkel?

Kiderült, hogy Avroszimov Pesztyel vásott kék kartámlájú székében ül, úgy mozgatja bilincses kezét, és sehogy sem tudja eldönteni, melyik kérdésre válaszoljon előbb: „Kikkel?” vagy „Miért?”

1. Az Ivan név becéző alakjából származik, olcsó. egylovas bérkocsit jelent, illetve magát a bérkocsist; itt: bérszan.

És abban a pillanatban, amikor verítékben fürödve úgy döntött, hogy megis az elsőre válaszol, mintha az ördög bűjt volna belé, egy szuszra eldarálta:

– Sehol, semmikor, senkivel, sehová . . .

Tatyiscsev felnevetett, és a kezét előrenyújtva megérintette a vállát . . .

Avroszimov felnyitotta a szemét, és az álom fátylán át meglátta Jerofejicsét, aki mintha elfelé kúszott volna mellőle.

„Le akart szűrni!” – gondolta hősünk, és felugrott az ágyról. Jerofejics mellette állt és költögette.

– Mit akarsz?!

– Úgy kiabál, mintha fojtogatnák – mondta Jerofejics.

– Feküdjön le rendje-módja szerint. Hisz már éjszaka van.

– Éjszaka? – motyogta elrévedve, szinte önkívületben Avroszimov, és tekintetét Jerofejics gyermeki szemébe fúrva, azt kérdezte: – Bizonyára te is azon töröd a fejedet a cimboráiddal, hogy a magatok szája íze szerint átforgassatok mindent! Mi? Beszélj . . .

– Ugyan, hogy volnának nekem cimboráim, úrfi – mondta gyanakvóan, elnyújtva Jerofejics. – Isten őrizz . . .

– Buta vagy te! – szólt haragosan hősünk. – Országos kérdésekhez koponya kell! Lám, Pesztyelnek van koponyája. Ha csak füttyent neked, máris futvást futsz utána.

– Dehogyan, úrfi! – nyögte szinte sírva Jerofejics. – Szó sincs róla! Köpök rá! . . .

– Hát te nem sajnálsz? Hisz jó parancsnok volt – mondta Avroszimov, de aztán már nem gyötörte tovább Jerofejicsét meg saját magát is, olyan kérdésekkel, amelyeket voltaképpen magának tett fel, mivel zűrzavar támadt a lelkében. Mit tud saját magáról az a jelentéktelen ember? Talán csak azt, hogy ő valóban jelentéktelen a felsőbb erökhöz képest, és elég, ha ezen elgondolkozik, jelentéktelensége rögtön előtűnik, akár a gebe bordája. De ha csak ugyan ilyen, akkor honnan vett annyi erőt, hogy kezét emeljen az uralkodóra?! Az istenségre! Az elsőre a főnemesi rendben! Következőképpen vagy az uralkodó nem

nagy, ami természetellenes, vagy az a gonosztévő nagy, ami szintén természetellenes, bár lehet, hogy mindez a sátán műve. No és az Isten mit tett? Hát hisz ő büntette meg. De akkor mire való a bírák, a segédtsztek, a futárok meg a többiek, például az olyan emberek egész tömege, mint maga Avroszimov? Mi az oka annak, hogy ők mind végrehajtják az Isten rendelkezését, amazok meg szembeszegülnek vele? Hol van hát az igazság? Nagy az uralkodó? (Pedig neked, jó uram, halálbüntetés járna az effajta kétségekért.) Ha nagy, akkor hogyan lehetett annak a latornak annyi lelkiereje, hogy kiagyalhassa a cárgyilkosság sötét tervét? Hogyan merészelt kezét emelni a cárra? Hisz ez rettentő! Hogyan kezdődött ez az egész? Hisz nem történhetett ilyen egyszerűen: él, él, mint más ember, aztán egyszer csak elhatározza – megölöm. Így nem történhetett. Nyilván fokozatosan gyülemllett fel az egész. De hogyan kezdődött? És nincs meg ennek a csírája őbenne, Avroszimovban is? Nemhiába ontotta könnyeit az édesanyja! És most mi legyen? Most tartsd magad rendületlenül!

2

Alighanem éjfélre járt az idő. Jerofejics hortyogott az előszobában. A gyertya csonkig égett. Később Avroszimov maga sem tudta megmagyarázni, milyen erő állította fel helyéről, és kényszerítette arra, hogy gondolkozás nélkül felöltözzék. Még a nyakkendőjét is úgy kötötte meg, mintha egy álló óráig illegette volna magát a tükör előtt, bár oda se ment hozzá – nagyon lekötötték a gondolatai –, hanem csak úgy, tapogatózva csinálta az egészet. Magára kapta bundáját, és máris sietett kifelé abból a gyűlöletes házból az emberek közé, oda, ahol zaj van.

Mindjárt a sarkon túl talált egy vanykát. Máris elhajtott, csak úgy csikorogtak a szántaipak.

Sötét ablakok suhantak el mellettük, de itt-ott fény szűrődött ki, jelezve, hogy az élet a tragédiát elkerülve, megy a maga során, és kegyes az emberekhez: megengedi nekik, hogy fellélegezzenek.

A Nyevszkaja sarkán olajlámpás égött, körülötte meg hó kavargott. Avroszimov elengedte a vanykát, és elindult a Mojka mentén, a gyönyörű, alvó házak mellett.

De nem tehetett még tán száz lépést sem, amikor – nagy zajjal és hahotával – valamiféle emberekkel telezsúfolt szánok hosszú sora siklott feléje, majd éppen öelötte megállt, és a szánban ülők egy sötét ház kapujánál egymás után kiperdültek a hóra. Avroszimov női kacagást meg sikitozást hallott, és a vidéki ember kíváncsiságával közelebb lépett, hogy elszórakozzék ezen a nem mindennapi jeleneten.

Egyszeriben azt látta, hogy két tiszt ki akar húzni egy hókupacból egy fiatal hölgyet, de az sikitozva tiltakozik. Ekkor a tiszték észrevették Avroszimovot, és nyilván azért, mert a sötétben közékük tartozónak nézték, odakiáltottak neki, hogy segítsen. Avroszimov öröme roham, hogy teljesítse kívánságukat: megragadta a hölgy vállát, és ő is húzni kezdte, de az nem hagyta magát, kacagva igyekezett kicsúszni Avroszimov keze közül, akit megcsapott a pajzán teremtés szájából kiröppenő enyhe borszag. Ettől-e vagy attól, hogy arca véletlenül hozzáért a nő orcájához, és szinte megperzselődött, egy kissé szédülni kezdett, a hölgy pedig feléje fordult, és forró ajkát lágyan a nyakára tapasztotta.

Végül csak kihúzták a nőt a hóbuckából, és tréfás kiáltozás közepette elindultak vele a kapu felé, amerre a társaság is tartott; ekkor Avroszimov kiengedte kezéből a hölgy vállát, és folytatni akarta útját, de a hölgy észrevette szándékát, és rákiáltott:

– Hát maga hová indul?

– Mennem kell – mondta nem valami vidáman Avroszimov. – Én nem tartozom kegyedékhez.

– De hisz mi sem tartozunk egymáshoz – válaszolta nevetve a holgy, a két tiszt meg tódította.

– Gyerünk, gyerünk! – kiáltotta az egyik, így hát Avroszimov nem kérte magát sokáig.

Bementek a kapun, és egy világos ablakú kis épület felé igyekeztek, amely az udvar mélyén állt.

Az egy szal gyertya lángjával megvilágított kis előszobában levették bundájukat, és berohantak egy terembe, ahol felhomály uralkodott, úgyhogy hamarában nem is lehetett megállapítani, mi is az tulajdonképpen. Az előszobai sürgés-forgásban és zűrzavarban az is titok maradt, hogy kié ez az épület, ki fogadta ezt a vidám csapatot, és milyen alkalomból rendezték ezt a lakomát meg örömunnepet.

Hősünknek az első percekben csupán azt sikerült megfigyelnie, hogy a jövevények valamennyien fiatalok, és – abból ítélve, amilyen fesztelenül az ifjú holgyekkel viselkedtek – bizonyára nőtlen emberek.

Ugyancbben a pillanathan valaki ügyesen befüggönyözte az ablakokat; a cselédség, amely már megszokhatta az ilyesmit, nem tudni, honnan, de futvást ott termelt, és egy nagy, kopott szőnyegre, amelyet közvetlenül a padlón terítették szét, kisebb-nagyobb üvegeket meg tányérokat rakott uborkával, véres hurkával és sajttal, majd rendetlenül odadobált jó néhány ezustserleget meg zöld üveg poharat, aztán úgy eltűnt, mintha ott sem lett volna.

Avroszimov, miután berontott a tomeggel a terembe, letelepedett egy alacsony diványra; egyelőre még nem nagyon tudta, hogy s mint és hogy miért is van ő itt, de a többiek vidámsága és fesztelensége megtette a hatást, és elősegítette, hogy hősünk gyorsan megtalálja magát ebben az ismeretlen környezetben.

Amikor egy kissé lehült, kezdte szemügyre venni diványáról új ismerőseit, akikkel ilyen hirtelen-váratlan és szeszélyesen összehozta a sorsa, és megállapította, hogy ezek mind valóban csaknem egyivásúak vele, tehát nem kell nagyon ceremóniáznia.

A terem túlsó sarkában az aranysárga félhomályban, egy másik diványon, a karját szétvetve, világosszőke hajfűrtjeit szétzilálva, könyökölve, feküdt az a fiatal hölgy, akit Avroszimov segített kihúzni a hókupacból. Világoskék ruhában volt, amely alól hegyes orrú piros topánka kandikált elő. A hölgy érthetetlen szavakat kiabált, egy gyűrött, szürke, hosszú kabátot viselő fiatalember pedig fölője hajolt egy talpas pohárral, és úgy könyörgött neki, hogy kortyintson belőle. Hősünk szíve üdvözülten repezett, és a nyakán megint ott érezte a forró ajkak érintését.

Néhány fiatalember közvetlenül a szőnyegen elnyúlva evett-ivott, és hangosan beszélgetett. Egy kis kerek asztalnál kártyajáték kezdődött. A szomszéd szobából visitás hallatszott, de olyan, hogy a gyertyák lángja meglebbent, és ettől torz formát öltöttek az arcok.

Avroszimov a fejét lassan forgatva nem messzire egy másik, rózsaszín ruhás, fekete hajú fiatal hölgyet pillantott meg, aki az egyik kezében serleget tartott, a másikkal meg az előtte heverő tiszt arcát simogatta, de közben hősünkre tekingetett. Avroszimovnak úgy tetszett, hogy kacsingat rá, bár ezt talán a láng libegésének lehetett tulajdonítani.

Avroszimov már italért nyúlt, hogy ne maradjon el a társaságtól, és igyék erre a gyönyörű fiatal hölgyre, amikor az, a pehelynél könnyebben, furcsa mosollyal, váratlanul odaszaladt hozzá, és odanyújtotta neki a saját serleget. Avroszimovnak még arra sem jutott ideje, hogy udvarias-ságból szabadkozzék, amikor a hölgy máris lesiklott a padlóra, töltött magának, és a fiatalember lábánál elhelyezkedve, hátravetette fejét, és kacagva azt ajánlotta, hogy igyanak.

Az ódon ezüst megcsendült, az édes bor könnyen ömlött befelé, a fiatal hölgy átkarolta hősünk térdét, forró testével hozzásimult, aztán kiürítette serlegét, és ledobta a szőnyegre.

Avroszimov hozzá hajolt, minden látható ok nélkül fé-

kevesztetten hahotázva átkarolta a nyakát, és arcát illatos hajcsigái közé fúrta. A hölgy pedig nem igyekezett kiszabadítani magát, mint a falusi lányok vagy vidéki kisaszonyok, amikor hősünk olykor a rá jellemző szerénységgel megpróbálta – nem megölelni őket, hanem éppen csak hozzájuk érni . . .

A hölgy valahonnan letről, a hajak, a kezek, az ujjak fátylán keresztül azt kérdezte:

– Magát hogy hívják? Hm?

Avroszimov élvezettel mondta meg a nevét, és a hölgy ajka felé nyújtózott.

– Vany, hé, Vany . . . Mit akar, Ványa? – suttogta felhevülve a hölgy. – Ó, milyen maga, ó, de milyen is! – mondta, de nem tiltakozott, csak nevetett.

A nő ajka forró, nedves, rugalmas, úgy mozog, mint-ha önálló élőlény volna, és úgy tapad, hogy el se lehet szakadni tőle. Avroszimov, ahogy mind lejjebb csúszott hozzá díványáról a szőnyegre, szinte felnyögött, és zihálva mind erősebben karolta át a vállát meg a nyakát. A hölgy ekkor lomhán ellökte magától, ledobta magáról a kezét, és szeszélyesen azt mondta:

– Hagyjon már, egészen összenyom . . . Maga olyan, Ványa, mint egy medve . . . Hagyjon már . . .

Hősünk a száját szélesre tátva, mohón lihegve ült a nő mellett a szőnyegen, és szinte őruit kétségbeeséssel nyújtogatta felé mind a két kezét.

– Ne zaklasson már, ne zaklasson – mondta ruháját igazgatva a hölgy –, Szerjocszenykához akarok . . .

– Hogy hívják magát? – kérdezte nyögve, zihálva Avroszimov, és a ruhája aljába kapaszkodva igyekezett megállítani a hölgyet, de az, bár egy kissé telt volt, könnyeden elröppent tőle, és egy pillanat alatt ott termett az előbbi tiszt mellett.

Ekkor Avroszimovnak a tudatába megint eljutott a vi-

gasság zaja, mintha visszanyerte volna hallását. A kandalooan ropogtak a fahasábok.

– Nicsak! Hát maga hogy kerül ide? – hallotta hősünk, és ahogy felemelte fejét, meglátta azt a finom kezű lovas testőrt, aki egy talpas pohárral megállt előtte. Avroszimov rögtön felugrott, és a lehető legnagyobb udvariassággal meghajolt.

– Csak semmi ceremónia – mondta nevetve a testőr. – Maga is velünk tart? Ez nagyszerű! Tetszik?

– Tetszik – mondta zavartan Avroszimov, ahogy a gyönyörű ismeretlenre tekintett, aki már máshoz simult.

– Á, az? . . . – szólalt megint nevetve a testőr. – Delfinia . . . Felőlem elviheti az ördög . . .

– Delfinia? – csodálkozott hősünk.

– A fene tudja, hogy is hívják tulajdonképpen – válaszolta a díványra ülve a testőr. – Miköztünk – Delfinia . . . Szenában találták. – Amikor észrevette, hogy hősünk szemöldöke felrebben, így folytatta: – De ez azért jó, ugye? Olyan fesztelen a hangulat . . . Hisz néha elragadó dolog mindentől megszabadulni . . . Az ember egész nap csak áll ott, és néz szakadatlanul . . . Valahová a semmibe intett a fejével, de Avroszimov megértette, mire célzott. – De miért nem iszik? Ahogy ott el-elnézem, nagyon kellemetlenül érezheti magát, ez észrevehető . . . Engem Pavel Buturlinnak hívnak . . . De ha Delfiniával akar cnyelegni . . . Azt akarja?

– A csudába vele – mondta a nyálát nyelve Avroszimov, és elfordult, hogy ne is lássa, hogyan fonja körül a tisztjét a lány.

– Hisz ez egyszerű – mondta fölényes mosollyal Buturlin. – Szólhatok neki . . .

– De nem, uram. Nem érdekel az egész – válaszolt titkos reménnyel hősünk.

Ittak. Avroszimov a szeme sarkából megint Delfiniára pillantott volna, de már sem ő, sem a tiszt nem volt ott. Helyettük, egyik lábat a másikon atvetve egy fekete baju-

szű gránátos főhadnagy ült, és lassan ide-oda ingatta magát.

– Ez már kész – szólt felnevetve és a fejével a főhadnagy felé intve Buturlin –, pedig képes egyedül kiüríteni ot palackot is . . . De úgy latszik, többet benyakalt a kelle-tenél . . .

Ittak még, és Avroszimov engedetlen ajkát hozzáértette a sajthoz, de nem evett belőle.

– Nos hát, én látom, mit all ott ki maga – kezdte ismét Buturlin. – Irtózik még nézni is, hogyan folyik a vizsgál-lat?

– Irtózom – vallotta be józanodva Avroszimov. – Elő-ször látok cárgyilkost . . . Azt hittem, szakállt visel . . .

Buturlin nagyon megnyerően felkacagott.

– Valóban – szólt Avroszimov – csodálkozom, hogyan lehet ilyen sokaig ilyen udvariasan bánni egy gonoszté-vővel.

– Én jól ismerem Pesztyelt – mondta váratlanul Bu-turlin, miközben borral teletöltötte a serlegeket. – Nagy koponya, az biztos. De szertelen is . . . Én pedig nem sze-retem a szélsőségeket . . .

– Ravasz ő – vetette közbe Avroszimov. – De nem járt túl a hatalmasok eszén.

– Nem bizony! – mondta nem tudni, min nevetve Bu-turlin. – Maga, bizony isten, tetszik nekem.

Azzal mohón felhajtotta serlegét, és elrohant. Avroszi-mov megpróbált utána szaladni, de nem birt felállni a dí-ványról.

Ezalatt pedig folytatódott a lakoma. A kandallóban új erővel ropogtak a hasábok. Mindnyájuknak olyan rezes csillogású volt az arca, hogy hősünknek elakadt a léleg-zete.

„Micsoda multság! – gondolta csak úgy magában ne-vetve. – Ó, Delfinia! Hol vagy? . . . Valaszolj!”

Mégiscsak felemelkedett, és nagy nehezen elindult a szőnyegen hentergő fiatalembereken meg a Delfiniahoz

hasonló hölgyeken keresztül, azok pedig énekeltek, kiabáltak, vigyorogva és fintorogva elkapták a lábát. Avroszimov elvergődött az ajtóig, és kiment az előszobába.

Hősünk téveteg, boldog mosollyal botorkált valahová előre, anélkül, hogy tudná, mit csinál, amíg valaki vállon ragadva meg nem állította. Avroszimov az előbbi gránátos főhadnagyot pillantotta meg, aki láthatólag már józanodott valamelyest.

– Hol van Delfinia, mi? – kérdezte hősünk.

– Aztán nem félsz, hogy véredet veszem? – szólt nevetve a főhadnagy, és a vállánál fogva, szorongatva a föld felé hajlítgatta Avroszimovot.

– Mit csinál, uram? – szólt felháborodva Avroszimov.

– Uram . . . De tudja . . . Eressze el a vállamat . . .

– Olyan nincs – mondta a gránátos –, különb legényeket is megtörtem én már.

Új erővel kezdte szorongatni hősünket, de ő magához tért, és vagy a kétségbeesése volt nagy, vagy az egészséges és fesztelen falusi élet érezte hatását, elég annyi, hogy jól megszorította, hátracsavarta a gránátos karját, és jó messzire ellökte a sértőt. A főhadnagy térdre esve felkiáltott.

– Párbaj! – mondta. – Vörös ördög!

– Magának én nem vagyok ördög – mondta megsértődve Avroszimov. – Jobban tenné, uram, ha aludni menne . . .

A főhadnagy szeme ekkor elködösödött, teste elernyed, úgy-ahogy letelepedett a bundákra, és máris üdvözült mosolygott.

Avroszimov messzire elrohant ennek az esetnek a színhelyétől, és bekukkantott az egyik szobába. Egy szétálló, vörös fülű civil a kezét imádságosan összetéve térdelt egy fiatal hölgy előtt, akit Avroszimov még nem látott. Hősünk sietett becsukni az ajtót.

– Delfinia – hívta gyöngé hangon a hölgyet, mialatt a homályban hol testekbe, hol tárgyakba botlott. – Delfinia . . . Édes lelkem, válaszolj! Delfinia . . .

Ekkor mintha csoda történt volna. Kitárult egy sötét ajtó, és fekete haját rendesebbre igazítva, lustán nyújtózva és ásítva kisétált az előszobába, az egyetlen szál gyertya sárga fénykörébe a gyönyörű Delfinia – nem váratott sokáig magára.

– Ah – mondta lustán, amikor meglátta Avroszimovot.
– Vanyusa, mókuska, maga az?

– Delfinia – szólt felélénkülve hősünk –, mindenütt kerestem magát . . . De maga még mindig alszik?

Ekkor Avroszimov távolabbra irányította tekintetét, és a hölgy széles, kerek válla mögött, a kitárt ajtón át egy tisztet pillantott meg, aki egy piros pamlagon, a tagjait szétvetve, zubbony nélkül aludt.

– Csukja már be azt az ajtót, maga szemérmetlen! – mondta Delfinia.

Botladozva botorkáltak végig az előszobán, a kacagás, a sikongás, a kandaloban égő hasabok ropogása irányában, végül bejutottak a terembe, ahol a sötétkék dohányfüsttől jóformán nem is lehetett látni az arcokat, és ahol a bor, a hurka meg a testek szinte tapintható szaga lebegett az emberek között. Hősünk, akit boldoggá tett, hogy Delfinia mellette van, e sűrű függönyön át meglátta véletlen cimboráit, akik úgy átadták magukat a vigasságnak, mint-ha ezen az udvari épületen kívül semmi sem volna a világon.

– Ah, már Milodorocska is itt van! – kiáltott fel boldogan Delfinia, és fejével egy fehér harisnyás fiatal hölgy felé intett, aki gyöngyöző kacagás közepette borral fröcskölte Buturlint, mert az csókot akart cuppantani az orcájára.

– Milyen csodálatos nevük van kegyedéknek – mondta elragadtatva Avroszimov, aki most készséggel ielkesedett mindenért.

– Miért volnának csodálatosak? – szólt Delfinia. – Olyanok, mint az igazi nimfáké. . . Vanyecska, gyémántos lovagom, hozzon nekem bort. – Azzal lehuppant a szőnyegre.

Avroszimov villámgyorsan rohant, hogy teljesítse a hölgy kívánságát, érezte, hogy ismét mind jobban felegyed, hogy szinte lázasan remeg a keze. Felkapott egy egész butykost meg két talpas poharat, máris cipelte mind Delfiniához, és leült mellé.

– Ó, milyen udvariatlan! – mondta nevetve a nő. – A gavallér állva töltsön a hölgynek.

Avroszimov hetykén, huszárosan kiitta poharát, és eldobta, aztán lehajolt, hogy megcsókolja Delfinia kezecskéjét. A hölgy már odanyújtotta ápoltságtól illatozó, rövid ujjú, puha, fehér kezét, amelyen kis kereszthez hasonló kék erecske húzódott keresztül.

– Maga mintha valóban szerelmes volna belém – jegyezte meg nevetve Delfinia.

Avroszimov fejében nagy zűrzavar támadt a mámortól, a szerelemtől meg a félhomálytól.

– Megcsókolom a vörös fürtjeit! – szolt megint a csintalan hölgy, és csakugyan megcsókolta; a fiatalember ettől egészen lángra gyúit, kényelmesebben átkarolta a nőt, mintha örökre így akart volna maradni.

– Szeretem – suttogta még erősebben szorongatva Delfiniát –, menjünk haza a falumba . . . édesanyámhoz . . . esküdjünk meg . . . Nekem kétszáz jobbágyom van!

A hölgy erre igyekezett kiszabadulni, és ez, hősünk tekintélyes ereje és beszámíthatatlansága ellenére, sikerült is neki, bár miután ellökte a fiatalembert, összegyúrt ruhájában, szétzilált hajával siralmas látványt nyújtott. Avroszimovot a szőnyegen hagyva, a dívány felé indult, ahol kezében talpas poharát tartva Milodora ült.

– Del . . . fi . . . nia . . . – szolongatta alig hallhatóan, mindhiába Avroszimov.

Milodora, barátnőjének elbeszélését hallgatva, felnevetett.

– Mi történt magával? – kérdezte Avroszimovhoz lépve Buturlin. – Hát rendjén van ez? Haragszik magára, amiért gunyolódik vele . . .

– Már hogy gúnyolódnék?! – kiáltott fel szinte sírva hősünk. – Én becsületes szándékkal . . . Eskuszom a szent keresztre . . .

– Ugyan hagyja, az istenre kérem – mondta nevetve Buturlin. – Miért gúnyolódik? Nalunk ez nem szokas . . . Hisz anélkül is elmegy magával . . . Csudabogár maga, igazán!

A kártyaasztalnál fellángolt a vita, még az ablaküveg is megzorrent, bozontos fekete árnyak imbolyognak ide-oda a falon, így hát hősünk egyszeriben azt érezte, hogy kezdi visszanyerni tudatát. És ekkor valami hívta vissza a falusi csöndbe, az őseredeti nyugalomba, a süteményekhez, a be-szozott húsokhoz – ahol kinek-kinek ami a szívéen, az a száján –, úgyhogy most már a villámgyors felemelkedes sem látszott olyan csodálatosnak és nem hevítette; ellen-kezőleg: végzetszerű megpróbáltatásnak, sorsítéletnek rémlett, így hát azt mondta a bizalomkeltő Buturlinnak:

– Jaj, csak lenne már vége minél hamarább! Minek húzzák?

Buturlin természetesen rögtön megértette, mire céloz hősünk.

– Ugyan, ne vegye a szívére ezt az egészet – válaszolta. – Én is látom, hogyan gyótrik egymást, és majd felfordul a gyomrom . . . Csakhogy én ilyenkor félrenézek, ki az ab-lakon, a hóra; arra gondolok, hogy ma este ott . . .

Avroszimov is elérte, mire céloz, miről beszél Bu-turlin.

– Senki egy csöppet sem törődik a másikkal – mondta szomorú mosollyal Buturlin –, mindegyik csak magával törődik . . .

„Senki, sehol, senkit, soha . . .” – emlékezett vissza rémulten Avroszimov, és titokban keresztet vetett.

– Hát az uralkodó? – kérdezte suttogva.

– Hogyhogy az uralkodó? Mindenki úgy él, ahogy tud – felelte ugyancsak sűgva Buturlin. – Én így, az uralkodó meg úgy . . .

– De hogy képes ilyet mondani? – szólt meghökkenve Avroszimov, és hideget érzett a tarkójában.

– Jaj, milyen maga . . . – mondta nevetve Buturlin. – Lám, azon a napon mi, az egész lovasszákad csak úgy, zihált csapatban, nekinyargaltunk a Moszkvai Ezrednek . . . Ahogy közel értünk egymáshoz, azt kiáltottam Besztuzsevnnek: „Tiltsd meg a katonáidnak, hogy lőjenek. Mi csak rátok ijesztünk egy kicsit! . . .” Miért kezdtem volna kaszabolni őket?

– És ha megtudják? Vagy ha azt parancsolják, hogy . . . kaszaboljon?! – kérdezte szinte fuldokolva Avroszimov.

– Akkor kaszabolok – felelte vállat vonva Buturlin. – Azt mondom neki: „Bocsáss meg, testvér” – és lekaszabolom . . . És ő sem kegyelmezett volna, úgy ám . . . De sikerült megúsznunk. Hanem maga csupa tapasztalatlanságból túl komolyan veszi ezt az egészet.

– Az uralkodóra emeltek kezét! – kiáltotta Avroszimov.

– Hát mi az az uralkodó? Isten? – szólt felkacagva Buturlin. – Hisz öneki is két lába van meg egy feje . . . Nyugodjék meg, nem engedjük őt bántani . . . – folytatta még harsányabban hahotázva. – Bűbajos vita támadt itt köztünk!

– Itt nincs helye a tréfának, uram – szólt kényszeredetten nevetve Avroszimov. – Igazán nem értem magat.

Ekkor Buturlin, hogy elosziassa azt a kellemetlen benyomást, amelyet szavai hősünkben kellettek, odaintette Milodorát, aki mindjárt le is ereszkedett melléjük a szőnyegre. Avroszimov körülnézett: hol van Dettinia? De az megint nem volt a teremben. Milodora átkarolta Avroszimov vállát, és azt súgta neki:

– Jaj, maga kis vörös kópé, hát Milodora már nem is jó magának?

– Hölgyem és uram! – kiáltotta Buturlin. – Igyunk Milodorára!

– Látja, az az úr szeret engem – súgta közben Milodora a hősünk fülébe, Buturlin felé intve –, maga pedig egy-

általán nem... Ne adj isten, hogy a karjára emeljen... Meg tudja tenni?

– Meg – mondta Avroszimov, és a lehető legalkalmasabban átkarolva, felemelte a padlóról.

– Hurrá! – kiáltotta a bort kilötyyentve Buturlin.

Milodora a lábával kalimpálva kacagott, és egész testével úgy hozzásimult hősünkhöz, hogy annak melege lett. Avroszimov, mivel nem bírt magával, és mivel valami hőstettet akart végrehajtani, minden erejét megfeszítve maga fölé emelte a hölgyet, aki ámulva felkiáltott. A többiek mind feléjük fordultak.

Mindazonáltal a csodálatos átalakulások tovább tartottak. Úgy rémlett, mintha a dohányfüstből maguktól keletkeznének kísérteties képek, hogy nyugtalanítsák hősünket. De alighogy lebecsátotta Milodorát a szőnyegre, és letörölte saját homlokáról az izzadságcsöppeket, alighogy a hölgy, a sikítózástól egészen kimerülve, kortyintott a hideg, savanykás borból (ne felejtse el, hogy Avroszimov szeme láttára), rögtön minden összekavarodott, ködbe borult, amikor pedig kitisztult a környezet, híre-nyoma sem volt semmiféle Milodorának, Buturlin egy távoli sarokban szilajul whistezett, mintha soha nem is állt volna fel a kártya mellől, a szőnyegen pedig, karját a feje alá téve, az a fiatal hölgy hevert, akit Avroszimov segített kihúzni a hókupacból. Világoskék ruhája szétterült, és kis erdei tónak hatott a sötét szőnyegen. Fektében merően nézte hősünket szürke szemével.

– Uramistenem – suttogta Avroszimov –, hát ezt meg hogy hívják?

– Merszinda – válaszolta nyomban a hölgy, majd kényeskedve panaszkodni kezdett: – Borba akartak fojtani... Beledobtak egy borosdézsába.

– Merszinda – szólt most már semmin sem csodálkozva Avroszimov. – De hol van Milodora? Akit a karomban tartottam?

A hölgy továbbra is fürkészően nézett rá és hallgatott.

– Merszinda – folytatta Avroszimov. – Hát csakugyan dézsába mártották ebben a ruhában?

– Kis naiv – felelte e szavakra felnevetve Merszinda –, jaj, maga kis naiv... Hát hogyhogy ruhában, amikor meztelen voltam! – mondta, és szemében hirtelen élénk érdeklődés villant fel az előtte álló fiatalember iránt, akinek a nevét sem tudta.

Hangja rekedtes volt, a mosolya derűs, olyan, mint egy kis virág. Avroszimov leereszkedett melléje a szőnyegre, és hallotta, ahogy a hölgy – mintha nem őhöz, hanem saját magához beszélne – azt mondja:

– Eljön a tavasz, kifeszlenek a rügyek... Engem pedig, csodálatos fiatal nimfát, fehér kocsin elvisznek az országúton messzire.

Arca, szürke szeme és nagy, nedves szája kimondhatatlanul vonzotta hősünket; egy kissé fitos orra is nagyon szerencsésen helyezkedett el világos, dús haj keretezte, kerek, fehér arcán.

– Tetszik magának a testem? – kérdezte hirtelen a nő. – Tessék, itt fekszem maga előtt: gyönyörű vagyok és tetőtől talpig forró... Hat miért nem gyönyörködik bennem? Miért nem néz tágra nyílt szemmel?

– Nézem én, nézem – mondta hősünk. – Hisz én segítettem kihúzni kegyedet a hókupacból.

– Jaj, én meg már nem is emlékszem rá – szólt Merszinda, és egy pillanatra sem vette le róla a szemét. – Maga szomorkodik valami miatt, igen?

– Mi az oka, gyönyörű Merszinda, hogy a kegyed barátnői megtagadják tőlem a szerelmet, a többieknek pedig mindent megengednek? – kérdezte hősünk. – Lám, kegyedet meg dézsába is belemártották – és semmi baj...

– Hát az az oka – felelte Merszinda –, hogy erre a célra vannak külön szobák, ahol senki sem látja a párokat... A teremben pedig csak nevetgélni szabad, meg kezet csókolni, meg bokokat mondogatni.

Ekkor belépett a terembe a gránátos főhadnagy; most már szép volt és józan.

– Itt van az én csábítóm! – mondta nevetve, olvadozva Merszinda. – Erős, csuda erős!

– De hisz én fél kézzel térdre nyomtam – szólt Avroszimov.

– Erős, tőle nincs menekvés... Karon ragadott, és bele a dézsába... – folytatta nevetve a nő. – Valósággal gombolyaggá csavart.

– Én meg egyszerűen letérdeltettem – mondta Avroszimov.

– Borzasztó erős – emlegette még mindig a nő –, isten mentsen tőle!

– De én erősebb vagyok – jegyezte meg Avroszimov. – Ha akarja, felemelem a mennyezetig. – Már meg is feszítette izmait, hogy az első jekre véghezvigye hőstettét.

– Itt van ő, az én vasgyúró. Juj, de erős! – hajtogatta kacagva Merszinda, és ügyet sem vetett hősünkre.

Avroszimov érezte, hogy most már nem hátrálhat meg, ezt nem teheti; hogy kész ölbe kapni Merszindát, és elszaladni vele egy szobába, minél messzebb a többiektől, de most már a nő józan figyelmeztetését követte, így hát reménykedve azt mondta:

– Jöjjön velem, gyönyörű Merszinda... Én nem fogom dézsába mártani.

– Jó, menjünk – egyezett bele a nő, mintha csak ezt az ajánlatot várta volna, és felállt a szőnyegről.

Hősünk most már Merszinda oldalán botorkált remegő lábával az előszobában egymásra dobált bundákon keresztül, most már Merszinda karját fogta, és mind jobban meglepődött azon, milyen könnyen beleegyezett a hölgy, hogy viszonozza szerelmét.

Bementek abba a szobába, ahonnan csak az imént bukkant elő összeborzolva Delfinia, és Merszinda gyakorlatlansággal, hozzáértően lekoppantotta a gyertya hamvát, leült a piros pamlagra, és könnyed mosollyal, várakozóan nézett hősünkre, aki egy székre ereszkelve

mozdulatlanná dermedt, mert mindaz, ami odakint a teremben egyszerűnek és könnyen elérhetőnek látszott, most a legvalószínűtlenebbnek rémlett.

Így hallgattak néhány percig, aztán Merszinda már-már türelmét vesztve azt kérdezte:

– No, hát mit fogunk itt csinálni?

Hősünk csak nyelte a nyálát, de egy szót se tudott ki-ejteni. Ekkor a nő megpaskolta a pamlagot.

– Legalább üljön ide mellém, maga kis naiv...

– Hová... mellé? – dadogta végképp zavarba esve Avroszimov.

– Kis bamba! – mondta csupán az ajkával nevetve a nő. – Menjen, igyék egy kis bort... Menjen már!

Avroszimov felállt, és az utat most már nem nagyon válogatva kiment, sőt kirohant a terembe. Delfinia szembejött vele, de ő félrelökte.

– Vanyusa, mókuskám, de udvariatlan vagy! – kiáltotta utána a hölgy.

Avroszimov egyenest palackból itta a bort. Addig ivott, amíg azt nem érezte, hogy már alig áll a lábán. Az üveg kicsúszott a kezéből, a bor meg kiömlött. Tántorogva visszaindult – nem is hallotta, ahogy a kártyaasztalnál ismét fellángol a vita –, de egy bundában megbotlott, és arccal bele a szőrmébe, ráesett...

Avroszimov valami lökésre ébredt. Tompa fejfájást érezve talpra ugrott, és hallotta, ahogy a teremben egymás szavába vágva, csúnyán civakodnak a cimborái.

Min vitáznak?

Nem, tisztelt uram, jobb, ha nem ilyen egyszerűen teszi fel a kérdést, hanem beleképzei magát hősünk helyébe, ahogyan gyötri a szerelem meg mindenféle boszorkányság, amely tegnap óta szikkasztja a fejét. Hogy érezné magát, tisztelt uram, ha békésen mulatozó alakok helyett elkeseredett vitázókat találna, akik nem tudni, kik előtt, mindenáron igazolni akarnak valamit? Itt is bíróságba botlik, tetszik látni, itt is haragos, szenvedélyes és gúnyos

kérdéseket tesznek fel magának. Kegyed pedig folyton a magáét hajtogatja – mint az a gonosztévő a Magas Bizottmány színe előtt –, bár hiábavalók az erőfeszítései.

Így lépett be a terembe Avroszimov, és meghökkenve nézett iménti barátaira, akik úgy álltak egymással szemben, mint két fiatal kakas, és a maguk igazát bizonygatták.

– Hagyjanak engem, uraim – mondta színjózanon a gránátos főhadnagy. – Sem a hely, sem az idő nem alkalmas arra, hogy megvitassak a viselkedésemet... Annál kevésbé tehetik, mivel maguk is ludasok...

– Szíveskedjék megválogatni a kifejezéseit, uram! – rivallt rá a szétálló vörös fülű fiatalember.

– Min vitatkoznak? – kérdezte Buturlintól Avroszimov, de a testőr csak legyintett rá.

– Uraim – mondta békülékenyen társainak –, miféle bátorságról van itt szó? Én kiállok a magam écs letéért... Ami az enyém, az az enyém. Eddig olyan pompásan mulattunk, hagyják hát a főhadnagyot...

– Fúj, micsoda szégyen! – szólít nevetve az a tiszt, aki a dáridó elején Delfiniával enyelgett, név szerint Szerjoszsenyka. – Hiába magyarázza ezeknek az egészet, Buturlin... Hisz aialkoskodnak... Én példaul beleduriantottam a legsűrűjébe. Hat aztán?! Amikor pedig a téren megkötöztük Scsepin herceget, még ő maga adott nekem igazat... Azt mondta: „Én bezzeg nem kötöznék meg téged... Én lekaszabolnálak. De te nagyielkű vagy, te ördög!” Sohasem felejttem el, ahogy ezt mondta. Pedig magunk között csakis lovagiasnak kell lennünk, tudnunk kell, mi a becsület...

– No, elkezdte a csűrés-csavarást! – mondta haragosan nevetve a gránátos főhadnagy.

– De milyen tervei vannak öneki, hogy ilyen kinszenvedést kellett vállalnia értük? – kérdezte Buturlintól Avroszimov.

Buturlin természetesen mindjárt tudta, mire gondol

hősünk; összeráncolta homlokát, amiért elvonják a vitától, aztán felnevetett, és azt mondta:

– Jaj, hát miféle tervei volnának? Hiú becsvágy az egész... A mások becsvágya kedvéért pedig kinek van kedve meghalni? Még az uralkodónak sem...

– Hagyja békén az uralkodót! – kiáltott rá a vörös fülű fiatalember.

– Amikor az uralkodó még nagyherceg volt – mondta könnyed mosollyal, nyugodtan a gránátos főhadnagy –, többször is volt alkalmam elkísérni vadászatra...

Avroszimov elsápadt ennek az újságnak a hallatára, a szája kiszáradt, és szinte úgy tetszett neki, hogy maga előtt látja az uralkodót, ahogy bőrzekében, magas és kemény szárú lovaglósizmában, muskétával lépked a magas fűben... Vagy lóháton léptet?

– ...Amikor megsebesített egy vadkant – folytatta ráérősen a főhadnagy –, és jókedvében volt, nevetve megjegyezte a körülötte levőknek, hogy a vadak cárjának meg az emberek cárjának helyzete között csak az a különbség, hogy ez előbbi után futni kell, az utóbbi meg ülve várja be, mikor végeznek vele...

– Nem hiszem! – mondta hahotázva Szerjozszenyka.

Általános lárma támadt. A főhadnagy legyintett, és felhörpintette borát. Avroszimov, mintha parázson lépkedne, odament hozzá, és halkán azt kérdezte:

– Uram, hogy beszélhet így az uralkodóról?

– Miért ne? – szólt torz mosollyal a főhadnagy. – Vagy talán nem szabad azt mondanom, amit jónak látok? – Azzal megint ivott.

– Hagyják már abba, uraim – mondta Szerjozszenyka.

– Uraim – szólt Buturlin –, vár a kártya.

A whist folytatódott. Hősünknek zúgott a füle, az ujjai meg remegtek. Leereszkedett a szőnyegre, és inni kezdett, amikor a gránátos főhadnagy, már megint jócskán becsipve, váratlanul odament hozzá, és kis bajuszát pödörgetve azt kérdezte:

– Ki maga, hogy bírálgat engem?

– Nem én voltam az – felelte Avroszimov. – Ők bírálták amiatt, hogy rokonszenvezett a lázadókkal...

– Én? – szólt ajakbiggyesztve a főhadnagy. – Hát tudja-e, hogy hét teljes napon át én kísértem Pesztyelt Pétervárra, mégpedig, képzelje el, azzal a paranccsal, hogy iő-jem agyon, ha netán... Úgy bizony! Így ültem mellette, ni – folytatta, miközben leült Avroszimov mellé, és szorosan a vállához nyomta a vállát. – Így ültem...

– És ő nem mondott semmit? – kérdezte hősünk a rá jellemző kíváncsisággal. – Nem akart valamit?

Belepillantott a főhadnagy üveges szemébe, amely most mégis olyan kifejezőnek tetszett, mint még soha.

– Két csendőr ült a szánban velünk szemben – mondta a főhadnagy –, én ömellette, azok meg szemben velünk. Azt mondtam neki: „Úgy fest a dolog, mintha elvbarátok volnánk.” Felnevetett. „Magának ez félelmetes?” – kérdezte. „Egy csöppet sem – válaszoltam. – Sőt nagyon tanulságos, ha ilyen szerepben érzi magát az ember, noha nem bűnös.” Megint elnevette magát, aztán így szólt: „Csak az isten tudja, mi az igazi bűnünk, mert a szó mindennapi értelmében mindig bűnösök vagyunk egymással szemben...” – „Azért mégiscsak *őnt* viszik, és nem engem” – vetettem ellene. „Csak az isten tudja, mi az igazi bűnünk – ismételte tűnődve. – Az a készség, hogy a köz javát szolgáljuk – nem bűn.” – „Szabad megkérdez-nem, hogy például ön mivel szolgálta?” – kérdeztem meglepődve.

– Hát mivel szolgálta? – szólt felháborodva és zavartan Avroszimov.

– „Nos, mivel szolgálta?” – kérdeztem ismét. Erre beburkolózott a bundájába, és fölényesen elmosolyodva azt válaszolta: „Az én ezredem volt a cári szemlén a legkülönb. Ez talán nem szolgálat?” Ekkor észrevettem, hogy az addig alvó csendőrök ébren vannak, és az egyik felém sandít.

– Nem értem, nem értem – mondta meglepődve Avroszimov.

– Ugyan mit nem ért? – szólt váratlanul dühbe gurulva a főhadnagy.

– Ezt az egészet, uram – válaszolta Avroszimov. – Az imént rokonszenvvvel beszélt arról a gonosztévőről...

– Ej, az ördögbe – fakadt ki most már a főhadnagy –, nem tudhat maga semmit, kedves barátom, de nem is kell tudnia... Kicsoda maga?

– Orosz nemes vagyok – felelte váratlanul kihívóan Avroszimov. – Kétszáz jobbágyom van... Az uralkodót szolgálom... Hát maga kicsoda?

– No igyék csak, igyék – dörmögte lekókadva a főhadnagy. – Igyék...

Újra ittak, aztán – megint... Hősünk egyszeriben könnyűnek, magabiztosnak érezte magát, és most már szinte valami gyönyörű ködfátyolon át különböztette meg az arcokat, amelyek mind kedvesek, jóindulatúak voltak, és mintha őfelé fordulva titkos, kellemes jeleket küldtek volna.

Könnyen, szabadon lélegzett. Karja egészen simán felemelkedett, akár a madár szárnya, és a sűrű, szinte tömör levegőbe csapódva, lassan lebegve, függve maradt benne. A falusi nyári reggel ismerős nyugalma köszöntött be; a gondolkodást frissítve folyóvíz illata szállt felfelé a padlóról; mintha nem is lett volna itt semmi izgalom; egy borospohárban, fiatal fürdő nő képzetét keltve, aransárga szalmaszál úszkált.

Ekkor kezét a padlón lassan váltogatva, sirva bemászott a terembe Milodora. Gyűrött ruhája alól kilátszott fehér harisnyája. Cipellő nem volt a lábán. Vékony hangon nyüszített, amitől könnyen meg is ijedhetett az ember, kivált ha a lány fehér arcát és megmerevült tekintetét látta. Majd mindjárt sikoly hallatszott az előszobából; hogy kié – nem lehetett tudni.

Avroszimov a kártyázókra nézett volna, de az asztalnál

senki sem ült, mindenki kifelé igyekezett a teremből, még Buturlin sem volt ott a díványon, furcsa módon a gránátos főhadnagy is eltűnt, csak ő, Avroszimov nem engedte át magát az általános sodródásnak, meg Milodora, aki rémült arckifejezéssel még mindig négykézláb állt.

– Mi történt, Milodorocska? – kérdezte Avroszimov, de a lány nem hallotta a kérdést, mert a fiatalember engedetlen lábbal ugyan, de már szaladt az előszobán át abba a terembe, ahová a többi vendég iparkodott.

Amikor mindenkit szétlökdösve végül befurakodott ebbe a terembe, amelyben még nem járt, a halvány gyertyavilagnál kirajzolódott a vörös fülű fiatalember háta, aki furán négykézláb állt egy borral teli dézsá előtt.

Mindenki hallgatott, Avroszimov figyelmesebben szemügyre vette az eléje táruló képet, és azt látta, hogy a fiatalember, arcát a dézsába dugva mozdulatlanul áll négykézláb. Homloka, szája, orra – mind el volt takarva. Csak vörös füle terült őszi levélként a bortó felszínére.

Csend uralkodott. Ebben a csendben ide-oda imbolygott a falakon a mozdulatlan dermedt fiatalemberek ferde árnyképe.

A fekete hajú Delfinia, duzzadt szájacskáját eltátva, valamilyen módon Buturlin vállára tamaszkodva, valahonnan a mennyezetről hajolt lefelé; Merszinda világoskék foltként beleolvadt egy szöglet homályába; Szerjocszenyika az egyik lábát előretéve, megnyúlt arccal, úgy mozgatta ajkát, mintha az istennel beszélgetne; a gránátos főhadnagy a saját nyakát szorongatta, nehogy kitörjön belőle az a szörnyű kiáltás, amely majd szétvetette a mellét; a többiek a falak mentén itt is, ott is szétdobált szobrokra emlékeztettek.

Az idő meg telt. A dézsában álló fiatalember nem változtatott testhelyzetén.

– Jaj – szólalt meg váratlanul Szerjocszenyika –, egyre iszik, iszik, sehogy se tudja teleinni magát...

– Uraim – kezdte elcsukló, vékony hangon Buturlin –, ne segítsünk neki? Háttha még lélegzik.

„Persze hogy lélegzik” – gondolta megborzongva Avroszimov.

De ekkor Milodora, aki nem tudni, hogy került elő, átölelte hősünk nyakát, és a fülébe italszagot lehelve, belecsimpaszkodott.

– Uraim – szólt ismét Buturlin –, figyelmeztetem magukat, hogy a késlekedés egyenlő a halállal.

De senki meg se moccant.

– Vigye el az ördög – mondta végül halvány ajakkal Szerjозsenyka, és lábujjhegyen, csöndesen kifelé indult a szobából.

A többiek sorban utána.

Milodora, súlyával mindjobban kijózanítva, továbbra is ott csüngött hősünkön, aki ügyel-bajjai vonszolta magát az előszobán át a terembe, amikor a baljós szoba felé, mezítlábra húzott papucsban, árnyékként elsuhant mellettük egy pofaszakállas, libériás öregember, utána meg hosszú sorban az álmos cselédek – valamennyi szürkemint az egér.

A kandallóban, jótékony meleget árasztva, ismét ropogtak a fahasábok. A kártyaasztalnál ugyanúgy folyt a játék, mintha semmi sem történt volna. A gyönyörű Delfinia Buturlinnal enyelgett: oda-odatartotta szájacskáját, de nem engedte megcsókolni. Merszinda a szőnyegen ült Szerjозsenyka meg a gránátos főhadnagy között...

Avroszimov lassan leengedte Milodorát a szőnyegre, és maga is melléje telepedett.

– Nem értem, nem értem – szólalt meg nevetve, mintha játszana félelmével, mintha ingerkedne vele. – Szégyenkezni fog, ha kihúzza a fejét a dézsából, és megnézi magát. De vajon kihúzza-e? ... Már egy órája olyan, mint egy halott! – Elhalványodott, és kétségbeesésében szinte kiáltva mondta: – Hát miért kell éppen így meghalni, uraim?!

Akkor már jobb volna egy gonosztévő golyójától... Az is jobb lenne...

Megsimogatta az elcsendesült Milodora haját, mintha azt remélné, hogy tőle hall választ felkiáltására, a lány pedig szípgova így szólt:

– Mondtam neki: ne igyon abból a dézsából, utóvégre nem holmi farkas maga... Erre azt feleli: de igen, ő farkas... És ugyanúgy tovább – négykézláb, négykézláb... Engem is hívott: jöjjön, maga nőstény farkas... De hát lehet dézsából? Hisz Merszindát belemártották!

– Hogyhogy, Milodorocska, hat csakugyan farkas módra ivott?

– Úgy ivott bizony – felelte a fiatal hölgy. – Én elaludtam a pamlagon, ő meg ivott és ivott...

– Most is iszik? – kíváncsiskodott, a sebet felszaggatva Avroszimov.

– Most már talán haza is vitték a holttestét...

– Hát talán van neki háza, gyönyörű Milodorocska?

– Menjen a csudába – szólt legyintve a lány.

És megint üritgetni kezdték egyik poharat a másik után, és mindjobban érezték egymás melegét.

Hősünk rövid idő alatt olyan alaposan berúgott, hogy már egyáltalán nem tudta, mi történik körülötte, és csupán természetes életerejére tartotta függőleges helyzetben, bár egy kissé meghalványult arcáról sem gondolatot, sem vágyat, sem célt nem lehetett leolvasni. Ifjú barátnője hasonló állapotban volt, és azt, hogy nem zuhant végképp a földre, hanem fejét Avroszimov vállára hajtva ült, csupán annak köszönhetette, hogy a fiatalember, noha csaknem elvesztette eszméletét, görcsösen átölelve tartotta.

Mellettük, mint egy disznó, egy óriási feldontott butykos hevert, amelyből lassan csurgott a szőnyegre az illatos bor maradéka, majd mind messzebb és mind szélesebben szétfolyva elérte a Milodora ruháját is, úgyhogy nagy sötét pecsét támadt rajta, mely jokora foltra emlékeztetett.

És csak akkor, amikor már ki tudja, hányadszor ham-

vadtak el a hasábok a kandallóban; amikor az ismerős, fojtó szagot árasztva teljesen elolvadtak a gyertyák, az alig pislákoló egy-két csonk halvány fényénél pedig akadozott a játék, a termet újra kivilágítani meg már senkinek se volt kedve – a fiatalember, teljesen magukhoz térve, csak akkor álltak fel egymás után és indultak el szótlanul az előszobába, miután mindent úgy hagytak a teremben, ahogy volt: a palackokat, az ételmaradékokat, a pipahamu csomóit a szögletekben és hősünket a hölgyével együtt.

Mialatt ők az előszobában öltöztek, hallgatagon és szigorúan, mint valami bírák, a teremben jellegtelen, de egy kissé tolakodó árnyak kezdtek sürgölődni, amelyek a felébredt cselédházból tódultak elő. Sokan voltak, és zajtalanul szorgoskodtak, hogy rendbe hozzák és az eszeveszett, hosszú tombolás után otthonossá, lakályossá tegyék a helyiséget.

Csaknem ugyanolyan könnyedén és kecsesen, mint a palackokat meg a hamut, felkapták hősünket is, ráadták a bundáját, az előszobában beültették egy karosszékre, mialatt egyikük elszaladt, hogy bérkocsit hívjon.

Hősünk üdvözülten cuppogva aludt, nem látott és nem hallott semmit, a gyakorlott cselédség eközben halk nevetéssel és pajkos fintorokkal összekacsintva meglepetést készített számára.

Kegyed elámulna, tisztelt uram, ha egy pillanatra el tudná képzelni, mit eszeltek ki ezek a mihasznák; – nevezetesen – kihozták a teremből az alvó Milodorát, és a helyett, hogy barátnői után a cselédlányok szobájába vitték volna, egy birkabőr bundát dobtak rá, fiatal hősünkkel együtt óvatosan kicipelték a házból, majd mindkettőjüket feltolták a szánra, és odasúgták a kocsisnak, hogy addig szankáztassa őket a városban, amíg hősünk felébred a hidegtől, és végre meg tudja mondani, hová vigyék.

A szán elindult. A cselédség eltűnt. A reggeli hó behordta a nyomokat. Avroszimov az ugyancsak alvó Milo-

dorát magához szorítva, édesdeden aludt. A szán a Fontannáján siklott.

Körülbelül egy órának kellett eltelnie ahhoz, hogy a nekimérgesedett fagy végre éreztesse hatását. Avroszimov arca kipirosodott, lélegzete egyenletessé vált, ő maga meg felnyitotta a szemét.

Feje fölött megpillantotta az alacsony, szürke hajnali eget, amelyből gyéren szállingózott a hó, és sokáig, mindaddig nem tudott rájönni, hol is van, amíg meg nem fordította a fejét, meg nem látta a kocsis gornyedt hátát és a mellettük tovasikló hallgatag, pompás épületeket.

Apránként eszébe jutott, mi történt vele, de a mámor még olyan erős volt benne, hogy pontosan semmit sem tudott emlékezetébe idézni akkor sem, amikor a birkabőr bunda szélét felhajtva felfedezte az alatta alvó Milodorát.

A kocsis, észrevéve, hogy az úr felébredt, megkérdezte, hová vigye, majd miután eligazodott az út meglehetősen bizonytalan leírásában, megcsapkodta gebéjét. Avroszimov megint elaludt.

Most már Jerofejics ébresztette fel. Szokása szerint szóltalanul időt engedett Avroszimovnak, hogy magához térjen, aztán hozzáfogott, hogy segítsen kimászni, mert amint kiderült, hősünk még nem volt teljesen olyan állapotban, hogy külső segítség nélkül tehessen akár csak néhány lépést is.

Avroszimov a szánból kifelé kecmeregve véletlenül lerántotta a bundát Milodoráról, úgyhogy annak minden bája a megrókönyödő Jerofejics elé tárult. Az öreg szettárta karját, hősünk pedig, mivel felelősséget érzett a fiatalhölgy sorsáért, egy kissé még ki is józanodott, és most már maga kászolódozott ki a szánból, és ellentmondást nem tűrő hangon megparáncsolta Jerofejicsnek, hogy fogja meg Milodora lábat, ő maga pedig a hóna aljánál ragadta meg, hogy így, altában bevigyék a házba.

Jerofejics már-már vitába szállt vele, és ellenkezni próbált, de Avroszimov rakialtott, így hát elindultak befelé.

Hősünk mindezt hetyke arccal csinálta – ahogy az erősen berúgott férfi szokta egy nő jelenlétében –, de amint később kiderült, csak gépiesen, mert egyáltalán nem volt öntudatánál, úgyhogy amikor délben, meg tetőtől talpig az esti ruhájában, felébredve meglátott maga mellett a párnán egy női arcot, kis híján felkiáltott rémulatában.

Jerofejics nem volt a közelben. Avroszimov ekkor, immar józan szemmel, feszült figyelemmel, bár egy kissé zavartan, ismét szemügyre vette a hölgyet, aki már nem volt egészen fiatal. Avroszimov felé forduló kerek arca – kivált pedig zsiros fényű, petyhüdt orcája – a mértéktelenség nyomait viselte, a homlokán húzódó szomorú redő pedig nem jelentékennyé, hanem szánmasszá tette. Meghatározhatatlan színű, összegubancolódott haja egy csepp sem volt vonzó a fehér párnán, a belőle áradó italbűz és izzadságszag meg éppenseggel undort keltett. Elragadó igényességgel varrt, de meglehetősen olcsó, gyűrött ruháján nagy borfolt terjedt szét és száradt meg.

Hősünk talált magában annyi erőt, hogy felkeljen, és az előszobába kibotorkálva kiáltson Jerofejicsnek. Az öreg nyomban megjelent, és már-már dorgálni kezdte fiatal gazdáját, de Avroszimov – miután megígérte, hogy később mindent pontosan megmagyaráz – sűgva azt parancsolta neki, hogy tessék eljeleni a szörnyű vendéget, ő maga pedig elbújt a kamrában, nehogy észrevegye a lány, nehogy elkezdjen kiabálni meg mind a két kezével hadonászni, ahogy a magafajták szokták.

Hál' istennek, a nő nem csapott lármát. Avroszimov csak letompított hangokat meg szipogást hallott rejtékhelyén, aztán súlyos, támolygó lépések hallatszottak az előszobából. Majd becsapódott az ajtó.

– Az ördög tudja, honnan került ide – mondta az éléskamrából kimászva Avroszimov; nem nézett rá Jerofejicsre.

– Reggel kereste az a tegnapi hölgy – szólt nyugodtan az öreg.

Avroszimov egészen összerezzent, amikor egy pillanatra elképzelte, hogy ha nincs Jerofejics, akkor ez a gyönyörű ismeretlen igen könnyen bemehetett volna hozzá, és ó, jaj, ott találta volna, ahogy az ágyban fekszik azzal a gyűrött leányzóval!

– Nem üzent valamit? – kérdezte önmaga előtt szégyenkezve.

– Nem volt hajlandó – jelentette Jerofejics, és ezáltal a titokzatossághak és az érdekességnek még nagyobb nimbuszával vette körül ezt a furcsa históriát.

3

Hála istennek, hogy az erődben ma csak estefelé kezdődött minden, hogy a szörnyű éjszaka elmúlt, és ő épségben maradt, bár valami okból nyugtalan a lelke, és megint – valamiféle izgalom és bizonytalanság bujkál mindenben, és ismét úgy sajog a feje búbja, mint azelőtt.

Ekkor az elmúlt éjszaka eseményei egyszeriben derengeni kezdtek előtte a beszélgetésekkel, a sürgés-forgással meg az italozással együtt... Atyaisten! Egy ember belefulladt a borba! Az a vörös fülű fiatal férfi... Vagy csak álmodta? Egészen könnyen megeshetett volna, hogy ő, Avroszimov, ugyanúgy odamaszik a dézsához, és Milodora szeme láttára... Istenem, de jó, hogy az a gyönyörű ismeretlen hölgy nem kukkantott be a szobába! Az a férfi, az a férfi meg... Jaj, iszonyú! Segítségért sem tudott kiabálni, hisz a szája benne volt a borban...

Avroszimov szokása szerint kocogott az erőd felé, gondolatai pedig – az egyik kuszább, mint a másik – úgy cirpelték a fejében, akár a tücskök, és egymasnak ütődve, egymáson átbukfencezve szanaszét ugráltak.

A nagy ügyeletesszobában, amely éppen az előtt a

terem előtt helyezkedik el, ahol a legmagasabb rendelettel életre hívott bizottmány szokott ülésezni, és ahová isunk sietett, nagy volt a zsúfoltság, a sürgölődés, de különösebb zaj nélkül. Hát miért gyúlt össze itt ilyen sok futár, ügyeletes tiszt meg segéd tiszt? Egész sereg futkosott egyik sarokból a másikba, egyik ajtón ki, a másikon be, és mindez a soron következő bűnös miatt történt, akit most vezettek elő kihallgatásra, de még ezt is spanyolfal mögé rejtették, a körülötte nyüzsgők felajzott tekintetei elől. És hany írnok van itt! . . . A magas rangú méltóságokat pedig említeni is fölösleges. És ezek mind sűrögtek-forogtak, örültek, méltatlankodtak, kérdezősködtek . . . Ezek mind enni-inni, aludni, szórakozni akartak, meg hálát adni az istennek, hogy nem nekik kell a spanyolfal mögött ülve várni, hogyan dől el a sorsuk. Jaj, borzalmas, akár egy pillanatra is elképzelni magát az embernek vasra verve!

Avroszimov a szeme sarkából, óvatosan a spanyolfal mögé pillantott. A végzet sújtotta Pesztyel kopaszodó magas nomloka megrebbent előtte. Pesztyel felemelte szemét. Egymásra néztek. Pavel Ivanovics, visszatérve a valósághoz abból a tűnődésből, amelybe mindeddig belemerült, megismerte ezt az arcot, ezt a csodálkozó, de gyanakvó tekintetet, és magában gunyorosan elmosolyodott.

Avroszimov arca nyomban eltűnt, Pavel Ivanovics pedig azt gondolta, hogy ebben a rőt írnokocskában mégiscsak van valami megnyerő, bár isten őrizze attól, hogy a puskavesszője alá kerüljön valaki, mert az ilyen tapasztalatlan fiatalemberek, akiknek a szeme teli van az értetlenség szomorúságával, alighanem képesek agyon is verni barkit, ha arra tanítják őket. Pavel Ivanovics fázósan összehúzta magát. Itt akár térdre is borulhat az ember . . . De azért van benne valami, van benne valami . . .

A teremben fojtottan dörmögtek az emberek, akiket büszkévé tett tulajdon törvénytiszteletük tudata; ezt a

feddhetetlenséget különösen kiemelte a megbilincselte bűnös jelenléte a spanyolfal mögött.

– Tessék jönni, önt kéretik – hallotta a feje fölött Pesztyel, és felállt.

A Vizsgáló Bizottság előtt megint hellyel kínálták a kopott könyöktámlás kék karosszékben.

„Nem tudnak semmit, nem tudnak!” – gondolta örömmel és reménnyel, majd gyorsan egy futó pillantást vetett a távoli sarok felé, ahol kis asztalánál, felkészülve, már ott ült a papírlapok mellett a pirospozsgás arcú, csodálkozó szemű, rőt írnok. Pesztyel, ahogy elnézte ezt az embert, egyszeriben megnyugodott.

Természetesen nem áltatta magát, mert hőszünk tekintete abban a pillanatban nem fejezett ki semmit, legfeljebb csak értetlenséggel vegyes ellenszenvet, de ő azt gondolta, hogy mégis többet ér egy tapasztalatlan fiatalember őszinte ellenszenvé, mint a vele szemközt ülő és a megszokott számítás szerint, könyörtelenül eljáró öreg cinikusok hideg udvariassága.

És a Titkos Bizottmány tagjai, akik a hosszú asztalnál ülnek, mintha kitalálták volna borús gondolatait, rögtön felöltötték álarcukat, és elkezdődött a vizsgálat.

Avroszimov azt remélte, hogy most mindjárt következik a fő csapás. Mert hát meddig lehet bírni ezt a gyötrelmet?!

De képzelje, semmi efféle nem történt. Tatyiscsev gróf Pesztyel felé fordulva, egyszerűen, hétköznapián, az életbe belefáradt ember hangján, szinte kelletlenül olvas-ta, anélkül, hogy szemét felemelte volna a papírlapról:

– Tudott-e ön a titkos társaságnak arról a szándékáról, hogy merényletet követ el boldog emlékü uralkodónk, császáruk élete ellen? És milyen módon szándékoztak megvalósítani ezt a gonosz tervüket?

A kérdés után támadt csendben koppant valami. Avroszimov kezéből kiesett a toll. Borovkov megrovó tekintetét a hatan érezve, a róka ügyességével ugrott utána.

A fehér álarcok himbálózni kezdtek Pavel Ivanovics előtt. Nem volt kétségbeesve – az később következett –, de semmi okosat nem tudott kigondolni válasz gyanánt.

– Már volt szerencsém – kezdte halkán és a lehetőséghez kepest határozottan –, volt szerencsém jelenteni önöknek...

De nem tudta befejezni, mert Tatyiscsev gróf felkapta párná s fehér kezét, amely mint valami szárnyat, meglengetett egy teleírt papírlapot, ezt a lapot odatartotta Pesztyel szeme elé, a zal a kéréssel, hogy ne siessen a válasszal, hanem ismerkedjék meg egy korántsem ismeretlen úrnak az ő, Pesztyel számára talán nem túl kellemes tanúvallo-másával...

Hősünk, látva, hogy Pesztyel félve nyúl a lapért – mintha fél obbanhatna az érinté étől –, jót nevetett magában. De hogysisne nevetett volna, mikor az előző napok minden nyugtalansága, izgalma, zúrzavara és háborgása – mindaz, ami felgyülemlett benne és égette, egyszeriben, egy pillanat alatt szertefoszlott a merenylő remegő kezének puszta látásától, amelyet olyan félclem-mel nyújtott a lapért.

Édesanyám, hiábavalók voltak a maga könnyei! Van Isten. Ő mindent lát. Ő vezérli gondolatainkat, természetesen akkor, ha hivek vagyunk hozzá, ő mezzgatja kezünket, ő áld meg bennünket, hogy hőstettet vigyünk véghez. Ő, ő az, aki a magas égből bölcsen ránk hunyorogva turel-mesen várja a maga óráját, hogy megakadályozzon bennünket holmi örülségek elkövetésében, hogy tokéletlen, forró fejünkben megerősítse hatalmát... Most is ő parancsolta meg a hadügyminiszternek, hogy a kellő pillanatban tartsa oda végre Pesztyel szeméhez ezt a titkos iratot, hogy a bűnosnek kinyíliék a szeme és megrémüljon.

Hősünk továbbra is feszülten figyelte Pesztyel viselkedését, hogy – isten őrizz! – el ne szalassza a legcsekélyebb taglejtést, sőt még egy szájmozdulatot sem, és hogy a saját szemével lássa, hogyan győzi le megis a jó a gonosz

szándékot; egyszer csak azon kapta magát, hogy már-már bizonyos együttérzéssel nézi a rab ezredes zavart, szánalmas arcélét, és hogyha ő, Avroszimov volna a hadügyminiszter helyében, ő nem gyötörné ezt a foglyot ebben a baljós csöndben. Minek is gyötörni? Meg hát mit változtat a dolgon az, hogy megmondja az igazságot vagy eltitkolja? Egyszerűen le kell vágatni a fejét a gonosz szándékáért, aztán ismeretlen helyen elásni a testét. És ezzel kész.

De látni, ahogy a legyűrt gonosztévő kézzel-lábbal kapálódzik – szinte már kellemetlen... Már-már szeretné megkérdezni a gróftól, akár ha zavarba ejti is: „Mi lenne, kegyelmes uram, ha a csatatéren ott találná ellenségét, ahogy halálos sebből vérezve, elködlő tekintettel nézne önre? Tovább szurkálná kegyelmességed, hogy fölösleges kinokat okozzon neki, és addig döfne, amíg el nem száll belőle a lélek, vagy hogy?”

„Korántsem, tisztelt uram – válaszolhatná erre a gróf –, de a harcnak megvan a mómora... és van egy titkos hatalom, amelynek nem tudunk ellenállni.”

„Számomra ez megfoghatatlan – mondaná Avroszimov a rá jellemző értetlenséggel. – Hisz kegyelmességed az uralkodó nevében száll szembe a törvénysértéssel, az uralkodó pedig a Magasságbéli nevében. De miért nem tudom én felfedezni az Istent a kegyelmességed érzéseinek hullámvásárában?”

A gróf erre teljesen ésszerűen azt válaszolhatná, hogy természetesen minden az Isten és az uralkodó nevében történik, de ahhoz, hogy tapasztalatlan és tájékozatlan fiatalok szívében ne támadhasson még egy szikrányi kétség se, vagy ami még ártalmasabb: együttérzés a merénylet tervezők iránt, az kell, hogy ezek a bűnösök maguk leplezzék le magukat, és ezáltal saját maguk ítéljék el magukat és terveiket...

„Milyen terveket? – kérdezné ismét csak meghökkenve Avroszimov. – Gaztett ez, és semmi más... De ha ke-

gyelmességed és a bizottmány főúri tagjai ilyen sokáig és ilyen tüzetesen tanulmányozzák az ő gonosz szándékukat, akkor ez nem annak a jele-e, hogy az is kelthet kétséget, amit az Isten meg az uralkodó ruházott kegyelmességekre?... Hiszen lám, Pavel Petrovics cárt is megölték... És semmi bajuk sem esett...”

Avroszimov ekkor ráeszmélt, hogy felindulásában túlságosan messzire ment, és igyekezett kiűzni lelkéből azokat a tolakodó gondolatokat, amelyek zavarták abban, hogy minden figyelmét Pesztyelre sűrítse.

Egyszer csak azt látja, hogy a rab ezredes amúgy is sápadt arca fehérebb lesz a kiétánál. A feje olyan hirtelen előrebillent, mintha be akarná kapni az előtte remegő papírlapot.

A preobrazsenszkojei ezredből való ügyeletes zászlós, aki Buturlin helyén, az ajtónál állt, odarohant hozzá, de Pesztyel kiegyenesedett, és parancsolóan félretolta a zászlóst.

– Pesztyel ezredes úr – kezdte lassan Csernisev tábornok, aki nyilvánvalóan élvezte a fogoly zavarát –, most, volt alárendeltjének beismerő vallomása után, remélem, teljesen tiszta lelkiismerettel válaszol a feltett kérdésekre.

Mit olvasott Pesztyel a lapról – hősünk számára rejtély maradt, de a hádügyminiszter és Csernisev tábornok hangjában olyan ismerős árnyalat érződött, amelyet akár megnyerőnek is lehetne nevezni, ha nem volna olyan baljós. Így ítélt az emberekről, amikor négy szemközt valósággal rekonszenveznek veled, a magukfajta sokasága előtt meg éppen az ellenkezőjét állítják.

Megint csak itt van a cár elleni merénylet terve! Hát ez nem gáztett? És ezek a magas méltóságok meg sem rezzentek, amikor ezt említették; az elmúlt éjszakán a fiatal urak is főként több fcsztelenül beszéltek erről, mintha nem is a cárról, az uralkodó császárról, hanem csak egy távoli rokonról, közönséges halandóról volna szó...

Ekkor Avroszimov az érzések teljes zűrzavarában és

abban az izgalomban, amely megint rájött, olyan tisztán, mintha előtte állna, máris ott látta az uralkodót, a császárt, bőrzekében, magas, kemény szárú vadászcizmában meg tollas kalappal. A cár szomorúan lehajtott fejjel előjött egy sarokból, és elindult a termen át. Alacsony volt, annyira alacsony, hogy amikor ahhoz az asztalhoz ért, amelynél a magas méltóságok ültek, nem kerülte meg, hanem meg se görnyedve bement alá, és a tábornokok lábát kerülgetve haladt tovább, majd előbukkant a másik végén, tett még néhány lépést, és eltűnt...

„Hát igen – gondolta szomorúan és ijedten Avroszimov –, mit tehet ő, ha ilyen kicsiny? Roppant könnyen agyon lehetne csapni is...”

Erősen rázni kezdte a fejét, hogy megszabaduljon az efféle gondolatoktól, és ekkor mindjárt hallotta Borovkov suttogását, amely mintha messziről jönne:

– Mi lelte magát, uram?

Avroszimov ekkor szinte belebökte a tollat a papírba, hogy máris szaladjon rajta, és az utókor számára szemléletesen leírja egy bűnös lélek szenvedéseit.

Pesztyel hátradőlt a karosszékekben, mintha lélegzetet venne, és immár megszokásból, egy kissé oldalt fordította a fejét, hogy megnézze, ott van-e az a rőt hajú. Találkozott a szemük...

„Talán nevetséges vagyok makacsságommal – gondolta Pavel Ivanovics. – Mi fenyeget engem? Mialatt az északiak cselekedtek, én kétségek közt hanyódtam, és abból a szempontból teljesen ártatlan vagyok... A térre nem mentem ki... Fegyvert nem tartottam a kezemben... Elbocsátanak az ezredből? Ó, ez még szerencsés megoldás lenne! De majd lefokoznak a bitangok. Ez a borzasztó!”

És képzelje el, mégis, a teljes kétségbeesés pillanatában, amikor a remény utolsó szikrája is elhagyja az embert, olykor-olykor hirtelen a tréfas, sőt gunyoros oldalával fordul feléje egy-egy gondolat, és ezáltal, ha csupán egyetlen pillanatra is, valamelyest lelket ont belé. Ez

történt Pavel Ivanoviccsal is: arra gondolt, hogy semmi jót sem várhat ettől a társadalomtól, amely megdöntő,et, l rombol j t látja benne, és félelmét álarcok alá rejtve okvetlenül megbünteti a saját nyugalma végett, majd elmosolyodott magában, mert jól tudta, hogy ha sikerül a vállalkozása, barátaival együtt feltétlenül elítéli ezeket az embereket azért, mert azon a címen, hogy a nép érdekében kormányoznak, valójában saját magukért t rik magukat, és isteni rendelésnek nevezik a rabszolgaságot.  s akkor minden az ellenkezőjére fordul, és   m g a barátai bizonyára olyan hajthatatlannak mutatkoznak ezeknek az embereknek a szemében, hogy  k is elvesztenék rem ny ket.

Avroszimov egészen összehúzta magát, és tollával a papírt megcélozva várta Pesztyel első szavait, mert most végre elérkezett az, ami elől eddig olyan ügyesen k t rt az ezredes. Különben talán csak maga Pesztyel hitte azt, hogy ügyesen k t r. Most aztán sarokba szorítottak a gonosztévőt... Ámde Avroszimov nem érzett valami nagy diadalt, amikor ezt gondolta; s t: kitalálva, hogy az az irat, amelyet a gr f Pesztyelnek megmutatott, kivonata annak, amit  r la, a gonoszt v r l az elvbarátai elmondottak, m g zúgolódott is magában a gr f baklövése, lassúsága miatt, mert ha fogja magát, és egy csoportban el vezetteti mindnyájukat, megism telteti velük azt, amit korábban leírtak, akkor már régóta befejez d t volna ez az egész!

„Szeretném tudni, hová lett volna  kegyelmess ge, ha csakugyan meg lik az uralkodót!” – gondolta meg hősünk, ahogy Tatyiscsevre pillantott.

Pavel Ivanovics tudta ugyan, hogy elvesztette a csatát, de titokban mégis reménykedett valami csodában, és ez tartotta benne a lelket. Igen, tisztelt uram, az ember éppen arról nevezetes, hogy az utolsó pillanatig reménykedik, m gped g amikor nem minden teljesen világos – annál inkább. Hasonló helyzetben kegyed is  gy viselkedne. De hát minek ezt most találgatni, amikor ez az egész

nem kegyedre vonatkozik, hanem arra az emberre, aki a letartóztatása előtt azt mondta, hogy ne aggódjatok miattam, én semmit sem árulok el, meg akkor sem, ha ízekre tépnek... És ezt ismételte később a kazamatában is, remélve, hogy a barátai sem árulnak el semmit. No de, tudjuk, hogyan szokott az lenni: egy-két elejtett szó, és máris a veséjbe látnak...

A hadügyminiszter Pesztyelre nézett, mintha azt mondaná: „No, barátocskám, most aztán vege. En megertem a pátoszá, de most már ez mind badarság... És ne macskodjék, mint annak idején Tulcsinóban, ahol mind a *maga* emberei voltak... Itt nincsenek magához tartozok... Sőt maga is az uralkodó alattvalója...”

„Egyáltalán miért szánták rá magukat a cárgyilkosságra, ha csakugyan a haza üdvé volt a gondjuk? – kérdezte magában hősünk. – Hisz az derül ki, hogy semmi különbség sincs a nézetekben: önék is a haza a fontos, a cárnak is a haza... Miért kellene hát gyilkolni?”

Azután már minden gyorsabban haladt. Láthatóan a gróf is kifogyott a türelemből, amíg ragaszkodott a szokásos szabályokhoz, így hát elhatározta, hogy meggyorsítja az események menetét, meg aztán mintha azok a fehér lárvák is félregömbültek volna egy kissé és megkoptak volna a bizottság tagjainak arcán. És amikor Avroszimov felocsúdott a Pesztyelre mért első csapás után, amely őt is majd lesújtotta, szinte meg nevezhetnékje támadt, látva, mennyire idétlenek ezek a lárvák, de uralkodott magán, és minden érdeklődését arra irányította, hogyan bontakoznak ki a további események.

Pavel Ivanovics, érzéseinek zűrzavarában, meg-meg-törölte homlokát egy szennyes zsebkendővel, amelyet már nagyon ügyesen tudott bilincses kezében tartani; valami okból hirtelen eszébe jutott a tulcsinói fülledt nyar, hűvös, fehér falú kis háza, az alacsony tornác, a kora este. Porszag és kaporillat érzett. Jentálceva lezredes Kamenkába készült. Pavel Ivanovics kikísérte vendégét. A fogat már

az úton állt. A lovak patája belesüppedt a porba. Jentalcev napbarnította, kemény arcán csodálatosan fiatalnak és gyengédnek hatott világoskék szeme.

– Helyeztesse át magát Kijevbe – mondta nevetve Jentalcev. – Itt jóformán tarsasága sincs...

– Rogtön adja át a levelet Volkonszkijnak – kérte Pesztyel. – Nőkre gondol?

– Én családos ember vagyok – válaszolta ismét nevetve Jentalcev.

És a fogat elindult. Zajtalanul, mintha tovaúszott volna.

Pesztyel természetesen jól tudta: nem mindenkinek adatott meg, hogy onmaga maradjon a sorcsapások ellenére, hanem csak keveseknek, azoknak, akikben a lelkierő és a meggyőződés szilárdsága már réges-rég eggyé olvadt és a vérükké vált. De mit tegyünk? Ha ezeket az urakat akár a legcsekélyebb mértékben is érdekelné az ország üdvének gondolata, túl kellene jutniuk a cárgyilkosság borzalmán, és figyelmesen kellene hallgatniuk az ő szenvedések árán kialakított véleményét... És hát a cárgyilkosság a lényeg? Istenem, hát mit számít itt a cár?...

Megpróbálta szokása szerint keresztbe fenni a karját, de megcsörrentek a láncok: figyelmeztetve, hogy ő – fogoly.

„És ha ő lett volna az uralkodó?” – gondolta hősiünk, miközben lopva nezegette Pesztyelt; összerezzen: Pavel Ivanovics, a könyomatról ismerős Buonapartéra emlékeztetve, súlyos tekintettel nézett rá.

„Ejha, ezek össze-összenéznek, de hogy! – jegyezte meg magában Tatyiscsev gróf. – Az az ifjanc úgy néz Pesztyelre, mint a nyúl az óriáskígyóra. Ha én nem volnék itt, betípegnél a szájába, tudom...”

De Pesztyel ekkor a grófra fordította tekintetét; a hadügyminiszter ingerülten félrefordult.

„Ha kikiáltom magam cárnak – gondolta Pesztyel –, feleskudtél volna rám. De csak te tudod, hogy én soha-

sem leszek cár... Hát akkor *mi* hasznod van belőlem tenéked, uram? Csa knem az én eszméim talán?"

„Nem téged, nem téged ítélek én el – válaszolt gyorsan a gróf, és az asztalra szegezte szomorú kutyatekintetű szemét –, hanem azt a gondolkodásmódot, amelyet bele akarsz nevelni az emberekbe. Téged éppenséggel sajnálalak...”

„Magasra repültem, nagyon magasra – suhant át hősünk agyán a borús gondolat. – Csak le ne zuhanjak...”

Borovkov intett Avroszimovnak, és hősünk máris rohant a főnökéhez, hogy új füzetet vegyen át tőle, aztán meghajolva lassan visszaindult székéhez, és azt gondolta: „Minek tipegek én?... Kész nevetség annak, aki látja!...” – Aztán Pesztyelre tekintett. Pavel Ivanovics, mintegy szándékosan, éppen őt nézegette egy kissé ferde szemével, amelyben fájdalom tükröződött.

„Gonosztévő! – kiáltott fel hősünk, de csak magában. – Hogy mersz te szemrehányást tenni nekem?!”

– Most már ne tagadjon tovább, ezredes úr – szólt váratlanul a gróf, valahogy ernyedten, hanyagul. – Kedve van tréfálni a halállal? Ófelsége mindenről tud. Sajnálja önt... Ne makacskodjék.

– De hisz nem énrólam van szó, kegyelmes uram – mondta végzetsújtottan, tompán Pesztyel –, hanem arról a gondolkodásmódról, amely kegyelmességednek nem egészen világos, és ezért bűnösnek látszik...

– Pontosan így van – szólt megörülve a gróf, és párnás ujjait végighúzta az arcán.

„Ostoba! – lázadozott hősünk, ahogy eszébe jutott tegnapi párbeszéde a hadügyminiszterrel. – Ne higgy ennek a rókának! Jaj, de ostoba vagy te, ezredes!”

Nagy koppanással kitárult az ajtó, mintha a hadügyminiszter haragos tekintetétől vágódott volna ki, és a Vizsgáló Bizottság elé tiszta egyenruhában, bilincs nélkül, mesterkélt mosolyogva szinte beszaladt egy mindeddig

ismeretlen tiszt, és óriási fekete szemét megvillantva biccentett Pavel Ivanovicsnak.

„Most már mindegy” – gondolta bágyadtan Pesztyel, és most már nem is lepődött meg azon a meglehetősen szokatlan dolgon, hogy tegnapi elvbarátja megjelenik ebben a teremben.

– Most már mindegy – vágta ki sietve a tiszt, amikor feltették neki ugyanazt a kérdést a cárgyilkosságot illetően. – Most már minden kitudódott, úgyhogy mindegy... De nem az én igyekezetem révén tudódott ki... Nekem ebben nem volt semmi szerepem. Igenis ön volt, Pavel Ivanovics... Igen, Pesztyel ezredes maga mondta nekem... Ön mondta nekem, Pavel Ivanovics, hogy mielőtt kirobbantanánk a lazaadást, ki kell irtani... Hisz ön maga mondta! A császári... családot illetően... Még Muravjov sem értett egyet önnel. Mármint színleg nem értett egyet, mert a valóságban, vagyis a szó szoros értelmében... Hisz maga igyekezett felkészíteni a többieket a rajtaütés végrehajtására! – Ujjai úgy remegtek külön-külön, mintha fuvolán valami hetyke dalt játszana. – Én, befolyásolható lévén, hatása alá kerültem Pesztyel ezredes varázsos egyéniségének... Ön, Pavel Ivanovics, magával ragadott, mert ebben nagy mester, ért hozzá, hogyan bűvöljön el másokat... Bizonyára emlékszik rá, hogyan számoltuk az ujjainkon az áldozatokat, hogy pontos legyen a számuk. Így számoltuk, ni – folytatta a grófhöz fordulva, és feléje nyújtotta szétterpesztett ujjait –, és az uralkodón kezdve mindenkit sorra vettünk... És ön, Pavel Ivanovics, mivel be akarta bizonyítani, hogy én vagyok embertelen, azt kérdezte tőlem, tudom-e, milyen szörnyű ez az egész. Emlékszik?... Ne úgy fogják fel – fordult ismét a hadügyminiszterhez –, hogy mindent Pesztyelre akarok hárítani. Nem, nem... Mi akkor együtt csináltunk mindent... Nem titkolom el ezt a körülményt, mert akkor mi együtt voltunk... most már mindegy...

A gyertyák lángja meglebbent attól a szélről, amelyet a tiszt keze csapott. A Bizottmány tagjai félhangosan beszélgettek, nyilván belefaradtak abba, hogy másodszor is meghallgassák töredelmes gyónását. Pesztyel lehajtotta fejét, és mintha szunnyadt volna, csak a posztó asztalterítő szélét markolászó ujjai árulták el érzéseit.

Hősünk, akinek a tolla csak úgy száguldott a papíron, visszataszítónak találta Pesztyel elvbarátjának beszédét, mégpedig nem azért, mert a tiszt, túladó bűnbánatában, töredelmes vallomással iparkodott enyhíteni a maga sor-sán és minapi vezetőjéén, hanem azért, mert kegyed is, tisztelt uram, minden langoló hazafisága és az uralkodó iránti odaadása ellenére – amelyet mindnyájan jól ismerünk –, még kegyed is felháborodott volna e beszédek hallatára, mert itt korántsem azoknak politikai értelméről volt szó, hanem arról az egyszerű tisztességről és egyszerű nemes egyszerűségről, amely az ekkorosi kérdéseken még jár-
atlan hősünket is jellemezte.

„Jaj – gondolta őszinte hévvel méltatlankodva –, hát hogy bízhatott meg ebben az emberben?! Én soha életemben nem ugrálnék így, még ha agyontaposnának, akkor sem! . . .”

És a maga módján igaza is volt, amikor anélkül, hogy a lényegbe hatolt volna, a pusztá tényen felháborodott.

– És önmaga? – kérdezte váratlanul a tisztől Levasov, és Avroszimov most először hallotta oblös hangját, amely olyan behízelgő volt, mintha nem is tábornoké volna.

– Hogyhogy én magam? . . . Hát próbálom én bárkivel is fedezni magamat? Hisz én, tiszta lelkiismerettel, már mindent elmondtam . . . Eleinte makacskodtam, de mi értelme? Ítéljék meg maguk; hisz mindent tudnak . . .

– Hát *Bosnyak*? – kérdezte ismét Levasov.

– *Mi van Bosnyakkal?* – mondta megunt értetlenül a tiszt, de rögtön játszani kezdett a fuvoláján, és szinte fuldokolva azt kiáltotta: – Én nem ajánlottam *Bosnyak* úrnak semmi törvénybe ütköző dolgot sem . . . Ítélje meg saját

maga: ő avégett, hogy rábírnjon a cselekvésre, azt mondta, mar mindent lelepleztek, és csak egy módja van a menekvésnek: fegyvert fogni és fellázítani az ezredeket . . . Én az ellenkezőjét magyaráztam neki, de hogy miért magyaráztam neki mindazt, arról fogalmam sincs . . . Fellázítani az ezredeket . . . Miféle ezredeket? Hol vannak azok? Minek kell kitalálni egy szerencsétlen ember ellen ilyen badarságokat?! . . .

„Vég nélkül kiabálni fog – gondolta a szemét összehúzáva Pesztyel. – Miért nem állítják meg?”

– . . . Bosnyak úr szemében – folytatta a tiszt –, Bosnyak úr szemében talán nem látszom eléggé bűnösnek ahhoz, hogy végképp elpusztítsanak? . . . Én ezt többször említettem Pesztyel ezredesnek . . . Még Linciben a nyáron említettem, Pavel Ivanovics . . . hogy Bosnyak szeretne bejutni a társaságba . . . Erre Pavel Ivanovics megszüntette ezt a . . . ezt az egész körülményt . . .

A hadügyminiszter, arcát párnás öklére támasztva, ebben a pillanatban nem annyira elmosolyodott, mint inkább alig észrevehetően megmozdította ajkát, ami félig-meddig mosolyt is jelenthetett.

– Kegyelmes uram – szólalt meg Pesztyel –, kérem, kísértessen vissza a kazamatába. Ma nem vagyok képes válaszolni.

A gonosztévőt elvezették. Lehorgasztott fejjel, de gyorsan haladt, mintha igyekezne minél hamarabb elmenekülni a gyalázat elől.

Amikor becsukódott mögötte az ajtó, hősünk megkönnyebbülten, olyan hangosan lélegzett fel, hogy Borovkov mindjárt észrevette, és rosszallóan nézett oda. De hogy lehetne itt az illedelmen elmélkedni, amikor olyan nagy a terhe mindannak, mit a nap folyamán átélt.

Avroszimov fejében már minden épp eléggé összekuszálódott, úgyhogy mihelyt a bizottság befejezte tevékenységét, ő máris repült kifelé, bár ezt csak a jobb hangzas kedvéért mondom, mert szokása szerint tisztelettel es

alázattal tipegett el a magas rangú bizottsági tagok mellett, és csak belül gyötörte valami érthetetlen bánat.

A késő esti fagy egy kissé felfrissítette, az egyedüllét meg elősegítette, hogy összeszedje gondolatait, és visszaadta járásának határozottságát.

Alighogy – minden kalandot elkerülve – sikerült hazajutnia, alighogy átlépte a küszöböt, és odament az álmos Jerofejicshez, az öreg, anélkül, hogy egy szót szolt volna, odaadott neki egy négyrét hajtott papírlapot. Avroszimov remegő kézzel bontotta ki.

Tisztelt uram!

Mivel nincs szerencsém Önt ismerni, de mivel sok rendkívüli körülmény erre kényszerít, bátorkodom alázatosan kérni az Ön segítségét egy ügyben, amelyet szóban ismertetek, ha találkozunk.

A Zagorodnij proszpekten, Ticsinkin úr házában kereshet – éjjel-nappal, bármilyen időben. A kapuban fogadja majd az inasom.

Nagylelkűségében és nemességében bizakodva türelmetlenül várom a találkozást . . .

– Ő volt az? – kérdezte suttogva, ismét izgatottan hősünk.

– Itt járt, kérem – válaszolta ugyancsak sűgva Jerofejics.

– Itt is írta? – lehelte a kérdést Avroszimov, amikor észrevette a levélben a sok-sok áthúzást és javítást.

Jerofejics bólintott.

4

Mit lehetett tenni? Az óra éjfélét mutatott. A kétség természetesen jellemző volt hősünkre is, mint mindenkire ezen a világon, de olyan életkorban járt, kíváncsisága és felbuzdulása olyan fokra hevült, hogy a józan megfonto-

lás, az óvatosság meg egyebek nem tudták megzavarni.

Mi, akik mindent megkóstoltunk és kitapasztaltunk, mi vagyunk igazán hajlamosak a habozásra, tisztelt uram, amíg aztán fölöslegessé nem valik a beavatkozásunk. Hősi-
süknél ebben a percben még a vidéki félénkség is gyenge
tamasznak bizonyult az ésszerűség számára.

Sarkon fordult, és máris roliant kifelé. Jerofejics gyenge hangon éppen csak utána tudta kiáltani, hogy térjen észre, úrfi, aztan széttárta a karját – kár a fáradságért! Hát vissza lehet tartani, mikor az ember látja azt a remegő kezét, téveteg tekintetét?! Még a természetes élénk pirosság is eltűnt az arcáról, nem tudni, hová. Az öreg csak annyit hallott még, hogy a csizma sarka néhányszor szilajul rakkoppan a lépcsőfokokra, aztán minden elcsitult.

Ha hősi-
süknél előre tudja, mi vár rá abban az ismeretlen házban, akkor talán megtorpan; ha tudja, hogyan alakul az élete a továbbiakban, talán nem siet a behavazott utcakon szánt keresni, amikor pedig talált végre egy álmos bérkocsist, és bedobta magát az üresre, talán nem kiabálja olyan ádázul: „Hajts! Hajts! . . .”

Pedig minden pontosan így történt: talpaival csikorogva csak úgy repült a szán, bizonyos arnyéka meg fel-feltűnt a házak falán, valahányszor egy ritka utcai lámpás rahunyorgott sárga szemével.

Avroszimov az ülésen hátradőlve türelmetlenséget meg félelmet érzett, és – ki tudja, miért – Buturilin lovas testőrganyos mosolyra torzulo arca tűnt fel előtte.

Avroszimov észre se vette, hogyan jutottak el oda, ahová kellett. Miután kifizette és elengedte a bérkocsist, felindulását csillapítva szándékolt lassúsággal megkerülte az alacsony kis templomot, és a fagytól égő arccal egy emeletes, sötét ház felé indult, ahol a földszint ablakai kicsiny méretükkel a kolostori bástyák löreseire emlékeztettek, az emeleti ablakok viszont meglepően hatottak nagyságukkal, nagyszerűségükkel és velencei formájukkal.

Valóban vartak a kapunál. Alvajáróként követte az ala-

csony inast, aki birkabőr-ködmönt és egészen a szemére tolt kucsnát viselt. Aztán megnyikordult az ajtó. Gyömbér, édes tészta, aszalt meggy illata és meleg csapódott az arcába. Szeme előtt csigalépcső kanyargott felfelé, amelynek korlátját simára csiszolta az idő, majd hirtelen kitárult a fényben úszó széles előszoba, melynek mennyezete valahova az ég felé nyúlt.

Avroszimov azt sem vette észre, hogyan vetette le köpenyét. Csak a tágas fogadósobában, egy karosszékben tért magához, és felocsúdva arra gondolt, hogy lám, végre csak eljutott a hön óhajtott helyre, és hogy most mindjárt olyasvalami történik, amittől teljesen megfordul a sorsa. És már minden tovarepült: a hadügyminiszter is, a szárnypépület meg Milodora emléke is, sőt még Pesztyel arca is elhomályosodott, és csak valami ködfátyolon át látszott. A fiatalember iparkodott emlékezetébe idézni a szép ismeretlen arcát, de nem tudta; ám egyszeriben kitárult az ajtó, és bejött ő, igenis ő, ehhez nem férhetett kétség.

Zárt fekete ruha volt rajta, mintha csak az imént temette volna el egy közeli hozzátartozóját, de a szomorúság és az aggodalom, amely az egész arcára rányomta bélyegét, hősünk szemében még jobban megszépítette. Annak idején, az első találkozáskor, lényegesen magasabbnak látszott, de Avroszimov most rájött, hogy egyáltalán nem is magas, és hogy ő – óriási karjával, a mennyezetig érő termetével – éppen arra teremődött, hogy vigasztalja a hölgyet bánatában, és megóvja az élet minden viszontagságától.

Ekkor mintha egy új, mindaddig ismeretlen vonása tárult volna elő. Felállt a karosszékéből, nyugodt méltósággal meghajolt, és immár nem a rőt hajú ifjanc eddigi hangján, hanem a férfi modorában így szólt:

– Drága hölgyem, fel sem tudom fogni, mi kényszerítette önt arra, hogy ilyen állhatatosan keressen engem, és kívánja a találkozást. De, jöllehet itt állok ön előtt, bátorodom megjegyezni, hogy minden valószínűség szerint

tévedett, amikor magas állású személynek nézett, bár nem vagyok, kétszáz jobbágy ura . . .

A hölgy leült vele szemben egy karosszékre, egy kézmozdulattal őt is hellyel kínálta, aztán felnevetett, noha tekintetében továbbra is megmaradt az előbbi szomorúság, sőt még jobban fokozta a szenvedés vonta kék árok, amely ezt az Avroszimov szerint gyönyörű szempártkörülvette.

Kegyednek bizonyára nem túl nehéz elképzelni ezt a jelenetet, mivel – biztosra veszem – a kegyed életében is előfordult már, hogy sietett hódolatának tárgyához, majd pedig amikor végre találkozott vele, a lélegzete is elállt. Aztán egyik mondat követte a másikat – gyakran jelentős mondatok, de voltaképpen mégis merő csacschaságok –, a bensőséges beszélgetés közben pedig jól szemügyre vették egymást, és örültségüket fékezve csak még jobban fellelkesültek egymásért.

Ámde ami hősünket illeti, bizonyára észrevette, hogy ő szokatlan formában fogalmazta meg első mondatát, és erre fel kell figyelnünk, ezt értékelnünk kell benne, nem pedig holmi tapintatlanságnak vagy éppenseggel nyegleségnek tartanunk.

Avroszimov nyíltan, de nem vakmerően nézett rá – ama kapitány boldog szomorúságával, aki élete végén fedezte fel a maga szigetét a végtelen óceánon.

Nem tudom, hogy milyen érzések rohanták meg a hölgyet ebben a pillanatban, elég annyi, hogy minden kényeskedés nélkül, egészen egyszerűen, akárha testvérnénje volna, azt mondta Avroszimovnak:

– Látom, hogy ön érdemes ember. Nem vagyunk gyerekek. Dobjuk félre a világi formáságokat. Beszéljünk nyíltan, mint régi jó barátok.

A fiatalember beleegyezése jeléül egy kissé meghajtottá fejét, így hát a hölgy folytatta:

– Higgye el, az a kívánság, hogy találkozzam önnel,

nem egy rosszul nevelt hölgy szeszélye. Ó, nem, nem! . . . Nagy megerőltetésbe került, hogy helyzetemmel, rokonaim és barátaim véleményével mit sem törődve üldöz-
zem – mondta nevetve –, és mind önt, mind ősz szolgáját látogatásaimmal zaklatva, esetleg kínos helyzetbe hoz-
zam. . . – Szünetet tartott, mintha módot akarna adni
neki arra, hogy megcáfolja. – Maradjon örökre titok az
az ok, amely arra késztetett, hogy éppen önnel akarjak
mindenáron találkozni . . . – Avroszimov szemöldöke fel-
röppent. – Miért választottam éppen önt . . . – A fiatal-
ember megremegett. – Jaj, hat nem mindegy? Csak egyet
akarok tudni: hajlandó-e figyelmesen meghallgatni, és
vallalja-e, hogy a jó barátom lesz? . . .

Ekkor a hölgy, hősünk kín torzította arcát vizsgálgatva,
elhallgatott. Szavainak zengése, amelyet először lebilin-
cselő zenének hallott, a végsőkéig felajzotta Avroszimovot,
úgyhogy a beszéd értelmét csak félig-meddig tudta meg-
ragadni, pedig összeszedte minden erejét, mintha egy
szakadékot akarna átugrani, és hideget érzett a térdhájá-
sában.

Ennek bizonyára nem az a kissé homályos fellengzősség
volt az oka, mellyel a hölgy hősünkhöz fordult – ezt
egyáltalán észre sem vette. Miután összeszedte magát,
úgy áhította a hölgy szavainak folytatását, akár a levegőt,
bármiről beszéljen is.

– Úgy rémlett, hogy valami nagyon felizgatta önt –
mondta a hölgy –, talán csak nem az én szavaim hozták
ilyen állapotba? Akkor inkább valami másról beszélek
önnel . . .

– Nem, nem – nyögte ki nagy erőfeszítéssel a fiatal-
ember –, csak mondja tovább, parancsoljon bármit . . .
Mindenre kész vagyok . . .

– Ugyan miért parancsoljak? – szólt nevetve a hölgy.
– Nekem csak kérem kell önt, vagyis én csupán kérhetek,
semmi több . . . De mielőtt megkérném, kérdezni akarok
valamit . . . Nem bánja, hogy felkeresett?

A fiatalember rajongva nézett rá, és ekkor először látott meg az orcaján egy anyajegyet, mégpedig igen szembe-
tűnőt. „Angyal! Angyal!” – szerette volna kiáltani, de
uralkodott magán.

A hölgy, akit meglepett Avroszimov lelkesedése, me-
gint felnevetett. Felállt. Elkoppantotta a gyertyát. Kenoőt
kapott magára.

Avroszimov kitartóan figyelte minden mozdulatát.

– Mivel foglalkozik ott az erődben? – kérdezte váratla-
nul a hölgy.

– Írok, kérem, ennyi az egész – válaszolta készségesen
a fiatalember.

– És nem nehéz?

– Miért volna nehéz? Csak hát igyekezni kell . . .

– De bizonyára szenvedést okoz önnek ez az egész –
mondta a hölgy. – Azoknak a szerencsétlen embereknek
a vallomásai . . .

A hölgy rokonszenve a gonosztévők iránt nem háborí-
totta fel Avroszimovot.

– Természetesen sajnálja őket az ember . . .

– Mármit az ártatlanokat, ugye? – kérdezte a hölgy.

– Az ő látásuk bizonyára még nagyobb részvétet kelt.

– Ártatlanok nincsenek – mondta sóhajtva Avroszi-
mov. – Mind bűnösök. Azazhogy igyekeznek ártatlannak
feltüntetni magukat, de ez aligha lehetséges, hiszen minden
olyan világos, mint a nap, és minden bizonyíték rendel-
kezésre áll . . .

– És ők maguk elmondják, hogy s mint volt, igen? –
kérdezte félve a hölgy. – Hol fordultak meg, mit csinál-
tak, kikkel találkoztak . . .

Avroszimov megsajnálta.

– Ki így, ki úgy – magyarázta. – Némelyik beszél,
mások hallgatnak . . . De hát lehet itt eltitkolni bámit is?

– Hallgatnak? – kérdezte meglepődve a hölgy. – Olya-
nok is vannak? Hát kik azok? Kik?

– Például Pesztyel ezredes – mondta komóran Avroszimov, de már nem érezte az előbbi elkeseredést.

– Pesztyel! – kiáltott fel a hölgy, és összecsapta a kezét.

– Szeretném tudni, hogyan is viselkedik. Hallgat?... És semmit se váil?

– De hát érdemes erről beszélni? – kezdte hősünk, látva, hogy mennyire szenved vendéglátója, valahányszor ezeket a szerencsétleneket, ezt az egész históriát említi.

– Nincsen szüksége pénzre? – kérdezte váratlanul a hölgy.

A fiatalember nem tudta, mit válaszoljon erre a kérdésre. Ránézett a háziasszonyra, aki elpirult, és igyekezett tenyerébe rejtetni arcát, aztán meglátta a gyertya felé nyult, bár annak most egyáltalán nem volt harva.

Avroszimov az előbbi feszültség állapotában volt. A tenyere megnedvesedett. Nem könnyű feladat ilyen fiatal korban rajongani egy hölgyért, aki szemközt egy károszékben ül. Kivált ha az az anyajegy – mintha önálló lény volna – minden szónál megremeg az arcán, és ettől karikákat lát az ember; az idő telik, de sehogy sem tudsz belhatolni a beszéd lényegébe, állandóan röstelkedsz, és arra gondolsz, mennyire ide nem illően rőt a hajad, piros-pozsgás fiatal az orcád, és mennyire nem vág össze mindez a lelkesedél, amely csoráultig tele van rajongással, áhítattal és izgalommal.

„Nem tudok nyugton ülni – gondolta hősünk. – A legszívesebben a lába elé vetném magamat.”

– Mennyire nem tudunk hálásak lenni a természetnek mi, emberek – hallotta váratlanul. – Mi az oka, hogy nekünk mindig minden kevés? Az ön arcán is látom a szenvedélyek harcát. Ön is kérdésekkel gyötri magát... Pedig ha jól sejtem, ön valahonnan messziről jött... És ott nemigen töprengenek ézen. Így van?

– Min? – kérdezte rekedten Avroszimov.

– Hát mindazon, amiről mi ketten beszélgetni próbálunk: hogyan van berendezve a világ, és miért így, nem

pedig másképp... És állandóan kínozzuk, marcangoljuk magunkat...

– Higgye el, drága hölgyem – mondta egész magasságában felállva, ünnepélyesen hősünk, noha egy szót sem értett az egészből –, én kész vagyok megtenni mindent, amit parancsol, csak ne kínozza magát...

A hölgy halkán nevetett, és úgy folytatta, mintha Avroszimov ott sem volna:

– Egy idő múltán pedig azt látjuk, hogy már nincs többé a régi önmagunk, eltűnt az egykori fennköltségünk, elszálltak gyönyörű ábrándjaink... Így van?

– Igenis – vágta rá katonásan Avroszimov.

– Képzelsen el, kedves barátom, egy nagyszerű fiatalembert, vagy akár saját magát – mondta hősünkre mutatva a hölgy. – Egyszer csak bekövetkezik az a szörnyűség, a bátyját leleplezik, mint összeesküvőt, és ön fölött is ott lebeg az átok. Holott ön természetesen soha semmit sem gyanított, nem is sejtette, hogy ez a szerencsétlenség megtörténhet, hisz jóformán nem is találkozott a bátyjával, mert lekötötte a saját szolgálata, családja... Ezenkívül öntől idegenek az ő veszélyes törekvései, sohasem osztozott bennük, de hát így történt. És ekkor, kedves barátom, éppen abban a percben, amikor végre felderengett reményei beteljesülésének, boldogságának fénye, éppen ebben a percben választás elé állítják: a bátyja vagy az uralkodó...

Hősünk e pillanatban, bár minden erejét megfeszítve azon igyekezett, hogy egyetlen szót se szalasszon el, amelyet a hölgy mond, egyszeriben arra gondolt, hogy ha beleegyezne, vagy akár ha csak alig észrevehető jelet is adna, akkor ő, egy percnyi habozás nélkül elrobogna vele a birtokára, a maga meg az édesanyja örömére, mert azokat a fiatal szomszéd kisasszonyokat, akik eléggé kevesen voltak a járásukban, említeni sem lehet egy napon ezzel a gyönyörű hölggyel. Letelepelnének a régi szárnyépületben, hogy ne háborgassák édesanyját a maguk élet-

módjával, és ne legyen ott senki kettejükön kívül, ne legyen ott semmi, ami most úgy nyomja-szorongatja, hogy a legszívesebben felüvöltene, vagy a falba verné a fejét.

– Most elmondom önnek, hogyan cselekedne az ő helyében – folytatta a fiatalember ábrándozását félbeszakítva a hölgy –, ön pedig csak annyit feleljen, jól mondom-e vagy sem... Ön szereti szerencsétlen bátyját, és a javát akarja, de a választás lehetősége elesett, már megharsant a kürt: nyergelni kell, fegyvert fogni azonnal...

– De hát mi kifogása van az uralkodó ellen? – érdeklődött szegény hősünk.

Ám a hölgy két kézzel is leintette.

– Csak haligassa, hallgassa... Tud segíteni a bátyján ilyen helyzetben? Ugyan hogy tudna, mikor még tábornokok sem tudtak tenni semmit... Így aztán lóra száll, és ezredével együtt az uralkodót szolgálja. Így van?

– Így – szólt hősünk, közben édesanyjára gondolt, mintha meg kellene osztania magát közötte és az uralkodó közt, bár ezt talán józan fejjel nevetséges is elképzelni.

– No látja – mondta –, önt természetesen gyanúba fogják, mar-már megbélyegzik: a bátyja összeesküvő... Mert hiszen lehet önt is gyanúsítani. Igaz?

– Igaz – erősítette meg Avroszimov.

– Önnek tehát a bátyjáéval ellentétes táborhoz kell csatlakoznia, hogy senki se mutogasson ujjal önre... És mindennek ellenére sajnálja a bátyját, a szerencsétlen, nemes lelkű embert... Ő még bilincsbe verve is nemes. Hisz nem árul el a többiekről semmit. Így van?

– Így – szólt Avroszimov, és arra gondolt, hogy most fel kellene ajánlania: menjenek falura, ott tiszta a levegő, nyugalom van... Minek öneki ez a kinszenvedés? Miért gyötrődjék? – Nekem van édesanyám falun – mondta – meg házam szárnyépülettel... Ott megnyugodhatna és gondolkozhatna magasztos dolgokon... Nagyon tet-szene kegyednek az édesanyám...

– De hallgassa már – mondta, szinte kiáltotta a hölgy –,

hallgasson engem, uram! Tehát: ön az uralkodót szolgálja ebben az egész szerencsétlen helyzetben, de vérezik a szíve a bátyjáért... És még ön is bűnösnek tartja magát, holott teljesen ártatlan! – kiáltotta. – Így van? És gyakran eszébe jut, hogy annak idején, fiatal korában bizonyos eszmékről beszélgetett szerencsétlen bátyjával, és soha még csak vitába sem szállt vele... No és ha mindez napvilágra kerül? Akkor minden dugába dől? És ekkor már-már ráébred, hogy hátha a bátyjának, aki megőrizte régebbi nemességét, eszébe sincs önre gondolni... Ezt, ugye, fontos önnek tudnia? Így van?

– Így – erősítette meg hősünk minden lelkesedés nélkül, és elképzelte Pavel Ivanovicsot a nyirkos kazamatában, ahogy megbilincselte kézzel, bekötött szemmel vár, mielőtt a Vizsgáló Bizottság elé indul. És megint egyszerűben nyugalmat és csöndet akart magának és a hölgynek; az a gonosztévő pedig csak szenvedjen ott a kazamatában – ő aztán tudta, mire vállalkozik, tudta, mit akar –, már csak azért is, mert sem a gyakorlatban, sem a szíve szerint nem segíthet rajta. Ő, Avroszimov, nem választotta magának a gonosztettet, ha pedig Pesztyel azt választotta, akkor az Isten a bírója. De mi legyen övele, ezzel a hölgygyel, aki itt ül vele szemközt a karosszékekben?

– Nem, ne gondolja, hogy én nem látom Pavel Ivanovics nemességét... – folytatta a hölgy. – Mi mindig szeretjük, és most siratjuk. De miért mások szenvedjenek az ő törekvései miatt? Így van? Azt hiszem, ezzel lehetetlen egyet nem érteni.

– Lehetetlen – ismerte el Avroszimov. – Fáj látnom, mennyire gyötrődik kegyed, mennyire gyötri kegyedet az a gonosztévő! Ő maga kereste magának ezt a büntetést, hát mi köze ehhez kegyednek?! Én el tudom viselni, ha éjszakákon át nem alszom, csak hánykolódom. Én egészséges vagyok, de kegyed miért kínlódjék?

A gyertya lángja meglibbenve szinte táncra perdült. A hölgy gyönyörű fejének árnyéka ide-oda imbolygott a

fehér falon, majd ellebbent valahová. A házban nem hallatszott egyetlen nesz sem – mintha fenn a mennyeekben beszélgettek volna.

– Nos hát, Pavel Ivanovics öccse – mondta valahonnan messziről, tompán a hölgy – szintén kétségek és lelkiismeret-furdalások közepette senyved: gyöttrődik Pavel Ivanovics miatt, tele van kétségbeeséssel a tulajdon sorsa iránt, alig bírja tartani magát, állandóan csak átkozza siralmas sorsát, balvégzetét, amely arra kényszerítette, hogy fegyvert fogjon és tüzeljen Pavel Ivanovics barátaira . . .

– Nem értem – kiáltotta rekedten hősünk –, az kinozza-e, hogy a lázadók ellen vonult, vagy az, hogy nem tartott velük?

– Milyen is ön, igazán – mondta nevetve a hölgy, és zsebkendőjét végighúzta mind a két orcáján –, önnél minden olyan egyszerű: a lázadók mellett, vagy a lázadók ellen . . .

Ekkor kopogtak az ablakon. A hölgy odafordult. Ki kopoghat egy emeleti ablakon? És ez megis kopogás volt. Bár az is lehetett, hogy egy pírók akart bekérezkedni a házba, vagy a szel csapott az üvegnek egy letépett gallyat . . .

– Kifárasztottam – mondta a hölgy, de nem nézett rá, a saját gondjaiba merült, és kendőjébe burkolózott, fázósan, mint egy pírók, amely meleget és nyugalmat keres. Avroszimov szíve megremegett.

– Boldog ieszek, ha a kedvére tehetek – mondta halkan Avroszimov. – Parancsoljon!

– Csakhogy én nem merek parancsolni – válaszolta alig hallhatóan és szórakozottan a hölgy. – Legfeljebb kérhetem önt . . . Kérhetem, semmi többet . . . Alázatosan kérhetem.

– Nem, parancsoljon – követelte hősünk; gyöngeséget érzett és szédült. – Miért csak kérne?

A hölgy felállt a karosszékből.

– De hiszen úgylis megértett mindent, uram . . . Ha

egyszer Pavel Ivanovics nem hajlandó elárulni semmit senkiről, akkor alighanem mihozzánk sem illik a mult limlomja közt turkálni . . .

Hősünk most igen magasnak látta és még hozzáférhetetlenebbnek, mint egy perccel előbb. Ő is felállt, de továbbra is mintha alulról nézett volna felfelé a hölgyre. A szobában néma csönd uralkodott. A zsebkendő, egy fehér csücskét előredugva, mozdulatlanul dermedt a hölgy kezében.

A búcsúzás rövid volt, csaknem hideg.

– Drága hölgyem – mondta férfias szomorúsággal Avroszimov. – Nem illik ugyan hozzám, hogy egy politikai bűnös családi ügyeivel törődjek, és hát ez ellentétben is áll a hivatalommal, de a kegyed iránti sajnálat esetleg rávisz, kivált, mert Pesztyel öccse és a kegyed ferje – ugyanaz a személy, kegyed pedig nem kételkedhet az én nemeslelkűségemben.

Igen, igen, mindez valóban pontosan így történt, és önnek, tisztelt uram, nem kell emiatt busulnia, mert mindezeknek a látszólagos képtelenségeknek a lényege tulságosan is egyszerű és nyilvánvaló.

Csak mi, akik sok mindent tapasztaltunk az életben, akiknek szilárd véleményünk van, mi tudunk félreállni, ha kell, mi tudjuk visszautasítani a fölöslegest, mert mi tudjuk azt is, hogy – mi fölösleges! Amikor lelkünk serlegemégnincsen csordultig tele – ahogy mondani szokták –, de azért eléggé megtelt, mi rögtön elhúzzuk a csurgó nedűtől: elég! Így élünk mi, ez tart fenn és őriz meg bennünket, ez ad bölcsességet és éleslátást a továbbiakhoz. Azután ismét egymás után hullnak ebbe a serlegbe a cseppek, mind, ami csak rendeltetett nekünk, ámde mihelyt színültig megtelik – vigye el az ördög az egész mindenséget! –, mi megint félrehúzzuk a serlegünket. Kegyed azt mondja: bölcsesség? Nem tudom, lehet, hogy az.

Ámbátor másfelől nézzük például a földet. Képzelve el: esik rá az eső, és mind-mind beissza, már egészen nedves,

de azért mégis – föld. Egyszer azonban özön zúdul rá, úgyhogy a vizet nincs hová beszívnia, és többé már nem föld a föld, hanem mondjuk, mocsarrá, sőt óceánná változik.

Hát így járt hősünk is. Ezen persze nagyon is lehet csodálkozni. Alig két nap alatt miképpen tudta szerét ejteni, hogy ennyi mindent átéljen, elviseljen, magába fogadjon, úgyhogy az immár megtelt, sőt csordultig teli serlegbe nem fér több nedű, kiloccsan belőle? Ám ő nem kap észbe, nem húzza félre, mi több – mintha valakinek a bosszantására szándékosan keresné a legkülönfélébb viszontagságokat, mintha nem tudna megglenni nélkülük.

De nézze csak: hogyan viseli mindezt – korántsem roppan össze a dereka a különféle kalandok, események, váratlan szenvedések és szorongató kétségek súlya alatt! És ki tudja, nem a mi épülésünkre rendelte-e így a sorsa?

Ez a magyarázat is nagyon valószínű, mert különben hogyan magyarázzuk meg a dolgot? És egyáltalán tul tudunk mi látni a mások orrán? Így hát, inkább a magunkén lássunk túl.

Nos, abban a percben, amikor hősünk balsorsától zaklatottan, tehetetlenségében szinte kibukott az utcára, az éjszakába, a feljáró mellett mindjárt észrevett egy fogatot, és egy ismeretlen tisztt, köpenyének aljába gabalyodó labbal, odarohant hozzá.

– Ókegyelmessége azt parancsolta, hogy haladéktalanul jelenjék meg nála! Tessék beszállni a szánba . . .

– De miért menjek oda éppen éjnek évadján? – próbált ellenkezni Avroszimov, de a tisztt betuszkolta a szán ajtaján.

– Az egész Pétervárt tűvé tettük magáért – közölte a tisztt, amikor a lovak nekiiramodtak. – Itt sincs, ott sincs. . . – Majd mintha magában beszélne, hozzátette: – A gróf nincs valami jó kedvében.

Hősünk az este még megrémült volna ezektől a szavaktól, de most csak legyintett – talán a fáradtság tört ki

rajta, talán megpattant benne valami –, és azt gondolta: „Oly mindegy ez most nekem.”

Teljesen nyugodtan lépett be a gróf házába, majd a fontoskodó tiszti kíséretében végighaladt a szobák, a folyosók, a lépcsők egész során, míg végül egy homályos kis teremben találta magát, és mindjárt megpillantotta maga előtt a grófot, ahogy bundába burkolózva egy mély karosszekben ült a kandalló előtt, amelyben lángolva égett a fa. Arcá vörös volt, és fénylett az izzadságtól, de továbbra is fázósan bebugyolálta magát. Egy kis asztalon pálinkasbutélia állt előtte.

– No mi az? – kérdezte Avroszimov mellett elnézve a hadügyminiszter.

– Semmi – válaszolta egészen szemtelenül hősünk. – Megjelentem, ahogy parancsolta.

– Megvagy épségben-egészségben? – kérdezte a gróf; láthatólag nem ismerte meg Avroszimovot. – No, menj isten hírével . . . – szólt, és felhajtott egy kupicával.

Elképzelni is lehetetlen, hogyan vergődött haza Avroszimov. De alighogy odaért a főbejárathoz, máris egy újabb tiszti rohant feléje.

– Ökegyelmessége azt parancsolta, hogy haladéktalanul jelenjék meg nála . . . – préselte ki a szavakat szinte összefagyott száján. – Már négy órája várok itt. Tessék.

Avroszimov ekkor vett észre a sötétben egy hintót, amely rá várakozott.

– Tessék, uram – szólt a tiszti.

– De hisz éppen most jövök ökegyelmességétől! – kiáltotta fellázadva hősünk.

– Én nem tudok semmit – mondta a tiszti. – Az a parancs, hogy vigyem oda – folytatta, és kinyitotta a hintó ajtaját. – Mindent túvé tettünk magáért. Itt sincs, ott sincs . . . – fejezte be, leheletével melengetve a kezét.

A hadügyminiszter palotájában csend uralkodott. Ahogy kiderült, ökegyelmessége mélyen aludt. A félreértés hamar tisztázódott, így hát Avroszimovnak meg-

engedték, hogy eltávozzék. De fogatot nem adtak neki – talán nem akartak, talán megfélemedtek róla –, ezért hát az apostolok lován volt kénytelen hazavánszorogni.

– Édesanyám – mondta halkán, de forrón, ahogy végre lehajtotta fejét a párnára –, minek énnekem ez az egész?... Uram, légy hozzám kegyes, ha méltatlan vagyok is kegycidre.

De az álom félbeszakította az imát.

5

A reggel bölcsebb az esténél.

Még a kétsebbeesettnek is hoz valamelyes megnyugvást és derengo reményt.

Ezen a fagyos januári reggelen is az esti félelmüket és kétsegeiket félredobva kocogtak némelyek a homályos ködben; mások a szánban himbálózva igyekeztek új, reggeli kedélyre hangolni magukat; ismét mások börtönbe zárva, reggeli szemmel újra végignézték tömlöcük falán, és a megkönnyebbülés sóhajával győződtek meg, hogy ez mégis csupán fal, nem pedig valami misztikus és végzetes, sőt éppenséggel élő leny, mint ahogyan az este, gyertyalángná látszott.

Reggel minden a maga helyére állt, megnyugodott. Fejét a párnáról felemelve hősünk is megkönnyebbülést érzett, sebtében összekapta magát, és sietett, hogy meglátogassa nagybátyját és jötevőjét, Artamon Mihajlovicsot, a nyugalmazott törzskapitányt.

Oly-jótekonnyan árasztotta szét fényét a reggel. Csak Amalia Petrovna, a Vlagyimir Ivanovics Pesztyel felesége nem tudott sehogyan sem elaludni Avroszimov éji látogatása után, úgyhogy a reggel az ablaknál állva találta, és gyönyörű arca elcsigázottnak látszott.

Meg kell jegyeznem, tisztelt uram, hogy Vlagyimir Ivanovics sorsát semmilyen veszély sem fenyegette, mert

a lezajlott lázadás idején határozottan az uralkodó oldalán állt, és ezt megfelelően méltányoltak is, azonkívül az egyik testvér nem felelhet a másikért, de a testvér mégiscsak testvér, és itt már bizonyos más törvények lépnek érvénybe – erkölcsi törvények, vagy ha úgy tetszik, a vér törvényei. És bár maga Vlagyimir Ivanovics, aki sikeresen haladt előre a lovas testőri pályán, és szívvel-lélekkel a kifogástalan szolgálatnak szentelte magát, nem nagyon érzékelte ezeket a törvényeket, Amalia Petrovna, mélyebb érzésű és élesebb eszű lévén a férjénél, szinte lázban égett.

De őt egyelőre hagyjuk magára gyötrelmeivel, ott, az ablaknál, és siessünk hősünk után, aki éppen e pillanatban lépett be Artamon Mihajlovics előszobájába.

A délceg öregember, aki a Péter téren lezajlott események óta valósággal megfiatalodott, kitárt karokkal üdvözölte unokaöccsét, és máris húzta a fogadószoba felé.

– Egy hős vendégeskedik itt nálam. Csuda derék ember! – súgta oda még menet közben.

Ahogy beléptek, üdvözlésükre felállt karosszékéből egy sudár termetű, feszes tartású, barna arcú, fiatal gyalogsági kapitány, akinek fekete bajusza zaporozsjei módra csüngött le, egy kissé ferde vágású, nagy szeme pedig cigányosan csillogott.

– No, kedves barátom; Arkagyij Ivanics, ez Ványa, az unokaöcsém – mondta hősünket előretuszkolva az öreg.

– Ványa, ez Arkagyij Ivanics.

Artamon Mihajlovics ezután tapsolt egyet-kettőt, és utasításokat kiáltozott. Erre beszaladt, sűrögni-forogni kezdett néhány fiú, úgyhogy egy-egy karosszékbe letelepedve alig váltott néhány szót hősünk meg Arkagyij Ivanovics – az asztalon már ott csillogott egy butélia kis poharakkal, és ott tarkállott a sok különféle ennivaló.

– Csuda jó! – kiáltott fel Artamon Mihajlovics, miután káposztát ropogtatott, és hörpintett egyet a kupicából.

Avroszimov koccintott Arkagyij Ivanoviccsal, és elkapta a tiszt gyors és nyílt tekintetét.

– Ez ribizlipálinka? – kérdezte a kapitány. – Nálunk többnyire tiszta gabonapálinkát isznak.

Alig észrevehető kisorosz kiejtéssel beszélt, és ez lággyá, szinte behízeltgővé tette beszédét. Ez tetszett hősünknek, különben hát Arkagyij Ivanovics egész külseje is rokonszenvet keltett benne, de hogy mivel, azt az első percben nem lehet megmondani; talán cigányos szemével, talán hirtelen megvillanó, de egy kissé valahogy gyermeki mosolyával, talán valami mással.

Csúszott az ital, nagyon jólesett. Még annál is jobban ízlett a harapnivaló: a káposzta, a libapástétom, a takaros, puha, meleg, még egészen friss töltött fánkok.

Az ablakon besütött a téli nap. Szikrázva tündökölt a hó. Úgy tetszett: mindjárt felharsan valami zene.

– Csuda szép! – mondta Artamon Mihajlovics. – Biztosan a maga tiszteletére van ez a gyönyörűség – folytatta az ablakon kimutatva.

– De miben áll az ön hősiessége? – kérdezte tiszteletudóan Avroszimov. – Lám, a nagybátyám azt emlegeti, én meg nem tudom, mi az.

Arkagyij Ivanovics rávillantotta tekintetét, elmosolyodott, de nem válaszolt.

Artamon Mihajlovics viszont nem tudott uralkodni magán.

– Nézd, Ványa – mondta, miközben átkarolta a kapitány vállát –, Arkagyij Ivanics az életnek nagy viharait élte át. Sok szenvedésen, gyötrelmen ment át. De hát, Ványa, ahogyan teljesítjük a kötelességünket, úgy kapjuk meg a jutalmát is . . .

Avroszimov érdeklődéssel figyelt, Arkagyij Ivanovics lágyan és zavartan mosolygott, barna arcán pedig alig észrevehető pirosság tűnt elő.

– . . . Hajdanában voltak olyan hadvezérek – folytatta Artamon Mihajlovics –, akiknek nevét tiszteletben tartjuk

hőstetteikért. Hát hőstettéért Arkagyij Ivanicsot is tisztelni fogják utódaink. Igyunk hát az egészségére, Arkagyij Ivanics!

A kapitány felhajtotta a kupicát, behunyta és sokáig nem nyitotta ki a szemét, mintha ízlelgetve élvezné a gyümölcspalinkát, de Avroszimov észrevette, hogy a kapitány póza valami elérékenyülésről árulkodik.

– De miben áll a hőstette? – kérdezte Avroszimov, akit mind jobban és jobban hevített a kíváncsiság.

– Majd megtudod – mondta Artamon Mihajlovics. – Megmondhatom, Arkagyij Ivanics?

– Miért ne? – válaszolta az ablak felé tekingetve a kapitány. – Csak ne nagyon magasztalja fel a személyemet, Artamon Mihajlics.

– No, hát hallgasd, Ványa, hogy volt – kezdte a nagybácsi. – Arkagyij Ivanics elmondott nekem egyet-mást. – Majd mindjárt sürgőlnödni kezdett. – Jaj, nem ízlik az orosz étel, kapitány? Tessék a töltött fánk, tessék a rizikegomba . . . Nemsokára hozatom a hallevest is.

A harmadik pohárka után zavar támadt hősünk lelkében. Egyrészt fúrta az oldalát és gyötörte a makacs kíváncsiság: milyen titok rejlik a kapitány szavaiban? Másrészt ott lebegett előtte Amalia Petrovna csodálatos, vékony nyaka, fei-felderengett fiatal arca, melyen immár korántsem fiatalos, hanem nyugtalansággal, sőt kétségbeeséssel teli szem pár égett . . . És ekkor, látszólag egyáltalán nem helyénvalóan, a gyönyörű Milodóra gondolt, és most már szinte sajnálta, hogy olyan lelkiismeretlenül kitette a szűrét: restellte magát Jerofejics előtt. Pedig Milodora igazán gyönyörű! Micsoda lába van! Kicsiny és vastag, kek erecskéik hálózak be az ikraját. Amalia Petrovna, akit valami érthetetlen baj emészt, hozzáférhetetlen, mint egy angyal, Milodora viszont fehér karját szétvetve feküdt képzeletében, a gyertyák gyér fényénél, tágra nyitott szemmel nézett rá, szeszélyesen mozgatta telt ajkat, és mintha vagyakozva nyújtózott volna feléje.

– Látom, kellemes gondolatai vannak – szólalt meg váratlanul Arkagyij Ivanovics.

Hősünk egy kissé zavarba esett, és bizonyára emiatt rákacsintott a kapitányra.

– Csuda finom! – kiáltotta az utolsó rizikegombát a szájába kuldvé Artamon Mihajlovics.

– És vajon mi kellemes jár a fejében? – kérdezte visszakacsintva a kapitány. – Talán eszébe jutott valami gyengéd kapcsolat, mi?

Avroszimov elpirult.

– Arkagyij Ivanics mindig az én vendégem – mondta Artamon Mihajlovics. – Valahányszor Pétervárra jön, nálam vendégeskedik . . . Az ősz elején is járt itt. Emlékszik, Arkagyij Ivanics: szinte belerogyott ebbe a karosszékre, mi. Képzeld el, Ványa, én nyaggatom, ő meg csak hallgat. Emlékszik? Úgy am . . . És ki mentette meg akkor a szívét a bánattól és a félelemtől? Mi? Ki nyújtott kezét magának? Ki tekintett a lelkébe? . . .

Hősünk akkor észrevette, hogy a kapitány összehúzza a szemét.

– Nem beszélek, nem beszélek – mondta nevetve a nagybácsi, és tapsolt egyet.

Rikító színű, de zsírfoltos ujjast viselő, ijedt fiúk felszolgáltak a hallevest.

– De hát a mi Ványánkat sem a gólya költötte – mondta a kapitánynak a nagybácsi, és szeretettel nézegetett hősünkre. – Tudja, hol van most?

– Tudom, tudom – mondta a rá jellemző lágysággal a kapitány. – Tudom.

– Ő most a mi művünket folytatja – mondta a kis po-harakba töltögetve Artamon Mihajlovics. – Mi elkezdtuk, Arkagyij Ivanics, ő meg folytatja . . . Mind a hárman egy dolgot végzünk az uralkodóert.

– Hát ez csodálatos – szólt mosolyogva a kapitány. Ekkor Avroszimov nem bírta tovább.

– De hát mégis miben áll az ön hősiessége, kapitány úr?

Am a kapitány a szemét behunyva, a fejét hátraszegve csak ult ott.

– No, hát miben? – kérdezte most már szinte kiáltva Avroszimov.

– Nagybátyja túlságosan jó hozzám – mondta mosolyogva a kapitány, de zavarában nem nyitotta fel cigányos szemét. – Ugyan kérem, szó sincs itt semmiféle hősiességről! Nekem más a véleményem az egésztől . . . És hát megmagyarázni se tudom, bizony isten. Nézze, Ványa úr, ez olyan história, hogy az ember nem tudja, hol kezdje, még ha rászánja is magát, hogy elmondja . . . Nézze, itt minden nagyon össze van keverve . . . De milyennék látja, Ványa úr, az én volt ezredparancsnokomat?

– Nem ismerem – mondta hősünk.

– Csakugyan? – kérdezte hitetlenül a kapitány.

– Hát honnan ismerhetném?

A kapitány most egyenesen ült a karosszékekben, és választ várva egészen hősünk felé fordította szép, nyílt, nemes arcát. Avroszimovban egyre nőtt a rokonszenv ez iránt az ember iránt, és minél nagyobb titokzatosság vette körül, annál mélyebb és komolyabb lett ez a rokonszenv. Itt van egy igaz ember, aki valahonnan messziről, a rónaságról érkezett ebbe a gránitvilágba gyermekien naiv, megis férfias mosolyával. Néha mennyi idő kell ahhoz, hogy meleg rokonszenv ébredjen bennünk valaki iránt, ha pedig nincs elég időnk, akkor tovasíklunk mellette, pedig kár. Hiszen lelki gazdagságra vall, ha új rokonszenv gerjed bennünk, és mi magunk is nyerünk vele. Persze nagyon is meglehet, hogy téved az ember szeme és szíve . . . De csak hadd vállaljuk ezt a kockázatot, tisztelt uram, kutatásaink és felfedezéseink során.

– Ványa úr – mondta lágyan és egy kis szemrehányással a kapitány –, nem kell annyira sietnie a következtetésekkel. Maga most Pétervárott él, Pétervár pedig hebe-hurgya város . . . – Megint elmosolyodott, teljes nyíltsággal és jóindulattal Avroszimov iránt, úgyhogy hősünk

szinte kellemetlenül érezte magát, de bárhogyan erőlködött is, sehogy sem értette, miről van szó.

Artamon Mihajlovics mélyet sóhajtott, sőt mintha szörtyintett is volna, majd gyorsan egymás után felhajtott két pohár italt, ettől egyszeriben megduzzadt az orra, rezes lett és izzadt, a szeme pedig már-már keresztben állt.

– De micsoda hőstettet vitt véghez? – kérdezte Avroszimov, mert szerette volna minél alaposabban felfedezni magának a kapitányt.

– Hat hogy mondjam el, ha nem emlékszik a volt ezredesemre – válaszolta Arkagyij Ivanovics. – Ha nem ismeri, akkor minek kerítsek nagy feneket a dolognak, ha pedig ismeri, de nem emlékszik rá, akkor annal kevesbé érdemes; vagy talán szándékosan tettei magát? Mondjuk azért, hogy engem ingereljen . . . No de ezt nem hiszem – folytatta nyájasan felnevetve. – Egész életemben szerettem volna olyan széles vállú lenni, mint maga, de nem adatott meg.

A szobában csönd volt. A jó öreg, karosszékében hátradőlve, elaludt. Arkagyij Ivanovics felállt, és maga után intette Avroszimovot. Egyenesen és könnyeden haladt hősünk előtt, csak néha kapta fel a karját, mintha az egyensúlyt akarná tartani.

Átmentek egy szobába, melyet láthatólag a kapitány rendelkezésére bocsátottak, mert egy vörös pamlagon ott hanyódott a köpenye, a padlón meg a szablyája; középen egy kis láda állt, amelyből, mint a szétfőtt kása a kondérból, szinte kibuggyant a katonai felszerelés. A sarokban egy dobozban szopós agárkölykök vinnyogtak és mocorogtak, Arkagyij Ivanovics pedig rájuk mutatva, látható elégedettséggel így szólt:

– Az enyéme. Alig tudtam idehozni őket . . . Ezt a bozontost Artamon Mihajlicsnek ajándékozom . . . Micsoda kutya lesz – felbecsülhetetlen! Szuka. Akár Diánának is elnevezheti . . . Nem hoz rá szégyent. Szép?

– Szép – erősítette meg hősünk, és melegséget érzett a kapitány iránt.

– Ha akarja, magának is adhatok.

– Kár lenne – mondta zavartan hősünk. – Én egyáltalán nem értek az ilyesmihez.

A kapitány halkán kiszólt, erre belépett a szobába egy fiatal katona, elképzelhetetlen kacskaringót csinált a kezével (mintha egyszerre tisztelegne, szőrméntén simogatna egy állatot és hegedülne), aztán a kapitányra meredve mozdulatlaná dermedt.

Arkagyij Ivanovics sajtáságosan felnevetett.

– Félsz tőlem, Pavlicsko?

– Hat man hogyan – válaszolta Pavlicsko.

– De nem árulsz el? – kérdezte a kapitány.

– Nem – nyogte rekedten a katona.

– Nem árul el – mondta elégedetten a kapitány. – No, Pavlicsko, mit ajándékozzunk Ványa úrnak?

Pavlicsko gondolkozott egy pillanatig, aztán a kis ládához rohant, és előhúzott egy kecskebőr tokos, hosszú, gorbe kést.

Arkagyij Ivanovics meglendítette karját, villant egyet a penge, és halvány fényfolt siklott végig a meggypiros karpiton.

– Mit csinál? – szólt a gyönyörű fegyver láttán elámulva Avroszimov. – Minek ez énnekem? Én nem tudok ezzel mit kezdeni.

– Fogadja el, fogadja el – unszolta a kapitány. – Az életben sok minden előfordul. Hasznát veheti még.

– Nem, nem – mondta hősünk. – Alázatosan köszönöm.

– Pavlicsko – szólt halk, de parancsoló hangon a kapitány.

A katona most majd belebújt a kis ládába és előkotort egy pipát, amelyet már megfeketített a dohány, a parázs meg az idő.

– De hisz én nem dohányzom – mondta határozottan hősünk, és tudatában hirtelen felbukkant a femtomaiyos

nagy terem abban a bizonyos szanypületben, a sok-sok pipából szálló kék dohányfüst, a kandallóban hamvadozó tűz, Milodorának a félhomályból derengő mosolya, Merszinda nevetése, Delfinia ziháló suttogása. „Ah, micsoda gyönyörű kis éjszaka volt! – gondolta teljesen összehúzódnva. – Miért is dobattam ki olyan gorombán Milodorocskát?!”

– Fogadja el – mondta Arkagyij Ivanovics. – Megörülök, ha nem tudom eltalálni a kedvét. Fogadja el. Maga nagyon rokonszenves. – A szeme tele volt kéréssel. A dobozban vinnyogni kezdtek a kiskutyák. – Nem hagyhat itt anélkül, hogy elfogad valami ajándékot. Fogadja el, nem kell szerénykedéssel gyötörnie magát.

– No jó – mondta hősünk –, hálásan köszönöm – és már-már a pipáért nyúlt, de Arkagyij Ivanics gyöngéden felretolta a kezét.

– Nem – mondta Avroszimov szemébe nézve –, maga kelletlenül, nem jó szívvel fogadja... Ez nem járja... Magának nem kedve szerint való ez az ajándék... Pavlicsko!

A katona, aki szótlanul figyelte ezt a jelenetet, gyorsan az ablakpárkányhoz iramodott, és odaadott hősünknek egy kis pisztolyt.

– Hálásan köszönöm – mondta Avroszimov.

– Angol. A legtökéletesebb modell – magyarázta boldogan a kapitány.

– Hálásan köszönöm.

– Meg van töltve.

– Hálásan köszönöm.

– Ötven lépés ennek nem távolság – mondta Arkagyij Ivanovics. – Célozni tud?... Nagyszerű! Pavlicsko, pálinkát.

A katona a kezükbe adott egy-egy kis poharat. Állva ittak.

– Csakugyan fél öntől? – kérdezte Avroszimov.

– Hat hogyne – válaszolta csodálkozva a kapitány, –

Viszont akármit mondok . . . Különben hát mi lenne, Ványa úr, ha nem félne? Rögtön valami káros hatás alá kerülne . . . És akkor már nem katona lesz, hanem gonosztévő . . . Nem igaz? Mindnyájunkban benne lakik a gonosztévő, Ványa úr, de ki kell kergetnünk, nem engedhetjük szabadjára – szólt és felnevetett.

Hősünk e szavakra azt gondolta, hogy ez csakugyan így van, bár a kapitány talán eltúlozta a dolgot, mert hiszen a katonát természetesen nem félelem tölti el, nem valamiféle rettegés, hanem tisztelet, kivált ha hallja, ahogy a vendég nagy szemét villogtatva kacag, nevet.

– Hát maga nem akar nekem viszontajándékot adni? – szegszte a kérdést hősünknek a kapitány, úgyhogy az egészen zavarba esett. Arkagyij Ivanovics meg továbbra is szüntelenül mosolyogva nézett rá. – Nincs készenlétben magának valami kedves kis portéka? – kérdezte a kapitány. – Akinek gödröcskék vannak az orcáján. Ha igen, akkor vigyen el hozzá. Vagy azt hiszi, én nem vagyok rá méltó?

– Miért ne volna? – szólt a váratlan kérést latolgatva Avroszimov.

– Akkor vigyen el oda, vigyen el, no . . . – sürgette tréfásan Arkagyij Ivanovics.

Hősünk a ruhája öblébe dugta a pisztolyt, és magára kapta bundáját. Paylicsko már nem volt sehol. A nagybácsi bizonyára aludt. Arkagyij Ivanovics is felöltözött, és elindultak.

– Nos, hát hová visz? – kérdezte a kapitány. – Hol tartózkodik az a kedves kis portéka?

6

A kékes hóbuckákat kerülgetve, lassan haladtak a néptelen utcán a kövezeten, és hősünk gyotródve töprengett a körülmények alakulásán.

Valóban, csak ítélje meg: hogyan gyötrődne, mikor ő maga is alig néhány napja van Pétervárott és különben sem olyan tájékozott, hogy most azonnal kedvére tehetne a rokonszenves, de egy kissé rámenős kapitánynak ebben a csiklandós vállalkozásában, azonkívül pedig maga az Arkagyij Ivanoviccsal való ismeretsége is egy kissé túl gyors: különféle fellengzős és titokzatos célzások valamiféle érdemre, amelyekről őneki, Avroszimovnak jóformán sejtelve sincs – és most tessék, szerezzen neki valami kedves kis portékát!

A pisztoly meg-megrezzent Avroszimov széles mellén, és józanítóan hűtötte. Már délutánba hajlott a nap, és kékes köd terjengett mindenütt. Aztán a vörös téli napocska valahol az Admirális mögött alámerrült a Névába. Mihelyt leszáll az alkonyat, be lehet kopogtatni az ismerős udvari épületbe . . .

A mámor fokozatosan elszállt, úgyhogy hősünk mind cudarabbul érezte magát. Úgy rémlett neki, hogy a kanyar mögül mindjárt kifordul a hadügy miniszter szánja, és félelemmel, szorongással telve megint beszélgetnie kell ökegyelmességével, nem tudni, miről.

– Pétervárott van egy nőismerősöm – mondta Arkagyij Ivanovics –, Amalia Petrovna Pesztyel . . . Bűbájos fiatal hölgy. Mennyire szereti a férjét! Hej, ha látná, Ványa úr! Valahányszor rájuk nézek, mindig fájni kezd a szívem magam miatt. Miért vagyok én egyedül a világon? Nekem nem adott az Úristen senkit. Pedig be kell vallanom, hogy életünkben a nőt tartom a legfontosabbnak, mégpedig nem abban az értelemben, ahogy az imént kértem a segítségét, hanem a legmagasztosabb: filozófiai értelemben. . . . Annak idején az ezredünkben is kifejtettem ezt a meggyőződésemet, de némelyek – folytatta szomorúan –, néhány, ahogy mondani szoktak: jó családból való fiatal tiszt megpróbált nevetségessé tenni . . . – Megcsóválta a fejét. – De hát lehet haragudni rájuk emiatt? Nevelésük miatt

ilyenek. Hisz értem én ezt. Ki vagyok én az ő szemükben? Unalmas vidéki bugris . . .

– Igen, igen – erősítette meg Avroszimov.

– De ezt nem rosszindulatból teszik, mintha ilyen volna a természetük, Ványa úr, mert amikor jobban megismerik az embert, akkor teljesen áthatja őket a rokonszenvedés . . . Úgy ám, úgy bizony . . . Én aztán tudom. Éppen ezért nem is lehet haragudni rájuk. Hát igen, a szerelem a legfontosabb . . . No persze, a hazát most nem számítom. Csak úgy hétköznapi értelemben mondom. De higgye el, Ványa úr, ezért a dologért képes lennék akár gaztettet elkövetni, akár hőstettet véghezvinni. Hanem hát hová visz?

– Van egy ház, uram, ahol meleg van és ahol kellemes lenni – mondta Avroszimov. – Nem bánja meg.

– Adja isten – mondta nevetve a kapitány.

Arkagyij Ivanovics szótlansággal haladt, hősünk pedig a szünetet kihasználva belemerült ábrándjaiba: milyen lesz tervezett látogatásuk az udvari épületben? Mit találhat ő ott? No persze, megint azt a vidám kiáltozást és szerelmes suttogást meg a teljes fesztelenséget, amikor is a test mintha részekre volna tagolva, és mindegyik rész a maga külön életét élné. És természetesen teljes feledést, amikor nincs semmiféle Vizsgáló Bizottság, semmiféle hadügyminiszter, csak Milodorocska vagy Delfinia forró lehelete meg a cselédség, amely nesztelen sorban állandóan hord valamit, előbb be-, aztán kifelé . . . és végül a derék Buturlin, aki meg tudja nyugtatni az embert, aki olyan könnyeden int a kezével, és máris minden szétfolyóvá, elmosódottá válik . . . Mit is sajnáljon az ember?

– Világéletemben mindig rendkívül kíváncsi voltam – szólalt meg váratlanul Arkagyij Ivanovics.

– De miért nem akar még most sem mondani semmit a hőstettéről? – figyelmeztette Avroszimov.

– Messzire kell még mennünk, Ványa úr? – válaszolt kérdéssel a kapitány. – Azért a társaságba mégse vezessen be. Tudja, Ványa úr, Linciben volt nekem egy Anyutám,

érti? Egy járási rendőrfőnök özvegye . . . Igazi angyal, Ványa úr. Hisz ezt magának is meg kell értenie . . .

– Én ebben nem nagyon vagyok járatos – ismerte be hősünk.

A kapitány szelíden megfogta a könyökét.

– Hogyhogy?

– Fiatal vagyok még, uram . . .

– Pedig a maga araszos vállával meg lehetne őrijteni akármelyik hölgyet . . . – mondta mosolyogva a kapitány.

– De mit is akartam mondani a kíváncsiságomról? . . .

Aha . . . Tudja, Ványa úr, az én ezredesem rendkívüli ember volt, erről akartam beszélni . . . Minden kérdés nélkül mondom magának: én aztán el tudok igazodni a különleges embereken, mindjárt beléjük látok, bár hát a magam módján én is elég jól, ügyesen tudok bánni az emberekkel. Linciben többször előfordult: kimegyek a csapat elé, és amíg az altisztek lótnak-futnak ott, én csak intek egyet a kezemmel, így ni, és maris olyan a sor, mint egy egyenes vonal, mert máskülönben – majd adok én nektek, bitangok! . . . Ne gondolja, Ványa úr, hogy ennek a félelem az oka. Nem, nem – a mély rokonszenv . . . Így van ez, de az ezredesemben mégis meglepett engem ez a vesébe látás. Mi ennek a magyarázata? Azt mondom magának: a termet. Ez a legfontosabb. De nem is annyira az alacsony termete keltette fel a figyelmemet, hanem az ismerős arca . . . Ejnye, mondom magamban, hát hol találkoztunk mi? És hirtelen rádöbbenek: hiszen Buonaparte áll előttem! Ó maga, Ványa úr! A termet . . . De azonkívül – az arc, a testtartás, a tekintet . . . A haj! Minden, minden . . . Csak később jöttem rá, hogy lelkileg is teljes a hasonlóság. Én pedig, Ványa úr, magam is kőkemény vagyok. Tehát két kő ütdött egymasnak. Ért engem? Figyelje csak, hogyan fonódik a szálak legeleje, hogyan kezdődik az egész, figyelje, figyelje, ez nagyon érdekes. Nos hát, rámutat a menetelő századra, és azt mondja nekem:

– Hogy tetszik magának, törzskapitány úr (mert akkor még törzskapitány voltam) a toprongyos naplopóknak ez a tömege?

Bevallom, Ványa úr, egészen meghökkentem.

– Hát miért volnának ezek naplopók, ezredes úr? Nem tudnak sorakozni, de hát épp az a mi hivatásunk, ezredes úr, hogy tanítsuk őket. Bizonyára meg is tanítjuk, nem vallunk szégyent . . . Igyekezni fogunk.

Egészen elferdült az arca, alighanem a visszafojtott nevetéstől, de nem szólt semmit. Világoskék német szemével azonban éberén nézett, mintha löni akarna, és az egész külseje megnyerő volt. Megvallom, én új tiszt voltam nála, még nem tudtam, hogy s mint.

– A többi ezrednél még ennél is rosszabb a helyzet, ezredes úr . . .

– A többi ezred, törzskapitány úr, számunkra nem példakép – mondta hidegen. – Épp azért kértem, hogy ide helyezték át, mert tudtam, hogy kiváló mestere az alapkiképzés tudományának.

No, hát mintha hideg vizet zúditott volna rám! Hogyan kellett volna viselkednem, Ványa úr? Én mindenesetre kíváncsian néztem rá. Rendben van, uram, tessék, parancsoljon! . . .

Így morfondírozott Arkagyij Ivanovics, mintha csak úgy magában beszélne, hősünk pedig, akit megmagyarázhatatlan izgalom töltött el, eközben gépiesen lépdelt mellette, állandóan Pavel Ivanovicsot látta, bekötött szemmel, és sehogyan sem tudta elképzelni, ahogy ott áll a szabadban, a menetelő század előtt. Hát hogy állhatott ott? Vajon látta a közeli jövőjét? És amikor kezét akart emelni magára az uralkodóra, előre látta-e a villámlást meg a mennydörgést?

– Hej, ha csak a századrészét előre lehetett volna látni annak, ami később bekövetkezett! – mondta sóhajtva Arkagyij Ivanovics. – Nos hát, Ványa úr, csak ítélje meg a helyzetemet: úgy áll előttem, mint egy Buonaparte, és

én egy szót se tudok szólni. Micsoda dolog ez?! Hisz mindnyájan emberek vagyunk. Mert ha, mondjuk, pálinkázna . . . Vagy kártyázna, vagy a szép nemmel . . . Úgy, ahogy mindenki más . . . De ő szinte megsemmisít azzal a német szemével, Uramistenem! Ez nem akárki, gondoltam magamban, ez egyéniség . . . Ez nem valami elkényeztetett, fölényes arisztokrata . . . De legalább megértene engem, intene a fejével, így ni, tudja, odahívna magához, és azt mondaná: no, új tiszt úr, hát hogy van, és így tovább . . . De nem, Ványa úr, csak néz rám merően azzal a német szemével. Én türelmes vagyok. Várok. Én nem vettem részt a francia bitorló elleni hadjáratban, de ő igen. Meghajlok a hősök előtt, sőt irigylem őket . . . vagy maga talán nem szeretett volna tenni valamit a hazáért? Nem szeretett volna? Ugye, hogy szeretne, igen? No, tudom én, hogy ez nem pusztá szó . . . De most figyeljen, figyeljen nagyon, most kezdődik a legfontosabb . . .

– Törzskapitány úr, siettek közölni velem mindenféle mendemondákat a múltját illetően.

– Engedelmet, ezredes úr, mire gondol? Én feltétlen tisztelője vagyok a szabályoknak, de nem tűröm, hogy a becsületembe . . .

– Hát például a Moszkvai Ezrednél történt eset, amikor ön . . .

– Bocsánat, ezredes úr, de ez rágalom . . .

– No jó, én ennek nem tulajdonítok semmi jelentőséget. Ön elsőrangú csapattiszt, és nekem éppen ilyen tisztekre van szükségem . . . Minden egyéb – badarság.

– Ez az irigykedők legvégső eszköze, ezredes úr.

– Nem számít. Én nem törődöm vele. Nekem az a fontos, hogy milyen ön . . .

– Nekem a haza a legfőbb. A haza üdve . . .

– A haza? És mit tud ön, törzskapitány úr, erről a dologról?

– Megmondanám, ezredes úr, de az a gondolat, hogy

önhöz is eljutottak a rólam szóló piszkos pletykák – borzalmas . . .

– Egyszer s mindenkorra egyezzünk meg, törzskapitány úr . . . Én azért becsulom önt, mert jó csapattiszt. A többi – nem rám tartozik.

Érti ezt a finom árnyalatot, Ványa úr?

Hősünk élénken elképzelte ezt a párbeszédet, és ettől még jobban fokozódott az izgalma, mert most már pontosan ismerte a gonosztévő ezredes külső vonásait, úgyhogy szinte érezte hidegségét, és látta német szemét. De Arkagyij Ivanovics láthatólag mégsem mondott el mindent, így hát a kísértet a puszta levegőben lebegett, mint a kárasz a horgon – kívül éltető elemén, a vízen.

Ha egy kissé elfogultan vélekedünk, azt mondhatjuk: de meg van akadva azzal a Pavel Ivanovicssal, azzal a nagy hitszegővel, aki olyan sokat képzel magáról! Azt kérdezhetnénk: mi érdekes van benne? De hát úgy látszik, olyan a fiatalságnak, a még háborítatlan és magabíró léleknek a természete, hogy mindent biztosan akar tudni, az utolsó részletig, mert különben olyan gyötrelmek környékezik, olyan titok rémlik neki, hogy az isten őrizzen meg tőle.

Avroszimov, a hős mellett haladva, mindezt átérezte, mégpedig annyira átérezte, hogy Amalia Petrovna is kiment a fejéből, a hadügyminiszter sem kísértette; a járókelők mintha nem is kocogtak volna el mellettük, és még a hő vágyak udvari épületeiről is megfeledkezett . . .

– No, mi az, Ványa úr, messzire kell még mennünk? – szegezte neki a kérdést Arkagyij Ivanovics.

– Majd csak odaérünk, majd csak odaérünk – válaszolta türelmetlenül hősünk, és érezte, ahogy a hideg pisztoly megmozdul a mellén. – Csak folytassa.

Arkagyij Ivanovics erre nevetve felsóhajtott.

– Ennyire érdekli? Hátha csak kitaláltam az egészet? Hátha egy elképesztően nagy fecsegő akadt az útjába, maga meg hisz neki. Hm?

Hősünk ekkor észrevette, hogy leszállt az este. Az ud-

vari épület még eléggé messzire volt, így hát kedvére hallgathatta az elbeszélőt.

– De minek is mondom én el mindezt magának? – szólt Arkagyij Ivanovics. – Az én ezredesem most fogoly, elmúlt a végzetes veszély. A többiek bizonyára észre tértek . . . Az uralkodó – új, fiatal . . . Ej, Ványa úr, badarság ez az egész!

– Nem, nem badarság – mondta váratlanul, egy kissé szinte oktatóan Avroszimov. – Miért volna badarság, amikor mindez – színigaz. És miért hazudna ön? Hisz látom, milyen izgatottan beszél . . .

– No jó – mondta békülékenyen a kapitány –, csak aztán figyeljen, ne szalasszon el semmit, bár magam sem tudom, miért mondom el mindezt magának . . . Talán inkább sétáljunk csak úgy szótlanul. Nem fárasztottam el magát? – Mivel Avroszimov erre semmit sem felelt, az arca meg, a korára jellemző teljes nyíltsággal és természetességgel, továbbra is türelmetlenséget fejezett ki, Arkagyij Ivanovics folytatta elbeszélését. – Képzelve el, Ványa úr, hogyan esik ez egy olyan embernek, aki tisztában van a saját értékével, akivel ajánlatos óvatosan bánni? És akkor ott az a német szempár, a hangja vaskeményen cseng, és szinte fal emelkedik az ember előtt. Nos, mit csinálna maga ilyen helyzetben? Keserves volt az a döntésem, hogy beletörődöm. Én büszke ember vagyok . . . Egyszer nyáron, amikor az egész ezreddel táborban voltunk, késő este, alkalmatlan időben, az ezredesemhez indultam, hogy engedélyt kérjek egy hirtelen megbetegedett altisztem ispotályba szállítására. Tudnia kell, Ványa úr, hogy bár az ezred rokonszenvvvel viseltetett az ezredes iránt, a távolság közte és köztünk, tiszték között szigorúan megtartatott. De még mennyire! Eszébe se jusson senkinek, hogy alkalmatlan időben zavarja. Abból baj lenne. De én mégis elmentem hozzá. Az ablaka világos. A kis függönyökön árnyékok imbolyognak. Dalolni nem daloltak, nem lehetett hallani, így hát azt gondoltam, hogy szép

csendesen folyik a mulatság . . . Mert hisz hogy lehetne enélkül megglenni a mi tábori életünkben? És később sem az ivászat keltett gyanút bennem, nem . . . Ezt egyébként maga is meg fogja érteni . . . Nos, Vanya úr, akkor a sötét tornácról hanyatt-homlok lerohant hozzám egy fehér alak, mint egy kísértet vagy egy erdei szellem, és előttem ide-oda hajladozva azt kérdi:

– Kit jelentsek, kérem?

Kiderült, hogy ez Szavenko, az a lógó fülű kutya, az ezredesem tisztiszolgája, egy széles pofájú, pimasz barom.

– Takarodj innen!

Mintha nem ismerne! Pedig, ha mondjuk, herceg vagy tábornok volnék, a lábam elé borulna, nekem meg most ezen is túl kell tennem magamat? Ezt is le kell nyelnem? Eszem ágában sincs!

Arkagyij Ivanovics beszéde fokozatosan folyékonnyá vált, mintha ki tudja, hányadszor ismételné már el történetét, éppen ezáltal dolgozva ki az előadásmódot az ismert Besztuzsev-Marlinszkij ur szellemében, aki mellesleg szintén belekeveredett a lázadásba, de egyelőre még sikerült megőriznie az olvasóközönségre gyakorolt varázsos hatását.

– De mielőtt még mindez tudatosult volna bennem – folytatta a kapitány –, megjelent a tornácon maga az ezredes. Jól lehetett látni széles gallérú fehér ingét. Az ablakfüggöny mögött mozdulatlanra dermedt egy göndör fej. Itt valami nincs rendjén, gondoltam, valamiféle titok lapang az egészben . . . Feléje indultam.

– Á, maga az – mondta az ezredes, de nem jött le a tornácról.

– Ezredes úr, rendkívül fontos ügy készítetett arra, hogy ilyen alkalmatlan időben zavarjam . . .

– Törzskapitány úr – szólt szárazon –, már volt szerencsém figyelmeztetni, hogy esténként . . .

– Ezredes úr, Gyergacs altiszt súlyosan megbetegedett, és kiabálásával feilverte a tábort . . .

– Nem szeretek ugyanarról kétszer beszélni, törzskapitány úr.

– Ha reggelre meghal . . .

– Ne kényszerítsen, törzskapitány úr, hogy a legvégső eszközökhöz nyúljak.

Ekkor fehér inge meglebbent és eltűnt az ajtóban. A göndör fej ismét megmozdult az ablaküggönyön, a házból pedig előtűnt az elálló fülű Szavenko.

Mit csináljak? Sarkon fordultam, és anormet magamra fojtva hazaindultam, de alig tettem néhány lépést, amikor reccsenést hallottam, és hátratekintve azt láttam, hogy Szavenko lopózva lejön a lepcsőn.

Éjszaka volt, Ványa úr. Sütött a csonka hold. A tücskök harsányan cirpeltek. És én komoran lépdeltem az alvó hazák mellett, a nedves fűvön. És az ördög tudja, mi ment végbe a lelkemben. Figyeljen, figyeljen minden részletre, egyet se szalasszon el . . . „Mi történik itt? – gondoltam. – Miért büntet így engem a sors akkor, amikor valaki itt mulat az ezredesemmel?! . . .” Érti, micsođa dolog ez?! Az a szegény altiszt, akit egy kézlegyintéssel elintéztek! A rajtam esett sérelem! És mindezt nem valami parlagi, nem holmi alias ember követte el – már amennyire sikerült megismernem . . . Korhelykednek . . . Ekkor szörnyű sejtés nyílalt belem. Hátha nem korhelykednek?! Hátha szemtől szembe kerültem annak az ördögi vállalkozásnak a csirájával, amelyről már több év óta különféle mendemondák keringtek a hadsereg körében? . . . Korhelykednek? De hát akkor miért örködik a tornacnál az a lógó fülű kutya? Kíváncsiságom, amelyet a sérelem is tovább gerjesztett, még jobban fellángolt. Már megtettem a fele utat a tábor felé, amikor hirtelen eszembe jutott az utánam induló tisztiszolgá, és gyorsan hátratekintettem. Szavenko szürke alakja a kerítés arnyékába szökkent. Én nem vagyok ijedős gyerek, Vanya ur, de megremegett a szívem. Ám leküzdöttem első zavaromat, és miután elhatároztam, hogy megtanítom móresre ezt a pimasz szolgát,

folytattam utamat. Mentem még egy jó darabot – közben állandóan éreztem a halántékommal, hogy a konyafülű továbbra is követ –, majd kihasználva az ösvény éles kanyarját, felfedeztem egy nagy részt a kerítésben, besurran-tam rajta, és elbújtam a sűrű lomb között. Én tökéletesen el voltam rejtve a járókelők elől, de kitűnően láttam az utat. És lám, Ványa úr, alig szűnt meg a levelek rezgése a megbolygatott bokrokon, a kanyar mögül máris előbuk-kant az átkozott kutya hórihorgas alakja, és tanácstalanul megállt. Elvesztett szem elől! . . . „Csak keress! Keress” – szerettem volna odakiáltani neki, de természetesen hall-gattam, és lázas izgalommal vártam a história folytatását, remélve, hogy az a kutya utánam rohan a bokrok közé, és akkor végre busásan megfizethetek neki a megalázá-sért . . . Szavenko esetlenül topogott egy helyben, aztán előreszaladt az ösvényen, majd visszajött, és úgy rémlett nekem, hogy valósággal körülszaglász. Igazi kopó, már isten bocsassa meg! Így téblábolt vagy öt percig, talán tovább is, egészen közel hozzám, végül aztán ráeszmélt vállalkozásának hiábavalóságára, és elindult visszafelé; én nagyon megörültem ennek, mert elzsibbadt a lábam, az orrom meg tele lett virággal, úgyhogy majd meg-fúltam.

Telt-múlt az idő, Ványa úr. Egyre kínosabban. Mert hisz érti, mit jelentett nekem ez a felismerés, ugye?

– Igen, igen – dörmögte hősünk teljesen megfélekezve utazásának céljáról, és érezte, hogy elakad a lélegzete, mintha valami mélységes titok homályába zuhanna.

– A következő napokon – folytatta Arkagyij Ivanovics – Szavenko, ha találkozott velem, úgy tett, mintha semmi se történt volna, de én sem emlékeztettem semmire, mert a lelkemmel valami titkot sejtettem, amelyet palástolnak előttem. És ekkor, Ványa úr, talán azért, mert ilyen a lel-kem, talán magának az Úristennek akaratából, nem tud-tam folytatni az eddigi életmódomat, hanem állandóan háborgott bennem valami, és cselekvésre ösztökélt. Nem

kérkedésből mondom, de ebben a velem született leleménység is segített. Elhatároztam, hogy ideig-óraig palasztolom igazi érzelmeimet, mert joggal arra számítottam, hogy ez segít feltárni a titkot, ha van. Nem is tévedtem. Egy hét múlva egy szerencsés véletlen ismét összehozott az ezredessel. Ezúttal jó hangulatban volt, sőt egy-egy futó mosoly is megszépítette maskor hideg és kemény arcát. Én nem juttattam eszébe a minapi esetet, és ő is úgy tett, mintha nem emlékezne rá. Hétköznapi, gyakorlati beszélgetés folyt köztünk, az ezred ügyes-bajos dolgaiól. Egyszer váratlanul azt kérdezte:

– Mit gondol, kapitány úr, szeretik önt a században?

Én eltűnődtem, és hirtelenjében nem is tudtam, mit feleljek; úgy látszik, ez tetszett neki.

– A tisztek nem mindig becsülik a természetes szerénységet, de ön ne vesse meg – mondta szelíd gúnnyal nevetve. – Igaz is: a tisztek . . . Sikerült már rokonszenv alapján barátokat szereznie?

– Engem annyira elfoglal a szolgálat, ezredes úr, hogy ezen nem is gondolkoztam, mert azon igyekszem, hogy tündököljön a rám bízott század . . .

Egyszerű beszélgetés volt, de bennem mégis gyanú támadt, hisz az az éjfél meg az a lógó fülű Szavenko, aki utánam lopózott, egy pillanatra sem ment ki a fejemből. Uramisten, segíts! – gondoltam.

– Azon igyekszik, hogy tündököljön a század? – kérdezte eltűnődve. – De hiszen az utalkodó akaratától függ az egész hadsereg boldogulása és tündöklése. – Majd halhán hozzátette: – Habár ez az akarat az utóbbi években a józan ésszel ellenkezőnek bizonyul . . .

Megremegett a szívem. Merően, áthatóan nézett rám. Helyeslően bólintottam. Az efféle bűnös gondolat nem volt újdonság számomra, az utóbbi időben sok hasonló volt alkalmam hallani a legkülönbözőbb szájakból. „Nyugalom – csillapítgattam magamat –, ne riaszd el a süketfajdot, hagyd, hogy dűrröggjön még egy darabig . . .”

– Hogyhogy egyszeriben feltárta gondolatait ön előtt?! – szolt kétségbeesetten, keserűen, rekedten hősünk. – És ön mit felelt?

– Megrémültem, Ványa úr – válaszolta sűgva a kapitány. – Vagy maga talán nem rémült volna meg? Ráébredtem: nem ok nélkül mondja ezeket a szavakat, így hát nekem figyelnem, sőt helyeselnem kell, hogy simán, fesztelenül beszéljen. Általában azt a szokást vettem fel, Ványa úr, hogy nem vitatkozom az emberekkel. Minek? Mindenkinek van saját feje, megvannak a maga vonzalmai. De ne felejtse el, hogy elég, ha helyesel valakinek, ha elvbarátja gyanánt tünteti fel magát, az illető máris szinte teljesen felszabadul, és közvetlen, fesztelen beszélgető társává válik . . . És ezután maga szinte alámerül az egész gondolkodásmódjában . . . De azok a mindenféle vitatkozók, azok a kis kakasok sehogy sem tetszenek nekem, Ványa úr. Nos hát kimondta azt a szörnyű mondatot, amelytől meghűlt bennem a vér . . .

– Ez igaz – válaszoltam. – Magam is gondolkoztam rajta. De hát mi nem sokat tehetünk, úgyhogy nem marad más, mint az isteni gondviselésben reménykednünk.

– Hát igen – mondta –, igaza van. Ez mind rendjén is volna így, ha nem adódna egy különleges eset.

– Milyen eset, ezredes úr?

Sokáig szótlanul, fürkészően nézett, mintha nem is ember, nem is tiszt volnék, hanem csak holmi élettelen tárgy, úgyhogy ez, higgye el, rendkívül sértő volt számomra, és ahogy mondani szokták, a kezem a markolatot kereste, de türtőztettem magamat, mert váratlanul olyasmi kezdett kibontakozni, aminek a kedvéért érdemes volt félredobnom a büszkeségemet. Szerencsém csillaga vakítóan ragyogott fölöttem.

– Bűnt követek el a lelkiismeretem és barátaim köre ellen, ha most nyíltan feltárok önnek mindent – mondta, miközben végképp keresztülégetett a tekintetével –, de valami azt sűgja, hogy magában megbízhatok.

– Ezredes úr! – kiáltottam fel azon igyekezve, hogy végleg megnyerjem bizalmát. – Nem, nem tévedett. Nemesi szavamat adom!

Német szeme hirtelen megvillant.

– Bizom önben – mondta sűgva. – Itt nem lehet bizalmasan beszélni . . . Majd nálam, este, ha önnek is megfelel . . .

Azzal továbbindult az alacsony, zömök férfi – tisztára Buonaparte.

Határtalan izgalom fogott el, és bár a titok továbbra is fátyol mögött maradt, én biztosra vettem, hogy fellebbentem ennek a fátyolnak a szélét, mégpedig nagyon hamar.

Az én ezredesem, bár tehetős és előkelő volt, szerényen élt, ahogy táborban szokás. Nagyon megiepődtem, Ványa úr, amikor a szobájába belépve váratlanul rengeteg könyvet, teleírt papírlapot találtam ott – amelyek beborították az egyetlen asztalt –, és amikor meglattam a szürke katonapokróccal letakart fadikót. Eleinte nehezen indult a beszélgetés, mert ő bizonyára igyekezett belém látni, én pedig a titok feltárását előre élvezve, természetesen izgott voltam. De lassanként csak akadt téma, nevezetesen: az elmúlt háború. Ne gondolja, Ványa úr, hogy egyszerűben teljesen kitárulkozott, és elárulta szörnyű terveit meg egyebeket . . . Hétköznapi beszélgetés folyt közöttünk, úgyhogy én alighanem bizonytalanságban maradok, ha – már nem emlékszem, milyen gondolat folytatásaként – váratlanul ezt nem mondja:

– Minden egyeduralom zsarnoksághoz vezet, ez pedig azt jelenti, hogy a zsarnok – önmaga szerint – csálhatatlan, mindig őneki van igaza, mivel pedig még a zsarnok is halandó, a halandók meg nem lehetnek tökéletesen tévedhetetlenek, következésképpen némely hibájukért a nép, az állam – mi fizetünk . . .

– Figyelmeztetni kellene rá – jegyeztem meg félénken. Felnevetett.

– Fordult már elő ilyesmi a történelemben, de siralmasan végződött . . .

– Most már, hál’istennek, elmúlt a zsarnokok kora – mondtam szorongva, mert tudtam, hová akar kilyukadni –, manapság felvilágosultak az uralkodók és a kormányférfiak.

Megint felnevetett.

– Ért ön a matematikához, törzskapitány úr?

– Nem – válaszoltam.

– Ha értene hozzá – folytatta –, egy pillanat alatt bebizonyítanám önnek az egészet . . . – Én hallgattam, mert nem tudtam leküzdeni izgalmamat, ő pedig folytatta: – Nézzük a régi Rómát. Amíg köztársasági kormányzat volt uralmon, addig virágzott Róma, de mihelyt gyökeret vert a monarchia, – létrejött a zsarnokság, és vége szakadt az ország meg a nép virágzásának . . . Ez matematikailag kétségtelenül bizonyítható . . .

Már nem emlékszem rá pontosan, miről beszélgettünk még, de ez a két mondat is bőségesen elég volt ahhoz, hogy megértsem, Ványa úr, mennyire nem ok nélkül történik ez az egész . . . Nem hencegésből mondom, de engem gyermekkoromtól fogva becsületességre és az uralkodó szeretetére neveltek. És akkor ilyet kell hallanom! Micsoda érzés volt nekem kötélén táncolni, úgy, hogy le ne zuhanjak! – kiáltotta, majd ismét suttogóra fogta hangját: – Nézze, a lényeg a következő: az ezredesnek minden barátja más csapatoknál szolgált, a saját ezredében egyedül volt. Én legalábbis így fogom fel. Egyébként lehet, hogy más is közrejátszott . . . Mindenesetre egyre gyakoribbá váltak találkozásaink; beszélgetéseink pedig esetről esetre nyitabbak lettek. Én résen voltam, de ugyanakkor továbbra is gyönyörködtem az ezredesemben! Hát bizony, megesik ez . . . Nekem minden tetszett benne: a járása is – keményen, magabiztosan, mégis könnyeden, sőt szinte kecsesen járt –, a lelki szilárdsága és önuralma is, az arcan minden külső szigorúság ellenére meg-megjelenő, elbű-

völő nyájasság is, sőt őszinte élvezetet szerzett még különös szappanának illata is, amely állandóan áradt belőle, és amely nem annyira holmi mesterséges szerekre, mint inkább a tavasz friss szagára emlékeztetett. De nem szabad engednem, hogy tévútra vezessenek, minden eshetőségre fel kell készülnöm, mert az első lépések már bebizonyították, hogy milyen közel van az a szörnyű örvény, hogy itt rejtőzik valahol nem messzire. Mit tegyek hát? Hogyan hárítsam el azt a szerencsétlenséget, amely mindnyájunkat, hazánkat fenyegeti?! . . .

Még gyermekkoromban szabályként állítottam fel magamnak, hogy nem vágok az események elébe, nehogy véletlenül hibát kövessek el. Az a fontos, hogy megőrizzem hűségemet az uralkodóhoz, és lélekben tiszta maradjak; ez a kettő meg az idő aztán hozzásegít, hogy felnyissam a tályogot, és megmentsem az ártatlan embereket az eltévelyedéstől.

Egyszer, Ványa úr, magához hívatott az ezredesem. Ő maga az asztalnál ült, nekem meg egy zsámolyon mutatott helyet. Csend volt a házban. Szavenko nem mozdult a függöny mögött – vagy aludt, vagy hallgatózott.

Váratlanul azt mondja az ezredes:

– Ön nagyon jól megállja a helyét a századnál, ez tetszik nekem . . . Azt hiszem, hogy a cári szemlén a katonái különösen ki fogják tüntetni magukat.

Jólesett hallanom a dicséretet ennek a szigorú embernek a szájából, hát még ha nincs a lelkemben az a káosz, amelyet ő keltett benne! Egészen zavarba estem, és nem is tudtam, mit válaszoljak, amikor halk nevetést hallottam.

– Azért nevetek – mondta tanácstalanságomat látva –, mert nagyon is világosan elképzelem a következő, jövőbeni szívárványos képet: ön díszlépésben vonul századával, és őfelsége dicséretre méltatja (igen, éppen azzal a századdal, amelynek a közeljövőben részt kell vennie a vállalkozásban . . .) – észrevette zavaromat, mert nem sikerült ellepleznem. – Semmi, semmi – hisz valamikor ma-

gam is emberfölköttinek tartottam volna ezt, de a józan megfigyelések eredményeképpen meggyőződtem ennek az akciónak rendkívüli hasznáról, sőt szükségességéről vagy inkább elkerülhetetlenségéről. Egyáltalán: mi, kedves barátom, csupán porszemek vagyunk a természet játékában . . . Képzelve el, amikor megszüntetjük a monarchiát, és minden vele kapcsolatos intézményt – mondta olyan egyszerűen, mintha sétára hívna –, amikor felszabadítjuk a népet, akkor ez a vállalkozás a már elért eredmény magaslatáról nem látszik majd természetellenesnek . . . Csak le kell számolni azzal a gondolattal, hogy az egyeduralom az egyetlen kormányforma.

– Engedelmet – mondtam, miközben hideget éreztem a tenyeremben –, hogyan szándékszik megszüntetni a monarchiát? Azt jelenti ez, hogy meg akarja fosztani a cárt a trónjától; hogy lemondása akarja kényszeríteni?

– Nem, megöljük – mondta egyszerűen. – Ezt a szükségyszerűség diktálja . . . Megöljük. Az egész cári családot el kell távolítani . . .

Higgye el, e szavak hallatára kis híján összerogytam, de megint összeszedtem magamat. Nem volt szabad akár a legcsekélyebb gyanút is keltenem benne. Az ezredes pedig folytatta:

– Bíróság elé állítjuk a szenátorokat . . .

– Ön nagyon nyílt – mondtam alig leplezett félelemmel. – Hátha valaki esetleg . . . Nem tart attól, hogy valaki . . .? Mondjuk, valamelyik állítólagos elvbarátja . . .

Sokáig, fürkészően nézett rám. Én álltam a tekintetét.

– Most már késő – válaszolta halkán. – Ennek most már aligha lehet jelentősége. Eszméink hatalmukba kerítették csaknem az egész hadsereget. A hadsereg gyorsabban működésbe lép, mint a kancellária gépezete . . .

– Igen – mondtam én erre –, ön mindent jól átgondolt . . . Közben pedig egyre erősödött és erősödött, végül tetőfokára hagott a félelmem: egyszeriben rádöbbsentem, hogy az én ezredesem vak, hogy tapogatózva botorkál. –

Ezredes úr – mondtam –, hátha valami hiba csúszott a számításába, a terveibe?

– Fél? – kérdezte gunyorosan mosolyogva, de az arca sápadt volt.

– Én nem félek – válaszoltam –, de a sietség sohasem volt jó segítője az embereknek.

Felállt az asztaltól.

– Mellesleg: hívja össze az altisztjeit, a fő célokat nem kell feltárnia, de fokozatosan készítse elő őket a változások szükségességének gondolatához. Vagy talán visszatartja valami?

– Egyáltalán nem – válaszoltam –, iparkodunk. – Azzal az ajtó felé indultam, alig tudtam lépni megmerevedett lábammal.

(Avroszimov e pillanatban nagyot sóhajtott.)

– Nem, nem engedem, hogy vesztedbe rohanj! – kiáltottam fel, ahogy hazaindultam.

Egy álló hétig vagy még tovább valósággal rázott a hideg. Rohantam ide-oda, mint az agyonhajszolt vad, de nem találtam kiutat. Eközben egyre parázsassá lett a helyzet. Higgye el, most már tudtam, hogy sok ezred, főként a Kisoroszországban szétdobált csapatok, meg vannak fertőzve ugyanezzel a szörnyű betegséggel. Nem fogok felsorolni minden tisztet, aki ebbe be volt avatva, mert mindezek úgylis csak semmitmondó nevek lennének magának, Ványa úr, elég annyi, hogy egymás után jöttek, egyik szebb, mint a másik, mind gazdag, okos, gőgös, arisztokrata, az isten bocsásson meg nekik, maga bizonyára soha nem is látott ilyeneket ott az isten háta mögött . . . Mit tegyek? Mit tehettem, kérdem magától. Rám zúdult a szerencsétlenség! Ők mind elvesztették az eszüket a tulajdon szándékaiktól, egyre jobban belelovalták egymást a dologba, és most már nem tudtak észre térni, megállni . . . „Nem, nem engedem, hogy vesztetekbe rohanjatok – hajtogattam szüntelenül. – És nem engedem, hogy vesztébe sodorjátok a hazát!” Mindazonáltal elhatá-

roztam, hogy nem teszek semmit, mielőtt nem tisztázok minden körülményt, mielőtt nem göngyölítem le ezt a szörnyű gombolyagot. Higgye el, a kezem állandóan papírért nyúlt, de a józan eszem ellenállt. A kezem nyúlt volna, de az eszem szembeszállt vele . . .

Avroszimov ebben a pillanatban világosan maga előtt látta Pavel Ivanovicsot. Az ezredes azt a papírlapot tartotta maga előtt, és bilincses keze meg-megremegett.

– Ki tudja, ki a bűnös, és ki az igaz ember? – mondta halkán suttogva Avroszimov.

Ám Arkagyij Ivanovics még ezt a suttogást is meghallotta.

– Hát az Isten mire való? – szólt felnevetve. – Maga aztán nyugodt lehet efelől. Maga inkább csak figyeljen, figyeljen . . . Akkor döntsön majd, ha már mindent halott. Érti? Nos hát, ekkor egy jelentéktelen kis eset történt, holmi semmiség.

Egyszer késő este otthon tartózkodtam. A tisztiszolgám – az előbb maga is látta őt – a pitvarban aludt. Gyertyám már-már csonkig égett, de nem volt annyi erőm, hogy kikiáltssak és kicseréltessem. Eh, gondoltam, hadd égjen el. De – nem tudom, mitől – valahogy rosszul éreztem magamat. A kezem úgy hevert a térdemen, mint egy korbács, a testemet hideg borzongatta . . . Bizonyára ez a sok szenvedésem okozza, gondoltam. Csak képzelje el, mit kellett elviselnem ezekben a napokban, sőt hónapokban, amikor jól tudtam, hogy a kezemben van az állam meg az uralkodó sorsa, pontosan ebben a kezemben, amely most tehetetlenül hever a térdemen. Mindannak a hatására, amit átéltem, homályos szorongás fogott el, úgyhogy a kitárt ablakon be-beröppenő könnyű nyári szellő sem nyugtatott meg, ellenkezőleg: fokozta nyugtalanságomat, állandóan valamiféle zavaros hangokat hozott: hol egy nagy kakast láttam hirtelen, egészen világosan, ahogy ide-oda forgatja a fejét, kérdően rám mereszti apró vörös szemét, hol egy tehénszáj lódult felém és tűnt is el, hol meg a csil-

lagok hunytak ki, egyszerre mind . . . De különben hát miért beszélek erről magának, Vanya úr? Egyszer csak éreztem valamit a tarkómban – hogy is magyarázzam meg magának pontosabban –, nem fájdalom volt, hanem zsibbadás vagy efféle. Sajgott és sajgott. Erre hátrafordultam. Az ajtóban, éppen a küszöbön, ott állt Szavenko, az az átkozott kutya.

Egy percig szótlánul néztünk egymásra. Engem rázott a hideg.

– Mit akarsz? – kérdeztem, és mintha üres hordóban kongott volna a hangom.

– Nyitva van az ablaka – mondta gúnyosan nevetve –, az udvarról mindent látni . . .

– Vigyen a lábad! – szoltam rá parancsolóan, és megpróbáltam felállni, hogy elpáholjam.

– Igenis – mondta, de meg se moccant, csak a feje forgott ide-oda, mint azé a kakasé, a szeme pedig jobbra-balra vizslatott; elhiszi?

– Tűnj el! – kiáltottam volna, de kiáltás helyett, Isten bocsássa meg, csak valami sziszegés szakadt ki a mellemből, a testem meg szinte odanőtt a székhez. Ám amikor megint felemeltem a kezemet, senkit sem láttam a szobában. Rémlátomás – gondoltam. Az ablak előtt surrogni kezdett a fű. Maradék erőmet összeszedve feltéptem magamat a székről, és mellel az ablakpárkányra dőltem. Szavenko pofája, mely oly kerek volt, mint egy palacsinta, szinte elröppent onnan.

– Nagyságos uram – szolt a bokrok közül –, az ezredes úr küldött. Hívatja.

Megint megzizzent a fű, majd néma csönd lett. Becsaptam az ablakot. Remegett a kezem. Magamra kaptam a zubbonyomat, és elindultam. Az éjjeli hűvösség egy kissé megnyugtató volt. Szüzi, éjfél csönd uralkodott. Egyszer csak lépéseket hallottam magam mögött. Hirtelen hátrafordultam: Szavenko elmosódó fehér sziluettje imbolygott

az ösvényen. Csak nem az ezredes parancsára kémkedik utánam?!

– Szavenko – mondtam –, vigyázz, Szavenko, én nem szeretem a tréfát!

De nem válaszolt, a sziluettje meg beleolvadt a sötétségbe.

Az ezredes a küszöbön fogadott, és bevezetett a házba. A szobában tiszték ültek. Már mindegyiküket ismertem, csak távolról. Minden jel arra vallott, hogy ez annak a szörnyű összeesküvésnek a magva. Mindnyájan szótlanul néztek rám. Meghajoltam.

Látnia kellett volna, Ványa úr, az arcukat, ahogyan néztek rám. Idegen voltam én nekik, Ványa úr, fekete bárány. Hogy is volnék én egyenrangú társatok – gondoltam szomorúan, bár eközben külsőleg megőriztem méltóságomat –, nektek csak az a fontos, hogy elérjétek a célokat, aztán meg sem ismertek többé. Higgye el, olyan keserűen gondoltam erre, hogy még a lázam is csökkenni kezdett, mert a józan megfontolás mindig megnyugtatta az embert. Én csak egyet láttam: milyen terhes és mégis magasztos megtiszteltetés jutott osztályrészemül az életben, és már láttam az uralkodó szemét, ahogy hálásan és büszkén néz rám, mert ugye, Ványa úr, az uralkodó a mi igazi édesapánk, így van? . . . Miután kíváncsiskodtak egy kicsit és mindenféle képpen éreztették velem ellenszenvüket, mind elfordultak, színel azért, hogy az ezredesemmel zavartalanul foglalkozhassunk az ezred különféle ügyeivel – melleleg éppen ezek miatt hívatott. Meg kell jegyezmem, hogy a többiek közt ott volt Lorer őrnagy úr, a zaszlóaljparancsnokom is, aki – mihelyt megjelent ezredünknel – mindenféle szörnyű híreket kezdett terjeszteni rólam, például azt, hogy én, még pétervári szolgálatom idején, állítólag különféle pénzügyi visszaéléseket követtem el, holott ilyesmi, higgye el, sóha életemben nem fordult elő! . . . Talán maga is hallott róla.

– Semmi efléléről nem tudok – mondta hősünk.

– Nos hát higgye el, igazán csupa ostobaság az egész. Idegen voltam nekik, Vanya úr, és ezért . . . Péloaul helyel sem kínáltak, ahogyan egy egyenrangúnak dukál. De ezt is eltúrtem. Én bármiféle gyöngeséget meg tudok bocsátani. Utóvégre erről nem tehetnek az emberek. De különben nem avatom bele magát a részletekbe. Röviden szólva: parancsot kaptam, hogy az ezred ügyében utazzam Moszkvába: egy jókora bankjegycsomót tettem a zsebembe. Az ezredes a bankókkal együtt egy levelet is rám bízott, amelyben – ahogy ő maga kifejezte – közös sorsunk foglaltatott. Meg kell mondanom magának, hogy én szegény ember létemre is nagyon becsületes vagyok, úgyhogy ha arról a dologról nem pletykálnak, akkor nem kerül sor arra a históriára sem, amely olyan nagy felfordulást okozott.

Úgy jöttem el az ezredestől, mint egy megvert kutya. Valósággal marcangolt a sérelem. De az Isten megokosított, úgyhogy nem tudtam megfordulni és hazamenni, hanem magától a kitárt ablakhoz vitt a lábam, ahonnan fojtott hangú beszélgetés hallatszott ki . . . Higgye el, majd megállt a szívem verése, amikor megütötte a fületem, milyen becsmérő rágalmak ömlenek az egybegyűltekből. Egymás szavába vágva ócsaroltak engem: megbízhatatlannak neveztek, megint felemlegették a pétervári esetet, úgyhogy képes lettem volna beszaladni hozzájuk, és fiatalságom egész hevével elégtételt követelni, de erőnek erejével ismét uralkodtam magamon, és szomorúan csak azt gondoltam: „Az Isten bocsásson meg nektek . . .”

Egyszer csak az ezredesem hangját hallottam, Vanya úr; a becsmérőknek a bandájában csak ő védelmezett engem, ő bízott bennem, úgyhogy sírva fakadtam, mint egy kisgyermek, mindjárt ott, az ablak alatt. Igen, gondoltam, ez igaz ember, ez érdemes ember, minden szörnyű tévelygése ellenére is. És elhatároztam, hogy a messzi útra indulva, hajnalban, neki ajándékozom őseimtől örökölt ukrán csibukomat, mert tudtam, hogy nagyon kedveli az

efféléket. Magamba fojtva minden sértődöttséget, amelyet a kínallgatott beszélgetés keltett bennem, hazaindultam. Lépéseket hallottam magam mögött, de nem fordultam hátra.

Nem akarom részletesen leírni magának moszkvai viszontagságaimat: hogyan kilincseltem az ezred ügyében; hogyan szipolyozták belőlem a pénzt a hivatali tintanyalók – nálunk ugyanis ez a szokás, Ványa úr –, hogyan tértem haza; nem akarom ezzel untatni. De az, amit hazatértem után ott találtam, végképpen kizökkentett a kelek-vágásból. Ezredesem, az Isten legyen a bírója, úgy látszik, mégis felült a rágalmaknak: ellenségesen nézett rám. Egy kis pénzhiány – olyan jelentéktelen, az ördög vigye el, hogy máskor még foglalkozni sem lett volna érdemes vele – egész vihart támasztott. Már-már a hadbíróság rémlett fel előttem, érti? Ahelyett, hogy kitüntetésre méltatnanak kifogástalan szolgálatomért, törvény elé kell állnom ilyen fiatalon!

Hősünk a csodálatos kapitány mellett haladva óvatosan lépkedett, még a lélegzetét is visszafojtotta, mintha vad után lopózna. Egyszer csak valami egészen ismeretlen hely rajzolódtott ki előttük, mintha egyáltalán nem is Pétervár volna. Holmi bús kerítések húzódtak egymás után, odább erdő vagy liget sötétlett, utcai lámpának nyoma se volt sehol, és síri csend uralkodott . . . „Mi ez? – gondolta, és még a lelke is megremegett. – Hová tévedtünk?” Valóban elhagyatott, néptelen hely volt, a gyér hazak beszögezett ablakokkal álltak, úgyhogy egy gyertyavilág sem latszott körös-körül. Csupan a hold bújt elő néha a felhőfoszlányok közül, és vetett muló, gyonge fényt a kihalt környékre, de ez a fény nem adott semmi biztatást, ellenkezőleg: annyira elszomorító volt, hogy az ember a legszívesebben egy hóbuckába dugta volna a fejét.

Úgy látszik, hősünk zavara és remegése átragadt a nagy-szeru Arkagyij Ivanovicsra is, de lehet, hogy visszaemle-

kezéseibe merülve önmagát ingerelte fel; mindenesetre meglassúbbodtak a lépései, végül megállt. Avroszimov is.

– Hová hozott engem, Ványa úr? – kérdezte suttogva a kapitány. – Bizonyára agyon akar löni – mondta felnevetve.

– Bocsásson meg, Arkagyij Ivanovics – válaszolta hangját szintén lehalkítva Avroszimov –, sejtelmem sincs róla...

– És nincs kitől megkérdezni – susogta a kapitány, miközben a kihalt környéket kémlelte.

A hó meg-megcsillant a ritkán előbukkanó hold világánál, de nyomban ki is hunyt a fénye.

– Ne forduljunk inkább vissza, Ványa úr? Hisz így egyenesen az erdőbe csámborgunk...

Ekkor hirtelen harsány és baljós fütty hasított bele a némaságba.

– Fussunk! – sziszegte a kapitány, és sarkon fordulva hanyatt-homlok rohant visszafelé a tulajdon nyomán. Hősünk, meleg bundáját átkozva igyekezett utána. Boszúságukra most éppen nem bújt elő a hold. Amikor befordultak az első beszögezett ablakú, emeletes épületnél, a sarok mögül viharos szél csapta meg őket. Lehetetlen volt kiszámítani, mennyi ideig futottak; végre valahol feltűnt előttük a várva várt fény, majd egy másik, aztán szántalpak csikorgása hallatszott. Arkagyij Ivanovics, aki csaknem egész idő alatt elől szaladt, most meglassította futását.

– Álljon meg – könyörgött hősünk; már alig bírt lélegzeni.

Megálltak az első világos ablaknál. A kapitány kacagásra fakadt.

– Meg sohasem ijedtem így meg – mondta aztán –, még a szívem is elszorult a félelemtől. Micsoda balszerencse! No de most már menjünk... Lehet, hogy egyáltalán nem is Pétervárott vagyunk, mi?

– Nem tudom – mondta komoran Avroszimov. – Jó volna most egy bérkocsis... Egészen kimerültem...

– Ej, Ványa úr – szólt ismét felnevetve a kapitány –,

én még csak hagyján, én nem vagyok valami vasgyúró, igaz? De maga, maga! Olyan, mint egy medve! Maga miért ijedt meg? Mi?

– Hát kinek van kedve elpusztulni? – mondta minden szégyenkezés nélkül, beismerően Avroszimov.

Továbbindultak. Szótlanul mentek. Most már nem volt kedvük beszélni. Az a gondolat, hogy könnyen elpusztulhattak volna, nem hagyta nyugton őket. Ekkor hősünknek – miközben ezen a szomorú dolgon elmélkedett, amely a meleg kandallónál is elkedvetleníti az embert, hát még olyan elhagyott helyen, ahol az imént jártak – hirtelen eszébe jutott az uralkodó, akire, mint kiderül, lépten-nyomon erőszakos halál leselkedik, bárhogyan rejtőzködjék, akárhogyan torje is magát. Mégpedig nem holmi rablók, nem farkasfogak fenyegetik, hanem a körülötte élő vérei, akikkel talán kezét is szorított, akikkel jót tett, akiknek a nyakába rendjeleket akasztott! Bizony könnyen megölhetik – akár úgy, mint Lajost: tiszteletadással, a vérpadon, akár úgy, mint, uram bocsá', egy disznót: egyszerűen kést döfnek a hátába, orvul... Hát akkor miért köteles ő, a törvényt tisztelve, az erődben tartani azokat, akik a vesztére törtek, ahelyett, hogy saját kezűleg egymás után szíven szúrná őket egy karddal vagy törrel? Kitől ered ez az igazságtalanság?

Ebben a pillanatban az uralkodó, a császár – olyan kicsike! – félelemmel telve, az arcát eltakarva, mintha ütéstől védekezne, előbukkant a sarok mögül, és térdig a hóbuckákba süppedve elfelé iramodott Avroszimovtól. „Fogják meg!” – akarta kiáltani hősünk egy szemernyi sajnálat nélkül, de mindjárt felocsúdott.

– Most hová? – kérdezte a kapitány, aki mindeddig hallgatott.

A császár őfelsége eltűnt. A Sztroganov háznál álltak.

A sarkon túl már a Nyevszkij proszpekt futott.

– Most már egészen közel van! – szólt megöröülve hősünk, és maris húzta maga után a kapitányt.

... De hát akkor miért rohannak mindnyájan, mintha összebeszéltek volna, egymással versengve, az uralkodójuk után, miért leselkednek, sőt vadásznak rá, és miért kell öneki, a fejét behúзва, egészen meggörnyedve, rettegésben élni?

Arkagyij Ivanovics szinte kitalálta Avroszimov gondolatait, de nem sokat toprengett a dolgon, hanem csak felnevetett, és élénken így szólt:

– Hát mi ketten mire valók vagyunk?

„Mi ketten” – ez persze helyes. De hát mi történik akkor, amikor az ember eltökéli, hogy hőstettet hajt végre, és egyszer csak ott áll a sötétség előtt, és még fütty is harsan fel? Hanyatt-homlok rohan! „Mi ketten . . .” „Mi” mind a „ketten” torony iránt futottunk, csak hogy ment-sük az életünket, minél előbb a fény, a fény felé, a kis gyertyák világához.

– Itt van például maga, Ványa úr . . . Például éppen magára támaszkodik az uralkodó. Már hogy is ne? . . .

Ámde mielőtt még hősünk bármit is válaszolhatott volna, az ismerős vidam kapu, amely egy másnapos postakocsis torkára emlékeztetett, egyszeriben ott állt előttük.

– Itt van! – kiáltott fel boldogan Avroszimov, és elindult a sötét boltívek alatt.

– No, Ványa úr – szólt felnevetve Arkagyij Ivanovics –, az Isten nagyon ügyel a mi érdekeinkre – fejezte be a kezét megdörzsölve.

7

Beléptek ugyanabba az udvarba, és a szárnyépület felé kanyarodtak. De a szárnyépület nem volt sehol. A helyén egy 1 tépett ajtajú kis kocsisín, éktelenkedett az udvar belsejében.

Nem akarom fárasztani, tisztelt uram, annak részletes elmondásával, hogy két fiatalemberünk – végre feleszmélve, hogy hiba történt – miként rohant a szomszéd

udvarba, majd a következőbe, de mindenütt csalódás várt rájuk. Mindkét kezükkel furcsán hadonászva, a hóbuckákba bele-belesüppedve, csúszkálva, kipirult arccal, szótlanul, úgy szaladtak egyik kaputól a másikhoz a rakpart mentén, hogy a magányos bódés rendőr meg is próbálta követni őket – talán fúrta az oldalát a kíváncsiság, talán csak be volt rúgva –, de persze hiába!

Kegyed már bizonyára észrevette, hogy ez az egész nap szokatlan jellegű volt, csak hőseink nem tudták ezt felfogni, mivel lekötötték őket a visszaemlékezések meg a kölcsönös rokonszenv.

Végül zihálva megálltak.

– Talán a túlsó soron kellene megpróbálni – ajánlotta a Moika másik partjára mutogatva Avroszimov. – Bár úgy emlékszem, hogy mégiscsak itt volt az az átkozott udvari épület . . .

– Köpiön rá, Ványa úr – mondta szomorúan a kapitány –, hátha majd holnap vagy máskor több szerencsénk lesz. Ne lógassuk a fejünket . . .

Ekkor hősünk fejében hirtelen világosság támadt, a pompás udvari épületben tett első látogatásának emlékei új erővel fellobbantak benne, úgyhogy kurjantott valami érthetetlen szót, és mindjárt húzta is maga után a már-már elszontyolodott kapitányt a szomszéd kapuba, amely mellett ott toporogtak most, amikor éppen le akartak mondani a további keresgélésről.

– Itt van! Itt van! Siessen, Arkagyij Ivanovics, drága barátom, siessen!

Valóban ugyanaz a kapu. Itt van hát az az udvar, itt az a bizalmas szárnyépület, amelynek ablakai sötétek, mert belül nehéz, málnapiros függönyökkel vannak elfüggönyözve . . .

A hóbuckákba bele-belebotolva, a jégen meg-megcsúszva, egymást megelőzve szinte repültek az udvari épület felé, olykor a kezüket nyújtották egymásnak, és kacagtak, de csak fojtottan, bele a prémgallérjukba, mintna óvakod-

nának attól, hogy elveszítsék a boldog izgalom melegét.

A nehéz ajtó engedett, kitárult, az ocska sarkak fülseretően nyikorogtak.

Az előszobában – ugyanabban – vastag, olvadt gyertya égett, a helyiség olyan üres és csöndes volt, akár egy barlang, de a fiatalemberek oly sebesen repültek be, hogy ezt észre se vehették, amíg ie nem dobták bundájukat – egyenest a padlora, mert nem volt, aki fogadja őket –, amíg be nem futottak a terembe, ahol a kandallóban pattogtak a fahasábok, és a fiatal láng imbolygó fenyűt árasztott.

Végre körülnéztek.

Ez ugyanaz a terem volt, tisztelt uram, ahol nemrégén még pezsgett az élet, tomboltak a szenvedélyek, úgyhogy hősünk most sehogy sem tudta megszokni ürességét, és a kapitányt a sors kénye-kedvere hagyva, izgatottan járt egyik sarokból a másikba, a kártyaasztaltól a pamaigig, a kandallótól a kitárt ajtóig.

A tárva-nyitva álló ajtóban hirtelen megjelent és mozdulatlanná dermedt egy paraszt, akinek olyan voros volt a szakála és annyira csillogott a szeme, hogy Avroszimov valósággal megremegett, de mindjárt rájött, hogy a kandalló tűzének visszfénye játszik a paraszt alakján.

A paraszt kihívó csodálkozással nézett a két fiatalemberre.

– Nincs itt senki, kérem – mondta továbbra is mozdulatlanul maradván, halkan.

– És mit mondtak? – kérdezte Avroszimov.

– Azt mondták, hogy majd jönnek, kérem.

– E-e-e-ej – szolt elnyújtva a kapitány –, ez nem tesz nekem!

– Hát Milodorocska hol van? – kérdezte hősünk.

A paraszt erre lépett egyet hátrafelé, és eltűnt.

A kapitány megdörzsölte a kezét.

Hősünk, új barátjának szörnyű elbeszélését feledve, a kandallóból meg az ismerős terem egész berendezéséből áradó keliemességben szinte feloldódva, fesztelennek,

gondtalannak érezte magát, karját szétvetve ráomlott a pamlagra, mintha rübe heveredne, fel-felszisszent a gyönyörűségtől, és dörögött, mint egy fiatal medve.

– Itt volt Milodorocska . . . emitt Delfinia . . . amott meg Merszindocska! Minden összefonódott; kezek, lábak . . . uh, uh, uh, kincsem, angyalom! . . .

– Jaj, halkabban, Ványa úr – intette kacagva a kapitány –, mert még megijednek, és nem jönnek ide, haha! . . . És hová menjünk? Ugyan hová induljunk mi, szegények? Vissza az erdőbe?! Lábacskák, lábacskák . . . Uh! . . . Mintha hájjal kenetnének, Ványa úr! Etyelepetyele! Ezt sohase felejttem el magának! . . .

Avroszimov a pamlagon olyan simán hengeredett egyik oldaláról a másikra, mintha lassú, meleg folyóba merülne, és a kezét lustán mozgatva félretaszígná a hínart, majd kimászna a partra, a napsütésre . . .

– Milodorocskának . . . olyan puha, meleg a szája . . .

– Jui, jui, Ványa úr, ne tüzeljen fel még jobban! . . .

Az előbbi paraszt megjelent az ajtóban, ott állt egy darabig, ismét kihívó csodálkozással nézett végig a két nekiszilajodott ismeretlenen, és megint eltűnt.

– Hanem sokáig bolonddá tartanak bennünket – jegyezte meg Arkagyij Ivanovics. – Miféle ház ez?! Legelőbb pezsgőt adnak . . . Ej, ezek a fővárosi arisztokraták!

– Hagyja ezt, hallgassa csak – mondta a viharos lendülettől szinte fuldokolva hősünk –, hallgassa csak, hogy csinál a lábacskájával, így ni . . .

– Egészen elgyötör, Ványa úr, én már ördögöket látok . . . Hat hol vannak már a hölgyek, a mindenét!

– . . . hogy fogja majd körül a nyakát a gömbölyű kis karjával . . . Mi csak keressük, keressük ezt az udvari épületet, és lám, itt van a drága. Delfinia meg leereszti a vállacskáját, így ni, ilyen hanyagul, én láttam az ajtón, ahogy simogatták a hátát . . .

– Jaj, jaj! – kiáltotta egész testével ide-oda hajladozva,

hahotázva, cigányos szemét törölgetve a kapitány. – Puha a háta? Puha?... Etyelepetyele!

A paraszt újra bedugta szakállát az ajtón. A szakálla úgy lengett, mintha fújná a szél.

– De hát hol az a hölgy?! – kiáltotta a kapitány.

Erre a paraszt ismét eltűnt.

– Ne búsuljon – mondta Avroszimov –, nem kell...

Arkagyij Ivanovics arca szomorú volt, mintha nem is nevetett volna még az imént. És hősünk mindjárt úgy érezte, hogy valamiképp elnehezedik a lelke, valahogy undor fogja el, és most már elszállt a szerelmi gyönyöröknek az iménti kéjes előre élvezése, és a kandallóban szomorú lett a tűz világa.

– Vallja be, Ványa úr – szólalt meg váratlanul elkeseredve Arkagyij Ivanovics –, hogy az én históriám kizökkentette a kerékvágásból, és szinte rokonszenvet érzett Pesztyel ezredes iránt... Ó, hisz látom én...

– Ugyan már – szólott hősünk. – Miért mondja ezt? Szó sincs róla... Szó sincs róla... Bennem csak gyűlölet van azzal a gonosztévővel szemben...

– Ne tegyen szemrehányást, Ványa úr – folytatta a kapitány –, megtehettem volna, hogy sárba rántom az ezredesemet. Annál is inkább, mert – politikai bűnös. De nem merek elfogultságot elárulni, erről van szó. Ki hisz akkor nekem? Ki? Meg aztán miért büntetik most a múltért? – Avroszimovra tekintett. – Talán nem állt jogában a lelki vonzalma szerint viseltetni az egyes emberek iránt? – kérdezte, és megint figyelmesen ránézett társára. – Én például rokonszenvet érzek maga iránt, Ványa úr, de mi lenne, ha fordítva volna? Talán meg kellene róni emiatt? Higgyc el, Ványa úr, nagyon is értem én ezt a tudományt...

– De miben állt az ön hősiessége? – préselte ki magából hősünk a kérdést olyan szenvedéllyel, amely elárulta, hogy ez már nem az előbbi fiatalember. – Bennem nincs rokonszenv az iránt a gonosztévő iránt! Nincs! De on

sehogy sem akar megnyilatkozni előttem. Úgy látom az ön ezredesét, mintha előttem állna. Én nem sajnálom, de szeretném, ha segítene megérteni. . .

– Pesztyel ezredes úr feltétlenül rokonszenvet kelt. Azok az emberek, akiket a szenvedélyük tesz erőssé – még ha pusztító is az a szenvedély –, mindnyájunkat nagyon nyugtalanítanak és vonzanak. Maga se szégyellje ezt, Ványa úr. Még aztan nem is ezzel kellene kínoznia magát, hanem találnia kellene egy szíve szerint való teremtest, és azzal egymást átölelve – indulni édesanyjához, a falujába.

Ekkor hősünk képzeletében karjára kapta Amalia Petrovna – úgyhogy az anyajegy megremegett –, elájuló férje előtt az ajtóhoz rohant vele, aztán le a lépcsőn. A lépcsőn véletlenül felhasadt az asszony ruhájának alja egy kiálló szögben, úgyhogy ide-oda csapódott a málnapiros selyem, repdesett a szélben, ő pedig a szánba tette a forró testet, a medvebőr takaró alá, és ekkor – szel, hó, elkésett atkok, ameyeket utana kiabálnak, lövöldözés meg az ordög tudja, mi meg! . . .

– Sajnálom magát, hogy ennyire kínlódik, ennyire szenved – mondta részvétellel a kapitány –, bárcsak lenne maga mellett az a gyönyörű teremtes, hogy maga felé nyújtsa meleg kezét, és megvigasztalja . . .

Akárcsak valami csodás mesében – amely mintha a kapitány részvevő, cigányos szeméből áradna –, Milodora fehér karja hősünk nyaka köré fonódott, és mindenféle forró érzések viharát keltette benne. „Édesanyám! – kiáltotta magában. – Áldjon meg! Szabadítson meg kinyajimtól . . . Ővele, csakis ővele, a drága Milodoroeskával akarom szerelemben eltölteni az életemet. Az ezredes úr pedig kapja meg azt, amit megérdemel, arassa le, amit vetett, hisz arra törekedett . . . Mi közöm hozzá énnekem? . . .” Így fohászzkodott, szerelemmel és kétségbeeséssel telve, mert hatalmas testében, úgy látszik, sebezhető lélek rejtőzött, amelynek még nem volt ideje felnőtté valni.

Avroszimov, ahogy a pamlagon heverve átadta magát a már-már lázas képzelődésnek, egyszer csak azt érezte, hogy bizonyos változás ment végbe körülötte, sőt úgy rémlett, hogy emberek jelentek meg a teremben, csöndesek, akár az árnyék, és ő, valami lassú áramlásba merülve hallotta Arkagyij Ivanovics ismerős, távoli hangját: „... Szavenko szürke alakja a kerítés árnyékába szökkent. Én nem vagyok ijedős gyerek, uraim, de megremegett a szívem. Ám leküzdöttem első zavaromat, és miután elhatároztam, hogy megtanítom móresre ezt a pimasz szolgát, folytattam utamat...” Halk nevetés hallatszott, és valaki mintha azt mondta volna: „Úgy beszél, mintha könyvből olvasná...” Majd ismét Arkagyij Ivanovics hangja szólt: „... és lám, alig szűnt meg a levelek rezgése a megbolygatott bokrokon, a kanyar mögül máris előbukkant az átkozott kutya hórihorgas alakja...” A lassú, lomha áramlás a feje búbjáig beborította hősünket, és az ismerős hang nem hallatszott többé...

Mindaz, amit mondtam, korántsem jelenti azt, hogy én, mivel részvét tölt el hősünk iránt, kész vagyok megmenteni az élet, vagy ahogy még mondani szokták, a sors karmai közül. Nem, nem, csak kapja meg a magáét, mert az életkörülményeknek bármiféle mesterkélt megkönnyítése mesterkéltté teszi az embert a környezetéhez képest. Így aztán gyakran megesik, tisztelt uram, hogy – bár magunk sem vesszük észre – mindenféle üdvöztető recepteket hirdetünk, de egy idő múltán visszavonulót fújunk, de már késő.

De hősünk, hál' istennek, egyelőre még természetes ember volt, és a falusi edzettség lehetővé tette, hogy egy darabig megóvja magát a mesterkélt bájjal és kitalált varázssal teli városi világtól. Az egész ember, akár a friss vászonzsák, amely nem bankjegyekkel, hanem arannyal van teletömve, tiszta, csengő volt, és egészséges lelkű. Még a rémlátások (hiszen rémlátásaiban közönséges képek jelentek meg előtte, amilyenekkel naponta találkozunk, és

amelyek iránt irigylésre méltó nyugalom alakult ki lelkünkben), mondom, még a rémlátások sem zavarták abban, hogy legalább külsőleg megőrizze addigi arculatát, így hát még az orcája is változatlanul pirosposzsgás maradt.

Nos hát, végre szinte felocsúdott, és meghökkenve fedezte fel, hogy tagjait szétvetve, arcát a takaróba fúrva a pamlagon fekszik, a gyönyörű angol pisztoly meg az oldalába nyomódott, és most fájdalmat okoz. Úgy látszik, mégiscsak aludt, mert amikor felnyitotta a szemét, a következő kép tárult eléje:

A kandallónál, karosszékekben jó kényelmesen elhelyezkedve, arccal Arkagyij Ivanovics felé fordulva Avroszimov tegnapi ismerősei ültek mozdulatlanul: a finom kezű és gunyoros Pavel Buturlin, Szerjozszenyka, a fekete bajszú gránátos főhadnagy, de ott volt egy ismeretlen kövér ember is házi köntösben, amely alól kikandikált a tiszti egyenruha. Ült ott még néhány ember, de azokat árnyék takarta, és mozdulatlanok lévén, kísérteteknek rémlettek.

Jóllehet a kandalló világított, mindenkinek szürke volt az arca, mintha a vendégek egyszerre tragikus álarcot öltöttek volna. Előttük, egy kis asztalon, palackok és talpas poharak álltak. Nők nem voltak.

– Uraim – mondta halkán, bizonyára az előbbi elbeszélését folytatva a kapitány –, megdöbbenésem nem ismert határt, amikor egyszer csak ráébredtem, hogy nem tévedtem, amidőn a legszörnyűbbet tételeztem fel. Ez összeküvés volt, uraim, pokoli vállalkozás, amelynek minden szála ide, az én ezredesemhez vezetett. Az első percben úgy döntöttem, hogy jobb belátásra térítem, lebeszélem, megóvóm a szerencsétlenségtől, de szálnalmas érveim és tétova, gyöngé próbálkozásaim csak feldühítették. Azok az eszmék, amelyeket hirdetett, olyan erősen hatalmukba kerítették, ez a betegség annyira megfertőzte egész lelkét, és olyan gyorsan átterjedt azokra, akik körülvették, hogy csakis katasztrófát lehetett várni . . .

Ekkor Szerjozsenyika felnevetett. Mindnyájan egyszerre odanéztek.

– Milyen ügyesen mesél maga – mondta Szerjozsenyika –, mintha könyvből olvasná.

De az arcok ismét Arkagyij Ivanovics felé fordultak, ő pedig a szemét félig behunyva így folytatta:

– Mit tehettem? . . . Tudják, uraim, én még gyermekkoromban . . .

– Ezt ne, ne ugorjon át másra – követelte Buturlin.

– Rendben van – egyezett bele Buturlin türelmetlenségén mosolyogva Arkagyij Ivanovics, és ivott talpas poharából.

Példáját követve mindnyájan hörpintettek egyet. A poharak tompán koppantak le az asztalra. Egy percig csönd uralkodott. Aztán a kapitány így folytatta:

– Egyre jobban és jobban tetszett nekem az ezredesem, uraim. Órákon át törtem a fejemet, igyekeztem megtalálni a módját, hogy elhárítsam felőle a veszélyt. Minden tetszett benne: ahogy jár – magabiztosan, keményen, de mégis könnyeden, sőt mondhatnám, kecsesen; tetszett, ahogy beszél, lassan, tagoltan, mintha szöveget verne be; tetszett, hogy nyugodt és ura a szavának, még a testéből kiáradó illat is tetszett, amely friss volt és egészséges, mintha sohase válna meg a szagos szappanoktól . . . Képzeli el hát, mennyire megrémültem, amikor ez előtt az ember előtt megnyílt a szakadék, amelybe maga is igyekszik és másokat is próbál magával ragadni . . . Nem, ezt nem tudják elképzelni . . . Vért a szívem arra a gondolatra, hogy mi fenyeget mindnyájunkat – mindenekelőtt pedig az ezredest –, ha engedem, hogy tovább szövögesse terveit. Várjanak, várjanak, figyeljenek, figyeljenek! Most jön csak a java. Én, uraim, így fogom fel ezt az egészet: látva, hogy teljesen büntetlenül tervezgetheti vállalkozását, már nem tudott megállni, és akár a kis hajó, amelyet hajt a szél, rohant előre, tulajdon pusztulása felé. Miután először a nép nyomorúságos állapota miatt zúgolódott, el-

jutott egy szörnyű gondolathoz, nevezetesen a cári család kiirtásának szükségességéhez . . .

E pillanathan hősünk, aki túlon túl tele volt a nap eseményeivel, és még nem tudott megszabadulni attól az álmos kábulattól, amelybe hirtelen belemerült, ahogy a fiatalok szoktak, kis híján felkiáltott. Csak tompa nyögés tört fel a lelkéből, de mivel elnyomta a poharak csengése, a kandallóban égő hasábok pattogása és Arkagyij Ivanovics egyenletes, egy kissé izgatott hangja, ez a nyögés, alighogy felfakadt, máris elhalt, úgyhogy senki sem vette észre. Mi ez? Az uralkodó lehetséges erőszakos halálának említésekor a jelenlevők egyike sem kiáltott fel, nem rémült meg, sőt még enyhe remegés sem rezdítette meg mogorva, szürke arcukat. Szerjozsenyika pedig éppenséggel a bort hörpölgette apró kortyokban, mintha Arkagyij Ivanovics nem szörnyű tényeket közölne, hanem csupán saját életének fárasztó történetét mondaná el. Hát mi ez? Csak nem alakoskodnak?

És ekkor hősünk mindjárt megpillantotta az uralkodót, ugyanolyan alakban, mint máskor is: egészen kicsiny volt. Az uralkodó nesztelenül végiglopózott a termen, és a körmet rágva, hallgatózva megállt a kandalló közelében. De most nem volt félelem az arcán, mint korábban, a szemöldökét összevonta, és az orra lyukát tágra fújva a kardja felé nyúlt jobb kezével: mindjárt kirántja. Hősünk még nem látta ilyen határozottnak, és ez szinte mulatságosnak hatott: ugyan mit pöffeszkedsz, mit gögösködsz – gondolta –, hisz téged is ráncba lehet szedni.

Mert valóban – ha az ember ennyi mindent lát és hall, akkor egyszer csak azt kérdi magában: miről is van szó? Vagy nem tanítottak eleget önről? Hisz mindenki úgy állítja önt elém, mint egy istent, mindenki az ön nevében oktatgat, pedig hát miféle isten ön? Lám, csak egy vézna törpe, és úgy vadásznak önre, mint valami nyúlra . . .

És hősünk kis híján belenevetett az uralkodó arcába:

érezte fiatalságát, erejét most, hogy olyan nagyszerű, érdemes emberek veszik körül, akik mindent értenek és latnak, és lám, hogy ulnek: egészen atélik Arkagyij Ivanovics elbeszélését, mert bizonyara lehetetlen át nem élni és közömbösnek maradni, amikor Arkagyij Ivanovics ilyen szenvedést állt ki a hazaért. Bár egyébként Pesztyel is ugyancsak amiatt vesztette el nyugalmát . . . Miért nem jutottak közös nevezőre? Hisz Pesztyel mindnyájunk érdekében szervezte az összeesküvést . . . És ezek is szürke arccal ülnek itt . . . Talán ez is összeesküvés? Ha én cár volnék, talán engem is el akarnának tá-vo-li-ta-ni? Én mindenkinek szabadságot adnék, hát minck kellene engem el-tá-vo-li-ta-ni? Pedig ha ez a gránátos főhadnagy felöntene a garatra, okvetlenül el-tá-vo-li-ta-na.

Hősünk egyszeriben azt érezte, hogy arcát veríték lepi el; a főhadnagyra tekintett, aki a zubbonyát kigombolva, hátradőlve ingatta a fejét, és már erősen ittas volt. Az ő arca is szürke volt, mint a többické, mintha nem hagyta volna nyugton valamiféle gond-baj vagy szerencsétlenség.

Ezalatt az uralkodó, anélkül, hogy bármi jelentős dolgot is csinált vagy valamelyest is megvigasztalódott volna, észrevétlenül eltűnt.

– De hát mit hirdetett ő abban? – kérdezte köntösébe burkolózva a kövér. – Mármint az alkotmányában?

– Még beszélnem is szörnyű erről – mondta Arkagyij Ivanovics, és egy hajtásra kiürítette poharát. – Csak ítéljék meg, hogyan beszéljek én erről, amikor ellenzem az egészet . . .

– Beszéljen már, az ördög vigye el magát – követelte Buturlin. – Mert ő például azt állítja, hogy semmi ilyesmi nem is volt. Éppen tegnap állította a kihallgatáson. Azt mondta: nem létezett semmilyen dokumentum, semmilyen alkotmány . . .

– De hisz a saját szememmel láttam – vágott közbe Arkagyij Ivanovics azzal a nyájas, cigányos mosolyával. – Ő maga lapozgatta előttem, és olvasott belőle. Még arra

a zöld táskára is emlékszem, amelyben tartotta, hát hogyan . . . A tulajdon szememmel láttam . . .

– Ugyan mit hajtogatja folyton: a szememmel, a szememmel?! – fakadt ki a gránátos főhadnagy.

Egyébként azok az urak, akik a felhomályban ültek, és akiket hősünk nem ismert, továbbra is mozdulatlanok, nyugodtak maradtak, csak a félig kiivott és az asztal fölé emelt poharak himbálóztak ide-oda a kezükben.

– Igen, furcsa helyzet áll elő – mondta Buturlin –, ő is mást mond, maga is mást. Hát miért éppen *magának* higgyek?

– Uraim – mondta Szerjozsenyika –, engedjék már beszélni Arkagyij Ivanovicsot. Úgy mesél, mintha regényt olvasna . . . Hát nem mindegy az maguknak?

Arkagyij Ivanovics erre felnevetett: hízelegtek neki Szerjozsenyika szavai.

– Én szívesen mesélek önöknek, uraim. Igyekszem. Már pusztán attól is megkönnyebbülök, hogy magamfajtaik közt vagyok, akiknek ugyanúgy, mint énnekem, az jutott osztályrészül, hogy az igazságot érvényesítsék . . .

– De hát mit hirdetett benne? – kérdezte újra a kövér.

– Elmondhatom, uraim – szólt beleegyezően bólintva a mi derék kapitányunk. – Mielőtt még kipattant volna az a história a kincstári pénzzel – öt évet öregedtem tőle –, az ezredesem az otthonában, különféle politikai terveiről beszélgetve, előhúzta a szekrényből azt a zöld táskát, és kivett belőle egy csomó akkurátusan teleírt papírlapot.

– Nos, Majboroda úr – mondta –, ebben rejlik sokévi töprengésem veleje . . . Ő, ennek nem szabad az ő kezükbe kerülni! Ha Oroszország képes lesz arra, hogy ezt elfogadja a cselekvés vezérfonalául, hálája majd nem ismer határt – itt keserűen elmosolyodott –, bár az utóbbi időben reformátori tevékenységemet már magam sem látom annyira csábítónak, mint eleinte – ekkor futólag átlapozta a kéziratot –, vannak emberek, akiket rémületbe ejt ez a szó: „köztársaság” . . .

Becsületesen bevallom, uraim, az ezredes bizalma hízelt nekem, de egyúttal fájdalmat is okozott . . .

– Ez már igen! – mondta hangosan a kövér.

– Tessék? – szólt értetlenül Arkagyij Ivanovics.

– No igyék, igyék – biztatta Buturlin, és töltött neki.

– Csodálatos egyéniség maga – szólalt meg szilajul Szerjозsenyka. – Tetszik nekem, uram – folytatta; átkarolta Arkagyij Ivanovics nyakát, és kis híján fojtogatni kezdte; a kapitány ettől egészen elvorósódott, és bár továbbra is barátságosan mosolygott, mégis igyekezett megszabadulni a szeretettel teli fiatalembertől. Ez végül is sikerült neki, de lehet, hogy Szerjозsenyka maga lazított a szorításán, elhúzódott a kapitánytól, és azt mondta:

– Kimerítő foglalatosságaink után gyönyörűség hallgatni a történeteit . . .

Buturlin felnevetett. Arkagyij Ivanovics, a zubbonyát megigazitva, felhajtotta borát.

– Hat hogy lehetett tele szeretettel az ezredese iránt, amikor saját maga azt állítja, hogy rideg és zord ember, valóságos kis Buonaparte?! – jegyezte meg a gránátos főhadnagy.

– Ezt nem én állítom – mondta gyorsan és engedelmesen a főhadnagy felé fordulva Arkagyij Ivanovics –, éppen az ő barátai állították, hogy vasból van a lelke. Azok gyakran beszéltek a lelkéről . . .

– De hát mégis mit hirdetett az alkotmányában? – kérdezte a kövér.

– Ne zavarja már folyton a kérdéseivel! – intette le Szerjозsenyka. – Hisz olyan érdekes. No és aztán? Aztán mi volt?

– Hogyhogy aztán? – kérdezte lassan a kapitány. – Mi lett volna aztán? Higgyék el, engem aztán bíróság fenyegetett. És rádöbbsenem, hogy az ezredesemtől nem varhatok kíméletet . . .

– Hátha az ezredese kitalálta a szándékait – szólt Buturlin.

– Ne vágjanak már közbe! – könyörgött Szerjозsenyka.

– Nem, semmiképp se találhatta ki – felelte szomoruan a kapitány. – Becsült engem, hisz fenemód alkalmazkodó voltam, és hízelgett neki a helyeslésem. Az ilyesmi rop-pant tetszik az embereknek, ezt jól tudom . . .

– Micsoda hős! – kiáltott fel a kövér. – És maguk? – fordult a többiekhez. – Maguk csak lopják a napot!

– Dehogyan! – felelte a gránátos főhadnagy. – Én egészen Pétervárig kísértem Pesztyel urat . . . Úgyhogy engem hagyjon békében, kérem. Én teljesítettem a kötelességemet. Nem is lehet elfelejteni, hogyan történt az az egész. Már volt szerencsém elmondani . . . Így hát hagyjon engem.

– És én, és én?! – kiáltott fel Szerjозsenyka. – Hát én hogy kötöztem meg Scsepint a téren?! Hogy indultam rohamra? . . . Jó-ó-ól emlékszem rá!

Arkagyij Ivanovics meghökkenve fordította fejét hol az egyik, hol a másik felé, és mohón figyelte megnyilatkozásukat.

– Nekem pedig mindmáig a hadügyminiszter széke mögött kell topognom, és onnan látnom mindent – mondta Buturlin. – A szememen meg a fülemen keresztül minden belém hatol, a szívemre hull, és azt nyomja . . . Ha az ezrednél szolgálnék, akkor talán tehetnél szemrehányást, de így valósággal fővök ebben az egészben, fővök, és kész . . .

– Mindnyájan derék legények vagytok, mind! – szólt felnevetve a kövér. – Csak én vagyok a korhely, az ördög vigye el!

– No látják, uraim – mondta Arkagyij Ivanovics –, mennyire összefűzött bennünket az élet, mi meg nem is tudunk róla . . . No látják! Mennyire egyformán és egyszerre buzdultunk neki a haza megmentésének, és tartottuk oda a mellünket . . .

Hősünknek e pillanatban úgy rémlett, hogy Arkagyij Ivanovics jelentősen hatrahúzódik, és valahonnan mesz-

szíről beszél, úgyhogy már nem is hallatszik a hangja, csupán azt lehet látni, ahogy széttárja a karját, és ököllel döngögeti a mellét. Aztán már az oklét sem látta, olyan messzire tolodott ez az egész.

Amikor ismét felébredt, ugyanaz a kép állt előtte, mindnyájan ugyanúgy ültek Arkagyij Ivanovics körül, de a zubbonyát már mindenki kigombolta, és mintha szorosabb lett volna a kör, de lehet, hogy csak az ittasság miatt hajoltak mind egy pont felé: minél közelebb a kapitányhoz.

– Én ismerem Trubeckoj esetét – mondta a kövér –, a herceg az ipaura házában volt, comme l'enfant de la maison². Szegény feje, maga is alig tudott felocsúdni, amikor megtalálták Lavai grófnénál, az anyósánál, és közölték vele, hogy diktátorrá választották.

– De hisz én is úgy vélem, hogy ez meggondolatlanság volt tőlük, elsiették . . . – mondta a gránátos főhadnagy. – Ezt elítélem. Ha nem Trubeckojjal fogóznak, sokkal többre mennek . . .

– Azt mondják, hogy Laval grófné meg azalatt a szobájában ült, és a *szabadság zászlaját* varrta . . . – mondta felnevetve a kövér. – Mit szólnak hozzá?

– Hagyják ezt, uraim! – könyörgött Szerjocszenyka. – Igyanak! Felejtsenek el mindent . . . Én nem szeretek kellemetlen dolgokról hallani . . . Nem kell!

– Ó, te kis mimóza! – szólt kacagva Buturlin.

– No nem – mondta Arkagyij Ivanovics –, az én ezredesem nem Trubeckoj. Ha úgy esik sora, ő maga kiáltja ki magát diktátornak . . .

– Azt mondják – folytatta a kövér –, még egy évvel az előtt a szerencsétlen pártütés előtt gyakran azt mondta: „Maman, donnez moi de la foi. J'ai besoin de foi.”³ Talán nem volt neki?

2. Mint családtag.

3. Mama, adjon nekem hitet. Nekem hit kell.

– Az anyjának jóval előbb kellett volna ezzel foglalkoznia – mondta Arkagyij Ivanovics. – Itt bezzeg volt hit! . . . Csakhogy én szerettem az ezredesemet, sőt most is szeretem, higgyék el . . . Meg is esküdhetek rá. Én mindent megbocsátok neki . . .

– Maga angyal – mondta nevetve Buturlin. – Csakugyan mindent?

– Mindent – válaszolta a kapitány.

– Azt is, ahogy bánt magával ő is meg a barátai is? A cselszövéseit is?

– Mindent, mindent . . .

– Ez már igen! – mondta elragadtatással a kövér.

Egymással versengve fejezték ki elragadtatásukat Arkagyij Ivanoviçs iránt, olyannyira, hogy hősünk már röstelkedett is, mintha tömjéneznék és a tenyerükön hordanák. Igen, igen. Mindegyik igyekezett valamivel kitűnni az általános kórusból, és úgy agyba-főbe dicsérni, hogy amellet minden elhalványuljon.

– Nézze csak – kiáltotta Szerjocszenyka –, mi itt a boldogabb élet forrásainak, megváltóknak tartjuk magunkat, holott, az ördög vigye el, mi senkik vagyunk magához képest, Majboroda úr! Mindnyájunkat lepipált, lepipált!

– Micsoda mákvirág! – mondta Arkagyij Ivanovics vállát veregetve a kövér. – Tetszel nekem, Majboroda . . . Engedd meg, hogy tegezzelek. Így ni . . .

– Nem, nem! – kiáltotta Szerjocszenyka. – Én csókolom meg! – És megint átkarolta kapitányunk nyakát, úgyhogy a kapitány belevörösödött.

– Én az ő helyében nem találtam volna így fel magamat – mondta Buturlin –, milyen ravasz, milyen okosan és ügyesen járt el a betyárja! Igyék, igyék, kapitány, mit szabódik?

– Én nem szabódok! – mondta kacagva Arkagyij Ivanovics. – Iszom én, uraim. Nekem nagyon kellemes onokkal . . . Hej, ha Linciben volnánk, higgyék el, parancsomra maris felharsanna a zene!

Mialatt ott az asztalnál tovább tartott az általános ujjongás, mialatt csörömpölés, fütty, sőt valóságos mennydörgés zúgott körülötte, Szerjозsenyka imbolyogva oda-szaladt Avroszimovhoz, és leült melléje a pamlagra.

– Vanyusa, szemünk fénye, boldogságunk! Hát nem is alszik ő, hanem fülel . . .

Erre Buturlin is odaugrott, finom, ápoltságát szinte belevájta Avroszimov oldalába, és csiklandozni kezdte.

– Nem alszik, nem alszik – mondogatta közben –, büntetöt neki, büntetöt Vanyusának!

Hoztak egy nagy poharat, tele pezsgővel. Avroszimov egykettőre megitta, és szeretett volna felkiáltani ennek a találkozásnak az örömére: bármilyen nehezen sikerült is ma, azért mégsem maradt ki belőle.

– Honnan szerezte ezt a kapitányt? – kérdezte sűgva Buturlin.

– A véletlen hozott össze vele – válaszolta ugyancsak sűgva hősünk, és csodálkozott, milyen szűrke a lovas testőr arca.

Ekkor újabb poharat vittek oda neki, és megint ivott. Most megpezsdűlt benne a vér, a mennyezet elröpűlt, nem tudni, hová, a falak széthulltak, szél zűdűlt be, egészen sötétkék a pipafűsttől. Avroszimov rőt feje, a kandalló lángjának fényében megcsillant, akárha egy nagy parázs kipattant volna a kandallóból, és sétálni indult volna ki, a világba. A kövér felrántotta köntösének alját, szilajul táncolt, nem tudni, mit, a gránátos főhadnagy úgy imbolygott az ablaknál, mintha felhűzták volna, Szerjозsenyka megint majd megfojtotta ölelésével Arkagyij Ivanovicsot. Minden körbeforgott, és hol eltűnt a ködben, hol ismét előbukkant. Csak a többi úr – akiket hősünk nem ismert – űlt még mindig mozdulatlanul; félig a láng felé fordulva poharat tartottak a kezűkben, némi pezsgőmaradékkal.

Szerjозsenyka ekkor teli poharat nyűjtott kapitányunknak.

– Nagyon lekötelez, ha az egészet, le fenéig . . .

Arkagyij Ivanovics bágyaultan szabadkozott egy darabig, de aztán felhajtotta a pezsgőt, és azt kérdezte:

– Nos hát hol van az a kedves kis portéka? Ványa úr azt ígerte nekem . . .

– A fehérnép vagy mi? – kérdezte Szerjozszenyka.

– Ám legyen, ahogy mondja.

– Milodorocska?

– Mindegy, hogy ki . . .

A kövér odatáncolt hozzájuk.

– És mit csinálsz majd vele, Majboroda?

– Ha kíváncsi kis boszorkány – mondta a kapitány –, akkor a bal kezemet a hátára, a jobbát meg – no hová? . . . Majd iparkodunk!

– Jaj, nagy kópé maga!

– Ejha! – kiáltotta az ablak mellől a gránátos főhadnagy.

– Elmúlt éjfél!

A legmeglepőbb, tisztelt uram, az volt, hogy a szenvedélyeknek és az érzelmeknek ebben az őrzöngő tobzódásában, ebben a – bizvást mondhatjuk – féktelen orgiájában, amelyhez már bizonyára sikerült hozzászoknia, mert én agyontömöm mindezzel; ebben a mámorban, amelyet mindnyájan úgy áhítottak, mint a nap terheitől, a komor gondoktól való szabadulást – hősünk élénknek érezte magát, a fejét meg frissnek, mintha nem is ivott volna, bár az általános tombolás hangulatában a pamlagot verte egy párnával, mindenféle ostobaságokat kiabált; fiatal bikára emlékeztetett, aki végre-valahára kitört szűk óljaból, és most szilaj kedvvel nyargalászik az üde fűvön; a szöcskék között.

Egyszer csak egészen hirtelen elcsitult a tombolás. Csönd támaut, csupán a fahasábok pattogtak közömbösen.

A terem közepén, arcát a tenyerével eltakarva, állt Arkagyij Ivanovics.

– Miért volt ez? – kérdezte halkan, röviden.

– Tisztelt uram – mondta finom kezét leengedve Buturlin –, az iment súlyosan megsértett: illetlenül nyilatkozott a holgyemről.

– De mit számít itt a hölgy?! – szólt elképedve Szerjозsenyka. – Buturlin, az isten áldjon meg!

– Csillapodj – intette le a kövér –, te semmit sem értesz. – És ezzel félretolta Szerjозsenykat.

– Dehogynem! – mondta Szerjозsenyka. – Buturlin, ne merj így . . . Légy szíves, mondj meg mindent úgy, ahogy van . . . Minek ködösíteni?

– Te semmit sem értesz – mondta nyugodtan Buturlin.

– Semmit sem ért – ismételte utána a kövér. – Csillapodj. Jól van ez így.

– A-a-a, no persze – kapott észbe a fiatalember. – Hát hogy lehet ilyet: megsérteni egy hölgyet itt előttünk! . . .

Buturlin egy lépést tett a kapitány felé. Hősünk már-már odarohant, hogy szétválassza őket, de állva maradt. Valami akadályozta abban, hogy elmozduljon a helyéről, de hogy mi, azt ebben a zűrzavarban nem lehetett megállapítani.

– No mi az?! – kiáltott rá Majborodára Szerjозsenyka. – Mit áll ott?!

De a kedves, derék Arkagyij Ivanóvics, akit megijesztett a dolognak ez a képtelen fordulata, továbbra is ott állt, nem is gondolt semmilyen cselekvésre, csak szánalmasan mosolygott.

– Igenis meg kell tanítanod mőresre, Buturlin – követelte a kövér. – Az én házamban! Hallatlan, hogy az én házamban . . . Milodoráról . . . és általában a nimfakőről . . .

– De hisz nem is ismerem, uraim – mondta Arkagyij Ivanovics, és egy pillanatra sem vette le tekintetét Buturlin kezéről. – Hiszen azt hittem, hogy . . .

– Eh, az ördögbe! – szólt a gránatos főhadnagy. – Azt hitte . . . Ez nem a maga ördögadta Lincije!

– De mit számít itt Linci? – kérdezte csodálkozva Bu-

turlin. – A hölgyekről van szó, a *hölgyekről*! Megsértett egy hölgyet, és kész . . . Mi köze ennek Lincihez?

– De utálok! – kiáltotta Szerjocszenyka. – Nem tud helytállni magáért! Hát legalább sértődjön meg, sértődjön meg . . . Hisz megütötte magát. Hisz képen törölte! . . .

– Uraim – felelte még halkabban és még alázatosabban Majboroda –, hisz én senkit sem akartam . . . Vagyis én soha . . . Higgyék el, én kész vagyok bocsánatot kérni . . .

– Jobban teszed, ha egyszerűen itthagysz bennünket – mondta a kövér. – Ha elmegy innen . . . a házamból. Attól tartok, hogy a barátunk leken neked még egyet.

Hősünk már látta is, ahogy a nyalka lovas testőr ütésre emeli a karját, ahogy a tehetetlen kapitány a szemét rászegezve, lassan elhúzódik előle, de megint csak nem érzett kedvet ahhoz, hogy odarohanjon hozzájuk, szétválassza és eltávolítsa őket egymástól.

Ekkor a lovas testőr újra ütött. Arkagyij Ivanovics feljajdult és hátratántorodott.

– Itt valami tévedés van! – kiáltotta kétségbeesetten. – Tévedés!

– Nem tévedés – mondta a gránátos főhadnagy.

Majboroda lassan az ajtóhoz hátrált. A többiek feléje közeledtek. Amazok, az ismeretlen tisztek, továbbra is mozdulatlanul ültek, és félig a tűz felé fordulva, félig kivont poharat tartottak a kezükben.

– Ne merjenek engem megütni – nyögte Arkagyij Ivanovics. – Ez becsstelenség . . .

– Á, tudja, mi a becsület! – rikkantotta Szerjocszenyka. – Inkább ott kellett volna tudnia, mi a becsület, akkor . . . és nem itt . . .

– Hol? – kérdezte Majboroda kapitány. – Hol?

De a harmadik pofon belefojtotta a szót. Saikon fordult, és kirohant a teremből.

– Gyáva! – kiáltotta utána Szerjocszenyka. – Hitvány féreg!

Hallani lehetett, ahogy becsapódik az aító, és ahogy az éjjeli csendben lépések csikorognak az ablakok alatt.

Szótlanul mindnyájan letelepedtek a kandalló körül. Az ismeretlen tisztek eltűntek. Vagy a kapitány nyomába szegődtek, vagy egyáltalán nem is voltak itt.

Amikor hősünk végre elhagyta ezt a vendégszerető hajlékot, anélkül, hogy egy szót is ejtett volna, az első percben sehogyan sem tudta megállapítani, merre is kell indulnia. Hol úgy rémlett, hogy Linciben van, hogy ő az ezredes, és gyanakvás gyötri a kapitányt illetően, hol éppen a kapitánynak látta magát, ahogy hazafelé siet, és erre sietősen kocogni kezdett a néptelen utcán, úgyhogy a bódés rendőrök szinte csodálkozva néztek utána. Kegyed, tisztelt uram, mindezt a meleg szobában kényelmesen elhelyezkedve olvassa, miközben hallja az ebédlőből a szamovár duruzsolását, beszívja a vacsorához odakészített vajas pasztrána illatát; boldog emberként olvassa, aki megmenekült az akkori idők szenvedélyeitől, akitől távol áll mindenféle felháborító hőzöngés, aki meghökkenve rántja fel szemöldökét a „feljelentés”, „kivégzés” és ehhez hasonló szavak hallatára, és kegyed bizonyára azt gyanítja, hogy mindez talán csak az én képzeletem szüleménye, kitalált dolog . . . Nem, nem, tisztelt uram, ez mind pontosan így volt, sőt még cudarabbul, bár én minden óhajom ellenére sem vállalkozom arra – de meg nem is bírnám –, hogy átfogjak mindent, így hát ebből az egészből csak néhány életet ragadtam ki, ahogy jött, a többit aztán gondolja hozzá kegyed maga, ha nem fél, hogy kihűl a teája.

8

Másnap reggel nem fájt hősünk feje, mint ahogy várni lehetett, és semmilyen nyomasztó emlék sem maradt benne arról, hogyan verték pofon a karakán tisztek a derék kapitányt. Mintha mindennek éppen így kellett volna tor-

ténnie, és ezt nem az esze, hanem bizonyára a szíve súgta, mert abban nyoma sem volt az ellentmondásnak. De miért nem? Nos, ezúttal, tisztelt uram, képtelen vagyok barmit is megmagyarázni kegyednek, éppen ezért remélem, hogy ha belemélyed ebbe a történetbe, végül saját maga is sok mindent felfedezhet magának, sőt még nekem is feltárja majd.

Az igazat megvallva, az egyetlen, ami másnap reggel hősünket nyugtalanította, az a gondolat volt: mi van a bájos nimfákkal – akiket végül is nem sikerült viszontlátnia – meg Amalia Petrovnával, aki, bár anyajegye oly sokat sejtet, mégsem kecsegtetett semmi reménnyel, és aki rendkívül különös, sőt talán elítélendő beszélgetést folytatott vele, de mindig ott lebegett a szeme előtt, úgyhogy majd elepedt érte.

Kegyed, tisztelt uram, nevet ezeken a szavaimon, mert hát milyen jelentősége lehet egy női anyajegyen való töprengésnek más fontosabb témákhoz viszonyítva, melyeket az imént említettem, de csak várjon a nevetéssel.

Mi ketten természetesen nagyon jól tudjuk, hogy nem egyszerűen és nem csupán a szerelmi vágy irányítja az ifjak szívét, hogy van még valami titkos anyag, amelynek nevet sem lehet találni, és amely mindent teremt is és átformál bennünk, bár napjainkban sokan hajlamosak arra, hogy ezzel ne értsenek egyet, mondván: minden egyszerűbb, az emberek is egyszerűbbek, úgyhogy nem érdemes bonyolítani a dolgokat, csak figyelmesebben szemügyre kell venni az embert – ha van rajta valami bonyolult, akkor az csupán a ruha, de általában nincsen semmiféle bonyolultság, és így tovább. De hát hogyan volna bonyolult az ember, amikor ide-oda hánykolódik és belegabalyodik a tulajdon cselekedeteibe, egyszerre szereti és elveti egy és ugyanazt, szinte teljesen elborítják a gyötrő kérdések, ami pedig a szerelmi vágyat illeti, az mulékony, az csak a természet szava, tisztelt uram, így hát nem nekünk való vitázni vele. Ne higgye hát, ne higgye, hogy minden

egyszerű, nekem se higgye el, hogy hőszünk, miután mindent kereken megtagadott, csupán Amalia Petrovna elbűvölő és titokzatos anyajegyét látta maga előtt, mert ott valahol, odabent, ahová más nem hatolhat be, lerakódik minden, amit látott az ember, és ott hever – egyik kis téglá a másikon, szép egyenletesen – és ott is hever egészen haláláig, az utolsó órájáig, úgyhogy attól nem menekül, nem szabadul meg. Mert ahogy már volt szerencsém elmagyarázni kegyednek, lelkünknek megvan az a képessége, hogy védekezzen az igazi nyomasztó terhek és szenvedések ellen: néha visszafojtja őket, hogy ne örüljünk meg, és csak a könnyű, sőt csupán képzelt szenvedéseket, a *szerellem* szenvedéseit hagyja meg, amelyeket a gyöngé természetű emberek olykor igazi szenvedéseknek tartanak.

Az isten szerelmére, bocsássa meg, hogy elvonom hőszöm életének leírásától, és mindenféle mellékes dolgokról fecsegek, de bizony isten, olyan sokat kellett már eltűnnöm a mai botcsinálta filozófusoktól meg mindenféle tollforgatóktól a fiatal emberek állítólagos egyszerűsége kapcsán, hogy nem hagyhatom szó nélkül, mert ők csak a maguk nyugalmaival törődnek, amikor ezt állítják, ellenkező esetben ugyanis önékik kellene a vállukra venni a gondokat és tisztázni: mi, hogy s mint és miért, erre pedig lustaságuk és tudatlanságuk miatt képtelenek.

Most engedje meg, hogy visszatérjek hőszünkhöz, bár nem fogom fárasztani az olyan részletekkel: hogyan töltötte el a napját, hanem mindjárt a már ismerős Vizsgáló Bizottság esti ülésével kezdem, ahol is Avroszimov, immár egészen otthonosan, felkészült, hogy lendületesen tovább írja a jegyzőkönyveket.

Végre nesztelenül, mint mindig, libasorban, mintha egymást nem is ismernék, bevonultak a terembe a bizottság tagjai, és elfoglalták helyüket.

Buturlin ott termett Tatyiscsev karosszéke mögött, és várta az utasításokat; nyalka és friss volt, egyáltalán nem

emlékeztetett arra az emberre, aki tegnap még eszeveszette-
ten tombolt a szárnyépületben. Avroszimovot meglátva
elmosolyodott, de csak a szája szögletével, és – szintén
észrevétlenül – biccentett neki.

A nap már rég lement, és a januári alkonyat leszállt a
parancsnoki házra, az erődre, Szentpétervárra meg az
egész világra.

A cserépkályha fehér csempéjén egy légy mászkált,
amely nem tudni, honnan került ide.

A vastag fehér gyertyák lassan olvadoztak, és egyenet-
len lángjuktól egyenetlen, tovasikló árnyékok születtek.

Avroszimov álmos volt, de a munka még csak most kez-
dődött. Mi lesz ezután, Uramistenem!

E borús tünődésbe annyira belemerült, hogy észre se
vette, amikor kitárult az ajtó, és könnyű mozgás, sürgölő-
dés támadt; mire felemelte a fejét, Pesztyel ezredes már
a karosszékében ült, és a gyertyalángba nézett. Arca meg-
hökkenetette hősünket. Ez a megványadt, földszínű arc
szomorúságot és félelmet keltett, és a tekintete is beteges
volt, tétova. Ez az ide-oda sikló tekintet, miután szórako-
zottan, megszokásból átfogta az ablakok, a karosszékek, a
falak és az arcok eléje táruló panorámáját, hősünk arcán
állapodott meg.

És Pavel Ivanovics, Avroszimov láttán, mindjárt kelle-
mesebben érezte magát, de nem tudta volna megmagya-
rázni, miért. Nem, Pavel Ivanovics nem várt tőle menek-
vést, és egy szegény alkalmazott hatalmában nem is hihetett.
Nem, nem, de az ezredest körülfogó sötétségben Avroszi-
mov feje talán úgy világolt, mint egy lámpás, és a szemében
is megrezdült a már-már felébredő részvét. Ó, most ér-
zeimes lett a zsarnok és gonosztévő . . . Ez a rideg, józan
ember, aki agyongyötrődött a nyirkos sötétségben, ahol
nem hall semmi hírt, most már tudja értékelni azt, amit
azelőtt megvetett . . . Vajon nem ez az oka, hogy valahány-
szor belépett a tárgyalóterembe, tekintetét mindig abba a
sarokba irányította, ahol hősünk kínlódott? Az előtte fél-

tároló távlat ugyanis mind jobban és jobban elkésértette, és a kazamata nyirkosságából, a testét-lelkét meg-megrázó, gyötrelmes viharokból mind világosabban kirajzolódott a vég: a szégyenletes közkatonaság, amelyet most már semmiképp sem kerül el; és hogy meddig fog tartani – egy évig, kettőig, tízig, örökké? –, azt senki sem tudja; lehet, hogy csakugyan örökké.

Nem, nem a közkatonasors igája rémítette Pavel Ivanovicsot, nem is a rabság szégyene, hanem az örökkévalósága! A vezeklésnek az az örökkévalósága, melybe bele akarja taszigálni mindenki, mindenki, a futáron kezdve a hadügyminiszterig, a börtönőrtől a fiatal cárig . . . Mindezek, akik itt ülnek és állnak előtte.

És hősünk az ezredestől elfordulva szintén arra gondolt, hogy lám, mindenki, mindenki, ő is, ráveti magát a megkötözött gonosztévőre, pedig hát miért kell nekiesni, amikor már amúgy is vége: lám, remeg a keze, a tekintete meg ide-oda téved.

Az ezredestől elfordulva ismét meglátott mindenkit. Most újra együtt elébe tűnt mindenki, de valami új volt ebben a tegnapi teremben, valahogy mindenki új színben mutatkozott, mintha nem is vizsgalati tárgyaláson, hanem diszebéden, vendégségben ülne.

A hadügyminiszter szinte vidám volt, bár ezt igyekezett leplezni; Csernisev gróf az ujjáival játszott, hol ökölbe szorította, hol szétterpesztette őket, hol a pofaszakállát simogatta a tenyerével, és az ember szinte azt várta, hogy mindjárt elrendezi a mellén az asztalkendőt, és az ételért nyúl; Levasov tábornok meg Borovkov, a kancellaria vezetője egymásra mosolyogtak; minden arcon – mintegy a lakoma előre élvezésétől – valamiféle ernyeteg fényfoltok játszadoztak; a segédtisztek, katonai és hivatali futárok cikáztak ide-oda, mint éji madarak, lábujjhegyen, nesztelenül, könnyen és titokzatosan suhantak tova.

Általában, tisztelt uram, olyan malasztos csend uralkodott, a gyertyák olyan fényt és illatot árasztottak, a had-

ügyminiszter olyan mosolygós hangulatban volt, hogy úgy tetszett: valamennyien mindjárt felnevetnek, és székküket nagy zajjal hátratulva felállnak, a vétkes ezredes meg felveti fejét, és arcát a boldogság pirja önti el. És valóban, gondolta hősünk, hát hogy lehet ilyen sokáig és ilyen kilátástalanul gyötörni egymást?! És ez már szokássá válik, és ezentúl így tart örökké, csak hát az ezredes, mivel túl sokáig ült bilincsbe verve abban a nyirkos kazamatában, lekókadtt, és arcát a szomorúság lepedéke vontta be. Lám, már január is a vége felé jár. Jaj, de mégis milyen sokan vannak – ők mind egy ellen! Milyen sokan vagyunk *mi* öellene, egymaga ellen! . . . Még ő, Avroszimov is, a nyelve hegyét kidugva, rója a sorokat a papíron, hogy el ne szalasszon egy szót sem – isten őrizz –, és hogy Alekszej Dmitrijevics Borovkov, a kancellária vezetője meg legyen elégedve. A gonosztévő pedig – nem valami Pugacsov, hanem nemesember, ezredes, fölötteseinek kedvence – elgyötörtén és sápadtan itt ül egy karosszékekben, szürke nan-kingruhában, bilincsbe verve!

No és azok, akik az ezredessel voltak, akik bíztak benne, esküt tettek neki, azok, akikben ő is bízott, és akik itt a féltelmüket szinte kitáncolva törték magukat: szánták-bánták tettüket – *azokkal* mi van? Uramistenem! . . .

Ekkor hangos koppanással az asztalra esett egy ügyetlen kezeből kicsúszott dohányszelence, és Csernisev fesztelenül, sőt barátian Pavel Ivanovicshoz fordult.

– Szeretnék még egyet-mást kérdezni öntől, ezredes úr, de attól tartok, hogy megint tagadni fog.

– Csak kérdezzen, kegyelmes uram – felelte fáradtan Pesztyel. – Azért vagyok fogoly, ami pedig a tagadást illeti, azt a részvételem határozza meg. Ha egyszer nem vettem részt semmiben . . .

A tábornok a homlokát ráncolva úgy mozgatta száját, mintha ráгна.

– Hát itt van például az ön zöld táskája, melyet linci há-

zában találtak, immár teljesen üresen . . . Ahhoz van valami köze?

– Zöld táská? – szólt csodálkozva Pavel Ivanovics.

Avroszimov halk nevetést hallott. Nem lehetett tudni, ki nevet. Lehet, hogy csak úgy rémlett. A hadügyminiszter részeg ember hatását keltette, és el is lehetett hinni, hogy ittás, ha nem felejtjük el, hogy nemrég, pontosabban tegnapelőtt egyedül iszogatott abból a kis butéliából.

De Csernisev nem vette észre az ezredes csodálkozását, hanem folytatta:

– Azelőtt a társadalmi alapelveknek azt a gyűjteményét őrizte benne, amelyet „Orosz Törvénykönyv” címmel saját kezűleg írt . . .

Az ezredes gyorsan, nagyon gyorsan megcsóválta a fejét, kereken tagadva ezt, mint a legsúlyosabb rágalmat.

– Szeptemberben – folytatta Csernisev –, amikor Linciből a hadgyakorlatra indult, kinek adta át megőrzésre ezt a lezárt táskát, és miért?

Hősünk ekkor felemelte tekintetét a füzetéről. Pavel Ivanovics a láncát megcsörrentve végigsimította tenyerével meredek homlokát. Néma csend volt. A bizottság tagjai, a segédtsztek meg a futárok úgy bámulták, mint valami furcsa szerzetet. Avroszimov rosszat sejtve meglapult, mert jól tudta, hogy szorul a hurok, hogy csupán a gonosz-tévő ezredes német makacssága odázza el a véget egy időre . . .

Ekkor az ezredes megszólalt, hősünk pedig megmoszogatta tollát, amely már jó sokáig állt.

„Ezen táskába sosem őriztetem semijen társadalmi törvényt, mert ojat sosem ismertem . . .”

Nem ismert? Hisz ez ördög! Hogy mondhat ilyet, gondolta hősünk, amikor eszébe jutott Arkagyij Ivanovics elbeszélése meg a kövér faggatózása abban az udvari épületben: mit hirdetett benne?

Csernisev tábornok átnyújtott a grófnak egy papírlapot, és gúnyosan elmosolyodott. Pavel Ivanovics észre-

vette ezt a mosolyt, és megrázta fejét, mintha valami rémlátomástól akarna szabadulni. És immár felszólítást sem várva, valahogy halálra kárhoztatva, magától nyújtotta kezét a papírlapért, amely mint egy fehér szárnyú madár lassan körbepöfölte az egész asztalt, majd megremegve leszállt az ő tenyerére.

„Hátha kegyelemlevél az a papiros?” – gondolta reménykedve hősünk, de mindjárt észbe kapott, meg aztán gyorsan és gyanakvóan a gróf is rátekintett. Ördög! Vén ördög! Pusztulj előlem, tűnj el, torkig vagyok veled!

Pavel Ivanovics ezalatt végigfuttatta tekintetét a papíron; az olvasást befejezve egy percig mozdulatlanul ült, aztán még fáradtabban megszólalt:

– A hadgyakorlatra indulva odaadhattam valakinek megővásra azt a táskát, amelyben szüleim becses leveleit őriztem – hátha valami nagy tűz üt ki –, és úgy vélem, hogy ezt az ártatlan körülményt magyarázták félre a legigazságtalanabb módon . . .

Tatyiscsev gróf legyintett párnás kezével, és elkomorodott. Ekkor Buturlin rögtön odarohant Pavel Ivanovics-hoz, és a fülébe súgott valamit, az ezredes vállat vonva felállt, és láncáival csörömpölve a teremnek egy távoli zugába indult; ott sietve odatettek neki egy másik karosszéket, és arccal a fal felé ültették – háttal az eseményeknek.

Aztán kitérült az ajtó, és Buturlin odavezette az asztalhoz Arkagyij Ivanovicsot. Hősünk minden úton-módon igyekezett magára vonni a kapitány figyelmét: babrálta az üstökét, ingatta a fejét, leejtette a tollát, de mindez hasztalan volt. A kapitány mozdulatlanul meredt az asztalnál, háttal az ezredes felé, és az arcán olyan halálos gyötrelmet tükrözött, hogy majd megszakadt a szíve annak, aki ránézett.

– Nos – szolt a gróf –, feleljen, kapitány úr, mondjon el mindent, amit az „Orosz Törvénykönyv”-nek nevezett alapelvekről tud . . .

Arkagyij Ivanovics hallgatott, jó alakja úgy himbálózott ide-oda, mint az akasztott emberé.

„Hát lehet még most is – gondolta Avroszimov –, még most is ilyen módon tovább ütni ezt az ármagy is portasújtott ezredest?! Hát mutassanak meg neki minden jegyzőkönyvet a kihallgatásokról, a beismerő vallomásokkal! Ne kinozzák már őt is, magukat is! Micsoda játékot találtak ki! . . .”

– Nos? – szólt várakozóan a gróf.

Arkagyij Ivanovics megpillantotta Avroszimovot, és eltorzult az arca.

– Nos? – ismételte a gróf, és a kapitány tekintetét követve elkomorodott.

Arkagyij Ivanovics még mindig hallgatott.

A hadügyminiszter sűgött valamit Csernisev tábornoknak, ő maga pedig behunyta szemét, és elszundított.

– Nos? – mondta ezúttal Csernisev tábornok.

– Már többször volt szerencsém jelenteni . . . – préselte ki magából a derék kapitány. – Többször is . . . volt szerencsém . . .

– Nos, nos – noszogatta Csernisev. – Úgy emlékszem, határozottabb volt . . .

– Nagyméltóságú uram, én igyekszem – mondta Arkagyij Ivanovics –, nagyméltóságú uram, igyekszünk . . .

– Nos – szólalt meg a gróf.

– Pesztyel ezredes, amióta felvett összeesküvő társaságába, nyíltan beszélt velem . . .

„És mivel fizet neki maga, uram, a nyíltságaért? . . .”

– gondolta hősünk.

– . . . és többször is olvasott nekem az „Orosz Törvénykönyv” vázlataiból . . .

Pesztyel mozdulatlan maradt.

– . . . és más, saját kezűleg írt fogalmazványaiból, majd szóban is elmagyarázta mindazt, ami hozzásegíthet, hogy megismerjem a cselszövő társaság céljait és terveit . . .

„. . . a társaság céljait és terveit . . .” – írta a feszültségtől zsibbadozó kézzel Avroszimov.

Így beszélt a kapitány, mindjobban kiegyenesedve,

most már nem is himbálózott, mintha a saját szavai fokozatosan kigyógyítanák abból a betegségből, amely egy perccel előbb még meggörnyesztette inas testét, most már kigyúlt cigányos szeme, és már nem kérdően, hanem leereszkedően nézett hősünkre, de lehet, hogy szeretettel is – nehéz volt megállapítani. Mind hangosabban és hangosabban beszélt, jobb keze leröppent nadrágja varrásáról, és a kapitány vérmérsékletéről árulkodva behajlott; ő, most már könnyű volt neki, a pillanatnyi félelem elszállt, eltűnt, most már semmit sem lehetett hallani, csak Arkagyij Ivanovics érces, boldog hangját, mintha otthoni, kis-orosz dalait énekelné, a két keze fel-felröppent, hol egyszerre, hol egymás után, és meglobogtatta a gyertyák lángját; ettől imbolyogni kezdett az asztalnál ülők árnyéka is, mintha a kapitány muzsikájára táncolnának . .

– . . . Ha jónak látják, uraim, hogy meggyőződjenek ennek igazságáról – énekelte a kapitány –, akkor küldjenek el velem valakit a kijevi kormányzóságba, Balabanovka falvába, ahol a rám bízott század állomásozott, és én megmutatom azt a helyet . . .

Pavel Buturlin a kapitány arcába fúrta acélos nézésű szemét, de Arkagyij Ivanovics, bár találkozott a tekintetük, feltarthatatlanul, szilajul folytatta, és ebben még valami szép is volt, tisztelt uram, mert hisz ritkán nyílik lehetőség arra, hogy lássunk egy olyan embert, aki feltárja a lelkét, és ez most – neki, minden gátlás nélkül!

– . . . Ahogy megfigyeltem – énekelte tovább a kapitány –, Lorer őrnagy és Szavenko tisztiszolga rajtam tartották a szemüket. Az őrnagy, Pesztyel odaadó hive, sokszor eljött hozzám, és beszélgetés közben különféle fondorlatokkal iparkodott megtudni, hogyan vélekedek a társaságról . . . Azt mondtam, hogy Linciben besúgót tart a kormány . . .

Arkagyij Ivanovics éneklése mind szaporább és zavarosabb lett, de égő arcán annyi lelkesedés tükröződött, hogy vetek lett volna szemére vetni ezt a nagy sietséget.

– . . . Pesztyel ezredés a fürdőházban rejtette el az irait, Lorer pedig elegette Puskin muveit . . .

Tisztelt uram, ez már nem ének volt, hanem ha úgy tetszik, valóságos tobzódás. Arkagyij Ivanovics hangja a mennyezetig felrepült, áthatóan harsogott, mintha ezüsttrombitán riadót vagy gyülekezőt vagy ehhez hasonlót fújt volna . . . Most már nem lehetett megragadni szavainak igazi értelmét, mert mindegyik külön-külön, egymástól függetlenül tört elő puha bajusza alól, és ütődött neki a falnak. Azt hihette volna az ember, hogy ottán tör ki a teremben – úgy lobogott ide-oda a gyertyák lángja –, hogy e hang nyomására mindjárt leomlanak a falak, mert ez szabad teret követel, ami itt nincs, hisz hogyan is lehetne szabad tér egy erődben, tisztelt uram, hogyan ?!

Az ember azt is gondolhatta volna, hogy hirtelen eljött a világ vége – úgy remegett és hullámozott minden hősünk tekintete előtt, aki írt is, fel is nézett, a véleményét is latolgatta, rettegett is és együtt is ujjongott az énekiő kapitánnyal. Valóban, tisztelt uram, lehet, hogy ebben a zord várban először zengett az emberi szilajság ilyen elképzelhetetlen ujjongással. És már úgy tetszett, hogy a kapitánynak nincs keze, csak szárnya, erős és gyors szárnya, mely ujjongásával együtt röpíti végig a hirtelen kitáguló termen. A gyertyák ismeretlen – zöld, vörös, sötétkék – fénnel égtek, magas volt a lángjuk, a világosbarna falakon rózsaszínű figurák nyúltak végig, és – talán a lobogó lángtól, talán csak úgy, maguktól – ide-oda hajladoztak, mozogtak a kapitány muzsikájára, egymás felé nyújtóztak, és összefonódtak a testek . . .

A kapitány pedig a boldogságtól szinte fuldokolva még mindig énekelt, úgyhogy fehér foga ki-kivillant, cigányos szeme pedig mind gyorsabban és gyorsabban forgott, hisz vele érzett itt mindenki körülötte: a katonai meg a hivatali futárok is, a tábornokok is, az írnokok is, a segéd-tisztek is, és maga a hadügyminiszter is, itt aztán énekelhetett akár torkaszakadtából is, mert a múlt rémségei el-

tűntek, és az énektől, annak tisztaságától, magasságától, zengésétől függött a jövő . . .

Mindenki vele érzett . . .

Ó, tisztelt uram, ha hősrünk szemével látta volna ezt a jelenetet! Ennek az éneknek a hatására – először lassan és imbolyogva, de aztán gyorsabban – egymást taposva, az asztalokat odább lökve, a gyertyákat felborogatva, egymás után mind rohanni kezdtek, végig a termen! Karjukat sustán feldobálva, szemüket félig behunyva, táncoltak a mozdatlan ezredes háta mögött, mintha azokat a rózsaszínű figurákat utánoznák ott, a barna falakon, és minden összekeveredett: a vállrojtok és a vállszalagok aranya, a sujtások meg a gyertyatartók ezüstje, a fekete szemek és a piros orcák, a málnaszínű ajtófüggönyök és a fehér tenyerek, minden, minden.

Egyszer csak félbeszakadt a kapitány szilaj éneke, mintha nem is lett volna, és hősrünk kiengedte izzadt ujjai közül az összeroppantott tollat, amely megfojtott madárfiókához hasonlított.

– Azt reméltem – mondta halkán Arkagyij Ivanovics –, hogy összeesküvő társaságuk végzetes tévelygéseivel szakítva, és a haza hű fiainak köteleességeihez visszatérve, természetesen nem vonakodnak megerősíteni tanúvallomásumat.

A kapitány arca ebben a pillanatban ismét nyugodt volt, cigányos szeméből szomorúság áradt.

– Tehát ön nem tudott nyugton maradni, ahogy napról napra figyelte ezt a cselszövést? – kérdezte Csernisev tábornok. – Tehát önnek mint igaz hazafinak az volt a gondja, hogy feltárja az összeesküvést, és ezzel elébe vágjon a merénylők további lépéseinek?

„További lépéseinek . . .” – körmölte hősrünk.

– Ez az igazság – erősítette meg tompán Arkagyij Ivanovics. – Én, kegyelmes uram, már gyermekkorom óta . . .

– No és, kapitány úr – szakította félbe fejtegetéseinek menetét Levasov tábornok –, mit látott ön az „Orosz

Törvénykönyv” című tervezetben, amelyet volt ezredparancsnoka fogalmazott? Valóban helyet kapott benne az uralkodói ház kiirtása, vagy csupán a dolgok jelenlegi rendjének megszüntetéséről volt szó?

– Nem, nagyméltóságú uram – válaszolta a rá jellemző élénkséggel a kapitány –, a leghatározottabban gyilkosságról, nagyméltóságú uram, a legesleggonoszabbról, hisz épp ez ejtett engem rémületbe, ez adott erőt, hogy egy éven át alakoskodjak, holott nem kenyerem a színlelés... Gyilkosság, nagyméltóságú uram! Hát riadót vertem volna én, ha másról van szó?...

Buturlin a gróf széke mögött egészen meggörbült kínjában, sőt hősünknek úgy rémlett, hogy finom keze – tenyérrel lefelé – felemelkedik. Rátekintett Avroszimovra.

„No mit szól hozzá?” – kérdezte a szemével. – „Micsoda ember, mi? Most mi lesz?”

„Hát maga talán finomabb volt – válaszolta hősünk szintén a tekintetével. – Ezek után van magának bocsánat?”

„Remélem, a gonosztévő ezredesre gondol!” – Buturlin keserűen elmosolyodott.

„Ej, Buturlin, Buturlin, hogy sodorják magát a hullámok! – Hősünk kis híján sírva fakadt. – Hová? Ej, Buturlin, Buturlin...”

Mialatt ez a néma, de kifejező párbeszéd folyt, Arkagyij Ivanovics elhagyta a termet, Pavel Ivanovics pedig, lehajtott fejjel, már megint az asztalnál álló karosszékeben ült...

Most pedig, tisztelt uram, veszem azt a bátorságot, hogy öt bánatban, kétségek közt ott hagyjam bilincsbe verve, végre megfosztva sátáni erejétől, és rövid időre visszatérek a bűbajos Amalia Petrovnához, akit csaknem két nappal előbb éjfélkor magára hagytunk lakásán egy ablaknál. Azt kérdezi kegyed: csak nem ugyanannál az

ablaknál töltötte ezt a két napot, nem is merve eltávozni onnan és nasztalanul harcolva a lelkében dúló viharra? Nem tudom, tisztelt uram, de ez nem is érdekel. Lehet, hogy eltávozott szomorú posztjáról, és belemerült a halaszthatatlan hétköznapi ügyekbe, de az is lehet, hogy nem. Az a fontos, hogy ugyanazon a helyen találtuk, ahol hő-sünk hagyta, nem egészen világos beszélgetésük után. Én azt is el tudnám hinni, hogy egész idő alatt le sem hunyta a szemét, mert arcán észrevehetően megfakultak az elbű-völő fiatalság és az egészség tanújelei, és a szeme alatt kék-lő karikák a kétségbeesés és a kimondhatatlan gyötrellem bélyegét nyomták erre az arcra.

De ha mélyebbre tekinthet, tisztelt uram, és nem tulaj-donít jelentőséget a külsőnek, a látszatnak, akkor megle-pődve ébred rá, milyen titokzatos erők tombolnak ebben a torékeny és kifinomult húszéves lényben, micsoda óceá-nok ömlöttek szét benne, elárasztva a szálnalmas minden-napi szenvedélyeket, és tág teret nyitva az igazan jelentős és örök szenvedélyek előtt.

Mit értek én ezen? Hát tessék, nézze meg!

Még nem léphetett jogaiba az éjfél (ahogy régi művek szerzői szeretik kifejezni magukat), a sarkon túl még nem kondult meg tompán a Keresztelő Szent János templomá-nak harangja, mikor halkán kinyílt a fogadószoba ajtaja – ott tartózkodott Amalia Petrovna –, belépett egy ember, akinek arcát nem lehetett kivenni a sötétségben, és meg-hajolva megállt.

– Volt ott? – kérdezte gyakorlatiasan az asszony; alig fordította feléje a fejét, mintha tudná, hogy ő lép be.

– Voltam, drága Amalia Petrovna – felelte alig hallha-tóan a férfi.

– Nos és hogy van?

– Félek, hogy elkésérim, de rosszul, drága Amalia Petrovna. Engem ez egészen kétségbe ejt: miért kínozzak ennyire?! Vegeznék el minél előbb azt, ami kell . . .

– És mi kell? – kérdezte hidegen az asszony.

– Hogy nekik mi kell? . . . Lefokozzák közkatonává, ezt nem kerülheti el . . .

– Lefokozzák – mondta szigorúan nevetve a hölgy. – Azt hiszem, ön túlságosan bizakodó . . . csak rosszabbul ne végződjön . . .

– Hát mi lehet annál rosszabb, drága Amalia Petrovna?

– Ja, uram, milyen gyermekegek önök mind! – kiáltott fel. – Hogy mennyire nem tanulnak önök semmit semmi-ből. Azt hiszem, egyedül én látok mindent, és a szívem elszorul a fájdalomtól. Akárkivel, de akárkivel beszélek is, mindenki könnyedén, felületesen fogja fel a dolgot . . .

– Micsoda felületesség, micsoda felületesség, Uramistennem!

– Mondja, barátom – szólalt meg huzamosabb hallgatás után az asszony –, nem lenne jobb, ha nem tagadna tovább? . . . De üljön már le.

– Inkább állva maradok . . . Most már igazán jobb lenne, ha nem tagadna tovább, hiszen minden kiderült . . .

– De hogy derült ki?

A férfi lassan leereszkedett egy karosszékre, és mozdulatlanná dermedt.

– Nos, hát miért hallgat?

– Valami megpattant a lelkemben, amikor látva láttam, mennyire bízott bennük, ők meg kiszolgáztatják, vérpadra juttatják . . .

– Hogy tehették? És miért tették?

– Ki félelemből, ki meg valami más miatt . . .

A hölgy váratlanul eljött az ablaktól, és miután ruhájával végigsuhogott a szobán, megállt közvetlenül a férfi vállánál, és megérintette ujjainak hegyével.

– Kedves barátom, látom, milyen fájdalmat okoz önnek mindez, mennyire gyötri ez önt, de mi most már nem érhetjük be sopánkodással . . . Nem bizony. Nekünk most mar cselekednünk kell, hogy becsületes embereket megvedjünk a szenvedésektől. Úgy érzem, ezt parancsolja nekem valaki.

– Őröla beszél? – kérdezte ijedten a férfi.

Megint nösszas haligatás következett, aztán váratlanul megszólalt a hölgy:

– Nagy fáradtságomba kerül visszatartanom Vlagyimir Ivanovicstól valami meggondolatlanságtól. Az ezredénél tölti az éjszakát, tudom, mennyire bánkódik és sír szeretett bátyja miatt, hogyan hanyódik a testvére meg az uralkodó között . . .

– Szívesen segítenék kegyednek – mondta a férfi. – Csak parancsoljon.

– Az egész Arkagyij Ivanovicstól indult ki! – fakadt ki váratlanul az asszony. – Attól az incifinci kapitánytól! – Majd forrón suttogva folytatta: – Meg kellene kérni, hogy banja meg a tettét és másítsa meg a vallomását . . . Jaj, de ő kegyetlen ember! Én vállalnám a megalazkodást, ha biznék abban, hogy visszavonja rágalmaikat . . . Nem, nem fogja visszavonni . . .

– Az uralkodó miatt aggódott, drága Amalia Petrovna.

– Gyermekek maga. Hisz ez meg se fordult a fejében. Egyszerűen gázság ez! De hát mit is lehet várni tőle, ettől a jelentéktelen kapitányocskától?! . . . Talán a gróftól kellene meglágyítani . . . Ön meg tudná tenni? Nem, ön gyermekek . . .

– Félek tőle – vallotta be Avroszimov. – Félek a gróftól. És aztán meg sem hallgatna.

– No jó – mondta nyugodtan a hölgy. – Az a farizeus kapitány az ön nagybátyjánál szállt meg, igaz? Hát vigyen el engem hozzá, kedves barátom, vigyen el . . .

És a karosszéket, a kis asztalokat ügyesen és kecsesen kikerülve, gyorsan végigrepült a sötét termen, a férfi pedig, készen arra, hogy ellentmondás nélkül szolgálja, felugrott és utánarohant.

Hamar előállt a szán. Szorosan egymás mellett elhelyezkedtek. A lovak megiramodtak.

– Valahányszor éjjel elindulok, mindig attól tartok hogy találkozom a gróffal – mondta a szörmetakaró alól a férfi

–, minden éjjel vele beszélgetek erről-arról, egészen beleizzadok . . . Mit akar tőlem?

– Jobban tenné, ha hazamenne az édesanyjához a falujába, mintsem hogy itt szenvedjen . . . Egyébként várjon még egy keveset.

A lovak teljes sebességgel vágattak. A fekete ég a fejük fölött velük repült.

Most hadd kérdezzem meg, tisztelt uram, tudja-e, mi ösztönözte a gyönyörű Amalia Petrovnát arra, hogy így nyargaljon végig Szentpéterváron a koromsötétben? Ami engem illet, én aligha tudom megmagyarázni ezt, bár látom a szemén, hogy egy kissé megcsappant az érdeklődése, mert folyton csak beszélgetések és beszélgetések, hát hol van maga a történet? – kérdi kegyed –, hol a cselekmény kibontakozása? Kegyed természetesen azt remélte, hogy ha egyszer megemlítettem a hölgyet, a fiatalembert pedig titkos szenvedély gyötri érte, akkor nyilván ideje volna tisztázni a kapcsolatukat, de nem, semmi ilyesmi nem történik – a lovak prűszkölve száguldanak az éji utcákon, és kész. Engem pedig, őszintén bevallom, tisztelt uram, elszomorít az a tudat, hogy kegyed egy kissé elfáradt. Nekem a legjobb véleményem volt önről. De hát nincs más választásom: hogy ne veszítsek el még egy ilyen hallgatót sem, mint kegyed, megeresztek egy kalandot, hogy újra fellobbanjon szemében a tűz. Ja, nem gondoltam én, tisztelt uram, hogy kegyed is azok közé tartozik, akik azt szeretik, ha minél előbb megvan az esküvő vagy a tragédia, aztán jöhet a következő történet! . . . Nekem persze félbe kellene szakítanom az elbeszélésemet (a csuda vigye el kegyedet), de én, akit béketűrésre neveltek, igyekszem leküzdeni magamban az ilyen gyöngeségeket, és úgy mondok el mindent, ahogy volt, csupán egy kis fortélyt engedek meg magamnak, bár tudom, hogy később megbánom.

Így száguldottak az éjen át, az asszony párviadalra készen, a harc előérzetétől minden ízében lángolva, türelmetlenséggel telve, a férfi meg már-már elgyöngülve a rémü-

lettől, mivel előre látta azokat az eseményeket, amelyekbe meg mi, tapasztalt emberek is könnyen belezavarodtunk volna, nemhogy egy ilyen ifjonc.

– Ha hajlandó volna eljönni velem a falumba – szólalt meg váratlanul a fiatalember –, ott mindent elfelejtene, ott olyan szép a táj, és olyan csend van.

– Maga egészen gyermek – mondta a nő. – Igazi kisgyerek...

– Ma nagyon megsajnáltam Pavel Ivanovicsot, ahogy ott mindenki rátámadt. Mert én ebben nem láttam semmi nemcslelkűséget.

– Ó, miért is rontotta el mindnyájunk életét?! – kiáltott fel az asszony. – De én szeretem, ezért is szenvedek. Ha rajtam állna, én magam büntetném meg az önzéséért, azért, hogy mindnyájunkat így jégre vitt. De hát szeretem, és Vlagyimir Ivanovics is szereti... Sőt Vlagyimir Ivanovics azt is mondta, hogy mit érnek őneki a különféle kitüntetések, amelyeket a lázadók elleni harcban való részvételéért kapott, amikor szeretett batyja az erődben sínylődik!...

– És ha Pavel Ivanovics is Pétervárotra vesz részt a lázadásban, ha itt vonul ki a térre, Vlagyimir Ivanovics akkor is ellene nyargal? – kérdezte a férfi.

– Micsoda szörnyűségeket emleget – szólt felháborodva az asszony. – Ne merjen így beszélni, ne merjen!

Hangja sírósan csengett, és fájó visszhangot keltett a férfiban. Már sír is. A férfi vállához érve sír, mintha az nem is volna mellette. Vagyis hát úgy ülnek a szűk szánban, hogy ha a fiatalember csak egy mozdulatot tesz, az asszony máris a karja közé kerül, mialatt az a kísérteties férje éjjel-nappal a kaszárnyában rostokol, és szenved a batyja miatt.

– Én nem engedném, ott, a falumban, hogy szenvedjen, drága Amalia Petrovna – mondta halkan a férfi, és egy kissé elhajolt az asszonytól. De a hölgy éppen öfelé billent, úgyhogy megint szorosan egymás mellett ültek. A

fiatalembernek majd elállt a szívverése. Annyira egymáshoz szorultak, hogy a fejét sem tudta megfordítani, hogy kikémlelje, mit fejez ki az asszony prém takarta arca. A férfi úgy tett, mintha kényelmesebben el akarna helyezkedni, és megint elhajolt, de a nő ismét, még nagyobb súllyal odaborult hozzá.

„Mennyei boldogságom – gondolta a fiatalember. – Mintha mindig is az enyém lettél volna...”

Hirtelen kihúzta kezét a takaró alól, áhítattal telve az asszony orcája felé nyúlt, és megérintette. A lovak vágattak. A férfi lángolóan érezte a nő arcát. Végighúzta rajta a tenyerét. Amalia Petrovna szomorúan felnevetett, vagy sírva fakadt – nem lehetett megállapítani.

– Utazzunk el innen! – suttogta forrón, az asszony felé fordulva a fiatalember. – Ott nagyon jól érzi majd magát! Ott selymes a fű, süt a nap...

– Januárban fű? – csodálkozott a hölgy.

– Hogyhogy januárban? ... Mit számít az a január! Mindent elkövetnék, hogy ne szenvedjen... Kávét iszogathatnánk a verandán... Székfüvet szednénk... Kedvünkre kacagnánk...

– Milyen is az a Pavel Ivanovics, igazán – jegyezte meg szomorúan az asszony. – Hogy összekuszált mindent. Üljön már nyugton, kedves barátom. Én állandóan *erre* gondolok, és nem is hallok azt, amit *ön* mond. – Megcsóválta a fejét, elhúzódott a férfi tenyerétől, majd így folytatta: – Néhány évvel ezelőtt mind a ketten látogatták a házamat, mind a két testvér, és egyaránt figyelmet tanúsítottak irántam. Őszintén megmondom: Pavel Ivanovics jobban elbűvölt, mint az öccse... Ragyogó elme, és nemes elveket vall, ezenkívül volt még benne valami, ami egy hajszál híján eldöntötte a sorsomat, de én mégis Vlagyimir Ivanovicsot választottam inkább, mert a család, kedves barátom, az – nem összeesküvés. Látja, mennyire nem tévedtem? – Majd váratlanul azt kérdezte: – Mit tett Arkagyij Ivanovics? Beszélt, beszélt, es

csakugyan elmondott mindent? Egyenest ott, Pavel Ivanovics füle hallatára?

– Csakugyan elmondott mindent.

– No és legalább sirt aközben? Fájó szívvel tette?

– Nem, drága Amalia Petrovna, szó sem volt ott könnyről. A legszívesebben odakiáltottam volna: hogy tehet ilyet?! Hiszen maga is szerette őt!

– Ó, ha találkozhatnék szegény sógorommal abban a nyirkos kazamatában! Hátha nincs otthon az akapitányocskák? Csak érjünk már oda minél hamarabb!

A válla megrázkódott, hangos szipogás hallatszott. „Ez elviselhetetlen! – gondolta a férfi. – Még tönkreteszi magát...” Ismét hirtelen az asszonyhoz hajolt, hogy lássa az arcát, odanyújtotta száját, hogy felszárítsa a könnyeit, és ekkor az elbágyadó nő melegsége, örjítő forrósága csapta meg onnan, a medvebőr takaró alól.

– Térjen észre! – mondta a hölgy váratlanul a Milodora hangján. – Eltépte a főkötőmet! Mi lelte önt?

– Szeretem – vallotta be zihálva a férfi.

Az asszony hevesen feléje fordult.

– Ön egészen gyermek, ezért bocsátok meg.

Kegyed, tisztelt uram, már nyilván kitalálta, hogy az imént leírt fiatal imádó nem más, mint hősünk, aki – merem állítani – a viselkedéséből ítélve egyáltalán nem a megszokott körülmények között érezte magát, amikor kettesben maradt szíve hölgyével, hanem ellenkezőleg, egészen esztelenül cselekedett, és a feje nem tudta, mit művel a keze, és mit követ el a szája, amikor ilyen deliriumos szavakat ejt ki.

Pavel Ivanovics, elkeserítő beszélgetésük tárgya, bizonyára elmosolyodik, ha megfigyelheti ezt a kis jelenetet, és ha látja, hogy hősünk, bár kis hiján sírva fakad őmiatta, igyekszik átolelni útítársnőjét, igyekszik minél forróbban hozzásimulni; Pavel Ivanovics ugyanis, más alkatú ember és idősebb lévén, ha egyszer búsulna valamin, nem tudná

ugyanabban a pillanatban gyönyörök élvezésére is szétforgacsolni magát.

– Így sohasem érünk oda! – kiáltotta felháborodva az asszony. – Hát mi az, nem tud intézkedni?

– Szaporábban! – kiáltotta Avroszimov, és a kocsis hátába bökött. – Gyerünk, gyerünk! Rögtön ott leszünk, drága Amalia Petrovna, rögtön, édes lelkem, egy pillanat! Rajta, szaporábban!

A szán megállt Artamon Mihajlovics háza előtt, az álmos cselédek félreugrottak, hogy utat engedjenek a szélsebesen berobogó Avroszimovnak, és rámeresztették szemüket az utána siető gögös fiatal hölgyre. Avroszimov az előcsarnokban hagyta az asszonyt, ő maga pedig eszeveszetten rohant felfelé a lépcsőn.

A folyosón Arkagyij Ivanovics szobája mellett hősünk találkozott a sápadtan remegő Pavlicskóval. A legény az orosz kifejezéseket kisoroszokkal keverve elmondta Avroszimovnak, hogy ura, miután későn, szinte magánkívül hazatért, jókora porciót ivott a borsospálinkából, aztán fogta a pisztolyát, hirtelen sírva fakadt, és megrémült tisztiszolgáját erősen megölelve elindult a házból, nem tudni, hová. Avroszimov a síró Pavlicskót rázva könyörgött, hogy idézze emlékezetébe, mit mondott a gazdája, mielőtt elindult, de hasztalan volt minden erőfeszítése és könyörgése.

De amikor hősünk, mit sem törődve azzal, hogy felriasztja nagybátyját, ledübörgött a lépcsőn, és sietett hölgyéhez, Pavlicsko utánaszaladt, és azt kiabálta, hogy eszébe jutott, eszébe jutott az a szörnyű célzás, amelyet bucsú helyett vetett oda a gazdája: megunta az életét, véget kell hát vetnie, és ezt meg is teszi, most mindjárt, mégpedig nyilvánosan.

– Hogyhogy nyilvánosan? – kérdezte rémülten Avroszimov.

– Hát nyilvánosan – felelte sírva a tisztiszolga.

Ekkor hősünk sietősen elmagyarázta Amalia Petrov-

nának a benne felvillanó sejtést, aztán a sápirozó cselédek szétlökösve kivezette hölgyét a tornácra. A kocsisnak megparancsolta, hogy lóhalálában nyargaljon a Mojára, mivel mindjárt a rossz emlékü szárnyépületre gyanakodott.

Repült a szán. A lovakat zúzmara lepte be, fölöttük pára gomolygott, amely egész Szentpétervárt beborította.

– Gyerünk, gyerünk – kiabálta hősünk, és egész testével előrehajolt, mintha ezzel is meg akarná könnyíteni a vágatást.

– Jaj, ez a Pavel Ivanovics, ez a Pavel Ivanovics! Mennyi mindenféle örültség történik miatta!... Ne nyargaljunk már ennyire, kedves barátom, hisz még felborulunk!

– Ne féljen semmitől, drága Amalia Petrovna! Gyerünk!

– Azt a kapitányt az Isten büntette meg! – kiáltotta az asszony.

– Gyerünk, gyerünk! Hajts!

– Csak gondoljon bele, mennyire megbüntette az Isten! – mondta a hölgy, és a fiatalemberéhez közelítette forró orcáját. – Mennyire lát ő mindent... Minek hát vágatni most már, minek?... Most már csupán meg kell győződni, hogy ez valóban így van!... Maga ásta magának a vermet!

Ekkor Avroszimov világosan hallotta, hogy a közelben lövés dörren, és fülsértő kiáltás harsan.

– Gyorsan! – kurjantotta ismét, és a tébolyult lovak alig egy perc múlva már az ismerős kapunál álltak meg.

Avroszimov kisegítette a hölgyet a szánból, és szinte futva indultak az udvari épület felé, amelynél valami képtelen dolog történt...

Az ajtó felé nem lehetett áttörni a sűrű tömegben. Valamiféle férfiak, akiket a sötétben fel sem lehetett ismerni, a hideg ellenére is csak zubbonyban meg hosszú kabátban, a nők meg kibontott hajjal nyüzsögtek ott, a cselédek pedig száználmas kis gyertyákat tartottak a kezükben. És

minden úgy zúgott, kavargott, mindenki úgy jajgatott, kiabált, hogy elképzeini sem lehet.

Avroszimov Amalia Petrovna kezét állandóan fogva megpróbált legalább valamit megtudni arról, hogy mi történt, de senki se figyelt rá, és mihelyt odafordult valakihez, az illető nyomban elfordult, és máris kiabálni meg hadonászni kezdett. És tovább is így tart ez, ha hősünk egyszer csak fel nem ismeri a tömegben Pavel Buturint, aki hangosan rendelkezett, mutogatott valakinek: mit tegyen, hová, miért...

Hősünk többször is próbálta megszólítani, de hasztalan. Buturlin annyira belemerült az intézkedésbe, hogy oda se nézett.

Fokozatosan helyreállt a rend, mindenki tompábban beszélt, mintha kifáradtak volna az emberek, az ajtón meg kihozták a szerencsétlen ember köpenybe burkolt testét. Valahonnan szán termett ott. A holttestet óvatosan rátették. Néhány gavallér, úgy, ahogy volt, köpeny nélkül, melléje ült, és a szomorú fogat elindult. Mindenki behúzódott a szárnyépületbe.

– Vanyusenyka, mókuska – mondta Milodora (igenis ő volt) hősünknek, mintha el se váltak volna –, nem kell ott a hidegben állni.

Avroszimov körülnézett. Amalia Petrovna nem volt sehol. A fiatalember kirohant az utcára, és még látta, ahogy az asszony könnyeden beszáll a szánba, a szőrmetakarót igazgatva bebugyolálja a lábát, és kis kezével búcsút int neki. Utána akart kiáltani, de a lovak megrántották a szánt, és máris eltűnt minden.

Milodora eközben odament hozzá, és a karját jó erősen megfogva elindult vele a szárnyépületbe.

Jöttén senki sem csodálkozott. Minden úgy volt, mint eddig, mint tegnap, mint tegnapelőtt, mint bizonyára mindig. És mintha nem történt volna semmi, mintha nem is innen vitték volna ki épp az imént a szerencsétlen kapi-

tány élettelen testét. Különben hát ki sajnálná őt itt, amikor tegnap éppen itt verték pofon.

Hősünknek zúgott a feje. Úgy, ahogy volt, bundástul leült a teremben egyenest a szőnyegre. Ekkor odarepült Milodora, kortyoltatott vele egy nagy pohárból, és Avroszimov egy perc múlva már valamivel jobban érezte magát, megnyugodott, sőt úgy tetszett, hogy azóta egyfolytában itt ül, nem is ment el sehová, bár az iménti eset körül forgó gondolatai mégis zavarták abban, hogy ezt végképp el is higgye.

Nem sajnálta ő a kapitányt. Lehet, hogy csakugyan az Isten keze érte utol őt is, de a bor, az ételek, a dohány, az emberi izzadság szagába, ebbe a megszokott, fojtó szagba, amely már meghonosodott ebben a teremben, belevegyült a lőporfüst enyhe bűze, és a lövés bűze beszivárgott az orrlukába is, a lelkébe is. Vajon hogy kapta fel a kapitány a kezét a pisztollyal? Hogyan dördült el a lövés? Hogyan lehet, hogy senki sem tartotta vissza, nem akadályozta meg? Egyébként minek akadályozták volna meg?

Így morfondírozott lustán Avroszimov, miközben kortyintott egyet-egyet a nagy pohárból, majd amikor kiürítette, ismét odatartotta – maga se tudta, kinek –, és újra bele-belekóstolt. Vajon hogy kapta fel a kezét?...

Avroszimov először ki akarta faggatni akár magát Buturlint, hogyan történt ez az egész, de a lustaság visszatartotta attól, hogy felálljon. Meg aztán azt sem lehetett kideríteni, hogy hol van ő, Buturlin... Hát hogy kapta fel a kezét a pisztollyal? Kelletlenül körülnézett, és meglátta Milodorát, aki mellette feküdt a szőnyegen, és némán nézegette őt.

– De hogy kapta fel a kezét a pisztollyal, Milodorocska?
– kérdezte közönyösen Avroszimov.

– Hát hogy szokták felkapni? – szólta a lány. – Fogta magát, és felkapta. Mialatt a többiek itt bolondoztak, egyszer csak felkapta.

– Talán megint megsértették, pofon vágták?

– Hogy sérthették volna meg holtában? Pofozgatták, de nem támadt fel.

– Előtte mondott valamit?

– Mit nyaggat, Vanyusa? Folyton úgy dörög, mint egy szerpap. – Milodora ásitott egyet, és becsukta a szemét.

Avroszimov rájött, hogy alszik.

„Fogni és elvinni – gondolta –, ezt kellene. Olyan forró.” Ám ekkor eszébe jutott Amalia Petrovna. Egy csöppet sem haragudott rá, amiért olyan hirtelen elröppent. Isten áldja! Ő, aki olyan gyönyörű, mint egy angyal, most valahol a maga hozzáférhetetlen egében szálldos, Milodorocska, ez a jó és forró leány viszont itt van, még csak meg sem dorgálja, hogy kipenderítette a szállásáról, sőt erre nem is emlékszik.

Megérintette Milodora meztelen lábcskáját, a lány felnyitotta szemét, és elmosolyodott. Ekkor Avroszimov intett neki, nagy nehezen feltápáskodott, és támolyogva kibukdácsolt az előszobába. A lány hajadonfőtt, álmosan, engedelmesen követte, a szétmázolt pirosítótól maszatos arccal átölelte, és szinte belecsimpaszkodott.

– Menjünk, gyönyörű Milodorocska, boldogságom...

És így, egymást átölelve mentek ki a rakpartra, mintha az elválás az ő számukra egyenlő lenne a halállal. Végre hosszas bolyongás után találtak egy összefagyott kocsist, és elindultak.

Már reggel felé járt az idő. De Jerofejicset nem kellett felkölteni. Az ajtó tárva-nyitva állt. A kissé már lehűlt Milodora oldalvást, ijedten ment be. Jerofejics eszelős arccal állt az ajtónál. Szürke pofaszakálla mintha le akart volna mállani.

Hősünk bajt sejtve, a gyönyörű Milodorát a konyhában hagyva, a szobába rohant. Micsoda kép tárult eléje!

Az ő magas ágyán, a párnákat széturkálva, egy szál alsóban, elevenen és sértetlenül ott ült Arkagyij Ivanovics, kezében egy talpas poharat tartott, amelyből vékony erecske csurgott a tűzött tarka selyempaplanra.

– Én meg *magát* várom, Ványa úr! – kiáltotta a kapitány, amikor meglátta hősünket. – *Ott* vártam magára egy darabig, kerestem, de aztan azok vakmerően megint megsértettek!

– Ön az? – kérdezte alig hallhatóan hősünk, bár semmi oka sem lehetett a kérkedésre.

– Miért ne volnék en? – szólt cigányos szemét villogtatva a kapitány.

– Ott valaki végzett magával – mondta Avroszimov. – Köpenyben hoztak ki a házból, és szanon vitték el.

A kapitány szemében félelem villant meg. Letette a poharat.

– Mit beszél? – kérdezte rémülten. Hirtelen felugrott. – Úristen, csak nem Szerjozszenyka? Az a fiú, az a tisztecske... Aha... Folyton a pisztolyát mutogatta, és egyre azt ismételgette, hogy lám, milyen kis mutyúrke, de ha megnyomia az ember, rögtön vége minden szenvedésnek... Irgalmas Isten! Hat hogy történhetett ez, Ványa úr? Állandóan meg akart fojtani azzal a vékony karjával, és dühösen nézett rám... Ó, de én megbocsátok neki! És azoknak is megbocsátok mindent. Még ajándékot is vittem mindegyiküknek – egy-egy kisorosz furulyát. De ők megvetették és szétdobálták az én kis ajándékaimat... Hát csak nem Szerjozszenyka?! Sajnálom azt a fiút, Ványa úr... – A kapitány keze remegett, a szeme tétován járt ide-oda, orcáján könny csurgott végig. – Hogy lehet eldobni az életet? Elmenni, elmenni, az ördög vigye el! Hát ez talán nem fáj?! ... Olyan bátor volt Szerjozszenyka... Sírt, nyöszörgött egy kicsit, aztán puff-puff! Maga képes lett volna erre, Ványa úr? Én nem. Én sohasem lettem volna képes rá. Hogy pörkölte meg, mi?... A-a-a-a-a-a! – kiáltott fel, és szétdobálta a parnákat meg a paplant. – Miért élünk? Minek? Minek?! Minek?!...

Hősünk váratlanul valami mozgolódást, lábdobogást, hangokat hallott a konyhából, és belenyilallt a gondolat,

hogy magára hagyta Milodorát. Kisietett a konyhába. Milodora nem volt ott. Jerofejics kérdően tekingetett rá.

– Eszembe jutott az édesanyja, úrfi – mondta az öreg –, és a csudába küldtem azt a beste nőszemélyt.

– Micsoda? Hogy mersz parancsolgatni az én házámban, te vén bolond?! – kiabálta toporzékolva hősünk. – Hogy merészelted az ágyamba engedni azt a büdös sántát?! Micsoda gyalázat ez, amit művelsz? Majd adok én neked!

Az öreget imígyen megfenyegetve elrohant a szállásáról.

Szerencsére Milodora még nem tűnt el, sőt elmosódó sziluettje eléggé közel derengett. Hál' istennek, egy vanyka is ott bóbiskolt nem messzire, így hát beültek a szánba, és egymást a testükkel meg a leheletükkel melegengetve megint összefonódtak.

A januári reggel szétömlött Szentpétervár fölött.

10

Így távozott el hősünk a szívének oly drága Milodorával: tele volt felháborodással az éjszakai események miatt, és emésztette a szenvedély tüze. A hallgatag kocsis addig szánkáztatta őket a hajnali Péterváron, amíg hősünk észbe nem kapott, és a hátába bökve nem utasította, hogy hajtson a Voznyeszenszkij sugárútnak ahhoz a sarkához, ahol a csatorna mellett van egy Nápoly nevű új szálloda, mely közvetlenül a bejáratnál elhelyezett, ünnepélyes hirdetéssel felhívja az utazók figyelmét arra, hogy ezen szálloda a fővárosba érkező uraknak vándorlásaik során menedékszobát és menszvárul szolgál, ahol is a legjobban berendezett kisebb-nagyobb lakosztályok bérelhetők, és ahol mérsékelt áron a legfrissebb élelmiszerekből készült ételeket, nemkülönben kiváló minőségű italokat lehet kapni.

Avroszimov gyorsan kifizette a kocsiszt, aztán az álmos és engedelmes Milodorát maga után húzva, szinte berontott a vendégszerető ajtón, és a torkát köszörülve türelmetlenül állt egyik lábáról a másikra, mialatt egy nem kevésbé álmos ember tágra meresztett szemmel bámult a zabolátlan fiatalúrra, aki egy szobalányt vonszolt ide.

Ámde hangosan csodálkozni nem volt ajánlatos – nehogy verést kapjon –, jóllehet az ott lábatlankodó szállodai inasgyerek a fiatal korára jellemző természetességgel csak hümmögött, amikor azt hallotta, hogy a tagbaszakadt úr a hitvesének nevezi ezt a leányzót.

– Mozogj, kedves barátom – mondta hősünk szigorúan az embernek, a fiút meg félrelökte.

Végül a nyikorgó lépcsőn felmentek az emeletre, ahol a folyosó távoli végében volt a nekik szánt szoba.

A kis szobában tarka rongytakaróval leterített, széles faágy állt. A világoskék kartonfüggönnyel félig befüggönyözött egyetlen ablak előtt a szemközti ház fala meredezett. Ágyneműnema legfrissebb volt; meg aztán a két plüss széket is vastagon belepte a por, de a mi párocskánk ezt észre se vette.

– Menj, menj istén hírével – mondta az embernek Avroszimov, amikor látta, hogy egy helyben topog –, no menj már!

– Talán parancsol reggelit, kegyelmes uram? – kérdezté végül az ember, miközben Milodorát nézegette, ahogy nehezkesen letelepedett az egyik székre, és le sem veti köpenyét vagy ujjasát, vagy az ördög tudja, miét.

– Menj, ha mondom! – förmedt rá Avroszimov, és fenyegetően feléje indult; észre se vette, hogy milyen magasra tituiálták.

Az ember eltűnt. Az ajtó becsapódott. Kattant a retesz.

– Milódorocska, angyalom – mondta a bundáját levetve Avroszimov –, most ez az otthonunk. Felejtünk el minden szerencsétlenséget.

A lány lassan levette köpenyét vagy micsodáját, és a fején át lehúzta összegyúrt ruháját.

– Forduljon el, szemérmetlen fiatalúr!

Avroszimov elforogt. És ekkor világos terv támadt a fejében, abban a nagy zürzavarban; itt lakik egy-ket napig, aztan itt hagy mindent, ezt az egész fővárost, minden örültségével, Pesztyellel, a birákkal, azzal az ördögadta kapitánnyal, a különféle öngyilkosságokkal; itt hagyja mindezt, felkapja Jerofejicsot, és máris nyargal az édesanyjához, és ott, csak ott adja át magát a szerelem gyönyöreinek, a falusi örömeknek, a csöndnek...

– Forduljon meg, már lehet – mondta Milodora.

„...Persze Artamon Mihajlovics lesz az első, aki ezt nem helyesli, sőt talán meg is átkoz, mert orcátlansagnak és árulásnak tartja ezt a menekülést, de csak kóstoljon bele legalább egy picikét abba, ami nekem osztályrészemül jutott – morfondírozott tovább hősünk. – Csak könnyörüljön meg ő a kapitányán, és fogadjon el ő ajándékot tőle, csak nevezze hősnek ő, maradjanak csak itt ők maguk, énnélkülem...”

– Vanyusa, mókuska – hívta halkán Milodora –, elálmosodtam. Hol van már?

A bezárt ajtó előtt teljesen fesztelenül, hangosan viharászott a szállodai inas, és egy könnyű kis porfelhő lassan szállt a mennyezet felé.

Látom, tisztelt uram, nevet azon, hogy ilyen nagy lelkesedéssel és ilyen részletesen leírom kegyednek ezt a kalandot, de ne siesse el a dolgot: tekintsen csak vissza vagy negyven évvel korábbra, amikor először találkozott ugyanígy, négyszemközt, hűseges Avdotya Jevlampijevnájával, akire most már rá sem néz emberi módon, hanem inkább csak öklelően, mint egy vad bika... Hát bizony, ilyen a természetünk, tisztelt uram. Ne felejtse el!

A szerelemtől megrészegült Avroszimov mély álomba merült. Milodora követte példáját, így hát a szobában, amely ilyen furcsa módon a hajlékuk lett, csend honolt,

amelyet csak néha tört meg egy-egy álmos cuppan-
tas.

Milodora a fejét hősünk erős karjára téve aludt, és két
keserű ránc, amelyet megvilágított a reggeli fény, szembe-
tűnően kirajzolódott az ajka mellett.

Ó, tisztelt uram, nem volt ő szép, nem bizony! De hát
képesek vagyunk megérteni ezt a furcsaságot, amikor nem
szépségnek adjuk oda szívünket? Vajon miért van ez?
És még egész sereg kérdés fojtogat bennünket, de azoknak
eldöntése nem rajtunk áll, higgye el, nem rajtunk, így
hát jobb, ha nem is merülünk bele ezekbe a meddő kísér-
letekbe, hanem szeretünk, imádunk, áhítattal hódolunk,
amíg még tehetjük...

Nos hát, Avroszimov elaludt, de mindjárt azt látta,
hogy valaki feléje indul, és mosolyogva maga után inti.
„Kicsoda ön?” – akarta volna kérdezni hősünk, de egy
szót sem tudott kinyögni, csak engedelmesen követte az
ismeretlent. Így haladt utána, miközben mégiscsak igye-
kezett rájönni, ki ez; egyszer aztán ráészmél: Pesztyel!
Pavel Ivanovicson vadonatúj egyenruha volt, és mihelyt
az ezredes megfordult, rögtön csak úgy csillogtak-villog-
tak a mellén a különféle érdemrendek és kitüntetések.
Eleinte szótlánul lépdelték egymás után valami ismeretlen
folyosón, és nehéz lett volna megmondani, mikor ér véget
ez a gyaloglás. „Hisz én alszom – gondolta hősünk –, fel
kell ébredni, ha pedig nem ébredek fel, akkor így fogok
lépkedni utána...” De ha csak egy pillanatig is tétová-
zott, Pesztyel rögtön hátrafordult, és maga után intette.
Így mentek és mentek tovább. Csend uralkodott, még a
lépéseket sem lehetett hallani. És emiatt félelem lopózott
hősünk szívébe. Pavel Ivanovics egyszer csak besiklott
valami ajtón, és eltűnt. Avroszimov megpróbált bemenni
utána, de nem lehetett: az ajtó is eltűnt. A folyosó folyta-
todott, és a messzeségbe vészett; szürke volt és rideg,
sima falán csupán egy helyütt sötétlett folt, talán víz,
talán kilottyentett káposztaleves nyoma.

„Most már sohasem vergődök ki innen” – gondolta hősünk, elszorult a szíve, és hideg veriték ütött ki a homlokán. Már fel akart kiáltani, hogy segítségül hívjon valakit, amikor egyszer csak pisztolyt érzett a jobb kezében. „Mindjárt lövök egyet – gondolta ketségbeesetten. – Bújjanak elő!”

– Fekszel? – kérdezte váratlanul sípoló suttogással egy láthatatlan ember.

„Már hogy feküdnék? – csodálkozott hősünk. – Egyenesen állok ezen az ismeretlen folyosón.”

– Menj innen – parancsolta a hang még mindig ugyanígy suttogva. – Ne zavard az urat.

„Ugyan miféle úr lehet ezen a folyosón? – gondolta a pisztoly csövét felfelé tartva Avroszimov. – Pesztyel rab, nem pedig úr... Most mindjárt lövök is...”

De nem lőtt, hanem idegen, szinte női hangon azt kérdezte:

– Hová, merre menjek, Uramistenem?

– Mozogj mar, mozogj! – parancsolta a suttogó hang.
– Ejnye te...

„De hol van Pesztyel?” – akarta kérdezni Avroszimov, de ehelyett, megint csak női hangon, azt mondta:

– Rögtön, ó, Uramistenem... Tegyek már be azt az ajtót, pimasz fráterek!

Az ajtó becsapódott. Hősünk megörült, mert úgy vélte, hogy mindjárt megjelenik Pesztyel, és vegre-valahara minden tisztázódik, de Pesztyel nem volt sehol, hanem csak egy meztelen hát homálylott előtte. Megdörzsölte a szemét – női hát volt. „Milodora” – kapott észbe. Ekkor minden eszébe jutott, megkönnyebbült a szíve. Verőfény árasztotta el a szobát. Milodora kozonyosan nezett rá, mintha nem ismerné meg.

– Mi az, Milodorocska?

– El akarnak küldeni bennünket – mondta közömbösen a lány.

– Ki akar?

– Az itteni házigazda...

Nem, nem volt ő szép, nem volt, de azért így bánni vele!...

– Hogy merészeli?! – kiáltott dühösen Avroszimov.

Kinyújtotta kezét, és megérintette a lány testét. Széles volt a háta, és a jobb lapockája alatt szabálytalan alakú anyajegy feketéllett. Ez meghatotta Avroszimovot.

– Vanyuska, mókuska – mondta a lány –, ne kiabáljon a fülembe. Én nem tehetek róla.

– De hisz nem is téged okollak! – mondta tovább heveskedve a fiatalember. – Én őt okolom! Hogy merészel ilyet?! Lehet, hogy innen a falumba utazunk... – Hozzáfogott, hogy magára húzza a ruháját. – Majd adok én neki... Szólj csak, hogy jöjjön be! Jöjjön csak be, majd adok én neki!

A gyönyörű Milodora ezalatt szintén felöltözött, és mintha nem is hallotta volna hősünk dühös kijelentését. Amikor pedig felöltözött, leült az egyik székre, és kezét a térdén összekulcsolva várta, mi következik.

– Majd adok én neki! Lator! Hogy mer ilyet?!

Ekkor, nyilván meghallva, hogy lármáznak a szobában, az iménti ember bedugta a fejét az ajtón, mert kíváncsi volt a nagy zaj okára.

Nagyon csodálkozik, tisztelt uram, ha saját szemével figyeli ezt a jelenetet, hisz amint tudja, Avroszimov nem szokott üvöltözni meg duhajkodni, de úgy látszik, cserbenhagyta az az egészséges természete, vagy szántsándékkal engedett szabad folyást felgyülemlett szenvedéseinek, amelyek már régóta készültek kitörni belőle – elég annyi, hogy alig jelent meg az ajtóban az ember ide-oda billenő feje, egy óriási bömbölő valami, az ablakon beömlő fényt eltakarva, feléje rohant, és ha az illető nem ugrik el idejében, hideg hullája máris a folyosó padlóján hever.

Hősünk kócosan, nyakkendő nélkül kirontott az ajtón, és nagy ugrásokkal vágatott a folyosón, hogy utolérje a menekülő ripőköt.

Az ember hanyatt-homlok rohant lefelé a lépcsőn, és futtában visított a rémülettől, ahogy a rőt szörnyeteg közeledő dübörgését hallotta.

– Segítség! – üvöltötte, és beugrott az éléskamrába. Itt is utolérte volna a végzet, de a retesz megmentette.

Valamiféle emberek, akik a szálloda előcsarnokában tartózkodtak, kórusban kezdték dorgálni Avroszimovot, de azért nem mertek közel menni hozzá. Aztán csönd lett. Az ember meglapult az ajtó mögött. Mindez jótékonyan hatott a fiatalemberre, úgyhogy egy csapásra magához tért a lidércnyomásból; kitüzesedett arcán végighúzta a kezét; eléje tárult a szálloda előcsarnoka, ahol előkelő külsejű emberek, tisztas távolban csoportba verődve, szorongva tekintettek rá. Ekkor fokozatosan tudatára ébredt annak, hogy tette szégyenletes; eszébe jutott, hogy Milodorát magára hagyta, felemelte szemét, és meghökkenve mozdulatlanra meredt: a keskeny lépcsőn, nyugodtan és józanon, lefelé, az előcsarnokba jött az ismerős gránátos főhadnagy.

Hősünk odarohant hozzá. Úgy találkoztak, mint régi barátok.

Elnézést kell kérnem, tisztelt uram, hogy a nagy sietésben, amely néha vele jár elbeszéléscimmel, egészen elfelejtettem megmondani ennek a gránátos főhadnagynak a nevét, akivel összehoztam, és akivel majd még találkozunk, így hát – jobb későn, mint soha – potolom a mulasztást: Krupnyikov volt a neve.

Tehát úgy találkoztak, mint régi barátok, és a megfelelő üdvözlések után Krupnyikov azt kérdezte hősünktől:

– Mit csinál itt, Vanya?

Avroszimov erre azt felelte: azért jött ebbe a házba, hogy itt töltsen az éjszakát, de a gazda vagy micsoda olyan ripőknek bizonyult, hogy ő, Avroszimov ráncba akarta szedni, bár most már lehűlt.

– Ugyan, Vanya, köpjön az egészre – tanácsolta Krupnyikov. – Minek mocskolná be a kezét? – Azután azt

kérdezte hősüinktől, mi hozta ebbe a házba, hogy itt töltse az éjszakát.

– A körülmények – mondta titokzatosan Avroszimov, mert nem volt kedve bővebb magyarázathoz.

Krupnyikov felnevetett, rákacsintott, átölelte a vállát, és a kijárat felé indult vele.

– Nos, hogy tetszik Milodorocská? – kérdezte a fülébe súgva.

Ez a kérdés zavarba ejtette hősünket, mert egyáltalán nem gondolta volna, hogy bárki is tudhat az ő éjszakai ki-ruccanásáról.

– Honnan tudja ezt?! – kiáltotta elámulva.

– Tudom, uram, tudom – szólta ismét felnevetve Krupnyikov. – Mi, gránátosok, mindent tudunk. Nekünk lehetetlen nem tudnunk bármit is, uram. Úgyhogy ezentúl ne csodálkozzék ezen...

Ezek a szavak nem oszlatták el Avroszimov zavarát, így hát Krupnyikov ezt látva megkérdezte:

– Úgy látom, szerelmes, igaz? Látom, látom a szemén.

– Megszereitem Milodorát – vallotta be Avroszimov, és meghatottan képzelte el, ahogy a lány a kezét a térdén összekulcsolva ül a szobában azon a széken. – Hazaviszem a falumba, és kész. Nem tudok nélküle élni.

Krupnyikov leereszkedően nevetett.

– Bizony isten, uram – mondta Avroszimov. – Mi az, nem hiszi? Én pedig határozottan állítom, hogy így van... Édesanyám is örülni fog neki... Nem bírom én ezeket a gyötrelmeket, uram, nem nekem valóik ezek a városi szenvedések... Elmegyünk innét. Nekem ugyan nem kell ez a dicsőség, amikor itt minden – titok, homály és állandó a verekedés egymás között.

A főhadnagy megint felnevetett, és fekete bajuszát babrálva így szólt:

– Maga csak azt hiszi, hogy szereti. Éjjel, részeg fejjel könnyen hihet ilyesmit az ember. De hát ő egyszerű lány, ráadásul nem is fiatal, sőt éppenséggel öreg... Csak

Vranyeckij barátunk, bizonyára emlékszel rá, az a kövér találta ezt ki a tréfa kedvéért, maga meg mindjárt el is hitte. Micsoda téboly dúl magában! Most menjen, menjen, és nézzen az arcába. Menj, menj, gyönyörködj a szíved választottjában... Menjen....

– Gyalázat! – kiáltotta felháborodva hősünk. – Maga nézze meg őt, és mindazok, akik elítélik!

Krupnyikov dühösen legyintett, és már-már elfordult, de az óhaj, hogy segítsen hősünkön, úgy látszik, mégis csak felülkerekedett benne, így hát neheztelését elfojtva azt mondta:

– Hát mi van magával, Ványa? Maga nemesember. Magára nagyszerű partik várnak... Inkább menj, küldd haza, mert különben nem kerüli el az istállót... Hallja?

Az előcsarnokban tolongó emberek fokozatosan szétszéledtek, ki erre, ki arra. A megrémült gazda kismomfordált az éléskamrából, és csak azért is fellopakodott az emeletre. Avroszimov észre sem vette.

„Miféle partik? – gondolta. – Nekem ő kell, és kész. És nem tűröm, hogy az istállóba küldjék, esküszöm a szent keresztre...”

– Arra céloz, uram, hogy nem az én jobbágyom? – kérdezte Krupnyikovtól. – Hát baj az? Kiváltom. Az istállóért pedig megbünteti az Isten.

– Ványa – mondta sajnálattal, de határozottan a főhadnagy –, térjen észre. Ejnye, de rád ért. Egy koszos cseléd-lány, a más jobbágya. Az ördög vigye el magát, hát mi van veled?! Csak gondold meg: hisz nincs semmi, ami összekötne benneteket... Uram, maga egyszerűen örült... Te örült vagy, Ványa. Hisz józanon hozzá sem érnél...

„Most felmegyek – gondolta makacsul hősünk –, bezárom az ajtót, levetkőztetem a lányt, magam is levetkőzöm, lefekszünk, és így fekszünk egész nap egymás karjaiban, ezeket pedig mind vigye el az ördög!”

– Adjon neki egy kendőt, ha már olyan bőkezű, vagy

egy türkiz fülbevalót – mondta messziről Krupnyikov. – Manapság nem olyan idők járnak, hogy kesztyut lehetne dobni a társadalomnak.

Ekkor Avroszimov felocsúdott látomásaiból, és azt kérdezte:

– És miért kell tudniuk önöknek, gránátosoknak mindenről, ahogy mondani tetszett, főhadnagy úr?

– De hátha nem is vagyok gránátos? – mondta nevetve Krupnyikov.

– Hogyhogy?

– No, itt is van Milodorocska – szólt Krupnyikov.

Avroszimov hátratekintett. A lépcsőn, ugyanannak a szállodai embernek a kíséretében lefelé jött Milodora.

Valóban, tisztelt uram, nem volt ő szép, sőt éppen ellenkezőleg: az arca csúnya; vastag ajka lefittyedt, szinte lecsüngött, bizonytalan színű, gubancos haja kicsúszott piszkos kendője alól; nehézkesen járt, tekintete kozonyos volt minden iránt.

Hősünk az első pillanatban oda akart rohanni hozzá, de valami visszatartotta, aztan tetőtől talpig végigmérte a lányt, és elborzadt választásától. Kétségbeesésében szédülni kezdett. Bocsánatkérő tekintetét Krupnyikovra irányította, de a főhadnagy elfordulva állt, mintha semmi sem történt volna.

Eközben Milodora, anélkül, hogy bárkit is észrevett volna a jelenlevők közül, kiment a házból, és az ajtó becsapódott utána.

– Remélem, legalább adott neki pénzt fuvarra – mondta néhány percnyi hallgatás után Avroszimovnak a főhadnagy. – Kellemetlen volna neki ilyen állapotban végiggyalogolni a városon. . .

Ezek a szavak fájó korbácsütésként érték hősünket. Hanyatt-homlok kirohant a szállodából, de bármennyire kémlelte is a néptelen sugárutat, Milodora már nem volt sehol. Ott állt egy darabig, aztán leverten visszament, de már Krupnyikovot sem találta ott. Az ember azt mondta

Avroszimovnak, hogy a főhadnagy úr elsietett az ügyeit intézni, és elnézést kér a fiatalúrtól.

Avroszimov ezt hallva kilépett a házból – még remek fővárosi nyakkendőjét is ottfelejtette abban a szerencsétlen szállodai szobában. Mert valóban szerencsétlen volt, hisz a sors akaratából ott lobbantak fel és ugyancsak ott hunytak is ki azok a magasztosérzések, bár később is könnyen kihunyhattak volna. Milyen garancia van az ellen? Nekem személy szerint, tapasztalataim alapján ilyen biztosítékaim egyszerűen nincsenek, tisztelt uram, vagy legfeljebb csak elenyészően csekélyek, alig morzsányiak...

Bement az erőd kapuján, ahogy szokta, és az udvaron át a parancsnoki ház felé indult a kitaposott ösvényen. Akkoriban igen érdekes látványt nyújtott az erőd udvara, mert sok különféle embert lehetett megfigyelni, különösen előkelő külsejű nőket, akik lassan jártak az egyik végéből a másikba, vagy szomorú testtartásban álltak. Valamennyien az elfogott lázadók rokonai voltak, és néha napok hosszat topogtak így a hidegben, hogy vagy ügyesen szerét ejtsék, hogy kérvényt adjanak át valami fontos személyiségnek, vagy – ami még fontosabb – hogy találkozhassanak magával a fogollyal – a testvérükkel, az apjukkal, a férjükkel, akit lassú, szomorú menetben, bekötött szemmel kísérnek a parancsnoki házba kihallgatásra, és néhány szót váltsanak vele, ha nagylelkűnek bizonyul a kíséret.

Meg kell mondanom, hogy hősünk, mint hivatalos személy, amikor belépett az erőd udvarára, már jó néhány napja találkozott ezekkel a szerencsétlenekkel, sőt annyira megszokta látásukat, hogy ha egyszer nem találja ott őket a szokásos helyzetben, bizonyára nagyon meglepődik; ám e néma gyülekezet között már rég felfedezett és megkülönböztetett egy magas, karcsú fiatal holgyet, talpig feketében, akinek szomorú sziluettje minden alkalommal a szemébe villant, mihelyt belépett a kapun. Nem azért vette észre, mert valahogy különleges alakja volt – bár

a természet is sokan megirigyelhették volna –, nem is azért, mert az arca bámulatosan tökéletes volt, nem... A hölgy mindig egy és ugyanazon a helyen, a székesegyház kerítésének legsarkán állt, mindig külön szomorú sors-társaitól, arccal mindig arra fordulva, amerre a Nyikolszki kötőgát falai húzódtak, és mindannyiszor szem előtt volt, valahányszor Avroszimov belépett a kapun, úgyhogy könnyen az emlékezetébe vésődött. Még akár serdülő lánynak is tarthatta volna az ember, ha nem asszonyruhát visel, és nem felnőttes bánat árnyékolja az arcát.

Hősünk valahányszor belépett az udvarba, igyekezett vargabetűt csinálni, hogy minél közelebb haladjon el a hölgy mellett, bár ez nem mindig volt lehetséges, mivel a nyilvánvaló közeledést és a tolakodó nézegetést könnyen lehetett volna pimaszságnak tekinteni, ez pedig távol állt Avroszimovtól. De olyankor, amikor ez lehetségesnek bizonyult, hősünk futtában látta a hölgy fekete organtin fatyollal félig eltakart arcát, és fojtott, titkos elkeseredés gerjedezett benne, és mintha új erő ömlött volna belé.

Szép dolog, tisztelt uram, hogy az ember elkeseredik a bajok láttán, de csak akkor, ha nem csügged el, hanem valóban embernek érzi magát...

Ahogy belépett, most is rögtön megpillantotta a hölgyet: hátával egy kissé a kerítésnek támaszkodva, szoborként, mozdulatlanul állt a helyén. És Avroszimov szinte akaratlanul, önkéntelenül egy kissé megint letért egyenes útjáról; ekkor a hölgy hirtelen izgatottan elhajolt a kerítéstől, előrenyújtotta karját, sőt hősünknek úgy rémlett, hogy könnyű sóhaj is röppen fel a melléből.

Arra tekintett, amerre a hölgy. A székesegyház mellett elhaladva szomorú menet közeledett lassan az erőd udvarán át, azon az ösvényen, amelyet sok-sok láb taposott ki a hóban. A kísérő katonák lomhán hozták puskájukat – már megszokták szerepüket –, és a téli nap szeszélyesen játszott a szuronyokon. Szürke rabköpönyeget viselő magas, sovány fiatalember jött legelől. Nanking-sapkája

alól kibuggyant egy — megsebzett madár kiterjesztett szárnyához hasonló — fekete hajtincs, amely alatt ugyan-
csak fekete szem égett. Ezúttal (ez volt a legmeglepőbb)
nem volt kendő az arcán.

Hősünk megismerte a fiatalembert, mert már találko-
zott vele a tárgyalóteremben, de akkor még hadnagyi
egyenruha volt rajta, az orcáján meg ifjú pirosság. Zai-
kinnek hívták, és ezt nagyon könnyen meg lehetett je-
gyezni, mert volt valami ellentmondás a tiszt finom és elő-
kelő vonásai meg egy kissé parásztos neve⁴ között. De
Úristen, hogy megváltozott e nénány nap alatt! Most el-
csigázott, sőt egy kissé meggörnyedt rab volt, és rosszul
borotvált, sárga arca, beesett orcája valósággal visszata-
szítónak hatott, de meg egész megviselt, gyűrött külseje is
mindjárt a kazamata nyirkosságát, e fiatalember bűnét
és azt juttatta az ember eszébe, hogy minden fenekestül
felfordult; hogy ez nem rossz álom, amely aztán elosz-
lik.

Hősünk a közelmúltban, amikor először találkozott a
vakmerő tekintetű, délceg fiatal hadnaggal, haragot érzett
iránta, de hát hogyisne haragudott volna, mikor egy
gonosztévő állt előtte, akinek az izgalomtól sápadt volt
ugyan az arca, de makacsságában törhetetlen maradt?
Most azonban már elszállt az akkori harag, mint egy má-
jusi felhő, mert hát ugyan meddig lehet haragudni a levert
és megsemmisített ellenségre? Meg aztán ellenség-e? Ó,
hány meg hány kísértés leselkedik ránk életünk útján!
Csak abban különbözünk egymástól, hogy vagy már en-
gedtünk nekik, vagy egyelőre még sikerült ellenállnunk.
Ha már engedtünk, akkor azok, akik még nem engedtek,
törvényt ülnek rajtunk, és igen józanul vélekednek mind-
erről, észre sem veszik, hogy apránként őket is megkör-
nyékezi a kísértés, majd elragadja a szívüket, és akkor *mi*
dobáljuk meg őket kövel, és harsányan kújongatva elat-

4. Zaikin — Dadri (a zaika — dadogó, dadri szóból).

kozzuk őket. Mert elátkozzuk, igaz? Pedig hát mindenkit, mindenkit fenyeget ez, mindenkre leselkednek kísértések... Még a császárra is?... Buturlin erre a kérdésre felnevetne, bár ez szomorú, tisztelt uram. Szomorú, hogy mindez játék, amelyet unalomból űznek. És minden tábornok űzi, mert mihelyt abbahagynák, az egész tábornokságukból csak a mundérjuk és a vállrojtjuk maradna meg. Ezek a kísérő katonák is űzik, mert különben félholt-ra verik őket, ha azt mondják, hogy ez mind csak játék, és miért űzzük mi ezt, amikor szantani kell. Mind-mind játsszák ezt, akik egyelőre még mentesek a kísértéstől, vagyis törvény elé állítják és megbüntetik azokat, akik engedtek neki...

Ez és ehhez hasonló gondolatok száguldottak át villámgyorsan hősünk agyán az alatt a rövid idő alatt, amíg a rab Zaikin hadnagy talan három lépést sem tett.

Ekkor ismét mintha mély sóhaj tört volna fel a fiatal hölgy kebléből, aki a fogsor felé indult.

A rab meghökkenve megállt, és valami mosolyféle világította meg vonásait. A kísérők zavarba estek. Avroszimov nem tudni, hogyan került melléjük abban a pillanatban, amikor a fiatalember és a hölgy egészen közel ért egymáshoz. A mellén, a bunda alatti megmozdult az angol pisztoly. De mit számít a pisztoly? Kegyednek, tisztelt uram, a szíve mozdul meg, ha legalább egy pillanatra oda csöppen.

Avroszimov nem vette észre, hogy sikerült szót váltaniuk egymással, és ha igen, miről, de ekkor az egyik kísérő, vegye észbe kapva, kettőjük közé lépett, és hősünk megpillantotta a hölgy bánattal és kétségbeeséssel teli arcát. Mar oda akart rohanni, hogy megleckéztesse a szegény kísérőt, de már késő volt. Zaikint már továbbkísérték a parancsnoki ház felé, a rab nem tehetett mást, mint hogy nyakat majd kicsavarva határozottan szerelmesére, és a fejével integessen, integessen neki... A hölgy megunt mozdulatlanul állt.

– Ne sírjon, drága hölgyem – mondta hősünk a lehető legnyájasabban.

Ekkor a nő feléje fordította arcát; kerek szemében nem volt sem könny, sem szomorúság, csak büszke kihívás, csupán csak büszke kihívás.

– Kicsoda maga, hogy engem vigasztaljon? – szólt tekintetével végigmérve Avroszimovot. – Honnan veszi, hogy sírok? – És megint a hadnagy után nézett, aki éppen akkor lépett be az épületbe.

– Segítek önnek – mondta makacsul a fiatalember.

– Az én bátyámnak nincs szüksége a maga részvételére.

– Csak parancsoljon – szólt Avroszimov, és levette kucsmáját. – Csak parancsoljon... úgy ég a szívem, hogy segítsen önnek! – Rőt fürtjei szinte lángként lobbantak a hölgy elé, úgyhogy az egy kissé meg is hökkent.

Avroszimov hirtelen meglátta magát a nő kerek szemében. Ott tükröződött benne a nagy darab ember hajadonfőtt, a fagytól meg a fiatalságtól pirosposzsgásan.

A hölgy tagadóan intett a fejevel, és az erőd kapuja felé indult.

– Drága hölgyem – szólt utána halkán az írnok –, könnyörüljön, drága hölgyem. Én nem vagyok beugrató.

A nő továbbindult. Ekkor hősünk, attól félve, hogy elveszíti, lépett egyet utána, de a hölgy bizonyára meghalotta, ahogy megcsikordult a hó a fiatalember lába alatt, így hát megszaporázta a lépést.

Ekkor talált rá tanácstalan hősünkre Pavel Buturlin, és máris vonszolta be a parancsnoki hazba, közben doigalta a késlekedésért, mert mindjárt talán a legragyogóbb módon alakul a sorsa odabent...

– De hát hogy? – kérdezte értetlenül Avroszimov.

– Csak menj, menj, Vanyusa – mondta rejtélyesen mosolyogva Buturlin. – Ragadd meg az alkalmat, ragadd meg az alkalmat... Ugyan mivel tudtad ennyire megnyerni?

Rövid idő alatt mindez tisztázódott, mihelyt hősünk besietett abba a szobába, mely Borovkov titoknak úr ideiglenes dolgozószobájául szolgált.

– Nos hát – szólt Alekszandr Dmitrijevics –, holnap korán reggel Kisoroszországra indulnak Zaikin hadnaggyal, hogy megmutassa, hol rejtettek el egy szörnyű dokumentumot...

A dolgozószoza kis ablakán át látni lehetett az erőd udvarát, a kaput, amely mögött eltűnt a hadnagy titokkal és varazslattal teli huga, bár az is megeshetett, hogy mindjárt visszatér...

„Lám, megint a hadnagyról van szó – gondolta hősünk –, a sors azt akarja, hogy kapcsolatban legyek vele.” Ennek egészen meg is örült.

– ...egy szörnyű dokumentumot, amelynek „Orosz Törvénykönyv” a címe – folytatta eközben Borovkov, és csupán az ajkával, furcsán mosolygott. – Tudtára akarom adni, hogy ebben a vállalkozásban magának is részt kell vennie, mégpedig teljes felelősségérzettől áthalva, józan fejjel és világos tudattal kell részt vennie benne.

– Igenis, méltóságos uram – mondta hősünk, mintha egyáltalán nem nemesember volna, hanem csak közrendű, és közben ismét kiséndített az ablakon: hatha egyszer csak megjelenik a hölgy.

„Valóban a sors akarja – gondolta. – Vele, a hadnaggyal kell utaznom, akit szinte testvéremnek érzek.”

– Arra gondolok – mondta Alekszandr Dmitrijevics, és megint csupán az ajkával mosolyogva, fürkészően hősünk szemébe nézett –, hogy maga kitűnően ért az őrnyi teendőkhöz, és majd segít összeállítani a megtalált bizonyítékok jegyzékét meg azokat a különféle jelentéseket, amelyekre esetleg szükség lesz.

Odakint már fokozatosan sötétedett. És a hölgy nem jelent meg. Viszont sok más szomorú asszony jart-kelt a siker reményében az ablakok alatt.

– Csoportjuk parancsnoka Szlepcov lovas kapitány lesz – mondta Borovkov. – Még sötétben indulnak, teljes titokban. Azt tanácsolom, hogy ne nagyon kedvezzenek a

bűnösnek, de ne is vegyék félvállról, ha pedig valami okból makacskodni próbál, puhítsák meg, puhítsák meg.

„Még egészen fiatal – gondolta hősünk Borovkovról –, és máris milyen hatalmas van!”

– Neked aztán kedvez a szerencse, Vanyusa – mondta gúnyosan nevetve Buturlin, amikor kijöttek. – Micsoda bizalom!

Avroszimov egy kissé szédült, így hát Buturlin gunyos megjegyzése nem nagyon volt ínyére. Az elutazásig jóformán semmi idő sem maradt. Irodájában alig látott neki amúgy igazában az iratok lemásolásának, amikor már egészen besötétedett, és megint Alekszandr Dmitrijevicshez hívták.

Borovkov ismét ritka, tűnékeny mosolyával fogadta, mely nem tudni, mitől villant fel és hunyt ki, mintha nem is lett volna, ráadásul olyan gyöngye volt, hogy az ember azt gondolta: vajon mosoly-e ez? Lehet, hogy egyáltalán nem is mosoly, hanem csak szájrángatas.

– No kérem – mondta Borovkov –, tisztázni akarok valamit magával, kedves barátom – folytatta elmosolyodva. – Hogy lehet, hogy egy mondatból kihagyott egy fontos szót? Nézze csak, nézze csak: úgy hangzott, hogy „cselszövő titkos társaság”, maga meg egyszerűen „titkos tarsaság”-ot írt! Kifelejtette?

– Bocsánat – dadogta hősünk –, csakugyan kifelejtettem, én vagyok a hibás. . .

– Ne hibáztassa magát, ne hibáztassa, csak figyelmeztetésül mondom. . . Mert ha ne adj’ isten, a bizottság tagjainak szeme elé kerül ez a hiba! Még az a szerencse, hogy csak egy van. Ugye, uram?

Odakint ekkor már sötét volt, csak néhány lámpás hunyorgott, anélkül, hogy bármit is megvilágított volna maga körül.

– Elhiszem, hogy ez csak tollhiba – mondta Alekszandr Dmitrijevics, és mintha meglagyult volna a tekintete. – Ahogy lapozom, lapozom az iratait, egyszer csak

azt látom – kihagyás! Tetőtől talpig kivert a veríték maga miatt, uram. Hisz nem holmi fölösleges előljárószót vagy valamiféle indulatszót hagyott ki... nem, hanem egy fontos jelzőt, uram. Képzelje el, mi lehetett volna ebből!

– Elképzelem – mondta rekedten hősünk.

– Erre aztán gyorsan keresni kezdtem, nincs-e másik, hasonló hiba. Mert ha egy van, az csak hiba, de ha kettő is akad, mégpedig egyforma?... Az már rendszer, uram – magyarázta elmosolyodva. – Cinkosság az igazság elleplezésében...

– Egy van, egy – mondta Avroszimov.

– Egy kis hiba, egy – szólt egyetértően bólogatva Borovkov. – Hát ahogy tovább lapozok, mit gondol, uram, mire bukkanok? Nézze csak, nézze meg csak ott, ahol Arkagyij Ivanovics Majboroda kapitány a tanuvallomásában határozottan kijelenti, hogy ez összeesküvés volt... No nézze csak, nézze csak: ő azt írta a tulajdon kezével: „az összeesküvőknek ezen szörnyű gyülevész hada”, és magánál mi van? „Összeesküvők” – semmi több. Eltűnt a birtokviszony, eltűnt...

– Engedje meg, kijavítom – mondta elhűlve hősünk.

„Hogy követhettem el ilyet?!” – gondolta rémulten, ahogy a tollért nyúlt.

– Majd én magam kijavítom – mondta Borovkov, felvette a tollat, a papírlaphoz közelítette, de nem vitte odáig, hanem visszatette az előbbi helyére.

– Engedje meg nekem, jó uram. Az ördög zavart meg...

– De hisz már kijavítottam. Így jó lesz.

– Hogyhogy? – szólt megdöbbenve Avroszimov. – Hisz nem is írt be semmit!

– De igen, beírtam – mondta Alekszandr Dmitrijevics, és sokáig nezett Avroszimov szemébe. – Beírtam... – és elmosolyodott, mintha gyönyörködne hősünk rettegésében.

Így néztek egymásra szótlanul. Vagyis hát csak Alekszandr Dmitrijevics nézte Avroszimovot, az meg oda-

tartotta a vizsla tekintetnek hol az egyik arcát, hol a másikat, hol meg a homlokát.

– Arra gondoltam – szólt Borovkov –, hátha nincs is szükség ezekre a szócikornyákra! A vizsgalat komoly aktus, uram – folytatta és megint elmosolyodott. – Maga elvetette ezeket, és ennek van is érteime. Tudatosan vetette el őket? Tudatosan. Nem az indulatai vezérelték. Mert az indulatok könnyen megszedítik az embert, kizökkentik a kerékvágásból, és rossz útra viszik. Ért engem?

– Nem – nyögte Avroszimov.

– De igen, ért, ért...

– Nem, nem, egy cseppet sem...

– Én éppen a maga becsületét és jövőjét tartom szem előtt... – mondta türelmesen Borovkov.

– Bocsánat – mondta Avroszimov.

– De hisz én nem vádolom magát. Más a helyzet, ha ez tudatosan történt, és egészen más, ha butaságból.

– Nem tudom – préselte ki a szót hősünk alig hallhatóan.

– De hisz én nem vádolom – ismételte Borovkov –, viszont látva zavarát, nem tudom eldönteni: lehet magára hagyatkozni?

„Hát már hogy lehetne énrám hagyatkozni!” – gondolta Avroszimov, de azért még egyszer kisandított az ablakon abban a reményben, hogy ismét meglátja a hadnagy hűgát.

Valóban szörnyű nap volt. Hősünk semmit sem tudott felfogni, amíg az iratokkal való hosszas foglalkozás egy kissé nem csillapította izgalmát. Ekkor így morfondírozott: „Miért nem végezte el a javításokat a titoknok? Nyilván meg akar büntetni. Meg akarja mutatni az iratokat a bizottság tagjainak: tessék, nézzék meg! De akkor miért bizza rám ezt az utazást és fontos okmányok megfogalmazását? Nyilván becsül. De hát akkor miért...”

Ezek a gondolatok még sokáig marcangolták tovább, sőt talán meg is törik hősünket, de ekkor új kérdőíveket

adtak oda neki, amelyeket a bűnösök számára készített a bizottság, és azt parancsolták neki, hogy vigye őket Pesztyelnek a kazamatába, és anélkül, hogy ott nyílt beszélgetésbe elegyedne a gonosztévővel, kérje el tőle az előző kérdésekre már korábban megfogalmazott válaszát, és hozza a tárgyalóterembe; ha pedig az új kérdésekben valami nem lenne világos a fogoly számára, akkor magyarázza meg neki. Ennyi az egész.

„Ördögadta ezredese! – gondolta hősrünk, amikor az iratokat magához véve a lépcső felé indult a folyosón. – Ómiatta van minden, ómiatta! Nemhiába mindenki őt szidja, minden egykori barátja! . . . Az a szegény hadnagy is miatta ül a kazamatában, és a húga, a kis angyal is ómiatta bolyong az udvaron, és miatta szenvedek én is. . . ördögadta ezredese!”

Ezeztől az érzésektől felhevülve bunda nélkül, csak úgy hosszú kabátban szaladt ki az udvarra, a hidegre; hóna alatt egy fekete mappában új kérdőívek rejtegették fönddorlataikat. Gyorsan keresztülszaladt az udvaron, megkezdte a székesegyház kerítését, és a fagyos esti szélben a szörnyű hely felé iramodott.

„Nem ok nélkül állítanak téged törvény elé, te gonosztévő, nem ok nélkül büntetnek meg! – gondolta menet közben. – Hogy elgyötörtél mindenkit! Hogy összekuszáltad az életét mindenkinek, te sátán!”

Tőle, még éretlen fiatalembertől nem is volt meglepő, hogy mindent ilyen elkeseredéssel érzékel, ami körülötte van, mintha mindez a Pesztyel gonosztette miatt történne, mert itt bizony még egy erős lelkű meglett ember is könnyen megingott volna vélekedésében, nemhogy egy ilyen ifjanc.

Csak figyelje meg, tisztelt uram, milyen nehéz volt neki kikászálódni mindabból, ami rázúdult: egyfelől itt van tehát a sziv pezsgése, a sok különféle terv, a lélek fennkolt szárnyalása, másfelől meg a rengeteg szenvedés, a függőség és az allandó rettegés.

Minél jobban kirajzolódott előtte az erőd falának komor sziluettje, annál erősebben hatalmába kerítette a felháborodás meg a harag, és így, szuszogva, átkokat morogva, talpig dérlepetten, fagyos páragomolyoktól mint a pokol kigőzölgésétől kísérve, rőt feje fölött a fekete mappát lóbálva robogott be hősünk az őrség szobájába, amelyet ideiglenesen a kötőgát egyik kazamatájában rendeztek be, és ahol a mennyezetről lecsüngő nagy lámpás furcsán világította meg a zöld penész borította boltíveket. Az ügyeletes tiszt széttárta karját, mert – az idő későre járván – már nem voltak kulcsai: a nemrég bevezetett rend szerint Poduskin parancsnokhelyettesnél, a kazamaták koronázatlan királyánál volt az, akinek amúgy is jól ismert neve a nemrégi, decemberi felkelés következtében vált végképp hírhedtté.

Az ügyeletes tiszt maga után intette Avroszimovot, és a parancsnokhelyetteshez indultak.

A késci óra ellenére ébren találták. Csak úgy dőlt belőle az erős pálinkabűz. Tagbaszakadt, nagy darab ember volt, és nem valami tiszta, de ez nem zavarta hősünket, mert nem készült összekomásodni vele.

– Mostanában egy percnyi nyugalom sincs, aludni se hagynak, uram – panaszkodott a parancsnokhelyettes a kulcscsomó közt turkálva és próbálgatva, hogyan lehetne kényelmesebben vinni. – Manapság senki egy lépést sem tesz nélkülem, kérem. Politikai bűnösök – ez persze már magában is gond, hát még az, hogy sokan vannak, uram, sokan! Ráadásul zabolátlanok, rigolyások...

Most már hármasan indultak az első fal felé.

–...Mindenekelőtt járjon a kedvükben az ember – mondta lassan lépkedve, a levegőt kapkodva a parancsnokhelyettes –, fogjad, vidd, lakasd jól... Pedig hát, tudja, uram, milyen nehéz kedvére tenni egy arisztokratának? Mert például: az ugyan meg nem eszi a fekete kenyeret... Ne siessen, uram... De nekem az a kötelességem, hogy rábeszéljem... Vagy például: zárd be –

nyisd ki. . . Mindegyikre külön előírás van, például: bánj vele jól. Mit jelent ez? Adj neki teát, ha kér, papírt, fehér kenyeret, szalassz a boltba egy katonát, ha pedig a fogolynak nincsen saját pénze, akkor a magadét vedd elő, úgy ám, kérem. . . Vagy például: bánj vele szigorúan, de ha kell, adj neki papirost meg tollat is. . . És ez mind énram hárul. Bevaliom, uram, eleinte nagyon nehéz szokott lenni. Mind különfélék. Később, egy idő múltán. . . Most erre tessék, kérem, így ni. . . De egy idő múltán alkalmazkodnak, és olyankor már nekem is könnyebb, természetesen könnyebb. . . Általában itt nem unatkozik az ember, uram.

Bementek a kapun, és megálltak egy keskeny fahíd előtt, amelyet két lámpás világított meg. Itt még sosem járt Avroszimov. A hídon túl a kis szigeten látszott az Alekszej éksánc komor épülete, amelynek sötét ablakai mögött látszólag nem volt élet.

– Figyelem! – kiáltotta az ügyeletes tiszt. Egy kis idő múlva csettent, megcsörrent-zörrent valami, és hősünk előtt egy rokkant katona kíséretében megjelent egy altiszt. Átjöttek a kis hídon, jól megnézték a parancsnokhelyettest, majd szótlánul az éksánc felé indultak vele meg Avroszimovval; az ügyeletes tisztet az innenső oldalon hagyták.

Hősünk szíve szaporán dobogott. Talpa nehezen vált el a letaposott hótól. Szeretett volna sarkon fordulni és rohanni innen, amerre lát.

Végül megzörrent egy függőleges retesz, kinyílt egy kiskapu, majd mindnyájan, ugyanilyen szótlánul bementek egy nagy vasalt ajtón. Boltíves helyiség tárult hősünk elé. A sok lámpás alig világította meg. E mögött újabb volt. Azon túl folyosó, amely szögben megtörve futott tovább valamerre. Hallani lehetett, ahogy valahol hangosan, unalmasan koppan a kőre a vízcsepp. Valami okból nyírfavessző nyalábok szaga érzett, meg a parancsnokhelyettesből áradó pálinkabűz.

– Csak figyelje meg, uram – mondta rekedten suttogva Poduskin –, figyelje meg, hányan vannak... Ez az egész folyosó meg az is ott, azon az ajtón túl, meg amazon túl is, mégpedig mind a két oldalon, és tele van minden szoba, szobácska, cella, uram... Azelőtt összevissza két-három szerencsétlen volt itt, de most rengeteget hoztak ide, és mindenért én felelek, uram.

És valóban cellaajtók következtek hosszú sorban, meg ványolt csizmás katonák meg lámpások csonkig égett gyertyákkal, és újra nyírfavessző-nyalábok illata, avas olaj szaga meg rothadás és vodkabűz...

Ekkor Avroszimov meglassította lépteit, annyira ismerősnek látszott ez a folyosó. Mintha már csakugyan járt volna ezek között az egyhangú, szürke falak között, ismerős volt ez a neszekkel, sóhajokkal teli hosszú folyosó, amelynek mintha sehol sem lenne vége. Á, már eszébe is jutott! Eszébe jutott, hogy nemrég, amikor a szerelmi gyönyöröktől elfáradva elbódult, álmában ezt a hosszú, szürke folyosót látta, ahol még egy szétfolyó folt is volt a falon, talán víz, kilötyintett káposztaleves nyoma... És ekkor csakugyan megpillantotta azt a foltot, pontosan ugyanolyat, mint amilyen szerelmi álmában feltűnt előtte, és éppenséggel scsi nyoma volt, mert még a falra tapadt, odaszáradt káposztamaradványokat is jól lehetett látni. És amíg Poduskin parancsnokhelyettes, hősünk zavarát észrevéve, fejét elkeseredetten csóválva vakargatta lefelé sárga ujjával a falról ezeket a maradványokat, Avroszimov szinte sóbálvánnyá vált, nem tudta összekapcsolni az ébrenlétet meg az álmot.

– Egy katona megbotlott, és kiöntötte – súgta a parancsnokhelyettes. – Máskülönben minden takaros... De hát az a katona kiöntötte...

Egy káposztaszál sokáig sehogyan sem akart engedelmeskedni a helyettes begorbitott sárga ujjának, de végül mégis levált, és könnyeden, akár egy elfonnyadt rózsaszirm, lelibbent a kőpadlora.

– Kész – mondta elégedetten Poduskin, és nadrágjába törölte az ujját. – Minden énám harul ebben a hazban, uram – folytatta, és még erősebben dőlt belőle a palinkaszag. – Most pedig erre tessék.

Az őrség, egy kissé távolabb, mozdulatlanára meredt. Megcsörrent a kulcs a zárban. Fülseetően csikorgott a retesz.

– Megvárom itt, uram, de el ne árulja, mert akkor követelőzni kezdenek, isten őrizzen meg tőle... Menjen.

Azzal kitárta a cella ajtaját, és enyhén meglökte hősünet.

Avroszimov most ott állt a kitárt ajtó előtt, amelyen belül – úgy rémlett – nincs is élet ebben a sötétségben.

Most volt egy világ a háta mögött, amelyben súgva beszéltek a börtönőrök, és volt előtte egy másik, ahol olajmecs pislakolt.

Ott, ennek a bús alkalmatosságnak sárgás derengésében egy görnyedt alak homálylott az asztalnál.

Avroszimov ugyan gyorsan ment be, de neki magának úgy rémlett, hogy ez hosszú időbe telt, és bár az ajtó nyomban becsapódott, mihelyt belépett, a nyikorgása még sokáig ott lebegett a levegőben, és szinte hűtötte a tarkóját.

Hősünk előtt ott ült a gonosztévő ezredes, és mintha olvasott volna, de nem volt előtte könyv, sőt semmilyen papír sem.

Avroszimov agyán szélvészkeént száguldott át ezernyi gondolat egyetlen perc alatt, egyik metszőbb, mint a másik. Itt ül utolsó hajlékában ez a rettenetes ember, ez az apró szemű német, aki birokra mert kelni az uralkodóval. Ám az uralkodóval nem lehet birokra kelni, mert ha csak felülük valakiben ez a gondolat, akkor Pavel Buturlin és a gróf ökegyelmessége, Poduskin parancsnokhelyettes és ő maga, Avroszimov rögtön rávetik magukat, megkötözik, és felclősségre vonják. Ő vajon nem tudta ezt? Hová igyekezett? Mit akart elérni? Mire számított ez a gögös

ember, aki isten tudja, mit képzelt magáról? A barátai elfordultak tőle; a feleségeik sem emlegetik jó szóval; ökegyelmessége fél tőle, ha pedig fél, akkor porrá zúzza; Avroszimovnak felkavarta a lelkét; és csak az erőd kazamatái árasztják még rá nyirkos melegüket, kényeztetik álnokul, nyugalmat teremtve falaik között... De miért?!

Avroszimov nem emlékezett rá, hogyan lépett előre, a fejét leszegve, mint egy vörös posztóval feldühített bika. Ez a keserűség meg a rémület okozta dühkitörés volt, tisztelt uram, s fájdalom is zubogott ebben a tapasztalatlan testben, amikor akkorát csapott a kezével, hogy a bádogcsupor félrepattant, mint az eszeveszett, és a csendben, hangosan csörömpölve táncolt a kőpadlón.

Az ember azt hitte volna, hogy hősünk mindjárt ráront a fogolyra, és megfojtja, de annak a szerencsétlen csupornak a csörömpölése egyszeriben kijózanította, úgyhogy mozdulatlanná dermedt.

Pavel Ivanovics félfordulatból nézett rá. Egyszer csak az árnyéknál is könnyebben lesiklott a támlátlan székről, felvette a csuprot, odaadta hősünknek, aztán alázatosan visszaült a helyére.

Ó, ha látta volna ezt, tisztelt uram! Ha látta volna, ahogy a gonosztevő, aki hasonlított a francia bitorlóhoz, lehajolt a börtönben használatos bádogcsuporért, és amolyan meghajlásfélével odaviszi megkövült hősünknek, aki mindent várt volna inkább: hallgatást, haragot, megvetést és végül azt, hogy az ezredes belerúg csizmájával a csuporba, vagy mondjuk, azt, hogy méltósággal lehajol, és visszateszi az asztalra, vagy az isten tudja, mit még... De hogy így!...

És most mindezek után Avroszimov nem is tudta, mit tegyen: mondjon-e valamit, vagy szótlанul odaadja az iratokat.

„Minek borul az ember lába elé?! – kiáltott fel lélekben. – Ha már belefogtál, tarts ki. – Majd megint éles fájdalom nyilallt belé. – Hát mit tehetek én?”

Pesztyel meglátta Avroszimov feléje fordított szemét, amelyben félig a mécsnek, félig saját szenvedésének fénye lobogott.

– Ezredes úr – szólt Avroszimov –, szíveskedjék átvenni a kérdőíveket.

Pavel Ivanovics ugyanolyan sietséggel, mint az imént, kikapta az iratmappát hősünk kezéből, és a mécs lángjához egészen közel tartva, zizegtetni kezdte a papirlapokat.

Avroszimov most még alacsonyabbnak látta, mint a tárgyalóteremben, a nanking-köpeny sem őrá volt szabva, úgyhogy ez a suta alak inkább szájalmat keltett, mint haragot.

Ekkor hősünknek eszébe jutott Majboroda elbeszélése, és megpróbálta elképzelni az ezredest olyannak, amilyen volt, vagyis egyenruhában, szarvasbőr nadrágban, hideg tekintettel, vakmerő gondolatokkal, de ez nem sikerült.

Pavel Ivanovics az ajkát mozgatva olvasta a kérdőív pontjait. Világosbarna csótányok vidám hada versenyt szaladgált az asztalon. Avroszimov egyet lesöpört a padlóra.

– Nincs nyugtom tőlük – panaszkodott Pesztyel. – Vannak békések, azokat nem is látni, de ezek ellen semmi sem segít.

– Szólni kellene a parancsnokhelyettesnek – tanácsolta Avroszimov.

Pavel Ivanovics gúnyosan nevetett.

– Hát tehet ő ez ellen bármit is? A csótányokon neki sincs hatalma.

„Ha én a helyében volnék – gondolta hősünk –, én nem makacskodnék, hanem félredobnám a büszkeségemet, és az uralkodó lába elé vetném magamat.”

– Itt még a császár is tehetetlen – mondta Pesztyel.

Avroszimov világosan látta magát ezredesi egyenruhá-

ban, ahogy a cár lába elé borul. „Kegyelmezzen felséged!” De a cár az ajkát összeszorítva, bizalmatlanul néz rá.

Pesztyel átnyújtotta hősünknek a már előzőleg kitöltött íveket.

– Tessék!

– Holnap hajnalban elviszik Zaikin hadnagyot, hogy megkeresse az ön iratait.

Pesztyel a fejét lehorgasztva állt. Egy sárgás csótány békésen aludt a köpenye ráncában. Az olaj alig hallhatóan sercegett a mécsben.

– Azt hittem, maga gyűlöl – mondta halkan Pavel Ivanovics, és elmosolyodott.

Avroszimov már-már az ajtóhoz ért, de hirtelen megfordult.

– Sajnálom önt! – kiáltotta váratlan. – Sajnálom! Sajnálom! – Azzal kitárta azt az átkozott ajtót. De ez nem kiáltás volt, hanem szomorú gondolat, amely egy pillanatra tombolni kezdett benne.

Most, tisztelt uram, bátorkodom megmondani a véleményemet, amely már rég megszilárdult bennem, de amelytől égnek állt a hajam, amikor kezdett kialakulni.

„Hogy lehet ez? – morfondíroztam titokban. – Pesztyel ezredes arra szólította fel cinkosait, hogy fenekestül fordítsanak fel mindent, hogy töröljék el a rabságot, tegyék lehetővé sok-sok orosz embernek, hogy emberi módon éljen, ne pedig állati sorban. Igaza volt-e Pesztyelnek vagy nem? Gonosztévő volt-e vagy próféta? No és most jön a veleje, tisztelt uram. Ha nem volt igaza, akkor mostani uralkodónk miért adott szabadságot a népnek, kérdem én. Tehát igaza volt Pesztyelnek? De ha igaza volt, tisztelt uram, ha igaza volt, akkor miért végezték ki olyan szégyenletesen?!”

Ezt én magamnak tártam fel, és kegyed az első, akivel hétpecsétes titokként közlöm, és most látom, hogy belesápad. De várjon, és hallgassa tovább. Tehát az ezredes ebben a kérdésben nem gonosztévő, hanem próféta volt.

Ezt most megállapítottuk. És az uralkodó? . . . Megrendül és remeg a szívem. Ő végeztette ki a prófétát! Kegyed azt mondja: cárgyilkosságért. De milyen cárgyilkosság az, amely meg sem történt? A szándékért? Ó, tisztelt uram, utóvégre nem vagyunk gyermekek! Gonosztévő vagy tökfilkó volt megboldogult uralkodónk? Ha tökfilkó volt – Oroszország igenis tud erre példákat –, akkor ez a nagy ország nem számíthatott a jótéteményeire. Ha pedig gonosztévő volt, mert nem hallgatott a prófétára, és hosszú szenvedésbe döntötte a népét, akkor ő maga is megérdemelte volna a legrosszabb sorsot. Előre látom, mennyire fog kegyed méltatlankodni eleinte, de higgye el: ha elgondolkozik rajta, kegyed is ugyanerre a következtetésre jut.

Az isten szerelmére, ne gondolja, hogy én is prófétának tartom magamat. Nem, nem! Mindenesetre: e világ hatalmasai borzasztóan nem szeretik a prófétákat, mert a próféták előrelátásukkal csorbítják az ő tekintélyüket. Ez az oka, hogy elvakultságukban kivégeztetik a prófétát, később pedig ők maguk forgatják fel az életet úgy, ahogy a próféta megjövendölte, és ezeket a jövendöléseket a sajátjuknak tüntetik fel. Azt kérdezem: hogy lehet az, hogy eltaszítottátok a prófétát, most pedig ugyanazt valósítjátok meg, amit ő követelt? Előre hallom a választ: akkor még nem jött el az ideje, hogy ezt valóra váltsák, sőt végzetes is lett volna, de most már legfőbb ideje . . . Nos, így mentegetőzünk, tisztelt uram, hogy kielégíthessük tulajdon becsvágyunkat, és ezzel lassítjuk az élet előrehaladását.

Most pedig, azt hiszem, ideje visszatérnünk hőshöz és szomorú, de tanulságos elbeszélésünkhöz.

– Engedje meg, uram, hogy levegyem önről ezt a kis csótányt – mondta a parancsnokhelyettes, amikor eltávoztak erről a szörnyű helyről. – Ön szomorú. Meg is értem, kérem. Első alkalommal mindig így van. Még a bűnös is, akinek pedig az otthona a kazamatánk, még az is sokaig szinte béna marad, ha pedig új ember az illető,

kérem, akkor annál inkább. Ámbár én például megszoktam ezt a rendet, és úgy vélem, uram, hogy nem is olyan nehéz itt minálunk, kérem. – Váratlanul felnevetett, nyilván eszébe jutott valami. – Alighanem kevés olyan hely van Szentpéterváron, uram, ahol egyszerre ilyen sok előkelő úr tartana fenn velem ismeretséget, bár bizalmasan megmondom önnek, hogy a régebbi foglyoknak jobban gondjukat viseltem: amikor kevesen vannak, mindegyiknek több jut az én bőkezűségemből. És némelyik valóban emlékszik is jótéteményeimre, és nem utál köszönteni, uram, no már kinek hogy alkalmasabb, de némelyek gögösen viselkednek. Jermolov például, amikor régebben itt volt a tömlőcben, sehogy sem tudott megglenni nélkülem, kérem, és én úgy gondoztam, mint egy dajka, de amióta kikerült innen – észre sem vesz, kérem . . .

Aznap nem hallgatták ki a bűnösöket, így hát Avroszimov, mihelyt átadta az iratokat, lóhalalában iparkodott haza a Vasziljevskij-szigetre, hogy felkészüljön a nehez útra.

Az itt-ott kereplő éjjeliőrök mellett elsietve, kapitánynak vagy őrnagynak képzelte magát, mégpedig okvetlenül a gárdából valonak; most éppen a szívének oly drága Amalia Petrovnához igyekszik, aki szorongva várja őt és híreit, majd hálából nemes viselkedéséért megengedi, hogy kezét csókoljon neki, de ekkor eszeveszetten nekiszilajodott, és máris Milodorát látta, ahogy belép abba a szobába, melyben Amalia Petrovnaival édelegnek; kezében pisztoly – egyenest vetélytársnőjének szívét célozza. Ekkor ő kiüti a szörnyű fegyvert a zokogó Milodora gyöngé kezéből, a lány elrohan, Amalia Petrovna mély ájulásba esik, ekoztan pedig, nem tudni, honnan, beállít Vlagyimir Ivanovics, az a szálnalmas, gyáva, pipogya fráter . . .

Hősünk, aki teljesen belemerült e beteges képzelődésbe, hirtelen azt érezte, hogy valami végigsiklik a hasán, és puhán a hóba esik. Lehajolt, és az angol pisztolyt pillantotta meg.

„Rossz előjel” – gondolta Avroszimov; felvette a pisztolyt, és tovább akart indulni, de ekkor a hadügyminiszter baljós fogata, csikorgó szántalpakkal, előröpült a kanyar mögül, és elzárta az útját.

Nehéz lenne megmondani, miért, de hősünk ahelyett, hogy megijedt volna, mint máskor, arra gondolt, hogy ha megtalálják Pesztyel kéziratát, országos dárídót csapnak körülötte, és akkor már nem segít az ezredesen sem a büszkesége, sem a szerencse.

„Miért is felejtettem el megkérdezni tőle, miről ír abban a könyvben, hogy úgy vadásznak rá, mint az utolsó vadkacsára?!” – gondolta szomorúan, látva, hogy kinyílik a fogat ablaka.

– Gyere csak ide, kedves barátom – parancsolta a gróf. – Megint éjszakázol? Már bizonyára sorra megkóstoltál minden kisasszonyt.

Avroszimov hetykén odament, mintha még mindig őrnagyi egyenruhában volna, de a gróf pöffedt arca, firtató tekintete és ez a furcsa kérdése hamar kiverte a fejéből ezt a hóbortot.

– Kedves barátom, te egyszer nem voltál hajlandó felkeresni engem – mondta keményen a hadügyminiszter. – Szeretném tudni: büszkeség ez nálad vagy félelem?

– Félelem – mondta egyszerűen Avroszimov, bár ha emlékszik rá kegyed, nem is húzódott a látogatástól, hanem igenis megjelent a grófnál, amikor azt óhajtotta.

– És miért félsz tőlem? – kérdezte közönyösen a gróf. – Én is halandó vagyok. Magammal viszem minden sérelmemet. Ki emlékszik majd arra?

– A papiros, kegyelmes uram – válaszolta vakmerően hősünk. – De nem is kell kegyelmességednek emiatt aggodnia. Én például, kegyelmes uram, senkinek sem tudok ártani.

– Ej, milyen is vagy te – mondta haragosan a gróf. – Lányokat sem csábítottál el? Ilyen vasgyúró létedre sem?

– Nem, nem, kérem, kegyes volt hozzam az Isten.

– Vittél ma kérdőíveket Pesztyelnek? Vittél, vittél. Az én parancsomra küldtek éppen téged . . . Hogy próbára tegyünk . . . Nos, hogy viselkedik, szánja-bánja már?

„Honnan tudja ezt?” – gondolta megdöbbenve hő-sünk.

– Én mindent tudok – mondta a hadügyminiszter. – Miért rejtet a tenyeredbe az arcodat? Hát, hogy tudja meg így az ember, mi van ott, a tenyered alatt? *Párlé vú franszé?* . . .

– Nem, kérem.

– Én sem, pedig hát én nem alacsony rangú vagyok. „Vajon mit akarhat?!” – fohászkodott fel magában hő-sünk.

– Bánatot látok a szemedben – mondta a gróf. – De erre ne légy büszke, barátocskám. Pesztyel szenvedése is orosz, pedig ő maga német . . .

Hő-sünk ekkor azt látta, hogy a fogat mögül előlép Pa-vel Buturlin, és szótlanul megall. Ez egy kissé felbátorí-totta Avroszimovot.

– Kegyelmes uram, parancsoljon bármit, amit szíve sze-rint csak jónak lát! – könyörgött, a szélben dermedezve. – Én mindent teljesíteni tudok. Csak ezeket a beszélgetése-ket nem bírom elviselni, annyira összetörnek, kegyelmes uram!

– Mi lelt téged? – kapott észbe a gróf. – Ni, hogy ráz-za a hideg. Micsoda medve, és nyöszörög!

– A medvének is fáj – lobbant fel Avroszimov, és a sze-me sarkából Buturlinra tekintetett –, hogyha agyon-gyöttrik . . .

– Hát ki gyötör téged agyon?! – kiáltotta a hadügy-miniszter. – És hogy merészelsz így beszélni?! – Butur-linhoz fordult. – Rajta! Lökд félre! – parancsolta. – Mit állsz ott?!

Buturlin azzal a finom kezével félrelökte a már-már szi-pogó Avroszimovot, de ez a lökés olyan gyenge volt, hogy

hősünknek magának kellett félreugrania, hogy legalább a látszatot megmentsék.

Buturlin beszállt, de előbb titokban intett a kezével Avroszimovnak.

– Miért fogod a melledet? – kérdezte a gróf. – Mintha pisztoly volna a kebeledben!

„Honnan tudja ezt is?” – gondolta rémülten hősünk, de ekkor becsapódott az ablak, és a lovak párát fújva megiramodtak.

Ez után a sületlen beszélgetés után, amelyet csak a pálinkától meg a gögtől meghibbant hadügyminisztertől lehetett várni, hősünk végre hozzá akart látni a dolgaihoz, de megint csak nem tehetette. Ahogy belépett a házba, Jerofejics arckifejezéséből mindjárt kitalálta, hogy itthon valami baj van.

Az öreg nem szólt semmit. A szobából hangok hallatszottak ki. Hősünk elsápadva az ajtóhoz lépett és megállt.

– Csak a rendkívüli körülmények kényszerítenek rá, hogy elviseljem a jelenlétét – hallatszott Amalia Petrovna ismerős hangja.

– Amalia Petrovna, drága lelkem – felelte Arkagyij Ivanovics hangja –, ez az önök baja, én pedig természetesen ártatlan vagyok, mert a kötelességemet teljesítettem, engem még maga Csernisev főhadsegéd is megdicsért, és én rólam az uralkodó is tud. Rám még sok minden vár, csak egyelőre nem tudhatok róla. Ez boldog titok . . .

Amalia Petrovna: Nem, nem, uram, nem származik ebből semmi jó, majd meglátja. Cselekedete még bajt hoz önre . . .

Arkagyij Ivanovics: Ne tüntessen fel engem gonosztévőnek. Amikor Lincibe jártak, és minden rendben volt, rám is rokonszenvvel tekintett.

Amalia Petrovna: Szörnyű hallanom ezt annak az embernek a szájából, aki saját előnyeiért tönkretett egy másikat, sokkal nemesebbet és nagyszerűbbet, mint ő maga . . .

Arkagyij Ivanovics: No, ez alaptalan vad, de én meg-

bocsátom. Kérdezze csak meg ettől a hallgatag kisasszonytól, mi jobb: a cárnak szolgálni, vagy a cárt megölni? Ám mondja meg ő önnek . . . Mondja meg ő . . . Amikor cselszövők lecsapni készülnek, amikor az ember tudja, hogy lecsapni készülnek . . . Csak kérdezze meg! Kérdezze meg! . . . Ám mondja meg ő önnek . . . Amikor kígyók hada gombolyagként körülfonja az embert . . . Igen, igen, csak kérdezze meg tőle, kérdezze meg . . .

Amalia Petrovna: Ezt a hölgyet én nem ismerem.

Arkagyij Ivanovics: Valóban, hát kicsoda ön?

Ekkor hősünk egészen megrémülve hallotta Milodora hangját:

– A Vranyickij úr jobbagya volnék. Azelőtt őnála voltam szobalány . . . De most az öccsének ajándékozott, falura.

Amalia Petrovna: Uramisten, ez szörnyűség. Küldje el, kérem!

Arkagyij Ivanovics: Hát akkor hogy kerülsz ide, te cafat?

Milodora: Kinek cafat vagyok, kinek meg éppen gyönyörű nimfa.

Amalia Petrovna: De térj már észre, hisz neked nem itt a helyed!

Milodora: De hátha a házigazda feleségül vesz – meg akar váltani. Honnan tudják ezt maguk? Többször is megkérte a kezemet . . .

Arkagyij Ivanovics: Még hogy nimfa! Ügyet se vessen rá, Amalia Petrovna, draga lelkem, ügyet se vessen rá . . . Tehát ön úgy véli, hogy az ezredes nemes jellem, én pedig nem vagyok az? Ő nemes azokkal a szörnyű cselszövéseivel, én pedig, aki az életem kockáztatásával lepleztem le – nem vagyok nemes?

Amalia Petrovna: Uram teremtem, mennyi megaláztatás!

Milodora: Énszerintem pedig maga nemesúr. Hogyhogy eddig még sose talalkoztunk? . . .

Arkagyij Ivanovics: Eredj innen!

Hősünk Jerofejicsre tekintett. Az öreg nem volt sem élő, sem holt. „Mit tegyünk?” – mintha ezt kérdezte volna a tekintete. „Mit akarnak? – gondolta minden lelkesedés nélkül Avroszimov. – Ebben a szörnyű pillanatban, amikor nekem a sors akaratóból meg kell fejtenem annak az összeesküvő ezredesnek a titkát, amikor az én jelentéseimtől függ majd a sorsa, ezek az önzéssel és mindenféle indulatokkal teli emberek beállítanak hozzám, itt összezördülnek, és mindentől elrugaszkodva meg akarják valósítani esztelen szándékaikat. – Most már jobban fellángolt elmélkedésének pátosza. – Csakugyan: ha más ember sorsának eldöntéséről van szó, akkor nincsenek sehol, de ha az övékről – akkor képesek éjjel is idenyargalni, mit sem törődve az utcákon szánkázgató gróffal meg azokkal a különféle mendemondákkal, amelyeket körülöttünk terjesztenek . . .” Most ismét egyenruhában érezte magát, és a pisztoly kellemesen nyomta a mellét, sőt még kard csörömpölését is hallotta az oldalán.

Ekkor lángoló elszántsággal, nemes fellengzősséggel telve, kék szemét villogtatva ott termett előttük, mint egy fiatal isten a zsidók előtt.

– Itt van, kérem! – kiáltott fel, de csak halkan, Milodora.

– Ványa úr – szólt megörülve Arkagyij Ivanovics –, mégis elhoztam ajándékba egy kis szukát. Én nem veszem zokon, hogy az embere olyan öklelően nézett rám . . . Nekem kedvezett a szerencse itt, Péterváron, Ványa úr, csodálatos város, de nem tudom, hogy osszam meg az örömet magával.

Csupán Amalia Petrovna hallgatott, gyönyörű szemét a mennyezetre fordította.

– Hölgyeim, uram – szavalt a hősünk még mindig ugyanolyan fellengzős hangon és pózban, mintha mindhármuktól örökre el akarna búcsúzni –, az a sors, amely osztályrészemül jutott, korántsem tört meg, ellenkező-

leg, olyan hajlíthatatlan elszántság tölt el, amelyenről önök nem is álmodtak. A mai nap sok mindent felkavart a lelkemben, úgyhogy mostantól fogva nem vagyok a magam ura . . .

– Hallja?! – kiáltotta Amalia Petrovnának Arkagyij Ivanovics. – Ahelyett, hogy engem ócsárol, inkább figyeljen jól erre a nemes szívre!

– Kapitány – folytatta Avroszimov –, szavai átjárták a szívemet, és kész lennék együtt sírni önnel, ha az Úristen könnyre fakasztaná.

– Nem értem – mondta halkan Arkagyij Ivanovics.

– Emlékszik: amikor pofon verték? Hisz én akkor még sajnáltam önt, és be kellett volna avatkoznom, de kérges lelkem akkor nem volt fogékony e hőstett iránt . . .

– Végképp nem értem – motyogta még halkabban a kapitány.

– . . . De most már látom, hogy ez egyáltalán nem is hőstett – folytatta Avroszimov. – Az igazi hőstett, az ott van, kapitány úr – mondta hősünk bizonytalan irányba mutatva.

– Hát így érez?! – kiáltott fel csodálkozva Amalia Petrovna. – De most már nem lehet segíteni a bajon, már késő. Jaj, istenem, de elkéstünk!

Ez a felkiáltás kis hiján kétségbeejtette hősünket, ám a benne dúló fellengzősség megóvta.

– Az önök vak örömei – folytatta eközben – távol állnak tőlem, és a rombolás meg az ármány láttán – nevetésgesek . . .

Milodora halkan sírdogált.

– Képzeldék el: süt a nap, dalolnak a madarak, de ezt mi nem vesszük észre ebben a rövid életünkben, hanem csak önmagunkat vesszük észre, igaz barátainkat meg nagyon könnyen és egyszerűen megtagadjuk, majd pedig megbánjuk tettünket . . . Csakhogy ez a megbánás fabatkát sem ér! – kiáltotta, és csak úgy villogott sötétkek szemé.

Milodora tovább sírt – ennyire hatottak rá hősünk fel-léngzős és érthetetlen szavai –, Amalia Petrovna pedig a száját bosszúsan lebiggyesztve kinézett az ablakon.

„Vajon nem tagadja meg ő maga is őket most mind-járt?”

Lám, itt van előtte a két nő: az egyik rendkívül finom és szép, de milyen hideg, Uramistenem! A másik puhább és melegebb, de valóban csúnya. Avroszimovnak ekkor eszébe jutott a „Nápoly” szállodában töltött éjszaka, Mi-lodora forró ölelése, gyönyörű arca, melyet gyéren világít meg a gyöngye gyertyafény – mintha nem is ő volna ez –, Avroszimov szinte fuldoklik az elragadtatástól, a lány meg minduntalan hozzátapad, akár a kesei lepke az égő lám-páshoz. Csakugyan ő ez? Persze hogy ő! De hát jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

Amalia Petrovna egyszer csak hirtelen felállt.

– Nem gondoltam volna, hogy ennyire barátságtalan tud lenni egy szerencsétlen asszonnyal szemben – mon-dta, és harag tükröződött az arcán. – A címemre intézett becstelen szavai ellenére azért reméltem még, hogy észre tér, és mint jó barátok nyugodtan eldönthetjük, mit is te-gyünk, hogy s mint legyen ezután . . .

– Hogyhogy *mit*? – kérdezte értetlenül Avroszimov.

– Azt hittem, közös a bánatunk – magyarázta a fiatal-asszony. – De ahogy beszélt, fokozatosan ráébredtem, hogy reményem hiú, hiú, hiú!

Milodora ezalatt csendesen tovább sírdogált, talán mert valóban elérzékenyült, talán mert raeszmélt, hogy az ő reménye is füstbe ment.

– Mondok valamit – szólt közbe Arkagyij Ivanovics. – Hölgyem és uram, önök lepocskondiáztak, és azt hiszik, hogy ezzel mindent elintéztek. Csakhogy én kemény le-gény vagyok, kérem, uralkodónk szava is melenget, és ha őrá van szó, akkor én mindent eltűrök, minden lepereg rólam. Azt hittem, Ványa úr, hogy csakugyan örülni fog a kiskutyának, de a maga fejében most valóságos zsibva-

sár van, ezért hát megbocsátok, és nem táplállok haragot. Ön pedig, Amalia Petrovna lelkem, tekintetei az ön szépségére, jobban teszi, ha egyszerűen otthon ül, és nem nyugtalanodik, főként pedig nem nyargal el éjnek évadján, isten tudja, hová és miért. Hogy szemrehányást tegyen nekem? Hisz ön egyáltalán nem értette meg az én nemességemet; nem arra a nemességre gondolok, amellyel az ön ismerősei hivalkodnak, hanem annál magasabbrendűre – mondta valahogy lustán, minden harag nélkül nevetve. – De én megbocsátok önnek is . . . Még azoknak is megbocsátottam, akik önkívületükben kezét emeltek rám – éppen Ványa úr a tanúja. Nekem csak az uralkodó a bírám.

Arkagyij Ivanovics, az eddigiektől eltérően, lassan és leereszkedően, sőt pártfogóan beszélt, mint valami jótevő, és cigányos szeméből teljesen eltűnt a régebbi nyugtalanság és izgalom. Hangja – lágy, akár az augusztusi szél – inkább megnyerően, nem pedig visszataszítóan hatott, mint ahogy gondolni lehetett volna, és csupán Avroszimov fülét nem nagyon gyönyörködtette, mert hősünk szeme előtt – mihelyt Arkagyij Ivanovics megszólalt – rögtön megjelent Pesztyel, mint megbuktatott Buonaparte, aki rohan, hogy felvegye a leesett bádogcsuprot.

– Vanyusa, mókuska – szólt Milodora –, engem odaajándékoztak falura. Most mi lesz velünk?

– Eredj innen – mondta nevetve Arkagyij Ivanovics.

– Mert hisz többször is hívott magához, emlékszik? – folytatta a kapitányra ügyet sem vetve a lány.

Ekkor furcsa mozgás, suhogás, zizegés, nyikorgás támadt a szobában, valami kis felhő vagy köd gomolygott elő, vagy csak úgy rémlett, elég annyi, hogy amikor szétoszlott, hősünk nem találta Amalia Petrovnát, mintha ott sem lett volna. Utána akart futni, de aztán legyintett: „Isten hírével!”

A nap fáradalmi éreztették hatásukat. Már majd lera-
gadt a szeme, így hát ő, a jelenlevőkkel mit sem törődve, a

konyhába indult, hogy intézkedjék az indulás dolgában. Ahogy kiment, a szobában mindjárt dűnnyögni kezdtek.

Arkagyij Ivanovics: Mit ülsz itt? Mondtam már, hogy menj el innen.

Milodora: Így hát magát verték pofon? Szegénykém . . . Biztosan Pása volt. Finom a keze, de veszedelmes.

Arkagyij Ivanovics: Nem tartozik rád. Eredj innen!

Milodora: Maga a kutyákat szereti, de az embereket nem.

Arkagyij Ivanovics: Eredj innen! Inkább magadat nézd meg, magadat . . .

Milodora: Nem, inkább maga nézzen engem. Ni, milyen lábacska van!

Arkagyij Ivanovics: Engedd le a szoknyád alját, te liba!

Milodora: No ne ijedezzen annyira.

Arkagyij Ivanovics: Haha! Kis cafra . . . Hová mászol? Hová? Eredj innen!

A szobában megint recsegni, surrogni kezdett valami, és Avroszimov, a dühtől tajtekozva, berohant, hogy kidobja mind a kettőjüket. Az a jelenet, amelyet odabenn talált, meghökkentette.

Arkagyij Ivanovics csizmástul felmászott az ágyára, és a falhoz lapult, mint egy feszület, és eszelős tekintettel nézett Milodorára, aki mindenféle fintorokkal lopakodott feléje.

– Vanyusa – szólta a lány, amikor meglátta hősünket –, látod, milyen a tiszt úr: felmászott az ágyra!

– Eredj innen – mondta idegesen nevetve a kapitány. – Ványa úr, a maga házában sértegetik a maga barátait.

– Vanyusa, maga tudni sem akar rólam többé – mondta hősünknek Milodora –, látom. Szegény nimfa vagyok én.

– Ványa úr, szóljon a cselédjének, hogy vessen ágyat nekünk – kérte Arkagyij Ivanovics. – Ideje már aludni . . . Te meg eredj innen.

Erre Milodora is eltűnt. Csodálatos teremtés! Hogy aztán miképp értett szót vele Jerofejics – azt csak a jóisten

tudja. Mindenesetre hamar megvetették az ágyakat; Arkagyij Ivanovics a díványon helyezkedett el, miután megparancsolta Jerofejicsnek, hogy reggelre tisztítsa ki a csizmáját.

Avroszimovnak a sok mindenféle beszéd és célzás után nehezebbre esett egy házban maradni a kapitánnyal, de a hohol, mintha nem is neki mondták volna az egészet, kényelmesen elhelyezkedett fekvőhelyén, és jóízút ásított.

Eloltották a gyertyákat. Az árnyak megnyugodtak. Hőszünk annyira fáradt volt, hogy már nem is tudta megtagadni a kapitánynak azt a kívánságát hogy éppen itt töltsse az éjszakát. Már-már elszunnyadt, de még hallotta Jerofejics hortyogását.

– Ó, Ványa úr – sóhajtott fel ebben a nagy csöndben a kapitány –, hát tudtam én, hogy így fordul a dolog? Ne nézze, hogy nevetek, mert valójában rettegek, Ványa úr ...

– Miről beszél? – kérdezte az álmosaggal küszködve Avroszimov.

– Hát még mindig ugyanarról, istenem uram ... Hisz én sokáig töprengtem, hogyan lenne jobb, és látja? ... Mindenkinek nem lehet a kedvére tenni. Ami jó az uralkodónak, az rossz az ezredesnek.

Az álmoság elszállt.

„Vinné el az ördög – gondolta hőszünk. – Így nem alszom ki magamat, és induláskor olyan leszek, mint a mosogatórongy ...”

– Aludjon már, Arkagyij Ivanovics. Hisz éjszaka van ...

– Szívesen aludnék én, Ványa úr, de nem tudok ... Mit gondol, mi várhat az ezredesemre?

A szavak halkan, nagyon halkan hulltak, mint ahogy a fű zizeg, vagy a fátyol suhog a könnyű szélben, de az előbbi örjöngés és az előbbi keserűség súlyossá tette őket ...

– Mi az oka, hogy mind erre az egyre vetik rá magukat? – suttogta fejét a párnába fúrva Avroszimov. – Barát és ellenség egyaránt ...

– Ki az ellenség? Ki az ellenség, Ványa úr? . . . Maga hitelt ad azoknak, akik a maguk uovari epületében megpróbáltak a becsületembe gázolni? . . . Ejnye, ejnye! De hisz maguk nem ismerik az ezredest, maguk nem tudják, mit forralt, hát hogy foghatják pártját? Ez nem fér a fejembe! Hisz én szerettem, de amikor megtudtam azt a veszterhes szándékát, hát hogy lehetett volna szó tovább szeretetről, Ványa úr? Akkor választani kellett, Ványa úr.

Avroszimovnak nem volt kedve folytatni ezt a beszélgetést, ezért alvast színlelt, még horkantott is egyet.

– Ványa úr – szólalt meg suttogva a kapitány –, hallgasson meg, Ványa úr . . . Nem akarnám elveszíteni a rokonszenvet . . . Ha egyszer hősnek képzelt, hát ne bánja meg . . . Könnyű dolog borotvaélen táncolni? Hallja? Lam, maga becsületesnek, rendesnek tartja magát, és valóban rendes is, Ványa úr, és lam, mégis maga megy a hadnaggyal, hogy majd jelentést tegyen. Hát el lehet ezért ítélni magát? És engem el lehet azért, hogy megmentettem a hazát? . . . Hallja, Ványa úr? . . .

Úristen, hát kinek van igaza? Pesztyelnek-e, akit a tárgyalóteremben a fal felé fordítanak, aki porba sújtva varja sorsát, és most készül mártíromságra hazaszeretetéért? Vagy a cigany szemű kapitánynak, aki pofonokat kapott a hazaszeretetéért? Hát kinek?!

– És vajon azok, akik engem pofon vertek, azok vajon nem a hazát szolgálják, Ványa úr? Ha azt parancsolják nekik, rögtön golgotára visznek minden lázadót . . .

– Golgotára? – kérdezte megdöbbenve hősünk.

– Golgotára, Ványa úr . . . Lam, maga is indul, hogy leleplezze az ezredest. Én is lelepleztem. És a barátai is. Hat akkor miért vertek pofon?

– A kisasszony miatt – mondta Avroszimov, és még a maradék álmossága is elszállt.

– Oh-ho-hó, Ványa úr, ne alakoskodjon . . . Hisz én megbocsátok nekik, megbocsátok . . . *Maguk* tanuljanak meg – megbocsátani . . . Mi mindnyájan a hazaért és az

uralkodóért . . . Ha elolvashatná, mit írt Pesztyel úr abban a művében, amelyért most elutaznak, hogy megkeressek! Hej, ha elolvashatná, Ványa úr . . .

– De hátha nem találják meg?

– Megtalálják! – kiáltotta a csöndben a kapitány. – Okvetlenül megtalálják – ismételte suttogva. – Nem lehet masképp . . . Máskülönben hazugnak fognak tartani . . . Mi az, megbolondult, hogy ilyet mond?

– Én csak azt mondom: hátha . . .

– Nem, nem, Ványa úr . . . Akkor magam borulok a magas bizottság tagjainak lábához, hogy engem küldjenek oda. Feltúrom egész Ukrajnát, minden mezőt és erdőt, de megtalálom azt az írást! Hátha . . . Hogyan mondhatja, hogy hátha, amikor ettől függ a sorsom? És mindnyájunk sorsa is . . . Hát tudja maga, mi minden van abban megírva? Ó, Ványa úr, ő felolvasta nekem, felolvasta! És ők sem adják fel, a sok tábornok meg a nagyhercegek és maga az uralkodó . . . de nem ám! A tulajdon kezükkel fogják ásni a földet, Ványa úr, hogy megtalálják azt a dokumentumot . . . Nem alszik még, Ványa úr? Hozasson nekem egy kis kvaszt, nagyon kiszáradt a torkom . . . Ványa úr . . .

Hősünk megint alvást színlelt, mert ilyen nagy pimaszságot már nem tudott elviselni a kapitánytól, aki egyre csak beszélt, de a rettegés valakiért, amely hirtelen támadt hősünk lelkében, mindjobban háttérbe szorította, elnyomta ezt a hangot; ez a szerencse, különben megbolondul, ahogy küszködik az álmosággal azért, hogy hallgassa Arkagyij Ivanovicsot. Egyszer csak teljesen elhalkult a hang. Avroszimov mindjárt tudta, hogy ennek igen egyszerű az oka: ő maga befordult egy sarkon. A hang ott maradt valahol a háta mögött. Elöl pedig ismét ugyanaz az ismerős folyosó húzódott, és hősünk kis híján futásnak eredt rajta: fojtogatta az aggodalom valakiért. „Hamar, hamar!” Végre ismét feltűnt az a hely, ahol valaki kiölttyentette azt a szerencsétlen káposztalevest. „Hamar, hamar . . .” A pisztolyáért nyúlt, de ekkor megingott,

hullámszíni kezdett a folyosó, és eltűnt. Csak egy szomorú hang szólította messziről, de az is elhallgatott. Felnyitotta szemét. Arkagyij Ivanovics egy szál alsóban az ő ágya szélén ült, és bögrét tartott a kezében.

– Megértem, hogy nem akarja behívni a cselédjét – mondta, mintha nem is szakadt volna félbe a beszélgetésük –, nemigen lehet felébreszteni . . . Meg hát magam is tudok én gondoskodni magamról – fejezte be és kortyintott a kvaszból.

Az a másik valaki meg egyre hívta, szölongatta, hangtalanul, de sürgetően kérlelte.

Erre aztán hősünk istenigazában megdühödött.

– Aludjon már! – rivallt rá a kapitányra, elvetve a vele született tapintatosságát.

Arkagyij Ivanovics még csak meg sem sértődött, hanem engedelmesen visszaindult a helyére.

II

Délnek tartva kétf ödeles szán siklott az országút simára koptatott haván. A januári reggel alig derengett, de már a kezdetén derült napot ígért. A fagy az éjjel új erőt gyűjtött, úgyhogy szinte égetett. Az első szán előtt futó két fiatal csődör csaknem egybeolvadt a hómezőkkel. Úgy tetszett, hogy valami csodás erő révén magától siklik a szán. A másik fogatot ellenben két világospej lovacska húzta; zúzmarás oldaluk fantasztikus szörnyekké varázsolta őket, amelyek fel-felrúgva, minduntalan eltűnnek a páragomolyokban. A hópor a szélcsendben sokáig nem ülepedett le, hanem hosszan elnyúló ezüstfelhőként lebegett az út fölött.

Ébredező falucskák és udvarházak, a hóbuckák közt szinte eltűnő szomorú temetők és egymástól elütő, sajátos külsejű kis templomok suhantak mellettük tova.

Zaikin hadnagy szomorúan himbálózott az ülésen hő-

sünk előtt, akinek egyszeriben szertefoszlott minden reménye arra, hogy az úton alszik egyet, mihelyt közös szánba ültették őket. Ez még ott az erőd udvarában történt, amikor is Szlepcov lovas kapitány, Csernisev tábornok segédtisztje, akire ennek az egész vállalkozásnak a vezetését bízták, melléje telepedett, és az első szán sebesen elindult velük. Most két tiszt himbálózik Avroszimov előtt, az egyik kéz- és lábbilincsben ül, a másik – szabad. A hadnagy a szokásos egyenruhát viseli, úgyhogy ha eltekintünk a láncaitól, azt képzelhetjük, hogy ő, Avroszimov a rab, és ez a két hallgatag tiszt kíséri, nem tudni, hová. Az út végtelenül kanyarog, valóban az ismeretlenségbe. Hősünk így, a két tisztet nézegetve és belemerülve mindenféle tűnődésekbe, amelyeket az út szül, egy furcsa gondolattól meghökkenve hirtelen összerezszent. Valóban, tisztelt uram, a két tiszt, a kísérő meg a fogoly, ha nem számítjuk a ruhájukat, meghökkentően hasonlított egymáshoz: mind a kettő kerek szemű, fiatal, egyformán tűnődő, sőt szomorú, arcukon lázas pirosság ég. A lovas kapitány talán idősebb valamelyest, de ez a különbség nem akadályozza az embert abban, hogy testvéreknek lássa őket.

Vagy két óra elteltével Szlepcov lovas kapitány váratlanul a fogolyhoz hajolt, és egy kis kulccsal ügyeskedve hozzáfogott, hogy levegye róla a bilincset, amely aztán félénken csörömpölve, békésen szinte odaheveredett az ülésre iménti gazdája mellé.

Avroszimovot meglepte ez az eljárás, és minden, minden, ami elmúlt, igen tisztelt uram, ismét játéknak tetszett, amelyet most valami okból, hirtelen elhatározással abbahagynak, nehogy túlságosan elfajuljon.

– Köszönöm – mondta a csuklóját dörzsölgetve, értetlenül Zaikin.

– Így könnyebb lesz – szólt zavartan elmosolyodva a lovas kapitány.

„Hál’ istennek – gondolta megkönnyebbülve hősünk –,

milyen jó lett a hangulat. Ó, mindig is így kellene! – A hadnagyra tekintett. – Uramistenem, mennyire hasonlít a hűgához! Úgyanolyan büszke és finom jelenség.”

Avroszimov mélyet sóhajtott, úgyhogy két útitársa mindjárt rápillantott.

– Hej, ha nem volna ez – mondta remegő hangon hősünk –, ez az egész, no . . . Egyszerűen az egész szomorú eset . . . Ha csak úgy egyszerűen indulnánk útnak hármasban . . . mondjuk, önhöz, kapitány úr, a birtokára, és ott persze várnának bennünket . . .

Zaikin elborult arccal kinézett a szán kis ablakán.

– Ön költő – szólta nevetve a lovas kapitány.

– Csodálatos az idő – folytatta mind ihletettebben Avroszimov. – Az asztal terítve. A kedves háziak kijönnek, hogy fogadjanak bennünket. Mindnyájan örülnek nekünk . . . Így is történhetett volna.

Hősünk ekkor a hadnagyra tekintett, és arra gondolt, hogy talán tapintatlanság ilyen dagályosan szavalni most, amikor ennek az embernek bánata van, bár ő a legjobb szándékkal teszi, mert szíve mélyéből igyekszik elszóraztatni ezt a férfit, aki oly fiatal, és máris bajba került . . . Pedig hát ki tudja, hogy valóban bűnös-e? Hátha csak jót akart, de aztán az összeesküvők közé sorolták . . . Jaj, istenem, csak legalább válaszolna valaki, hogy ne gyötördjék tovább!

– Most már folytassa, folytassa – kérte a lovas kapitány –, mégpedig részletezve, hogy s mint, annál is inkább, mert valóban át kell utaznunk az én birtokomon . . .

Zaikin ekkor megint értetlenül pillantott a lovas kapitányra.

– Igen, igen – mondta sietve Szlepcov –, ott szállunk meg éjszakára, uraim. Minek fulladoznánk egy fülfledt postaállomáson?

Hősünk megint észrevette a hadnagy ámuló tekintetét, őt magát pedig éppenséggel teljesen elöntötte a rokonszenv a lovas kapitány iránt, mert az imént még fenyegető

bajok egyszeriben ilyen könnyen és egyszerűen visszahúzódtak, és az izgalomnak az a könnyű kis felhője, amely fájdalmat okozva immár néhány nap óta ott lebegett Avroszimov fölött, szintén egyszeriben szétoszlott, mintha nem is lett volna.

– Folytassa már – szólt a lovas kapitány. – Egyelőre mindent pontosan előre látott. Kíváncsi vagyok, hogyan sikerül tovább. Kártyából is tud jósolni?

– Nem – válaszolta nevetve hősünk. – Ez csak amolyan véletlen . . .

– Kár – sajnálkozott őszintén a lovas kapitány –, pompásan töltöttük volna az estét . . . Azért csak folytassa, uram, nagyon szépen kérem.

Avroszimov egy pillanatra elgondolkozott.

– Talán fesse le a házat. Jó? Nagyon érdekes lenne . . .

Hősünk belement a játékba, megerőltette képzeletét, és máris szinte világosan látta maga előtt a zöld dombon az évszázados hársfákkal körülvett fehér udvarházat meg a dus lombokon átkandikáló piros tetőt. A domb alatt, alig észrevehetően, mesterséges tó hullámozott, rajta fehér hattyúk siklottak . . .

– No de ilyet! – csodálkozott a lovas kapitány. – Hát ön járt nálam?!

Hősünket a látnok lángoló szenvedélye szállta meg. Felnevetett.

– De honnan van az a zöld lomb, uram? – kérdezte a lovas kapitány. – Januárban?

– Pedig én így láttam – felelte hősünk. – Nem így van?

– Dehogynem, mindent eltalált, uram . . . Talán csak a hattyúk . . .

A szomorúság lekopott a hadnagy arcáról, és látni lehetett, hogy a legélénkebb érdeklődéssel figyeli útitársának beszélgetését.

– No, tovább – kérte a lovas kapitány. – Odaértünk, és aztán?

Avroszimov ismét belemerült a találgatásba. A zöld lomb már eltűnt. A hóval befűt tornácon ott topog a cselédség. Kiszállnak a szánból. A fehér lépcsőfokokon elindulnak felfelé a tornácra, melyet hat oszlop szegélyez; ezeken málló vakolatú fehér csarnok nyugszik. Avroszimov a cselédek közt, akik némán üdvözölték a gazdájukat, egyszeriben úri arcokat fejez fel – valamiféle középkorú hölgyek, elmosódott arcú kisasszonyok, gavallérok – vagyis hát ezek még többen is vannak, mint az egyszerű emberek, azazhogy éppen ők állnak ott némán félkörben, a cselédek pedig csak néhányan vannak, és azok is a falhoz szorultak, a falhoz . . .

– Mindent eltalált – ismételte még nagyobb ámulattal, felnevetve a lovas kapitány –, csak épp oszlop van nyolc. De azt nem értem, miféle kisasszonyok ezek? Milyen kisasszonyok jelentek meg a képzeletében?

– Milodora – mondta a semmibe Avroszimov.

– Miért Milodora? Milyen Milodora?

– Az ön húgát is ott látom – mondta hősünk Zaikinnak.

Szegény hadnagy egészen megdermedt, majd görcsösen megvonaglott, mindkét tenyerével végigsimította arcát, de azért mégis megpróbált mosolyogni.

– No, tovább, tovább – nógatta türelmetlenül a lovas kapitány. – Tehát megérkeztünk. Most mellőzzük a csókokat meg a különféle beszélgetéseket ott a tornácon . . . Rendben van: ám legyen ott Milodora meg Zaikin úr húga . . . Beléprünk a házba, igen? Most mit látunk magunk előtt? Nos, beszéljen, uram . . .

Hősünknek most már nem csupán a lovas kapitányt kellett szórakoztatni – ő maga is annyira belemelegedett a játékba, hogy nem is tudta volna abbahagyni; valósággal menekült önmaga, Tatyiscsev gróf, Pesztyel, az egész hívságos pétervári élet elől, és képzelete, ahogy mind jobban és jobban nekitüzesedett, valószínűtlennél valószínűtlenebb képeket tárt eléje.

– Tehát beléptünk a házba – folytatta Avroszimov olyan

titokzatos mosollyal, amilyen már régóta nem ragyogta be arcát. – Levetjük a bundánkat; meg kell jegyezni, hogy közeleg az este, így hát gyertyákat hoznak, mi a fogadószobában, az égő kandallónál telepszünk le . . .

– Csakhogy kandalló éppen nincs – szólt nevetve a lovas kapitány.

– Se baj, oda se neki! Mindenesetre meleg van. Hamar, hamar, hozzanak nekünk ételt-italt! Hoznak is. Az ön húga az, hadnagy úr; ugye, Nasztyenykának hívják? No, hát ő az . . .

– Bravó! – rikkantotta a kapitány.

– Ördögadta . . . – mondta elragadtatással a hadnagy.

– Kettőnk közé ül, uram, hisz ő meg én már régóta ismerjük egymást. „Hát te hogy kerülsz ide?” – kérdi ön. „Csak úgy” – mondja ő, és huncutul rám néz. Ekkor ön persze mindent megért, és örül is ennek, uram. „Rendben van – mondja –, én nem ellenzem, ha pedig úgy adódik, én magam borulok édesapánk lába elé, meglágyítom a szívét, éljetek együtt, Isten áldjon benneteket . . .”

– Mi az, uram – kérdezte kerek szemét hősünkre meresztve, váratlanul a hadnagy –, csakugyan ismeri Nasztyenykát?

– Ne zavarja, hadd meséljen – kérte a lovas kapitány.

– Aztán – folytatta hősünk a hadnagy kérdésére nem is válaszolva –, aztán Nasztyenyka eltavozik, hogy ne zavarja a mi férfitársalgásunkat, mi pedig ott ülünk, iddogálunk, különféle fennkölt témákról beszélgetünk, és egy vendéget várunk, aki bármely percben megérkezhet.

– És ki az a vendég? – kérdezte elégedetten felnevetve a lovas kapitány.

– Mindjárt, mindjárt – mondta a hadnagy –, mindjárt megmondja, csak ne zavarja . . .

– Várjuk hát a vendéget – folytatta megint a semmibe nézve hősünk, mintha senkihez sem intézné szavait. – Végre belép hozzánk. Mi mindnyájan felállunk, mert lehetetlen ülve maradni, amikor ő belép. Középtermetű, zö-

mök, a csapattiszti, ezredesi egyenruha takarosán simul rá. A szeme hideg és mély. Mozdulatai kímélték. Úgy ül le a karosszékre, mint Buonaparte, a lábát egy kissé előre nyújtja.

– De ki ő? – kérdezte rekedten a lovas kapitány.

Ám hősünk nem felelt. Nekiüzesegett képzelete tombolt. Most már egészen világosan látott mindent, amit elképzelt, útitársai pedig, akik hosszú nyakukat kinyújtva, kelek szemüket tágra nyitva ültek vele szemközt, egy csüppet sem feszélyezték... Avioszimov még arról is megfélekezett, hogy szánban vannak, és hogy milyen szomorú küldetés vár rájuk, de látta, ahogy odamegy a titokzatos ismeretlenhez, menet közben meg igazítja őrnagyi ruháját; és mintha már száz éve közeli ismerné, azt mondja neki:

– A sors nem nagyon kényeztet el bennünket gyakori találkozásokkal.

– Ugyan kérem – válaszolja mosolyogva az ezredes –, hát találkozhatnak manapság gyakrabban, akiknek ilyen gonujuk vannak? Uraim – fordul a többiekhez –, egészen átfagyunk az úton, nem ihatnánk egy kis grogot?

– Intézkedjék a kapitány – mondja Zaikin.

Mialatt a cselédek a lovas kapitány parancsára grogot főznek, a jövevények, szorosan egymás mellett, letelepednek.

– Én már-már egyetértettem az ön köztársasági nézeteivel – mondja az ezredesnek a hadnagy –, de az elengedhetetlen cárgyilkosság gondolata számomra olyan szörnyű, hogy elidegenít öntől...

– Hát milyen köztársaság az, ahol él az egyeduralkodó, még ha bukottan is? – vágott vissza keményen az ezredes. – És mit sopánkodik? Hát erőszakkal vonszolta önt hozzáunk bárki is? Itt van Szlepcov lovas kapitány – tökéletes ellentéte önnek, úgyhogy mi következik ebből? Én tisztelni tudom az ellenségeimet is.

– Már hogy volnék én ellensége? – szól nevetve a lo-

vas kapitány. – Lehet, hogy sokkal inkább barátja vagyok, mint gondolná . . . Meg akarom óvni önt egy helytelen lépéstől, de azért nem idegen tőlem a nemeslelkűség fogalma. Arra képtelen vagyok, uraim, hogy eláruljam, csupán csak letartoztatom önöket. Sőt meg is értem a pátoszukat: a maguk módján valahogy igazuk van, de ha üt az óra, uraim, akkor mégis . . . Értik? De hát, egyelőre az én házamban vannak, így hát kérem, uraim, kószolják meg a grogot.

Ekkor felszolgálták a forró italt. A szegfűszeg illata szétáradt a szobában. Mindnyájan talpas pohárért nyúltak, és élvezettel hörpintettek belőle.

– No látja – mondta a lovas kapitány –, milyen kellemes itt ülni a melegben, élvezni a beszélgetést meg a grogot, ha pedig megvalósulnak a tervei, eziedes úr, akkor nem lesz többé semmi efféle, hanem csak hideg lesz, vérontás, testvérgyilkosság.

– Micsoda badarság – szólott nevetve a hadnagy –, egyszerűen: akkor mindenkinek jut majd grog.

– Éppenséggel ez a badarság – mondta a lovas kapitány –, mert sohasem juthat elegendő mindenből mindenkinek. Ez lehetetlen. Utóvégre ez nem holmi mese. Meg aztán minek a pórnépnek grog?

– Jaj, nem a grogról van szó – magyarázta a hadnagy. – Hanem arról, hogy amikor eljön a népkormányzat, akkor eljön a művészetek felvirágzása . . .

– Már engedelmet – vetette ellen a lovas kapitány –, a népkormányzat is csak hatóság, a hatóság pedig, uraim, nem szereti a tréfát. Ma az egyiknek rossz, holnap a másiknak lesz rossz. Hát akkor mi értelme van az önök szavainak?

– Röviden szólva, ön a rabság hívének vallja magát – szólott az ezredes –, de hisz ez anakronizmus . . .

– Ki bizonyította ezt be? – kérdezte megint gúnyos mosollyal a lovas kapitány.

– Ez nyilvánvaló – felelte az ezredes.

– Nem, nem – szólt közbe hősünk –, én nem látom, hogy akármelyiküknek is igaza volna, nem látom.

– Tehát ön azt állítja, hogy a köztársaság nem jöhet létre cargyilkosság nélkül? – kérdezte az ezredestől a hadnagy. – Ehhez ragaszkodik?

– Nem ez a legfontosabb – felelte az ezredes. – Miért folyton csak *ezt* emlegeti? Hisz *megesküdött*, hogy felszabadítja a hazát.

– Igen, igen, de a cárra is felesküdt – jegyezte meg a lovas kapitány.

– Ne féljen, hadnagy úr – mondta mogorván elmosolyodva az ezredes. – Aíra gondoljon, hogy mentjük meg a hazát a rabságtól. A cárt én magamra vállalom . . .

. . . Ebben a pillanatban zökkent egyet a szán. Ez mintha megmozgatta volna a fáradt lovakat: megiramodtak, Avroszimov pedig abbahagyta a képzelődést.

– De hát ki ez az ezredes? – kérdezte csüggedt hangon a lovas kapitány.

– Én tudom – szólt a hadnagy. – De nem sokra futja a képzeletéből, uram.

– Ugyan miért – mondta Szlepcov lovas kapitány. – Szlepcov lovas kapitány egészen rendes embernek látszik az elbeszélésében. Bár ami azt a titokzatos ezredest illeti, sejtem, kire gondol, uram, de higgye el, ez már nem teljesen felel meg a valóságnak.

Ebben a pillanatban megállt a szán, rekedt hangok halatszottak, az ablakból postaállomás látszott, és a letaposott havon szétszórt szalma aranylott . . . Elérkezett az ideje, hogy kicseréljék a fáradt lovakat.

– No, unatkozzanak egy kicsit, uraim – mondta a lovas kapitány, és kikászálódott a szánból.

Avroszimov egészen békésnek érezte az utazásukat, és szívesen folytatta volna a képzelődést, ha ez örömet szerez útitársának, de ekkor, alighogy a lovas kapitány kiszállt, egy javakorabeli csenőőrtalistsz, aki a hátulsó szán-

ban utazott, rögtön ott termett a kitárt ajtónál, majd bemaszott, és letelepedett Zaikin mellé.

Hősünk mintegy felocsúdott, mert ez eszébe juttatta utazásuk célját, meg azt, hogy a börtön nem alszik, éberén vigyáz. Ekkor rátekintett a hadnagyra, mintha előre tudná, hogyan történik minden, sőt lehet, hogy valóban tudta is.

„Lám, a valóságban milyen kegyetlen minden – gondolta Avroszimov. – Itt ül ez az altiszt, mintha ideszegezték volna, és ha megfeszülsz, se megy el a helyéről, és félholtra kinóz, ha azt parancsolják neki . . . Pedig hát ki ő? Ő is az én vérem és felebarátom . . .”

– Szép napunk van ma – fordult hozzá Avroszimov. – Kinek van kedve szánban ülni? Menjünk, sétáljunk egy kicsit.

– Nagyságos úr – mondta tagoltan az altiszt –, majd sétálunk, ha visszajövünk. De most nekünk nem szabad, kérem.

– Fél, hogy meghül? – kérdezte hősünk.

– Ugyan, kérem – válaszolta az altiszt, elégedetten azért, hogy ez a pazar bundás, rőt hajú fiatalúr szóba elegyedik vele. – Mi aztán semmiképp sem hülhetünk meg – folytatta, csupán a szemével mutatva a hadnagyra, aki úgy tett, mintha nem hallaná ezt a beszélgetést. – Sétálnék én örömet, de hát meghül az ember – mondta ismét felnevetve. – Indulás előtt roppant szigorúan a lelkemre kötötték: vigyázz, Kuzmin, valahogy meg ne hülj! . . . Akkor inkább vissza se jöjj, mert „kezelésbe” veszünk.

– És fáj az a „kezelés”? –

– Jaj, ne is kérdezze, nagyságos úr, még a mája is megfájdul bele az embernek, úgy, hogy fel se tud állni utána . . . Így hát inkább a melegben üldögelek.

– De miért fáj az annyira, Kuzmin? – kérdezte Avroszimov egyre nagyobb bosszúságot érezve, bár nem értette, mitől támadt ez benne hirtelen. – Hátha jó is, Kuzmin, hogy ilyen az a kezelés? Hátha nem is lehet enélkül megglenni?

– Enélkül, tudjuk, nem lehet – mondta az altiszt; most már nem mosolygott. – Ha meg lehetne lenni, akkor nem volna ez a kezelés. De én igyekszek elkerülni.

– No és te magad kezeltél már másokat, Kuzmin?

– Hát hogyne, nagyságos uram, megesett, kérem. És nekem biztos kezem van.

Ekkor a hadnagy hirtelen feléje fordult. Az altiszt felnevetett.

– Nekem biztos kezem van – ismételte.

– Nem szégyell a gáztetteivel dicsekedni? – kérdezte dühében egészen elsápadva Zaikin.

– Úgyhogy ha szükség van rá, nagyságos uram – mondta Avroszimovra kacsintva az altiszt –, egészen nyugodt lehet: nekem biztos kezem van.

Avroszimov szeretett volna felugrani, mint egy medve, és úgy meglóditani az altisztet, hogy az ajtót kitörve kirepüljön a hóba, aztán meg nézni, ahogy sután evickélve próbál felállni. De a hadnagy következő kérdése visszatartotta.

– Vagy csakugyan olyan büszke a beosztására? – kérdezte amúgy is kerek szemét még tágabbra nyitva és az altisztre meresztve Zaikin.

Az altiszt csak éppen rákacsinthatott Avroszimovra, mikor kitárult az ajtó, és pirospozsgásan, boldogan ott állt előttük Szlepcov kapitány.

–No, kérem – mondta csengő hangon –, indulhatunk is tovább.

Erre az altiszt engedelmesen kezdett kikászálódni, hogy átadja helyét a lovas kapitánynak, Avroszimov meg nézte-nézte megfeszülő nyakát, mialatt lassan lekecmergett az ülesről, és keresztülnyomakodott az ajtón; ekkor hősrünk szíve hevesen zakatolva szinte dörömbölt a mellén, ő maga meg a kijárat felé lendült . . . Az altiszt az erős lökéstől belezuhant az útszéli hóba, és elterült benne, hősrünk pedig sietett utána, mert nem bírt tovább a szánban maradni.

– No hát – szólt felkacagva Szlepcov –, ez meglépő!

– Megmozgatom a lábamat – mondta Avroszimov. – Hát te megmiért estél el, kedves barátom? – fordult az altiszthez, aki végre-valahára feltápáskodott.

– A nagyságos úr meglökött egy kicsit – felelte az altiszt, miközben leverte köpenyéről a havat, és semmi jót nem ígérő tekintettel nézegetett hősünkre.

– Részeg vagy? – kérdezte nevetve Szlepcov. – Menj a helyedre!

A csendőr a maga szánja felé sántikált. A hátán egy aransárga szalmaszál húzódott keresztbe.

Eleinte szótlánul haladtak.

A hadnagy, aki tanúja volt az imént lejátszódott furcsa jelenetnek, olykor rápillantott Avroszimovra; a lovas kapitány, amikor eszébe jutott hősünk fantáziálása az utazásról, egyszeriben lehorgasztotta a fejét, a szeme szomorú lett és gyanakvó, a boldogság kifejezése teljesen eltűnt.

Ami pedig hősünket illeti, ő egyszerűen aludt, vagy alvást színlelt, mindenestre be volt csukva a szeme, a feje hátrabillent, fiatal arca mégis elveszett a sűrű szőrméjű, felhajtott gallérban.

De mégsem aludt, tisztelt uram, hanem a történetek hatása alatt újra átélte az egészet, és sötétkék szemével néha futó pillantást vetett a szegény hadnagyra, akit még attól a jogától is megfosztottak, hogy helytálljon magáért. Mennyire meglepődik a gyönyörű Nasztyenyka, ha látja, hogyan bánik el Avroszimov azzal a kutyával, hogyan löki meg vállával azt a kutyát . . . De ez kevés volt neki, kevés!

Hősünk előtt ekkor megelevenedett az a régebbi jelenet ott, abban a szerencsétlen udvari épületben, amikor is naáyszerű barátai és a most már halott Szerjozszenyka kérdőre vonták a kapitányt, hogyan mert megsérteni egy holgyet, bár semmilyen hölgyet sem sértett meg (erre meg is esküdhet), az pedig hol ide, hol oda rángatta magát, és egy pillanatra sem vette le tekintetét Buturlin sárga tenyeréről. Hősünk most, hogy eszébe jutott ez a história,

természetesen nyugodt lélekkel megtehetette volna, hogy racsap annak a kutyanak a megfeszülő nyakára, aztán megkérdezi, hogy mi történt tulajdonképpen, majd a vállát ertetlenül vonogatva visszamászik a szánba; vagyis hát így is cselekedett, de túl erőtlen volt az ütés (de nagy kár!) csak amolyan kis lökésféle.

– Ne haragudjék, hadnagy úr – szólalt meg váratlanul a lovas kapitány –, kénytelen voltam megparancsolni az altisztnek, hogy a pihenő idejére foglalja el a helyemet, ez azonban korántsem bizalmatlanság jele, hanem csupán – ilyen az utasítás...

– Hát persze, kérem – válaszolta a fejét arra se fordítva Zaikin –, úgy jár el, uram, ahogy jónak látja.

– De nem szabad neheztelnie rám, semmi szín alatt... Felejtsük el az egészet, és kérjük meg Avroszimov urat, hogy folytassa a képzelet játékát, aztán nemsokára már elő is bukkan az én Kolupanovkám.

– E-e-eh, most még kitalálni se tudok többé semmit – mondta Avroszimov. – Eddig olyan harmonikusan alakult az egész, de most nem megy tovább, és kész. Eszerint bennem sem bízik, kapitány úr, ha kötelességének tartja, hogy csendőrt...

– Ugyan, kérem, az isten áldja meg – szólt sértődötten Szlepcov. – Értse meg már, miről van szó. Ha, tegyük fel, a bűnösnek eszébe jut, hogy megszökik, ezért elveszi öntől a pisztolyt, és ugyancsak az ön homlokának szegezi, akkor ön ugyebár feltartja a kezét, és kész, igaz?

– És a csendőr? – kérdezte hősünk gúnyos mosollyal.

– A csendőr, uram, szolgálati kötelességének teljesítésekor nem meri felemelni a kezét, vagy ha mégis felemeli, csak azért teszi, hogy rávesse magát a bűnösre...

A lovas kapitánynak ebben a válaszában pontosan annyi ráció volt, hogy ne lehessen vitába szállni vele, így hát Avroszimov csak rásandított a szeme sarkából a hadnagyra, akit ilyen nyíltan bűnösnek neveztek.

Ó, mindig tehetetlenek vagyunk, amikor igazunk van,

tisztelt uram, mert a hamisság lázasan felszereli magát érvekkel, és mindezt nyomban ön elé zúdítja, tisztelt uram, és ön meghátrál, mert a hamisság érti a csíziót, az igazság meg nem törődik ezzel, mondván: ha egyszer én vagyok az igazság, akkor minden bizonygatás nélkül is világos mindenki előtt, hogy én vagyok az igazság. Úgy bizony.

Végül, amikor ismét lovakat váltottak – ezúttal egy másik fiatal csendőr telepedett be a szánba Kuzmin altiszt helyett –, és ismét elindultak, Avroszimov egyszer csak azt érezte, hogy éhség gyötri, hideg kínozza – hogy fázhat hát akkor a hadnagy abban a vékony köpenyben?!...

A lovas kapitány mintha meghallotta volna, min tűnődik, de lehet, hogy őt is átjárta a hideg, és elfogta az éhség, mindenestre elsőnek törte meg a hosszú hallgatást, és így szólt a hadnagyhöz:

– Ne haragudjék uram, amiért ilyen sokáig nem intézkedtem, hogy adjanak ennie. Ha ugyanis útközben étkezne, akkor időt vesztenénk, ha pedig eljutunk Kolupanovkába, ott mindent megkap, amit csak kíván, bizony isten.

– Majd csak kibirom. Most már úgyszincs számomra más megoldás... – mondta mosolyogva Zaikin.

Higgye el, borzasztó, ha mosolyog valaki, amikor ilyen keserű szavakat mond!

Ebben a pillanatban hősrünk is ugyanerre gondolt, úgyhogy megint elöntötte a hadnaggal való együttérzés meg a lovas kapitány iránti rokonszenv hulláma.

„Utóvégre azt is megtehetné, hogy nem mentegőzik – gondolta Avroszimov –, de lám, mégis igyekszik tisztázni magát.”

Így haladtak tovább. Lassanként négyet ütött az óra – ahogy mondani szokták –, és a szívderítő, de rövid ideig sütő északi nap lenyugodott, csupán bíborvörös szegélye világított még az erdő fölött, és ettől hosszúra nyúlt az erdei- meg a lucfenyők mozdulatlan sötétkéék árnyéka. Éppen akkor, amikor az éhség, a hallgatás meg a minden-

féle gondolatok okozta szenvedés már tetőfokára hágott, a szán besiklott az erdőbe, aztán kisuhant onnan, és ekkor elragadó kép tárult az utasok elé. Az országút ezüstkígyóként kanyargott le, a befagyott folyó felé, amelyen túl újabb emelkedés kezdődött. Azon a dombon, a téli parkban állt a fehér udvarház, amelynek nyolc oszlopa világosan kirajzolódott az alkonyatban, az udvarház és a kert mögött pedig Kolupanovka húzódott – az egyik dombról a másikra, úgy, hogy válljármós öregasszonyhoz hasonlított.

A hőn áhított meleg és jóllakás most már karnyújtásnyira volt, de az az ismerős, homályos nyugtalanság, amely a napsütésben már-már eloszlott, most megint megmozdult hősünk lelkében. Ez az érzés úgy lebegett fölötte, mint egy ismeretlen nevű, meglapuló, közönyös, borzas, szürke madár, és e madár lattára nyomban a bordáin dörömbölt a szíve, egy szomorú hang pedig egyre hívott valakit, nem tudni, kit, honnan, miért, de elviselhetetlenül sürgetően hívta... Így hát hősünk hihetetlen erőfeszítéseket tett, hogy elzavarja azt a madarat, és ne hallja a hívást; ez egy időre sikerült is neki, de aztán alkonyaton át, erdőn át ismét előtört az a hívás, és egy szürke árnyék, bár lehet, hogy nem is árnyék, hanem csak valami megfoghatatlan dolog, ott lebegett fölötte.

– Uram – szólt Szlepcov lovas kapitány –, nekem nagyon megtetszett az ön képzeletének játéka – folytatta hősünk felé intve. – Viselkedjünk hát úgy, uraim, mintha nem állna előttünk semmilyen szomorú cél, hanem csak úgy betérnénk ide pihenni, és természetesen mind a hárman egyenlők volnánk.

– Nekem mindegy – válaszolta lehajtott fejjel a hadnagy. – Úgy cselekedjék, ahogy szükségesnek tartja.

– Nagyszerű – mondta megörülve Szlepcov. – A csendőroket a faluba küldöm – itt csak bántanak a szemünket –, és lelkükre kötöm, hogy hallgassanak az egésztől. Pompasan fogunk pihenni, uraim!

A födeles szán, mintha megértette volna a pihenésről mondott szavakat, sebesen siklott lefelé a dombról, átszelt a folyót a kékes jégen, és máris a kerti fasorban csikorgott a talpa. Itt az udvarház. Itt a behavazott tornác. És a hallgatag cselédség valóban mozdulatlanul meredve áll a tornácon... A szán megállt. A lovas kapitány kinyitotta az ajtaját. Boldogan üdvözölték, és ettől a megbekelés hangulata és a nyugalom előérzete áradt szét hő-sünk egész testében. Még az a hívás is elhallgatott.

A ház a jelek szerint nemrég, legfeljebb a múlt század végén épült, de valahogy hamar megrozzant: a nyirkosság meg a dombon állandóan fújó szél szemmel láthatólag alaposan megtette a magaét, úgyhogy az oszlopokról néhol mállott a vakolat, a tágas, barátságos előcsarnokban pedig helyel-közzel felágaskodott és felszakadt a parketta, ezért hát a derék, de kontár falusi asztalosnak tartós, de durva sárga fenyődeszka-foltok formájában itt is, ott is rajta kellett hagynia mesterségének nyomait.

Igaz, az érkezők közül ezt jóformán senki észre sem vette, mert a cselédség olyan őszintén örült az uraság hazajöttének, az utasok pedig annyira átfáztak és megéheztek, hogy a ház melegétől, amely szinte körülburkolta őket, meg a konyhából beáramló egyszerű és egészséges illatoktól kellemesen szédülni kezdtek.

– Á, itt van Dunyasa, ennek a fészeknek a gazdaasszonya – kiáltotta hangosan a lovas kapitány, és rámutatott egy tűzről pattant, fekete szemű lányra, aki fehér kendőjének csücske mögé rejtette az örömtől meg a zavartól kipirult arcát.

– Isten hozta – énekelte fedezéke mögül.

– No, Dunyasa, hát mivel kedveskedel nekünk? – kérdezte köpenyét levetve a lovas kapitány, és intett útítársainak, hogy kövessék példáját.

– Hát mivel kedveskedjek, szemünk fénye? – énekelte Dunyasa, de most már nem takarta el arcát.

Avroszimov a hadnagyra tekintett, aki immár köpeny

nélkül, félrehúzódva állt, és ha nincs az a borostás arca, azt hihette volna az ember, hogy csakugyan vendégségbe nyargalt ide, holnap hajnalban meg visszaro bog a Nasztyenykájához vagy másvalakihez, mert hisz mindenkinek van kihez sietnie.

– Mintha nem is tudnád, mit szeretek – válaszolta nevetve a lovas kapitány. – A vendégeknek is érdekes lesz.

A lány erre lesütötte a szemét.

„Ejha!” – gondolta a lányban gyönyörködve Avroszimov.

– Gyerünk, uraim – hívta a vendégeket a lovas kapitány, és a menet elindult.

Meg kell mondanom, ez az este különlegesen kellemesre sikerült. A szűk, de barátságos ebédlőben, ahol régi fegyverekkel díszített ódon szőnyegek függtek a falakon, a kerek asztal az utasokat már seregnyi odakészített kisebb-nagyobb butéliával várta, amelyeknek szövevényes metszésén a fehértől a meggypirosig számtalan árnyalatban csillogott a gyertyák visszavert fénye.

A régi karosszékek, amelyeket már elfelejtettek gondolni, kényelmesek, puhák voltak, és még az sem rontotta az otthonos hangulatot, ha enyhén megreccsentek a vendégek alatt, ellenkezőleg: csak fokozta – olyan volt ez, akár a tücsökcirpelés.

Még meg sem rakhatták az asztalt a megígért ételekkel, amikor az ajtónál, a fal mentén, lányok kezdtek sorakozni, hogy mindjárt dalra zendítsenek.

Szlepcov lovas kapitány mosolyogva nézte készülődésüket. Különösen olyankor lángolt fel, amikor a gyönyörű Dunyasa őrá fordította tekintetét. Egyszer csak odahajolt a hadnagyhoz.

– Ezt mind az ön kedvéért teszem, tisztelt uram... Azt akarom, hogy megértse, hogyan is érzek én ön iránt. Amit ott, Szentpéterváron lát, az mind badarság. Az az igazi, amit itt tapasztal. Látja? Én ezt mind az ön kedvéért... Milyen ügyesen állította fel őket...

– Köszönöm – válaszolta a hadnagy, és végigjártatta szórakozott tekintetét a gyülekezeten. – Köszönöm.

– Jaj, de szomorú ránézniem önre – súgta Szlepcov –, de ne búsuljon, minden jóra fordul még... A tábornok nagyon elégedett, amiért önként ajánlkozott, hogy megmutatja azt a helyet. Ez enyhítő körülménynek számít...

Ebben a pillanatban felszolgálták a húsos káposztalevest. Olyan erős és sűrű volt az illata, hogy a hadnagy sápadt arcát foltok lepték el, a nyeldekölője meg görcsösen megrándult.

– Önt aztán szeretik a cselédei – jegyezte meg a lovas kapitánynak Avroszimov.

– Ó, az édesapám kemény ember volt – mondta Szlepcov –, nemsokára már egy éve, hogy meghalt. Amíg ő élt, a cselédeknek nem volt valami gyongyéletük, de én szelíd ember vagyok, velem jól megvannak. Például Dunyasa, látja? Most ő az első köztük, ő a háziasszony. Örülök, hogy jól megy a soruk. Hiszen ők is emberek, nem igaz, uram? És lám, a hadnagy úr barátai azt állítják, hogy ez rabszolgaság... Hát akkor mit értsünk rabszolgaságon? Kérdezze csak meg őket: akarnak-e megválni tőlem? Kérdezze meg... Némelyik urasagnál pedig még a szabad is – rabszolga, bizony isten... No de itt van a scsi. Kérem, uraim, csak minden ceremónia nélkül – fejezte be, és elsőnek emelte szájához a gőzölgő kanalat.

A többiek követték a példáját. Ezután úgy dukált, hogy hozzálassanak az italhoz is. A lovas kapitány felemelte pohárkáját. Az ital megcsillant a gyertyafényben. Dunyasa, aki egy pillanatra sem vette le tekintetét az uraságról, intett az egyik kezével, és a kar halkan rákezdte:

Hajnalban, hajnalban
Vizert indult Nasztya. →

„Itt is Nasztya – gondolta hősrünk* az italtól meg a káposztalevestől már-már ellankadva. – Itt is Nasztyenyka...”

– Hogy keresik a kedvét – mondta nevetve a hadnagynak a lovas kapitány. – És hogy kanyargatják! Hallja? Kivált akik fejhangon fújják, a kis huncutok. Mintha fonalat húznának...

Vizért indult Nasztya...

Valóban, tisztelt uram, a karének harmonikus, tiszta volt, úgyhogy a lányok magas hangjai az áttetsző vízű, bársonyos, hús medrű forrás képzetét idézték fel az ember tudatában.

Intett kis, fehér kezével,
Isten áldjon, jó anyám!...

És e hús mederben két gyors árnyék suhan, egyik arany, másik ezüst, két könnyű árnyék, amelyeket nem is lehet észrevenni, mert a forrás fölé fűszálak meg virágok hajolnak, és azok is árnyékot vetnek, és azok is egybeőnódnak. A víz meg azt zengi:

...Isten áldjon, isten áldjon,
De ne kérdezd: „Ó, miért?”

A két árnyék, az arany meg az ezüst – két halacska, tisztelt uram, azok pedig a tisztaság és a hit jelképei. Gyöngék ugyan és tehetetlenek, de hát nem ezek derengenek fel'olykor előttünk, akik az örültség meg a vér mocskába ragadtunk? Nézze csak meg Dunyasát, milyen a keze! A két elülső fehér fogacskája meg egymáshoz hajol... Ha kivillannak, beleszédül az ember.

De ne kérdezd: „Ó, miért?”

Ha az ember ezt a királykisasszonyt látja, mindenről megfeledkezik: Milodoráról is, Amalia Petrovna-ról is, a saját bújáról-bajáról is. Dalolj, aranyhalacska, zengj!...

Hegy lábánál berkenyefa,
Piros fürtök csüngnek rajta...

– Egyék, egyék, drága barátom! – biztatta a hadnagyot Szlepcov. – Igyék, és ne búsuljon semmin. Ez a Dunyasa!... Hogy daloltatja őket! És hogy énekelnek, hogy énekelnek... Felejtse el az iménti szavaimat is, mintha nem is mondtam volna semmit. Csernisev tábornok, miután letartóztatta Pesztyelt, sehogy sem tudott magához térni – remegett a keze. Töltsön, igyék... Hé, italt!

Két sötét villám cikázott át a szobán, máris bugyborékol az ital, összeszűkült a kerek asztal, a mellette ülők összehajoltak, és egészen közről néztek egymás szemébe. Hősünk tisztán érezte a lovas kapitány forró és Zaikin hideg, nedves homlokának érintését.

– Ön részt vett Pesztyel letartóztatásában? – kérdezte az álmosággal küszködve a hadnagy.

– Hát hogyne – válaszolta sóhajtván a lovas kapitány. – Ahol a tábornok van, ott vagyok én is.

– És nem féltek, hogy lövöldözni fog? – kérdezte homlokát a lovas kapitányéhoz szorítva Avroszimov.

– Sajnálja őt? – kérdezte válasz helyett, kíváncsian a lovas kapitány.

A fa alatt ott áll Ványa,
Én csakis őt szeretem!...

Ekkor megremegve elhalkult a karének, mintha zavarossá válna a csodálatos forrás, mintha vihar törne ki, szél támadna, összekuszálná a fűszálakat meg a virágokat, és megfakulna az arany meg az ezüst a kis halakon, amelyek elcsitultak abban a sötét vízben, ahol a meder iszapja

hirtelen felkavarodott uszonyaik alatt, úgy, hogy mindent eltakar az ember szeme elől.

Én csakis őt szeretem...

Uramistenem, hát miért ez a szomorúság? Szeress, szeress! Örülj. Hiszen ha ott vár az alatt az ördögadta berkenye alatt, akkor nyilván szeret. Dobd hát azt az ostoba válljármot, omolj a karjába és csókold! Mert nagy boldogság az, ha szeret! Itt az egyik letartóztatja a másikat – aki bírja, marja –, az a legény pedig, ott a berkenyefa alatt, az szeret téged! Vár, te buta! Hat akkor miért sírsz?

Az ital már végigfutott a legkisebb ereken is, és most úgy égetett, akár a tűz.

– Nem értem – súgta hősünknek a lovas kapitány, – miért küldték éppen önt velünk. Egészen elrontja az örömet. Igazán: micsoda hős az a Pesztyel az ön képzeletében! Vagy tán bolondnak néz engem?

Avroszimov Dunyasára tekintett. Minden mesterkéltszendeség nélkül a lány is ránézett. „Csak te, csak te vagy a lelkemben, Dunyasa!” – kiáltotta magában, de a lány szomorúan ingatta a fejét, mintha azt mondaná: nem hiszem el.

– Ne felejtse el, uram, hogy Pesztyel összeesküvés feje – mondta egészen józanon a lovas kapitány –, így aztán könnyen megeshet, hogy rendes embernek nem lesz ínyére, ha bárki is rokonszenvenvvel emlegeti a nevét. Tehát válasszon, Avroszimov úr, döntse el, kit pártol, de úgy, hogy ezt tudni lehessen.

Válasszon, válasszon... Lám, az a lány azt választotta, aki a berkenyefa alatt áll. Még az édesanyjának is búcsút mondott...

A lányoknak italt vittek. Egy hajtásra itták meg mind. Fehér kezükkel megtörölték szájukat. Meghajoltak. És a kar legszélén, mintha a hold siklott volna elő valahonnan

egy kis ladikban, elnyújtva rákezdte egy magányos hangocska:

Ne sirj, engem ne sirass,
Ne sirj, engem ne sirass!

– Ja-aj! – kiáltott fel Szlepcov. – Megszakad a szívem tőle!

Valóban majd megszakadt az ember szíve ennek a hangnak a zengésétől, látva Dunyasát meg a hadnagyot, aki már nem evett, nem ivott, hanem gyönyörű fejét magasra tartva, behunyt szemmel, mozdulatlanul ült, mintha nem is volna körülötte semmi. Hősünk arra gondolt, hogy jó szorosra szövődött a pókháló Zaikin körül. Ugyan miben reménykedett szegény, amikor a Vizsgáló Bizottság termében esküdözött, hogy ő tudja, hol rejtőzik Pesztyel szörnyű kézírata! És hogy esküdözött! „Én, én, én tudom! – hajtogatta szinte eszelősen. – Küldjenek oda! Én megmutatom!” Ám ez kétséget támasztott, hiszen a szegény hadnagynak nemigen lehetett köze ehhez az egészhez, különösen pedig ahhoz, hogyan rejtették el a kéziratot. Csernisev tábornok, az a fő pók, aki igazán jártas az ilyen ügyekben, és ennél a zöldfülű Zaikinnál különb legyeket is bekapott már, mondom, Csernisev tábornok annak idején meg is kérdezte: „Személyesen segített elásni?” – „Személyesen, személyesen!” – kiáltotta halottsápadtan Zaikin. Jaj, te kisfiú, vajon nem hamisan vádoltad-e meg önmagadat? Még öneki, Avroszimovnak is kétségektől zúgott a feje, amikor azt a jegyzőkönyvet körmölte. Hisz minden jel arra vallott, hogy a Bobriscsev–Puskin fivérek a ludasok benne, de azok meg se mukkantak, ez pedig magára vállalta. Nem valami fondorlat, afféle szemfényvesztés ez? „Tehát személyesen segített elásni?” – kérdezte Csernisev. – És nem maga Pesztyel adta át önnek?” – „Személyesen segitettem elásni – válaszolta a hadnagy –, de azt nem mondhatom meg, hogy ki adta

át.” És ekkor ez a kisfiú még jobban elsápadt, mint előbb. „De megis, hogy lehet ez – szólt meglepődve Csernisev –, hisz ön akkortajt nem is volt Linciben.” – „Voltam! – kiáltotta ismét Zaikin. – Átutazóban jártam ott, nagyméltóságú uram. Véletlenül kerültem bele a dologba.” No, ha véletlen, hát véletlen, szegény fiú, te kis hadnagy, micsoda pókháló vesz körül!

Hősünk felemelte fejét, felocsúdott a tűnődésből, és ekkor azt látta, hogy a lányok már elhagyják a szobát, csak Dunyasa téblábolt még az ajtóban, majd hátrafordult, és megint egyenesen Avroszimov szemébe nézett.

– Ezért a dalért a fél életemet is odaadom, nesze! – kurgantotta a lovas kapitány. – No, vedd el hát!...

De Dunyasa még mindig Avroszimovot nézte, és így ment ki: nem vette le róla a szernét, aztán eltűnt odakinn.

Ideje volt már, hogy induljanak aludni.

– Úgy néz rám, hogy mindent felkavar bennem – mondta a lovas kapitány. – Higgye el, néha már arra gondolok: pokolba minden egyebet! De aztán reggel megis magához tér az ember...

– Ne tartsa vissza magát – szólt Avroszimov. – Ha éppen önnek küldi mosolyát, akkor mire várna?...

– Ugyan Avroszimov úr – válaszolta nevetve a lovas kapitány –, hisz vőlegénye van...

– Vigye el az ördög azt a vőlegényt! – tört ki hősünk. – Küldje a lóistállóba! Hadd tudja meg, hogy...

– Ez lehetetlen, uram – mondta elképedve Szlepcov. – Ez ellenkezik az elveimmel.

Felébresztették a hadnagyot, aki elaludt a karosszéékben, és lassan mind a hárman elindultak a folyosón.

Képzелjen el egy hatólnyi vagy talán még hosszabb folyosót. Az egyik oldalán vakfal, teleaggatva aranykeretes olajfestményekkel, amelyekből a lovas kapitány homályos ábrázatú ősei tekintenek le; a másik falban – két ajtó, amelyek a vendégszobákba nyílnak: az első Avroszimové, a másik a hadnagyé; maga a lovas kapitány egy tavolabbi-

ban szándékozott hálni, amely mintegy megkoronázta a folyosót.

A hadnagy szeméből egy csapásra elszállt az álom: annyira megszokta már az erőd kazamatáit, hogy sehogy sem tudott magához térni az osztályrészeül jutó sok áldás közepette, amikor is nincs sem bilincs, sem őrség, csak jóllakás van meg szeretet.

– Ne kételkedjék a becsületességemben – mondta a kapitány. – Engem természetesen köt az eskü meg a parancs, de ami a házamat illeti, itt teljesen szabadnak érezheti magát. Tőlem telhetően igyekszem könnyíteni a sorsán, remélem, ezt látja is. . .

A hadnagyot mindez nagyon meghatotta, hálás köszönetet mondott a derék házigazdának, és bement szobájába.

Avroszimov is megköszönte a szíves vendéglátást meg a szállást.

– Az az én szobám – mondta neki a lovas kapitány. – Úgyhogy bármi történik is, egész nyugodtan költson fel – fejezte be anélkül, hogy egyetlen nyájas szót is talalt volna hősünk számára, és továbbindult.

Avroszimov ügyetlenül becsapta az ajtót, és körülnézett. A szoba kicsi volt, de otthonos. A nagy ablak a téli parkra nézett, amelyet beragyogott az újhó; fényfolt vetődött a parkettára is. A falakon festmények sötétlettek, az ablak felé fordított ódon karosszék mintha hívogatta volna az embert, hogy süppedjen bele. Az ágy széles volt; Avroszimovnak nyomban eszébe jutott a szálloda meg a minapi kalandja. Beleült a karosszékbe. A fotel lenyomódva, pengve rugózni kezdett alatta.

Ekkor az előbbinél is áthatóbban felharsant az ismerős hívás, majd a fantasztikus szürke éji madár nesztelenül leereszkedett, és nyugtalanságot keltve ott lebegett hősünk feje fölött.

A falon túl, jól hallhatóan köhintett egyet a hadnagy. Megreccsent a padló egyszer, kétszer, majd nesztelenül tovább recsegett. Zaikin fel s alá szaladgált a szobájában.

Avroszimov levetette hosszú kabátját, hogy könnyebben lélegezzék a fülledtre fűtött szobában; eközben a térdéhez ütődött az angol pisztoly agya. Meg kell mondanom önnek, hogy ez a nagyszerű fegyver, amelynek segítségével olykor megrövidítjük amúgy is rövid életünket, egy kis posztózsebben nyugodott, amelyet hősünk külön azzal a meggondolással varratott be éppen a bal hóna alá, hogy bő kabátja mindig eltakarja, de mindig kéznél is legyen: elő lehessen rántani. Mi indította Avroszimovot arra, hogy ilyen alkalmasan odaillessze azt a fegyvert? Bizonyára ő maga sem tudta. Az a legvalószínűbb, hogy ez elbűvölő külföldi játékszer volt számára, melynek már a puszta birtoklása is növelte a tekintélyét a saját szemében, mert még elképzelni sem tudta a pisztoly felhasználásának reális lehetőségét, ő ugyanis szerette medve módra, puszta kézzel megtorolni a sértést, azt is csak a legvégső esetben.

Az a hívó hang sem hallgatott el, sőt ellenkezőleg: egyre erősödött. Ki hívogatta magához hősünket? Ki bízakodott benne ott valahol? Kinek a rettegő lelke – amely immár ellankadva vergődik a kétségek között –, kié epekedett utána ilyenreménye vesztetten, mégis forrón? A holdfényben megcsillanó angol pisztoly könnyeden belesimult Avroszimov markába, ezután hősünk teste megfeszült, mint ugrás előtt, és egyszeriben eltűnt a faradtság, a mámor, csak a szapora lélegzés maradt meg – a tombolás előhírnöke.

A padlódeszkák recsegése megszűnt. Úgy látszik, végre-valahára lefeküdt szegény fiú. Viszont új halk, kellemes léptek hallatszottak a folyosóról. Olyan óvatosan közeledett valaki, mintha attól félne, hogy kilötyögteti a vizet. „Dunyasa!” – villant át hősünk agyán.

„Ruth megfürdött, bekente magát illatos kenőcsökkel, és felöltötte legszebb ruháját, aztán a szérűre indult...”

„Én Ruth vagyok, a teszolgálód, terítsd hát takaródat a te szolgálódra...”

Avroszimov kinyitotta az ajtót. Dunyasa rémült arca tűnt elébe. Fehér kezében magasra tartott egy gyertyát. Mihelyt meglátta hősünket, pillanatnyi féelme rögtön elszállt. Elmosolyodott, két elülső fogacskája mintha ingerkedett volna Avroszimovval. „Nem, nem” – ingatta fejét.

– Galambocskám – suttogta fájón Avroszimov –, nem akarok én rosszat neked... Megváltlak, a szent keresztre esküszöm...

– Az isten áldja meg magát – mondta haragosan a lány –, hát minek énnekem a maga váltságdíja? Engedjen, uram... – Két fogacskáját kivillantva, megint elmosolyodott. – Inkább a saját jobbágyait váltsa meg, nekem nincs rá szükségem...

„Mivel nyertem kegyet a te szemedben, hogy magadhoz fogadsz engemet?...”

Dunyasa lassan, akárha templomba menne, továbbindult a folyosón, majd kinyitotta a lovas kapitány ajtaját, és eltűnt mögötte.

Avroszimov visszatért a szobájába; most már tudta, hogy nem jön álom a szemére. A szomszéd szobában megint fülsértően megreccsentek a padlódeszkák; a folyosón ezt nem lehetett hallani. Hősünk ekkor felfedezett a falban egy ajtót, amelyet eddig nem vett észre. Kitapogatta a kilincset, és lenyomta. Az ajtó nyikorogva engedett. A padlórecsegés megszűnt.

– Ki van itt? – kérdezte halkan a fogoly.

Mit válaszolhatott volna a fogolynak? Ó, fölösleges a sóhajtozásod, fölösleges, hisz egyelőre még szabad macár vagy, a szárnyad sem meglöve, sem összekötözve.

– Ön az? – szólt meghökkenve Zaikin, amikor a sötétben nagy nehezen felismerte hősünk elmosódó alakját. – Mit óhajt, uram? Ön aztán egészen orcátlanul kémkedik utánam...

Hősünknek erre nem volt semmilyen ellenérve. Szótlanul odament egy karosszékhez, és leült.

– Visszaél azzal, hogy fogoly vagyok, és nem tudom megtanítani moresre – folytatta közben Zaikin, de hangjában már némi zavar, sőt együttérzés vegyült, mert hő-sünk arca, melyet megvilágított a hold, olyan szomorúságot, olyan embertelen szenvedést árult el, hogy okvetlenül meg kellett dobbannia rá minden rendes ember szívének, akiből még nem vészett ki a jóérzés.

A szegény hadnagy pedig, ahogyan kegyednek már bizonyára sikerült megállapítania, éppen a rendes, jószívű emberek csoportjába tartozott, így hát a tulajdon bajait leküzdve, odaült Avroszimovhoz, hogy megkérdezze, ugyan mi történt vele, és esetleg enyhítse is szenvedéseit.

– Uram – szólalt meg végül hő-sünk –, ne szidjon alap-talanul. Én valójában teljesen el vagyok keseredve, úgy-hogy okvetlenül látnom kellett legalább egy teremtet-lelket. Esküszöm, hogy véletlenül bukkantam erre az ajtó-ra, és amikor hallottam, hogy nem alszik, átjöttem. De nem azért szántam rá magamat erre a lépésre, hogy segit-séget kérjem, hisz rajtam senki sem tudna segíteni, hanem mivel tudom, hogy ön is szerfölött nehéz helyzetben van, azt remélem, hogy legalább valamelyest enyhítek szenvedésein.

A hadnagy a legnagyobb meglepődéssel hallgatta végig ezt a vallomást, de az olyan őszintén hangzott – a helyzet meg annyira rendkívüli volt –, hogy feltétlenül el kellett hinni.

„Mivel bizonyítsam be lelki nemességemet, Dunya-sa?”

– Uram – folytatta Avroszimov –, közvetlenül elindulásunk előtt volt alkalmam találkozni Pavel Ivahoviccsal. – A hadnagy e szavaknál gyorsan a tenyerébe rejtette arcát. – Nem esküszöm meg, uram, hogy osztozom néze-teikben, sőt kijelentem, hogy Pesztyel ezredest már az első naptól fogva nem szívelem mint gonosztévőt, most pedig – noha már nem gyűlölöm – továbbra is őt okolom mindkettőnk bajaiért, szenvedéséiért...

– Ön téved – mondta a tenyere alól, tompa hangon a hadnagy. – Most könnyű vadolni azt az embert, aki csakis a haza üdvével törődött, semmi mással... De folytassa, uram, hallgatom.

– Láttam, ahogy kéziratának említésekor lehorgadt a feje – suttogta szomorúan Avroszimov. – Hiszen ha megtalálják, és ha rábizonyítják a cárgyilkosság szándékát, ezt nem viszi el szárazon.

Ekkor csodálatos dolog történt: a hadnagy egy csapásra olyan lett, mint aki gyógyító cseppeket vett be, vagy az élet vizébe merült alá, és megújodva, frissen lép ki belőle. Arca gyönyörű volt a holdvilágnál, nagy kerek szeme csak úgy ragyogott.

– Ide hallgasson – mondta ihletetten –, hisz ön badarságot beszél! Pesztyel a társadalom tökéletlensége miatt szenvedett, ugyanúgy, mint mi valamennyien, mint ön is... Hadd mondjam meg a teljes igazságot... Csak hogy ön nincs ennek tudatában, ő pedig igenis a tudatára ébredt. Mit számít itt a cárgyilkosság, uram? Oroszország ötven évvel elmaradt Európától, ezért szerencsétlen, és ezt nem Pesztyel találta ki. Hát akkor mit számít a cárgyilkosság?! Ha valóra válik Pesztyel terve, akkor Tatyiscsev gróf sok mindent elveszt, és Csernisev tábornok is, a nagyherceg is, az egész Vizsgáló Bizottság is, a kormányzók is mind, a szenátorok is mind, mind... Az uralkodóról nem is beszélek. Érti? Mindnyájan elvesztettek volna mindent, érti? Hát akkor hogyan örjöngenének? Hisz ez könnyen megtörténhetett volna! De a cárgyilkosságot még csak nem is említi az „Orosz Törvénykönyv”...

– És helyes ez?! – kiáltott fel hősünk. – Fenyegetni a társadalmat?...

– Ez nem igaz – mondta ismét lelohadva a hadnagy –, ez nem igaz és nem igaz. Most könnyű rákenni arra a rabra...

– De hiszen a barátai is rávallottak!

– Nem igaz, nem igaz – dörögte a hadnagy. – Micso-

da hazugság! Könnyű most mindent kiforgatni, elferdíteni. De hát ez mind hazugság...

– Hogy volna hazugság, amikor mindenki tudja?!

– Hazugság, hazugság! Ó, nem volt még ön az én helyzetemben!

– Sajnálom önt, higgye el! – suttogta hangosan Avroszimov. – Megígérem, hogy Pétervárott segíték önnek találkozni Nasztyenykával... Akarja? Megtehetem, hogy minden szavát együttérzéssel veszem jegyzőkönyvbe, úgy, hogy előnyös legyen önnek... Sajnálom önt, nagyon sajnálom!

A hadnagy mintha már-már tébollyal küszködött volna: annyira remegett a keze, hogy sehogyan sem tudta begombolni gyűrött zubbonyának gallérját, amikor pedig végre sikerült, mindjárt hozzáfogott, hogy kigombolja, majd előlről kezdte, sápadt arcán meg csurgott a könny.

Végül megemberelte magát ez a szerencsétlen fiú: hol ki-, hol begombolta ugyan a gallérját, de most már leült az ágyra, és lecsillapodott.

Ekkor az éjjeli csendben, mint távoli dal, alig hallható, kellemes és puha léptek neszezték. Hősünk fülelt: a lépések a folyosóról hallatszottak. Aztán elhallgattak. Avroszimov szinte látta, ahogy Dunyasa, kétségbeesett szerelmének bizonyítása után most lopakodva jön a folyosón háziszóttas fehér ingében, elgyötört ajka talán sírásra, talán ványadt mosolyra görbül, két kis foga meg egymáshoz hajol ingerkedve, de hogy miért – nem lehet tudni. Egy pillanatra alighanem nekidől a falnak. De máris továbbindul. Az ócska parketta elárulja: reccs-reccs...

Ekkor hősünk a hadnagyról megfélekezve az ajtóhoz rohant, és felrántotta. A fiatal csendőr a falnak dőlve szunyókált. Lépések nem hallatszottak, de mihelyt Avroszimov visszament a szobába, megint felhangzottak. Ez a recsegő zaj most az ablak felől jött. Avroszimov, aki teljesen elvesztette fejét mindattól, ami történt, arra iramlott. Egy arc – olyan, akár a hold – előtűnt a fal mögül, végig-

pásztázta az üveget, és egy gyanakvó szempár bevizslatott a házba. Hősünk felismerte Kuzmin altisztet, aki bundába burkolózott. A hold szerencsére éppen elbújt abban a pillanatban, úgyhogy ez a galád csendőr semmi gyanusat sem fedezett fel a szobában. Ekkor hősünk maga is fogolynak érezte magát, és szomorúság fogta el.

A hadnagy, úgy látszik, elaludt, ahogy volt, zubbonyban. A fáradtság ledöntötte.

Avroszimov visszalopózott a szobájába, ledobálta a ruháját, bebújt a dunyha alá, és megkönnyebbülten fel-sóhajtott.

12

Még tíz versztányira sem távolodtak el a nyájas és vendégszerető Kolupanovkától, amikor Zaikin, aki mindeddig egyetlen szót sem ejtett, csak sóhajtozott, azzal a kéréssel fordult Szlepcov kapitányhoz, hogy tegyék ra a kezére a bilincset. A meghokkent kapitány először tréfával próbálta elűtni, de a hadnagy tompa hangon többször is megismételte a kérést.

– Erre semmi szükség sincs, kedves barátom – mondta vállát vonogatva a lovas kapitány.

– De én kérem, Nyikolaj Szergejevics, tegye meg nekem ezt a szívességet – sürgette a hadnagy. – És az isten szerelmére, ne szólítson engem barátjának. Nem vagyok méltó erre a névre.

A szeme könnybe lábadt, arca összeráncolódott, minden arra vallott, hogy zokogás fojtogatja.

A lovas kapitány, akit elkedvetlenített ez a váratlan fordulat, a száját összeszorítva, elkomorodva ismét fel-diszitette a fogoly kezét a láncokkal, aztán visszadőlt az üresre, és mozdulatlanná dermedt.

Mi történt? Ez a gondolat nem hagyott nyugtot hősünknek, így hát folyton izgett-mozgott, hogy magara vonja a

hadnagy figyelmét, esetleg megnyugtassa – ha csak úgyahogy is –, és igyekezzék kipuhatolni a könnyek okát. De a hadnagy nem emelte a szemét Avroszimovra, egyáltalán nem is vette észre, mintha ott sem volna.

Csak nem az éjjeli beszélgetés az oka? Vagy eszébe jutott a fiúnak a vizsgálat lefolyása, és most felágaskodott benne a büszkeség?

Így folytattak útjukat. Február legelején egyszer csak elbújt a nap, és az apró porhó úgy bevágott a szánba, hogy elő kellett venni az erődből hozott meleg kincstári bundákat és nemezsizmákat is.

Így utaztak, mint valami kocakalmárok, vagy holmi balkezes kupeczek, mindenütt sebtében váltottak lovakat; ezt természetesen sohasem tagadták meg tőlük, mivel a lovas kapitány kezében ott volt a hivatalos papír. A vendégfogadóknak meleg káposztalevest tettek elébük meg az elmaradhatatlan kását – még jó, ha hússal meg vizes uborkával. Miután összefagytak az úton, szótlanul kortyolták az italt, hogy egy kissé felfrissítsék elgémberedett testüket, majd olyan mély álomba merültek, hogy sem a poloskákat, sem a csótányokat nem vették észre.

Így utaztak. De a déli vidék lassanként éreztette hatását. Tulcsinón túl pedig egészen melegre fordult az idő, no nem mintha beköszöntött volna a tavasz, csak már alábbhagyott a fagy, és a hóvihár nem nyúzta le a bőrt az ember arcáról.

Bárhogy iparkodott is hősünk az egész úton, hogy szóra bírja a hadnagyot, nem ment semmire.

Nem sokáig időztek Tulcsinóban, továbbnyargaltak, és délre megérkeztek Braclavlba, mely alig öt-hat versztára esett útjuk céljától. Szlepcov kapitány késő éjszakára halasztotta a műveletet, hogy ne keltse fel a kívülállók figyelmét.

A két födeles szán olyan fogadónál állt meg, amelyben – bármennyire eldugott volt is – még különszobák is akadtak.

Szlepcov látva, hogy a hadnagy egyáltalán nem beszél Avroszimovval, és az irnok semmi elítélendőt nem próbál cselekedni – sőt ő maga is egészen kimerültnek látszik –, megnyugodott, és nem nézett többé hősünkre olyan zordan.

A két csendőrt – még az úton polgári ruhába öltöztették, hogy ne keltsenek gyanút a békes lakosság körében, olyanok is akadhattak, akik rokonszenveznek az összeesküvőkkel – utasította, hogy a közös szobában helyezkedjenek el, a hadnagynak és hősünknek meg egy paolásszobát bocsátottak rendelkezésére, úgyhogy a kívülállók szeme előtt elrejtve, végre kipihenhatték magukat az egész Oroszországon és Kisoroszországon keresztül való eszeveszett, fárasztó nyargalás után.

A lovas kapitány, miután ily módon mindenkit elhelyezett, elindult, hogy megkeresse a helybeli rendőrfőnököt, hogy biztosítson magának minden támogatást, minden segítséget, amelyre csak szüksége lehet, de még őelőtte sem tárta fel a rájuk váró éjjeli munka igazi célját.

Az ajtó becsapódott a kapitány mögött, úgyhogy fiatal hőseink – bátorkodom így nevezni őket – kettesben maradtak.

Avroszimov ekkor vette csak észre, hogy mennyire lefogyott az úton a hadnagy, és noha már nem csurgott a könnye, szomorú nyoma szinte bevésődött a sovány arcba. A lehajtott fej, a réveteg tekintet láttán könnyen ki lehetett találni, milyen szörnyű viharok dúlták fel rövid idő alatt ezt a fiatal szervezetet, milyen hihetetlen kínok kezdték ki ezt a nemrégén még egészséges, büszke lelket.

Zaikin külseje annyira elképesztően megváltozott az indulás napja óta, hogy nem lehetett közömbösen nézni. De hogyan tisztázhatott volna Avroszimov bármit is, ha egyszer a hadnagy, kifürkészhetetlen szeszélyből, egyáltalán tudomást sem vett róla, és amikor hősünk olykor szájalmas kísérltet tett, hogy kimozdítsa fásultságából, azt színlelte, hogy nem is hallja, mit mond. Itt, a padlas-

szobában is az történt, hogy amíg hősünk rendbe hozta magát, és törte a fejét, hogy kitaláljon valamit, Zaikin, karját a padlóig lelógatva, mindennel szemben teljesen közömbösen, a padon feküdt.

– Minek beszélnek lelki nemességről, amikor mindenért hazugsággal fizetnek?! – szólalt meg váratlanul.

– Mire céloz, uram? – kérdezte Avroszimov megörülve, hogy ez a szerencsétlen fiú végre magához tért, de a hadnagy nem válaszolt, sőt arra se fordította a fejét.

Eközben visszatért a lovas kapitány, láthatóan nagyon elégedett volt a dolgok menetével, a szobába hozatta az ebédet, és hármasan ültek asztalhoz.

Így hát megint ott ültek egymással szemközt, de mivel a legutóbbi napokban szokásossá vált haligatás nem nagyon ingerelte az étvágyat, a lovas kapitány elsőnek törte meg a csendet.

– Mégiscsak sok öröme van a csapattiszti életnek – mondta, és egy pillantást vetett a hadnagyra. – Sokan azt hiszik, hogy micsoda nagy dolog Pétervárott szolgálni a nagyhercegnek vagy magának a cárnak a szeme előtt... Szerencséje volt önnek, Nyikolaj Fjodorovics, hogy nem gárdaezrednél szolgált.

A hadnagy nem felelt, de Szlepcov folytatta:

– Higgye el nekem, Nyikolaj Fjodorovics, hamarosan visszatér az ezredéhez. Csak sikerüljön ma a vállalkozásunk.

A káposztaleves kitűnő volt, de lehet, hogy csak az utazás után érezték pompásnak. Az elmaradhatatlan kása sem volt rosszabb. Ebéd után elálmosodtak. A hadnagy az étkezés befejeztével, még mindig egyetlen szó nélkül, visszafeküdt a padjára, és behunyta a szemét. A lovas kapitány meg Avroszimov összenézett.

– Aludjunk egyet, uraim – szólott Szlepcov. – Nehéz éjszaka vár ránk. Előre érzem.

Hősünk nagyon megörült ennek az indítványnak, mert semmi kedve sem volt társalogni a kapitánnyal. A koiu-

panovkai éjszaka óta Dunyasa alakja sehogy se ment ki Avroszimov fejéből, és mihelyt négyszemközt maradt a kapitánnyal, rögtön megelevenedett előtte az a gyöttrő látvány, ahogy a lány háziszóttos fehér ingben, magasra tartott gyertyával elhalad a folyosón gazdájának finnyás ősei mellett, hogy síró vőlegényéről megfélemlítve kedvét töltse a testőrhuszárnak, annak a ravasz rókának... Egyébként hát – mint kegyed is sejtheti – hősünk szíve nem nagyon sajgott azért az ismeretlen vőlegényért, aki talán nem is létezett. De ha a kegyed lelkében egymásba fonódik két álnokság, nevezetesen ha a Dunyasa álnokságához hozzájárul még a kapitányé is – aki ott sűrőforog a fogoly körül, a bilincsek becsatolásával, az énekkarral meg egyebekkel valóságos színjátékot rendez, aztán pedig, mint ugyancsak az ő két árnyéka, az ajtóban is, az ablakban is feltűnik egy-egy csendőrző ábrázata –, akkor az, tisztelt uram, kegyednek se volna kellemes.

Mi lebeg ez előtt a rózsás arcú, kerek szemű segédtiszt előtt, aki ígéretekkel, dicséretekkel és burkolt fenyegetésekkel dobálózik? Kit szolgál? Az istent, a cárt, a saját hasznát? Bár ha meggondoljuk – mi haszna lehet ebből? De ugyanakkor mégiscsak sokat nyer, ha kegyes lesz hozzá a szerencse, és megtalálják azt a kéziratot.

De mit nyer ő, Avroszimov? Még egy hónap sem telt el, de már elfelejtette a falut, ahol nyugodt és egészséges volt szíve-lelke; most már ritkábban jut eszébe az édesanyja is, mert mind gyakrabban egészen más képek derengenek fel előtte: hol a kazamata, hol az a csodás udvari épület, hol Milodorocska, hol a gróf... És most már állandóan zúg a feje. És az a titokzatos hívó hang is mind gyakrabban háborgatja. Ó, Pesztyel, az a gonosztévő az oka az egésznek!

„Valld be már, Dunyasa, kire néztél az imént?”

Mintha alattomos hideglelés rázna volna hősünket. Már rég aludt mindenki, amikor – bár még mindig nem szabadult meg a hidegrázástól – ő is követni próbálta

útitársai példáját. De még nem is sikerült álomba merülnie, amikor még erősebben borzongott; erre ő valami titokzatos erő ösztönzésére felugrott, kirohant a szobából, sőt a fogadóból is, és addig futott, amíg az ismerős folyosón, a szürke falak közt nem találta magát, ahol baloldalt megint ott sötétlett a víz, vagy a kilöttyentett káposztaleves nyoma. A pisztoly agya szinte bizsergette a markát, segélykiáltás harsant hol jobbról, hol balról, hol meg előlről. Hamar, hamar! Ő maga siettette magát, és zihálva rohant azon az ördögadta folyosón valamiért, valaki felé. Hamar, hamar!...

Ekkor felköltötték, úgyhogy az a valaki megint megmentetlen maradt.

Az útitársak gyorsan felöltöztek a gyertyavilágnál. A csendőrök, a fiatal is, Kuzmin altiszt is itt voltak már, és bő bundába burkolózva postakocsisokra emlékeztettek.

Végre halkán kopogtattak az ajtón, és belépett Popovszkij címzetes tanácsos úr, a helybeli rendőrfőnök, ahogy hanyagul bemutatta a lovas kapitány; útitársait azonban, megjatszott feledékenységből, nem mutatta be.

A rendőrfőnök, akinek arcáról lerítt a titokba be nem avatott ember szenvedése, jelentette a lovas kapitánynak, hogy minden készen áll, és az emberek ásóval-lapáttal külön szánon várakoznak.

Az egész fogadó aludt, amikor a kapitányék a rendőrfőnök nyomában – aki pislákoló lámpást tartott magasra előttük – óvatosan, akár az árnyék, lelopóztak a lépcsőn, majd a pitvaron át kimentek.

A két födeles szán közvetlenül a tornác előtt állt. Egy nyitott parasztszánon, széna közt, néhány szótlan, ijedt ember ült. Mindenki elhelyezkedett, ahol dukált, és ez a félelmetes menet elindult Kirnaszovka falva felé, amelynek a határában, a vallomások szerint, el voltak ásva a gonosztévő Pavel Ivanovicsnak a szörnyűséges iratai.

Már elmúlt éjfél, amikor a helyszínre értek. Teljes csöndben haladtak, némán szálltak és rakodtak ki is. A

sötétségből csak egy mozdulatlan folyó vonala, alacsony, holepte part rajzolódott ki, meg egy erdő a távolban. A lámpások, amelyeket a rendőrfőnök magával hozott, jóformán nem világítottak, illetve csupán kicsiny, homályos sárga fényfoltokat vetettek. Megcsörrentek az ásók-lapátok, valaki ijedten suttogva elkáromkodta magát.

Szlepcov: Nos, hát hol van az a hely, Nyikolaj Fjodorovics?

Zaikin: Várjon egy kicsit, uram. Szeretnék szétnézni.

Rendőrfőnök: Vasból van az a tárgy, vagy faláda?

Szlepcov: Rendőrfőnök úr! Hisz megállapodtunk, hogy...

Rendőrfőnök: Úristen, ön félreértett!

Szlepcov: Talán itt van?

Zaikin: Istenem, hát ne rángassanak már!

Szlepcov: Az ön helyében én jól megjegyeztem volna...

Rendőrfőnök: Ha nem jegyezte meg, akkor minden hiába...

Kuzmin altiszt: Tekintetes uram, én a helyszín túlsó végére megyek, nehogy odajöhessen valaki a falu felől.

Szlepcov: Jól van, menj... Nos, mi a helyzet?

Zaikin: Talán itt...

Rendőrfőnök: Egy kicsit pontosabban, tisztelt uram. Hisz földet kell ásni, fagyos földet.

Szlepcov: Rendőrfőnök úr, itt én parancsolok és én beszélek. Maga csak irányítsa a parasztokat.

Rendőrfőnök: Ugyan, hát nem is tartok én igényt arra!

Zaikin: Istenem, micsoda szégyen, micsoda szégyen!

Szlepcov: Szedje össze magát, Nyikolaj Fjodorovics! Vous n'êtes pas un homme.⁵

Zaikin: Könnyű így beszélni dans votre situation.⁶

Az ásók tompán belevágódtak a hóba, mely eléggé mély és tömör volt ugyan, de megis hamarosan előbukkant

5. Ön nem férfi.

6. Az Ön helyzetében.

alóla az avar. Hallani lehetett a fagyos földre csapódó csakány pengését.

Szlepcov: Az ördögbe! Így reggelig sem végzünk.

Rendőrfőnök: Ugyan kapitány úr! Az embereim jól kipihenték magukat, úgyhogy egy pillanat alatt kiássak. Rajta fiúk!

Zaikin: Micsoda szégyen! Egészen oda vagyok.

Avroszimov: Nyugodjék meg. Minajart megtalálják... Ha már olyan nagyon akarja...

Zaikin: Hagyjon engem...

Szlepcov: Mi az?

Avroszimov: Igyekszem megnyugtatni Zaikin urat. Egészen magánkívül van.

Szlepcov: Nos, találtak valamit?

Rendőrfőnök: Egyelőre semmit... Ha fából van az a tárgy, esetleg elkorhadt, bár... ha nem régóta van ott...

Szlepcov: De hisz megállapodtunk, hogy...

Rendőrfőnök: Félreértett, kérem.

Szlepcov: Egyelőre nincs semmi, Nyikolaj Fjodorovics...

Zaikin: Nincs? Talán egy kicsit közelebb az úthoz...

Szlepcov: Utóvégre kellene lennie valami tájékozási pontnak. Hisz ön katona...

Zaikin: Igen, igen, persze... Itt van ni.... Pontosan itt...

Rendőrfőnök: Mi az, nem jó helyen ásunk?

Szlepcov: Jaj, Nyikolaj Fjodorovics! Hát szedje már össze magát! Egyszóval itt? Vagy talán emitt?...

Zaikin: Mindjárt, mindjárt... Istenem, micsoda szégyen!... Egy kicsit közelebb az úthoz...

Szlepcov: No látja! Eddig csak elfecséreltük az időt, az ördög vigye el! Ne kapkodjon, Nyikolaj Fjodorovics, ne idegeskedjen, hanem még egyszer ellenőrizze. Ej, az ördögbe!...

Rendőrfőnök: Meglepő, hogy elásnak valamit a körzetben, és én nem tudok róla. Ha vasból volna az a tárgy,

könnyebb lenne megtalálni, biztos vagyok benne. Milyen volt, olyan, mint egy elemózsiás láda, igen?...

Szlepcov: Csillapodjék már végre! C'est malhonnête!⁷

Rendörfőnök: Je veux faciliter votre tâche.⁸ Nem jól tetszett érteni.

Zaikin: Nos, mi van ott? Mi van?

Szlepcov: Egyelőre semmi. Az az érzésem, hogy nem is lesz semmi. Ez a terep nemigen alkalmas arra, hogy itt bármit is el lehessen ásní.

Zaikin: Istenem, istenem!...

Avroszimov: Hátha nem is ástak el semmit, csak kósza hír az egész?

Szlepcov: Van valami?

Rendörfőnök: Itt sincs semmi. Aucun résultat.⁹ Talán közelebb az erdőhöz? Quoi que j'en doute.¹⁰

Szlepcov: Hé, miért hagyják abba? Gyerünk, gyerünk!

Rendörfőnök: Furcsa társaság ez a maguké.

Avroszimov: Aztán miért, uram?

Rendörfőnök: Ez a szép arcú hadnagy nagyon kétségbe van esve, mintha itt dölne el a sorsa. J'ai vu ses larmes.¹¹

Avroszimov: A hidegtől van, uram.

Rendörfőnök: Bien sûr.¹² Mondja: belekeveredett?

Szlepcov: No, van már valami?

Avroszimov: Halkabban, uram.

Rendörfőnök: Tudtam. Quelle monstruosité!¹³

Szlepcov: Megint semmi. Ej, az ördögbe!

Zaikin: Hátha rosszul ásnak? Mais je me souviens, je me souviens¹⁴.

7. Ez nem tisztességes dolog.

8. Meg akarom könnyíteni a feladatát.

9. Semmi eredmény.

10. Bár én kétlem.

11. Láttam, hogy sír.

12. Természetesen.

13. Micsoda szörnyűség.

14. Pedig emlékszem, emlékszem.

Avroszimov: Ön nem ítélheti el...

Rendőrfőnök: De ignis elítélhetem! És meg is merem tenni.

Szlepcov: No mi az? Miről beszélnek?

Rendőrfőnök: Kapitány úr, hiába fecséreljük itt az időt.

Szlepcov: Aztán miért?

Rendőrfőnök: Ha nem régóta van elásva az a tárgy, ha nemrégásták itt el, akkor hogy maradhatott meg az avai? C'est impossible, impensable.¹⁵

Szlepcov: Az ördögbe! Trahison!¹⁶ Hát miért nem szolt idáig?

Rendőrfőnök: Próbáltam én, de ön, étant de mauvaise humeur¹⁷ mindig félbeszakított.

Szlepcov: Ön mindig másról beszélt, és nem erről... Csak fecséreljük az időt meg a pénzt!... Kedves barátom, Nyikolaj Fjodorovics, hát mi ez, mi?

Zaikin: J'ai rien à vous dire.¹⁸

Szlepcov: Hát jó, hajnalig még van időnk. Rövid pihenőt tartunk, és még egyszer megpróbáljuk. Ön pedig gondolkozzék, uram, törje a fejét, de alaposan, az ördög vigye el! Hisz nem tehetjük meg – partir bredouille.¹⁹

Avroszimov: Uram, jusson eszébe az, aki szerencsétlenebb, mint ön...

Zaikin: Hagyjon engem!... Csakugyan örülne a pusztulásomnak?

Avroszimov: Ez nem pusztulás, hanem áldozat...

Zaikin: Én már hoztam áldozatot... Semmi jó sem lett belőle...

Avroszimov: Ne bánja meg.

Zaikin: Hagyjon engem!... Ha tudna mindenről, akkor nem gyötörne.

15. Ez lehetetlen, elképzelhetetlen.

16. Árulás!

17. Rossz hangulatban lévén.

18. Nincs mit mondanom önnek.

19. ... hogy üres kézzel induljunk vissza.

Szlepcov: Hát valóban nincs értelme mélyebbre ásni. Hisz ön azt állította, hogy nem mélyre ástak el, igen?

Zaikin: Azt mondtam... Uram, Nyikolaj Szergejevics...

Rendőrfőnök: Az emberek készen állnak, kezddhetjük.

Szlepcov: Kezdjük előlről, Zaikin úr. Próbáljuk meg még egyszer. Bizva a becsületében...

Zaikin: Jól van, próbáljuk meg még egyszer... Úgy emlékszem, hogy csakugyan közelebb volt az erdőhöz. Igen, igen, most már eszembe jutott, ugyanazon a vonalon, de közelebb...

Szlepcov: Itt, az ördög vigye el?

Zaikin: Igen, talán...

Szlepcov: Vagy itt?

Zaikin: Nem, nem... Bár különben lehet, hogy valóban itt...

Szlepcov: Nos?

Zaikin: Igen, biztosan itt van... Igen, emlékszem... Persze... Hallgasson meg, Nyikolaj Szergejevics...

Szlepcov: Eh, az ördögbe... Rendőrfőnök úr, lássanak hozzá.

És megint tompán vágódtak a földbe az ásók, és a parasztok nehéz lélegzése egybevegyült a fagyos rögök surrogásával. Szlepcov lovas kapitány egyik muzsiktól a másikhoz futkosott, és mindkét karjával kétségbeesetten vagy dühösen hadonászva dörögött. A hadnagy fekete árnyként, mozdulatlanra dermedve állt egy kissé távolabb, és az ő tartása is kétségbeesésről árulkodott. Az erdőben rikoltott egy madár; éles, de szomorú hang szólított valakit. Avroszimov meg hideget érzett a tarkójában, mintha a háta mögött állna valaki. Amikor hátrafordult, senkit sem látott ott, de a feje teteje tovább viszketett, és a bánatos segélyhívás sem hallgatott el.

Az a gondolat, hogy ennek a titkos munkának semmi értelme sincs, mind jobban és jobban marcangolta. Mert valóban: ha félelmetes volt ez az összeesküvés, akkor nem

ezek az iratok tették azzá, amelyekért most ennyi megaláztatás, kín és könny a büntetés. Vagy ez is játék? Csak nem azért bocsátkoztak bele, hogy megőrizzék a hűséges szolgálat látszatát? Lám, a hadnagy is olyan őszintén, tiszta szívből kiáltotta, hogy ez mind hazugság, hamis vád, hogy ilyesmi semmiképp sem lehetett, vagyis hogy nem szándékoztak meggyilkolni a cárt... De hát mennyi efféle jegyzek én fel! Nem, uram, előbb bizonyítsák rám a tettet, és azután büntessenek meg, mert különben természetesen ártatlan vagyok mindenki előtt.

„Hátha mégis neki van igaza? – gondolta hirtelen, rémülten hősünk. – Bár hát ki meri ezt most megerősíteni? Talán az ellenfelei erősítsék meg? Mert hisz a barátai megtagadják...”

„...Dunyasa, hát hogy mondhattál le a megváltásról?”

Hátha csak kényszerítette az a rózsás arcú lovas kapitány? Miért nézett olyan szomorúan? Bár hát olyan könnyedén ment odafelé háziszóttos ingében, mintha tempolomba indulna; miért? Azon a recsegő folyosón... Á, persze: ez más, mint amikor Pesztyel lépked a maga folyosóján... Vajon bánja-e már Pesztyel a tettet? Nyilván bánja, ha egyszer utánaugrott annak a csupornak öelőtte, Avroszimov előtt, aki még csak nem is gróf. Ó, ez mind badarság, semmiség! Mert lám, hogyan ül ott a gróf előtt, milyen magabiztosan! Honnan veszi, hogy magabiztosan? Hogyhogy honnan? Talán nem látom? De hisz az csupán csak rettegés, uram... Ugyan már, egyáltalán nem rettegés ez, hanem szomorúság... De hogy merészelte erőszakkal megkaparintani Dunyasát az a nyomorult lovas kapitány?... Hogy tudott visszaélni a jogával az a képmutató, aki azt mondja, hogy *azok* is emberek!... Jaj, hagyja már, bizony isten úgy indult hozzá az a lány, mintha ünnepre menne... Így van?

Amíg még ki nem hült a markában a pisztoly, medve módjára be kellett volna rontania a lovas kapitány ágyas-

házába – ahol épp a kéjre készült –, hogy felferje a nyomozójából ezt az uraságot, aki azt hiszi, hogy teljesen büntetlen maradhat. Tyű, hogy felugrott volna! „Ne reszkessen, uram, én nem vagyok haramia. Remélem, nem utasítja vissza a becsületes párbajt... Hol és mikor?”

Rendőrfőnök: Pesztyei, a Vjatkai Ezred parancsnoka innen nem messzire lakott.

Avroszimov: No és?

Rendőrfőnök: Komor ember volt. Lerítt róla, hogy gonosztévő. De hát hogy szánhatta rá magát, hogy egymaga szembeforduljon mindenkivel?

Avroszimov: Most meg mindenki övele fordult szembe...

Rendőrfőnök: Úgy kell neki... Utóvégre szörnyű dolog az: felborítani az élet általános rendjét!

Szlepcov: No tessék! Megint avar. Orrunknál fogva vezetnek bennünket, mint holmi gyerkőcöket! Nem csalt a sejtésem. Szinte tudtam, hogy eredménytelen lesz a kirándulásunk. Nyikolaj Fjodorovics, az ön esélye most már a nullával egyenlő. Vous comprenez à quel point votre situation est compliquée?²⁰

Zaikin: Istenem, mindenben én vagyok a hibás! Micsoda hihetetlen szégyen! Je me sens menteur.²¹

Szlepcov: Vos regrets, vous pouvez les garder.²² Az nem segít. Jól van, elég volt. Que juges décident²³. Rendőrfőnök úr, küldje haza a parasztokat.

Zaikin: Kapitány úr, Nyikolaj Szergejevics... Je veux faire un aveu important.²⁴ Most már mindegy.

Szlepcov: Mit akar még?

Avroszimov: Ne halasszuk holnapra az ásást? Hogy átgondolhasson mindent...

20. Tisztában van azzal, hogy mennyire bonyolult a helyzete?

21. Hazugnak érzem magamat.

22. A megbánását tartsa meg magának.

23. Döntsenek a bírók.

24. Fontos vallomást akarok tenni.

Zaikin: Jaj, hagyjon már békét a tanácsaival, az istenért! Nyikolaj Szergejevics...

Szlepcov: Beszéljen már, az ördög vigye el! Soyez donc un homme!²⁵

Zaikin: Most már mindegy. Vous avez été bon envers moi, et moi j'ai abusé de votre bonté.²⁶ Hazug vagyok. Számomra nincs bocsánat. Ön olyan volt hozzám, mint a bátyám, mint az apám, én meg j'ai tout détruis.²⁷

Szlepcov: Hagyja a sopánkodást, hadnagy, igazán! Je ne veux pas en entendre parler.²⁸ Szálljunk be a szánba, uraim!

A lovak ismét megiramodtak, és máris repítették a fáradságtól meg a csalódástól eltompult embereket hön óhajtott szálláshelyük felé.

Miután elváltak a nyüzsgölődő rendőrfőnöktől, a padlásszobában történt egy kisebb eset, amely hősünk újabb, további megpróbáltatásainak kezdetéül szolgált.

Tisztelt uram, már volt szerencsém elmagyarázni kegyednek, hogy mindennek van határa a világon, így hát most, vagyis ezen a balszerencsés éjszakán, fellázadt Avroszimov lelke.

A dolgok általános menetétől megviselve, mint feldühödött vad, amely a bokrok közt meglapulva lesi az alkalmas pillanatot, várta ő is áldozatát, amivé az ő számára most – lelke sugallatára – Szlepcov lovas kapitány változott. Most minden dühítette a kapitányban: a hangja, a mosolya, a méltatlankodása, sőt az is, ahogy jár, ahogy eszik, ahogy a szájához emeli a poharat...

– Ide hallgasson – fordult a lovas kapitány a hadnagyhoz, aki kétségbeesett pózban ült a padján –, maga a bolondját járatja velem? Én biztam magában és most meg-

25. Emberelje meg már magát.

26. Ön jó volt hozzám, én meg visszaéltem a jóságával.

27. Mindent tönkretettem.

28. Hallani sem akarom.

kaptam a jutalmat. Úgy kellett volna bánnom magával, mint rabbal, nem pedig jó barátommal, akiben megbíz-
tam, és akit teljes szívemből megszerettem.

Erre a szerencsetlen hadnagy minden rostelkedés nélkül
sírva fakadt.

– Nyikolaj Szergejevics – szólalt meg sírva –, mondani
akarok valamit... de csak akkor, ha... köztünk marad...

– Ugyan mit tud nekem mondani? Mit tud?... No,
beszéljen, beszéljen... Szavamat adom...

– Nyikolaj Szergejevics – folytatta nagy nehezen a
hadnagy –, tegyen velem, amit akar... Én nem segítet-
tem eladni azt a kéziratot... Soha színét sem lattam.

A lovas kapitány e szavakra elsapadt, és sokáig mozdu-
latlanná merevedt.

– Akkor miért művelte ezt? – kérdezte végül felsóhajt-
va, ijedten. – Tudja, mit jelent ez? Most mi lesz, uram?...
De engem nem is annyira az bánt, hogy elfecséreltem az
időt, és nem teljesítettem a parancsot, mint inkább a maga
hazudozása...

– Kapitány úr – mondta most már végképpen kétség-
beesve a hadnagy –, ne nevezzen engem hazugnak. – Az
arcán csak úgy csurgott a könny. – Igen, félrevezettem
önt, de ebben a félrevezetésben nem volt rossz szándék.
Amikor a Bobriszcev–Puskin fivérek tagadták, hogy ők
ásták volna el azokat a szerencsetlen iratokat, pedig hát
ők csinálták... akkor elhatároztam, hogy magamra vál-
lalom a bűnüket... Látni, hogyan bánik velem, az egész
úton szenvedtem és vergődtem, mert tudtam, hogy ga-
ladul viselkedek önnel szemben, és kellemetlen kalandba
sodrom... De értsen meg egy embert, aki két tűz közé
került!

– Nem! – kiáltott fel remegő hangon a lovas kapitány,
mintha önmagával viaskodna. – Nem! Az ordog vigye el,
uram, ne merjen mászlagolni engem, Avroszimov urat, a
Vizsgáló Bizottságot és az uralkodót!... – Egyszeriben

lelankadt, és fájdalmasan folytatta: – Hogy megbüntette önmagát! Hogy megnehezítette a sorsát...

– Én nem akartam rosszat, nem akartam rosszat – szolt még hevesebben zokogva a hadnagy.

Tisztelt uram, az élet már sok lapot hősünk elé tárt. Látott jó néhány hallgatag bűnöst, akik magabiztosan fogadták a bírák kérdéseit, és nem is akarták tagadni gáztetteiket; még több olyan előkelő származású és igen jó megjelenésű lázadó akadt, akik sűrű könnyhullatás közepette szánták-bánták bűnüket. Ezek már a küszöbnél kezdték a szánombánomot, és nehéz, sőt lehetetlen is volt megállítani őket – isten a bírájuk... De ez új lap volt: Avroszimov szeme láttára ment végbe itt a szenvedélyes felröppenéstől a feneketlen mélységbe való zuhanásnak, az önfeláldozásból a zokogásba és a rettegésbe való átcsapásnak megdöbbentő csodája, hisz ez a fiú a minap meg nemes törekvéssel igyekezett megerősíteni lelkét, most pedig hátat fordított a tulajdon nemességének.

Hát ilyen új oldalra lapozott most az élet hősünk előtt; ez ejtette előbb rémületbe, aztán meg olyan haragra gyújtotta, amely a sors akaratából, de tulajdon szerencsétlenségére nőttön-nőtt. Egyszeriben azt látta, hogy ádáz láng- és füstförgeteg zúdul az emberi nemre, és mindenkít arra kényszerít, hogy táncoljon, görcsösen rángatózva pörögjön, mintha nem is ember volna, hanem száralmas őszi falevél a tél küszöbén; majd azt látta, hogy ez az iszonyú, kérlelhetetlen fürgeteg nem más, mint az emberek tulajdon örjöngése, így hát megpróbált még messzebbre és még mélyebbre tekinteni, de ott már az Isten kezdődött.

– Most mit tegyünk? – kérdezte a lovas kapitány, amikor a szenvedélyek valamelyest lecsillapultak. – Szörnyű sorsra jut, hadnagy úr, ha nem akad valaki, akinek erről tudomása van, és ha ön nem keresi meg az illetőt... Utóvegre csak kellett valakinek beszélnie önnel a dologról...

– Igen, igen, persze – mondta zokogását nagy nehezen visszatartva a hadnagy. – Van ilyen ember... Engedje meg, hogy találkozzak vele, akkor majd ráveszem, hogy árulja el önnek a titkot.

– Ki az?

– Uram – szólta ismét felzokogva a hadnagy –, megmondom annak az embernek a nevét, ha megígéri... ha szavát adja... Ha maradt még önben egy csöppnyi rokonszenv irántam, adja szavát, hogy titokban tartja a nevét... mert öneki az égvilágon semmi köze sincs ehhez az ügghöz... Ha szavát adja... Öneki csupán csak megmutatták, hol van elásva a kézirat, de nem tudja, mi is az... ha szavát adja, ha szavát adja...

– Mondja meg a nevét – szólta egy kissé zavartan Szlepov. – Telik az idő. Szavamat adom.

– Hallja? – fordult hősünkhöz Zaikin. – Szavát adja... Szavát adta, kapitány úr, Nyikolaj Szergejevics, hogy nem tesz semmilyen intézkedést sem az illető ellen...

– Ki az?

– Ez az ember – mondta szigorúan Zaikin – az én édestestvérem, Fegyenyka Zaikin, aki itt... a Permi Ezrednél alászlós... ha megengedi, hogy találkozzak vele...

– Nem – mondta a lovas kapitány. – Ez lehetetlen. Írjon neki levelet. Já* önnek, ha az öccse megmakacsolja magát! Előre látom, milyen szörnyű fordulatot vesz a sorsa...

– Uram...

– Meg akarom menteni önt. Adok még egy lehetőséget...

– Nem érdemlem meg a jószágát...

– Mintha Pétervárról keltezné, érti?... Mintha az erődből írná. – A kapitány dermedtsége felengedett. Járkálni kezdett a padlásszobájában. – Írjon részletes jelentést a történekekről. – Majd hangosan folytatta: – Az idő nem vár. Igyekszem azonnal futárt szerezni az ezred-

nél... – Az imént elszállt pirosság ismét előtűnt az orcáján. – Ne késlekedjenek, uraim: hajnalodik.

E forgószél sodrában mind a fogoly, mind a szabad nemes egyaránt nekirugaszkodott, és tolluk, a pétervari tintát szétfröcskölve, mesébe illő gyorsasággal szaguldott a papíron a sárgás gyertyavilágnál.

Nem akarom túlságosan igénybe venni a figyelmét Avroszimov jelentésével, mert minden hozzátoldás nélkül írta le a sikertelen éjszakai munkát, amelynek kegyed már tanúja volt, Zaikin hadnagy úr pedig a következőket vetette papírra:

Szeretett öcsém, Fegyinyka!

Biztosan tudom, hogy Pavel Puskin megmutatta neked azt a helyet, ahol elásta az iratokat, nekem is mutatta, de úgy látszik, tévesen, én, hogy megmentsem őt, magamra vállaltam, önként ajánlkoztam, de mivel kegyetlenül becsaptak, végképp elpusztulok. Mihelyt megkapod ezt a levelet Nyikolaj Szergejevics Szlepcovtól, mutasd meg neki azt a helyet; te ártatlan vagy, így hát nincs mitől tartanod, mert nemes jellemű emberrel lesz dolgod, az én barátommal, aki sem nekem, sem neked nem akar rosszat. Isten áldjon, jó egészséget kívánok, pusztá félelemből ne makacskodj, mert neked nincs mit félned, engem pedig megmentesz. Szerető bátyád

Nyikolaj Zaikin

Az Istenre kérlek, ne makacskodj, mert különben elpusztulok, az ördög tudja, miért: butaságból, fiatalos hebehurgyaságom miatt. Most, hogy ezt a levelet írom neked, egészen bátran rábízhatod magadat Nyikolaj Szergejevics Szlepcovra, mert én feltártam előtte mindent. Ne felejtsd el, hogy makacsságod tönkretesz engem is, Puskinékat is, mert akkor kenytelen leszek rájuk vallani. Még egyszer kérlek, ne félj, és mutasd meg.

– Nyikolaj Szergejevics, szavát adta, szavát adta – mondta a hadnagy, miközben átadta a levelet a lovas kapitánynak.

Szlepcov, minden ízében buzogva, felkapta a levelet meg az Avroszimov fogalmazta jelentést, rögtön eltűnt, és hőseink máris hallották, ahogy a fődeles szán elszaguld a fogadóból.

Hősünk nem bírta nézni a fiatal tiszt kétségbeesését, végzetes bukását, és mivel nem volt rá módja, hogy lelket öntsön bele – a fiatal tiszt ugyanis tudomást sem vett róla –, kiment a házból, hogy felfrissüljön a hideg levegőn; amikor pedig visszatért, a padlásszoba ajtaja mellett ott találta a két ismerős csendőrt, akik a fullasztó meleg ellenére sem tették le a kincstári bundát. Jelenlétük megint kellemetlenül szúrta a szemét, annál is inkább, mert Kuzmin altiszt közvetlenül az ajtó előtt terpeszkedett el a padlón, és esze ágában sem volt annak a kutyának, hogy elhúzza a lábát a közeledő Avroszimov elől, sőt kihívóan pimaszul nézett hősünk arcába.

Zaikin a padon feküdt, a szokásos testhelyzetben, mind a két karját a feje alá téve, és lassú könnyű csurgott végig az orcáján.

– Mindennek vége – szólalt meg váratlanul, mihelyt hősünk belépett a szobába. – Mi lesz most, uram? Most már, mindezek után, nem is élhetek tovább. – Avroszimov eleinte csodálkozott, hogy a hadnagy szóba áll vele, de aztán a csodálkozást részvét váltotta fel – hősünk természete már csak ilyen volt. – Mi lesz Fegyenykával? Rászedtem szegény fiút, rászedtem. Mintha csakugyan készpénznek lehetne venni a kapitány szavát. Kétségek gyötörnek . . . Nagyon gyenge vagyok. Tudja, még a kezemet felemelni sincsen kedvem . . . Nem szegi meg a szavát a kapitány? . . .

– Nyugodjék meg – tanácsolta Avroszimov. – Az Isten megsegíti . . .

– Nem segít meg – szólt váratlanul felkacagva a had-

nagy. – Nem segít meg és kész. Ha eddig nem segített, ezentúl még kevésbé . . . Ha Pesztyellel is csak megvert . . . Pesztyellel, jó uram! . . .

– Megtagadja? – kérdezte csöppet sem csodálkozva, sőt inkább közömbösen hősünk. – Beszéljen, kérem . . . Megtagadja? Ha megtagadja, akkor nincs mit hadonásznia az öklével. Igaz?

– Hagyjon már, ne tiporjon agyon . . . Tudja; hogy kerültem össze vele? Milyen gyönyörű viharok dúltak bennem? Hogy lángoltam én? . . . Úgy ám, uram . . . Megtagadtam mindent: szerelmet, az élet hívságait, az egyéni érvényesülést. Türelmetlenség égetett, uram, türelmetlenség. Vonzónál vonzóbb képeket rajzolt elém ifjúi képzeletem, amelyet még jobban felgerjesztettek idősebb társaim elbeszélései. Elalváskor mindig hő vágyam tárgyát láttam magam előtt: olyan országot, ahol nincsen aljas rabszolgaság, uram, nincsenek sem sikkasztók, sem rablók, ahol az egyik ember nem alázza meg a másikat – hallja? –, ahol katonáéknál nincs vesszőfutás, ahol az erény meg a felvilágosultság az úr . . . Kék a tenger, zöld a hegy, a levegő meg tiszta és üde. Nos, mi kell még? Nincsenek piszkos lebujok, ahol embereket öl az ital; nincsenek olyan fogadók, amelyekben a poloska meg a csótány a gazda; nincsenek condrák sehol . . . Uramistenem, mindez alig két évvel ezelőtt érlelődött meg a fejemben. És akkor elmentem hozzá, mint egy egyszerű pásztor Mózeshez. És megláttam azt a hideg szemét. Úristen, fordult meg a fejemben, csak nem vagyok nevetséges?

– Hogyan képzeli ezt? – kérdezte.

Én elmondtam neki az ifjúság hevével, szenvedélyesen, uram; akárha hárfán játszottam volna el előtte.

Ekkor gunyorosan elmosolyodott.

– Ez mind nagyon szép – mondta –, de hogyan képzeli el a gyakorlatban ennek a szép célnak a megközelítését? Van-e egyáltalán elképzelése?

Azt mondtam, hogy a hadsereget fokozatosan felkészít-

ve olyan helyzet elé állítjuk a kormányférfiakat, hogy kénytelenek lesznek csatlakozni hozzánk . . .

– Szuronyok fenyegető árnyékában ?

– Mit akar ezzel mondani, ezredes úr ?

– Maga mégiscsak a hadseregben reménykedik – mondta ismét gúnyos mosollyal. – Tehát nem tagadja, hogy nagy erő áll szemben magával ?

– Nem, nem ! – vetettem ellen hevesen. – A hadsereg a közvéleményt fogja kifejezni. Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni . . .

– A szemben álló erő megsemmisítése minden forradalom első parancsolata – mondta ő.

E kegyetlen ítélet hallatára szédülni kezdtem. A zöld erdők megsárgultak. A tengerek kiszáradtak, uram. Sivatag vett körül, kiégett sivatag, amelynek a közepén egy hideg tekintetű rossz szellem magaslott előttem.

– Tehát elkerülhetetlen – motyogtam –, hogy ágyú zúgjon és vér ömöljön ?

Megint gúnyosan nevetett.

– Ha el lehetne kerülni, én tenném le elsőnek a fegyvert, és khitont öltenék, sarut kötnék fel.

– De a jólét ! . . . – kiáltottam.

– Ne mondjon hangzatos szavakat – vágott közbe szigorúan. – A jólét akarása – egzakt tudomány.

– De milyen jólét az, amelynek vérontás az ára ? – kérdeztem elszörnyedve.

– Inkább jólét vérontás árán, mint vérontás jólét nélkül – torkolt le.

„Mit akar ez jelenteni ? – gondoltam kétségbeesetten. – Vagy nincs igazuk idősebb bajtársaimnak ? Nem, ez lehetetlen. Viszont ha öneki nincs igaza, ennek a könyörtelen embernek, aki olyan pontos, mint egy gép, akkor miért félnek tőle és miért szeretik ?”

Hogy tudtam volna én felelni akkor mindezekre a kérdésekre ?

Az ígéret földje elsivárodott, vér és hamu rútitotta el,

halálhörgés töltötte be. „Hagyd abba – intettem magamat újra meg újra. – Ez kész téboly! . . .” De már nem tudtam abbahagyni, jó uram. Úgy bizony. Most hát talán elpártolás ez? Ugyan mitől pártolnék el, Avroszimov úr, ha egyszer egyáltalán nem az én felfogásam, sőt idegen tölem? . . .

Megint egy gyöngé barát, aki boldog sietséggel igyekszik elfelé, minél messzebb, nem fél attól, hogy megróják, mert hisz nincs is, aki megrója érte.

– Tehát nem az eszméit, hanem őt magát tagadja meg? – kérdezte Avroszimov szomorúan, mert mégiscsak sajnálta a hadnagyot.

– Nem – válaszolta a fejét rázva Zaikin –, őt magát nem. Becstelenségre én képtelen vagyok. Hisz épp azt mondom önnek, hogy bűn volt nem hinni neki.

Az ajtó előtt fojtott hangon beszélgettek a csendőrök. És hősünknek megint úgy rémlett, hogy ő, Avroszimov, aki nem tett semmi rosszat senkinek, ő a fogoly; hogy kettejüket, őt meg a hadnagyot, együtt kísérték ide, közös sors köti össze őket, és hogy a hadnagyot már megtörték, rá, Avroszimovra pedig csak most kerül sor. Mindjárt megjelenik a lovas kapitány, aki már elvesztette vonzóerejét, és úgy nyüzsgölődik, mint egy utolsó írnok, visszajön, és akkor olyasmi történik, ami miatt hősünknek a lába elé kell borulnia, és megtagadnia valamit. Sápadtan, szomorúan Pétervárra viszik, és az erődben elindul vele Poduskin parancsnokhelyettes, hogy elsorvassza ott egy kőveremben.

Eközben észrevehetően közelgett a februári hajnal. Odalent egymást szidták a postakocsisok. Megnyikordult a kút hengere. Frissen sült kenyér illata áradt szét a fogadóban. A hadnagy lidérces álomba merült, és fel-felkiáltva, hörögve hánykolódott a padon.

Avroszimov eloltotta a gyertyát, és a padlásszoba, melynek ablakát szürke párafátyol vonta be, úgy vette körül, akár a sírgödör vagy az erőd kazamatája. A közömbös fu-

tár most valahol sebtében megreggelizve nyargal tovább Pétervár felé; valahol masutt meg a lovaskapitány surgőlődikott Fegyenyka Zaikin körül, próbálja vagy szépszerével, vagy ellenkezőleg: ijesztgetessel szóra bírni; valahol Milodorocska épp most ébredszik a szerelmi gyönyörök után egy idegen házban; valahol meg Pesztyel söpri le az asztalról a reggeli látogatót, egy kis csótányt; még nem tudja, mi lesz a sorsa, de remeg a benseje.

Avroszimov kinézett a kis ablakon. Közel van a föld. Könnyen megtehetné, hogy a két kezével függeszkedve leugrik, és – ott sötétlik az erdő nem messzire . . . Jaj, istenem, de jó volna szabadnak lenni!

E pillanatban csattant az ajtó rethesze. Szörnyű gondolat hasított hősünk agyába, az ajtóhoz rohant, és teljes lendületből meglökte a vállával. Az ajtó nem engedett. A hadnagy valami zagyvaságot kiabált álmában . . . Ekkor még jobban hatalmába kerítette a rémület Avroszimovot, és eszébe jutott a lovas kapitány tekintete, ahogy azt kérdezte: „Minek is küldték éppen önt velem? . . .”

– Nyisd ki, pokolra való! – üvöltötte Avroszimov, és mind a két öklével verni kezdte az ajtót. Senki sem felelt. – Nyisd ki, mert agyonváglak!

– Maga felé húzza – szólalt meg mögötte a hadnagy.

Avroszimov mint az őrült rántotta fel az ajtót, és kirepült a folyosóra. A csendőrök már nem voltak ott. Leszaladt, majd a pitvaron át ki az utcára, futott vagy húsz lépést, és megállt.

„Uramistenem! Milyen jó szabadnak lenni! – gondolta zihálva. – Szakadjanak meg mind, és süllyedjenek el minden viharos összetűzésükkel és irigykedésükkel! Csináljanak, amit akarnak és ahogy akarják! Lakoljanak ők maguk, ám tagadjanak meg mindent, és . . . ám lakoljanak! . . .”

De a friss reggel apránként megtette a magáét, úgyhogy hősünk szíve egyenletesebben kezdett dobogni. Nem volt kedve visszamenni a fogadóba, különben is elszállt az ál-

mossága. Ekkor elindult a reggeli Braclavlban, csak úgy, amerre a lába viszi. Uramteremtőm, milyen jó szabadnak lenni!

Képzeld el, minden gondolat kirepült a fejéből, csak a februári szél kószált benne, és nyitott száján gyermeki mosoly játszott.

Elégé sok idő telt már el, amikor Kuzmin altiszt utolérte, és a tekintetét kerülve, a kincstári bundában szinte zihálva jelentette:

– A kapitány úr hívatja, tekintetes úr. Tessék visszajönni.

– A kapitány? – csodálkozott Avroszimov, visszatérve a földre, ahol ugyanúgy házak, hó és gondok voltak, mint az előbb.

A padlásszobában csend volt. Az asztalon meleg töltött lepények piroslottak egy tálban. A hadnagy mélyen aludt. Szlepcov tűnődve ült az ablaknál. Rákacsintott Avroszimovra, mint jó barátjára, és elmosolyodott.

– Teljesen rendben van a szénánk, Avroszimov úr. Sikerült rábeszélnem a fiút. Ma éjjel kiássuk azt az iratot, és máris nyargalunk haza. Most már minden jóra fordul . . . Uh, már egészen megrémültem!

„. . . Dunyasa, itt van a csábítód mellettem. Mondd, mit csináljak vele? . . .”

– Úgy örül, mintha örökölt volna – mondta leplezetlen ellenszenvvel, ságva hősünk. – Bár lehet, hogy ez valóban jó . . .

– Menjen a csudába – szólt nevetve a lovas kapitány –, magának semmi sem jó, bizony isten . . .

Fiatallal keze lepényért nyúlt, hosszú ujjai megragadták a sütemény piros oldalát, belemélyedtek és kettétörték.

– Az alzászlós nagyon kedves, és megígérte, hogy mindent megtesz annak rendje-módja szerint. De hogy a bátyja milyen! Egy álló héten át az orrunknál fogva vezetett bennünket. Vagyis hát – önnek elárulom – el vagyok ragadtatva tőle . . . Minket most leköt ez a hajtóvadászat,

ez a büntető expedíció – csupa mocsok, piszok –, úgyhogy észre se vesszük ezt a nemes jellemet, de idő múltával okvetlenül rajongani fogunk érte. Így van, uram?

– Nem, nem így van – mondta Avroszimov.

Szlepcov meghökkenve pillantott rá.

– Milyen hepciás ön, igazán – mondta kedélyesen nevetve. – Aztán miért nem ért velem egyet?

– Hát azért – felelte Avroszimov –, mert szolgálatot teljesít, így hát önben nem nagyon lehet megbízni.

A lovas kapitányt ez annyira elbűvölte, hogy felnevetett.

– Buturlin egészen odáig van magáért – mondta, és megint megragadott egy lepényt. – Ön rejtély számomra, barátom . . .

– No és mit szolt Fegyenyka? Nem ijedt meg? – kérdezte még mindig csukott szemmel, váratlanul a hadnagy.

– Derék, derék legény az öccse – válaszolta örömmel Szlepcov. – Okos fiú. Rögtön megértett mindent. Ön felől is érdeklődött. Azt mondtam, hogy minden jóra fordul, és hogy ön nemes jellem.

– Köszönöm – mondta most először elmosolyodva Zai-kin. – De aztán megtartsa a szavát, Nyikolaj Szergejevics . . .

Égészen éjfélig így töltötték az időt, hol bensőséges beszélgetéssel, hol alvással, amíg a megbeszélés értelmében meg nem jelent Popovszkij úr, és a lovas kapitány – miután úgy rendelkezett, hogy a hadnagy meg hősünk maradjon a fogadóban, és ott várjon – a rendőrfőnök után nem indult az éjjeli vadászatra. Avroszimov még örült is ennek a körülménynek, mert reggelig a hidegben toporogni még az uralkodóért sem valami kellemes, habár hízeltgő dolog.

Alighogy becsapódott utánuk az ajtó, a hadnagy az oldalára fordult, és nyomban elaludt. Avroszimov éppen a falun töltött életét kezdte volna felidézni, amikor – észre

se vette, hogyan – a már ismerős folyosón találta magát. Az angol pisztoly meleg volt a kezében. Valaki megint hívogatta, de olyan tisztán, hogy ezúttal már-már az egyes szavakat is lehetett érteni. Segítségért kiáltoztak. Hősünk hosszú ugrásokkal rohant arra, akár a sivatagi oroszlán, míg végül megpillantott egy félig nyitott ajtót, a legszélsőt, ahonnan a hívás hallatszott. De mint mindig, abban a pillanatban, amikor fel akarta szakítani azt a szerencsétlen ajtót, felébresztették . . .

Bár odakint már hajnalodott, itt égett a gyertya. A hadnagy arccal az ablak felé, mozdulatlanul állt, mint egy szobor. A lovas kapitány sietve zsákvászonba göngyölt egy terjedelmes, saros csomagot. Hosszú ujjával olyan ügyesen kapta el a csücsköket és kötötte a csomókat, mintha világéletében csakis csomagolással foglalkozott volna.

Uramistenem – gondolta hősünk –, hát ez a sáros csomag okoz annyi szenvedést?! Most itt hever az asztalon, vagyis hát hányja-veti magát, mint polturás malac a garasos kötélén, a lovas kapitány, a huszártestőr, a tábornok ségedtisztje meg mohón hajol fölé, és Borovkov úrtól kezdve az uralkodóig Pétervárott is mindenki, de mindenki, még nagyobb mohósággal várja ezt a kincset . . . És mennyi minden történik, hány meg hány keserű szemrehányást tesznek egymásnak emiatt!

– Indulunk – mondta hősünknek Szlepcov. – Siessen!

Avroszimov egész lénye egyszeriben felháborodott a hang harsogásától. A haja közé tapadt pehellyel, boglyasan – és fél lábbal még mindig azon a szerencsétlen folyosón – úgy kászolódott fel, ahogy a medve a barlangjából kijön.

– Siessen, siessen, uram – sürgette a csomagolást befejezve a lovas kapitány. – A szánban majd kialussza magát. Nehéz munkája hál' istennek befejeződött.

– Nem szolgáltam rá a gúnyolódására – felelte Avroszimov; ökölbe szorította a kezét, és alig tudta visszatartani magát attól, hogy rárontson a szemtelen huszárra.

A kapitány még csak feléje sem fordult, hanem bekiáltotta az altisztet, és amikor az megjelent, majd szinte sóbálvánnyá meredt a küszöbön, odament a hadnagyhoz, és megérintette a vállát.

– Bocsásson meg, hadnagy úr, de félek, hogy az utasítások elhanyagolása sok kellemetlenséget okoz nekem. Kénytelen vagyok visszacsatolni a bilincseket . . .

Kuzmin altiszt kezében megcsörrent a lánc.

Hősünk melléből alig hallható sóhaj tört fel.

– Hát így? – nyögte halottsápadtan Zaikin. – Hát így?

Ismét megcsörrent a lánc, most már a kapitány kezében, és kattant a zár. Ezzel mindennek vége lett.

– Mi van az öcsémme! – kérdezte alig mozgó ajakkal a hadnagy.

– Az öccsét, hadnagy úr, kénytelen voltam őrizetbe venni – válaszolta egy kissé kapkodva Szlepcov. – Induljunk, uraim, legfőbb ideje . . .

– Ne merészelje! – kiáltott fel váratlanul Zaikin. – Maga hazug! Hát hol a becsületszava?! – Ismét fojtogatni kezdte a zokogás, és visszarogyott a padra.

– Éppenséggel maga a hazug! – harsogta válaszul a lovas kapitány. – Maga földre szállt angyalnak festette le előttem az öccsét, holott a lazaadók cinkosának bizonyult. Tul ügyesen jelölte meg azt a helyet, az ördög vigye el, úgyhogy mi egy pillanat alatt kiemeltük ezt a micsodát . . . Túlontúl ügyesen mutatta meg, uram! És olyan dolgokat is kikotyogott, amelyek leleplezik . . . Még hogy én vagyok a hazug! Én jóltartottam étellel-itallal, testvéremnek tekintettem magát, az ördög vigye el, maga meg az orromnál fogva vezetett. Maga – engem! . . .

A kapitánynak ekkor torkán akadt a szó, mert hősünk súlyos keze a vállára nehezedett.

– Hagyja ezt a szerencsétlent! – mordult rá Avroszimov.

– Mit jelent ez? – kérdezte lélekjelenlétét megőrizve Szlepcov.

– Ez azt jelenti – mondta fenyvegetően hősünk –, hogy a hadnagy úr abban a megtiszteltetésben részesült a hazugságáért, hogy maga visszacsatolta a bilincseit, de a maga hazugsága büntetlen marad.

Ekkor az altiszt, aki mindeddig dermedten állt ott, most egy lépést tett feléjük.

– Takarodj! – förmedt rá Avroszimov.

– Menj innen, ha mondják – szólt Szlepcov.

Az altiszt kitakarodott a szobából. A hadnagy ott zokogott a padján. Avroszimov egy kissé meglökte a lovas kapitányt, úgyhogy lehuppant Zaikin mellé.

Most hát egymás mellett ült a kapitány meg a hadnagy, mind a kettő fiatal, mind a kettő kerek szemű – olyanok, mintha testvérek volnának. A bilincses tovább zokogott, de – furcsa módon – nem keltett sajnálatot. A másik szemrebbenés nélkül, sőt fölényesen nézett hősünkre.

– Ön gazember, kapitány úr – mondta hirtelen lehűlve Avroszimov. – Remélem, nem gyáva is egyben.

Szlepcov gúnyosan elmosolyodott.

– Lehetetlen, Avroszimov úr. Segédek nélkül? . . .

– Pokolba a segédek!

Olyan szálnalmas ez a hadnagy! . . . Hát hogy mert ennyire bízni?! És mire való itt könnyeket ontani? Megfoghatatlan, hogy ilyen barátokat gyűjtött maga köré Pesztyel ezredes! . . .

– Én most szolgálati kötelességemet teljesítem, uram! – figyelmeztette Avroszimovot a kapitány. – Várjon türelemmel Pétervárig.

– Nem! – kiáltotta hősünk, de eléggé kelletlenül.

– De igen – válaszolta gunyorosan mosolyogva Szlepcov.

– Így sem?! – rikoltotta Avroszimov, és arcul ütötte a kapitányt.

Szlepcov megdörzsölte az arcát, majd így szólt:

– Egyelőre mégiscsak vegye tudomásul az elutasításmat . . . Nagyra becsülöm nemes érzéseit, de számításba

kell venni a körülményeket is. Ha lepuffant, akkor kire hagyom a hadnagy urat meg ezt a csomagot? De a pofonját nem felejttem el, uram, és Pétervárott természetesen én magam juttatom eszébe. Ön még nem ismeri eléggé Szlepcovot.

A pofon csattanása és a lovas kapitány higgadt szavai végképp lehűtötték Avroszimovot. A tűz kihunyt, és ernyedtség áradt szét a testén. A keze még ütni készült, de a vére már lehűlt.

Most már teljesen kivilágosodott, és a reggeli fényben jelentéktelenné silányult az a titokzatos csomag, amely oly sok vihart támasztott.

A fogadónál összeverődött postakocsisok ijedt tekintete előtt, a lassan vánszorgó hadnagyot kísérve lépdeltek szánjaik felé.

Végre elindult a két födeles szán.

13

Fölöttébb furcsa helyzet alakult ki az út során. Képzelse el, tisztelt uram, több mint öt napon át egyetlen szót sem váltottak. Az a kötelék, amely a kötelesség és a balsors összetalálkozásából jött létre, most szétbomlott. Egy-másról tudomást sem véve, sebtében bekapták egyszerű eledelüket, aztán lefeküdtek az éjjeli szállásukon, vagy szállás híján, menet közben, a szánban ülve aludtak, mi-alatt odakint a zúzmara lepte postakocsisok teli torokból nógatták lovaikat, és egyik bakról átkiabáltak a másikra, hogy elúzzék az éjszakai félelmet, és bizonyítsák az ordas rablóknak, hogy az emberek éberek, jó torkuk van, és nem tűrik, hogy bántsák őket.

A hadnagy súlyos töprengésbe merült, és ahogy közeledtek Pétervár felé, versztáról versztára komorabb lett. Szlepcov lovas kapitány a braclavli sok futkosás és túlzott sürgölődés után csaknem az egész utat végigaludta. Avro-

szimov a kis ablakon át állandóan kitekingetett a behavazott februári erdőre, és az ember azt hihette volna, hogy a fák elhelyezkedése meg az őket borító hótakaró izgatja képzeletét.

Tisztelt uram, megismerkedett ezzel a szerencsétlen utazással, és most, visszatekintve annak a néhány évtizednek a feje folott, amelyek elválasztják kegyedet ettől az utazástól, elnézően mosolyog. Jól tudja, hogy ez a vállalkozás is része volt annak a nagy játéknak, amelyet előkelő, szabad emberek játszottak, akik hittek felsőbbbségükben. De nemcsak ők maguk játszottak, hanem másokat is belevontak, azt sugalmazva nekik, hogy ennek igenis így kell lennie, sőt már-már maguk is elhitték, amit sugalltak. Valóban: ez a játékszenvedély nem változik az évek, évtizedek során. Manapság talán nem ugyanaz a helyzet, tisztelt uram? No persze, napjainkban ennek megvan a maga jellegzetessége, a sajátos árnyalata, mert ha nekünk, ma élőknek ajánlanának olyan játékot, amelybe annak idején, tudatlanság folytán, belement Avroszimov, mi nem mennénk bele. A korral megváltozik a játék formája, a mi ízlésünkhöz igazodik, hogy szívvel-lélekkel részt vegyünk benne, hogy mi is megszádljunk tőle, hogy elakadjon a lélegzetünk, és elmondhassuk: nem hiába élünk, uraim. Nem hiába!

Most pedig térjünk vissza hősünkhöz. El kell árulnom, hogy valójában nem annyira ellágyult a szíve a környező táj szemlélésétől, mint inkább bugyborékkolt benne az izgalom, mivel érezte, hogy hamarosan megérkeznek Kolupanovkába, ahol – talán még emlékszik rá – nem mindent tudott a maga helyére tenni.

Nem sokkal Kolupanovka előtt, de még benn az erdőben, megállt a két födeles szán. A lovas kapitány kiszállt, hogy intezkedjék, majd visszatérve így szólt:

– Uraim, teljesítettük kotelességünket. Azt ajánlom, hogy felejtsük el minden átmeneti nézeteltérésünket. Úgy hajtassunk be abba a kedves Kolupanovkába, mint

régi jó barátok. Jól tudom, hogy ez most nehéz önnek is, hadnagy úr, onnek is, Avroszimov úr. De higgyek el, hogy én is eleven ember vagyok, és bennem is ég a serelem langja. Én azonban a lelkem legmélyére rejtem, hogy sem önöknek, sem magamnak ne tegyem pokollá azt az igót, amelyet még együtt kell eltöltenünk. Én hajtok fejet elsőnek önök előtt, és kérem, hogy felejtsük el a torzsalkodásokat. – Eközben hosszú ujjaival ügyesen lecsatolta a bilincseket a hadnagyról, és féiredobta a láncot. – Bizonyítsuk be, uraim, saját magunknak is, az egész világnak is, hogy az emberi nem igazi, nemes jellemű képviselői – kötelességüket teljesítve is – a legbarátságosabban tudnak viselkedni egymással . . .

Ezután elindultak a lovak, és ismét csikorogtak a szántalpak.

Nem tudom, tisztelt uram, hitelesen idéztem-e a lovas kapitány szavait, vagyis pontosan, szóról szóra, ezért nem kezeskedem, mert jó néhány év elmúlt már azóta, meg aztán én magam nem is voltam ott, de azt merem állítani, hogy mondanivalójának ez volt a veleje, és hogy püspözség arcá beszéd közben derűt sugárzott.

Hősünk, akit meghökkentett, felháborított, de egyúttal fel is bátorított ez a lángoló beszéd, így válaszolt:

– Uraim, egyszer már megtörtént, hogy édestestvéreknek láttam önöket. Higgyék el, boldogító, drága érzés volt. Egy pillanatra, minden egyebet elfelejtve, már-már hajlottam arra, hogy el is higgyem, amikor ön, kapitány úr, a szívvel mit sem törődve a kötelességteljesítés olyan szenvedélyes bajnokának mutatta magát, hogy rögtön elhalványult az egész kép, amelyet képzeletem megrajzolt. Amikor az egyik testvért bilincsben látom, a másikat meg . . .

– De hisz levettem róla a láncot – mondta a lovas kapitány.

– Nem, nem – szólt közbe a hadnagy –, ne merje a szemére vetni. – Fanyarul elmosolyodott. – Én magam

szolgáltam rá erre a bilincsre, én magam vagyok az oka minden szerencsétlenségemnek . . .

– Amikor az egyik testvért bilincsben látom – folytatta hősünk makacsul –, a másikat meg a türelmetlenség lázában, ahogy várva várja a találkozást cselédlánnyával, és képzeletében már azt színezteti, hogyan tépi le róla a ruhát, és forró testén hogyan húzogatja végig a tenyerét . . .

– Hagyja abba! – rivallt rá Szelepcov, és arcát még jobban előntötte a pirosság. – Maga megőrült! Hát ítélje meg, maga szerencsétlen ember: tehetek én a hadnagy bajairól? Hát *engem* terhel a lázadás meg a vérontás bűne? . . . Mit gyötör engem egész úton?!

Avroszimov egyszeriben megsajnálta a lovas kapitányt, és megdobbant a szíve.

– Avroszimov úr – szólt a hadnagy –, helyzetem hallgatásra kötelez, de meg kell mondanom, hogy e pillanatban a kapitány úr jóvoltából megszabadultam bilincscimtől . . .

– Igen, igen, csak mondja, mondja is meg neki – kérte a lovas kapitány.

– Ez nem emberséges, nem dicsérendő lépés? Ha önre bízták volna, hogy tartson engem bilincsben, Avroszimov úr, ön vajon rá tudta volna szólni magát erre a lépésre? Rá tudta volna? . . . A kapitány úr – ha úgy tetszik – barátom és jótevőm, ön pedig a lehetetlen véleményeivel, képzelgéseivel és örültségével folyton zavarja ezt a kapcsolatot . . .

– Féltékeny Dunyasára – szólt nevetve a lovas kapitány. – Már rájöttem. De hát isten neki! Ne keserítsük meg az együttlétünket: már közel van Kolupanovka. Féltékeny Dunyasára, Avroszimov úr? Hát megérdemli őt?

– Kapitány úr – mondta rendkívül higgadtan hősünk –, az a szándékom, hogy megváltom Dunyasát. Miért veszekedünk mi ketten? Adj a nekem.

Erre olyan csönd támadt, tisztelt uram, hogy még el-

képzelné is félelmetes, és mindenféle kellemetlenségekre lehetett volna számítani, de semmi sem történt.

– Hát a vőlegénnyel mi lesz? – kérdezte végül Szlep-cov gúnyosan. – A Dunyasa vőlegényével? Ezt már volt szerencsém közölni önnek.

– Küldje a lóistállóba! – kiáltotta hősünk feldühödve az alkudozástól. – Nekem is volt már szerencsém ezt tanácsolni önnek. Hisz könnyűszerrel megteheti.

Képzelve el, erre a lovas kapitány felkacagott, és megcsóválta a fejét.

– De hisz az a vőlegény én magam vagyok – mondta nevetve.

Két útitársa mélységesen megdöbbsent. Ebben a hihetetlen hírben volt valami rejtett fájdalom, valami titok.

Ekkor a hadnagy nem bírta tovább.

– Engedelmet, Nyikolaj Szergejevics – szólalt meg rémülten –, hiszen ön nős ember, uram . . . Vagy talán Sahovszkaja hercegnő nem a felesége? Ön tréfál . . .

– Nem, nem tréfálok – mondta szomorúan a lovas kapitány. – Dunyasa csakugyan a menyasszonyom. A lelkem menyasszonya . . . Figyelték a mosolyát? Ahogy rám néz? Avroszimov úr, ön fiatal, ne ítéljen hát mindenről egy aggastyán szigorúságával . . . Uraim! A régebbi jó barátságban hajtassunk be az udvaromra, ott aztán – lesz, ami lesz!

Ekkor már látták is a szán kis ablakából, ahogy feltűnnek az ismerős kert fái, és nemsokára a vendégszerető ház is eléjük bukkant.

Alig vetkőztek le, hozták rendbe magukat és ültek le a fogadószobában egy kissé eltűnődve, máris belépett a kapitány. Kézen fogva vezette Dunyasát, akinek arca szigorú volt, a szeme pedig belső, mély tűztől ragyogott. Éppen Avroszimovval szemközt, szótlánul leereszkedett egy karosszékbe.

– Uraim – mondta a lovas kapitány –, én nem akarok se szóbeszédet, se neheztelést. Itt van Dunyasa. Látják?

Itt ül önök előtt. Most az önök jelenlétében megkérdem . . . Dunyasa, kérdezni akarok valamit . . . Avroszimov úr, ez a fiatalember, kihívott párbajra, amikor pedig megtagadtam tőle ezt az évezetet, mert szolgalmi kötelességemet teljesítem, pofon ütött. – Dunyasa arca meg sem rezoült ezekre a szavakra; Avroszimov mellett az ablakon kínézve, kezét a térdén nyugtatva, mozdulatlanul ült tovább. – Útközben kiderült, hogy Avroszimov úr igen szível téged – Dunyasa erre elmosolyodott, és kivillantotta egymashoz hajló két kis fogát – . . . és meg akar váltani . . .

Vihar előtti dermedt csönd támadt. A lovas kapitány egy könyvjelzővel játszogatózott – amely nem tudni, honnan került a kezébe –, és nem nézett Dunyasa felé. A hadnagy felsóhajtott, könnybe lábadt kerek szeme sűrűn pillogott. Avroszimov önmagával vívódva várta Dunyasa ítéletét.

– Minek engem megváltani? – kérdezte azzal az egészen különös mosolyával, halkán Dunyasa. – Ugyan minck? Hisz én szabad vagyok. Nyikolaj Szergejevics felszabadított. Írásom is van róla . . .

A lovas kapitány fáradt mosollyal leejtette az olvasójelet.

Dunyasa felállt, homlokon csókolta, és kiment a szobából.

Hősünk persze nem tudott eligazodni a szenvedélyeknek és az erkölcsöknek ebben a nagy-nagy zűrzavarában, így hát jobbnak látta, ha hallgat, mert fölöttébb fura helyzet volt kialakulóban, és nem akart nevetségessé válni. Amikor a lovas kapitány egy kis idő múltán azt indítványozta, hogy hallgassanak dalokat, Avroszimov elutasította az ajánlatot.

Lefekvés előtt Szlepcov meggyipiros köntösben, hosszú szárú csibukkal bement Avroszimovhoz.

– Az a hír járja – mondta –, hogy a környéken rablók garázdálkodnak. Nem hiszem, hogy meg merik támadni az udvarházat, de minden megeshet, bár a cselédeim részen állnak, azok pedig viharezett emberek . . .

Ez a figyelmeztetés eleinte nem nagyon izgatta hő-
sünket, mert a féltve őrzött pisztolya helyén volt. Nemsoká-
ra halotta, ahogy a lovas kapitány a hadnagyot ugyan-
arra figyelmezteti, mondván: ha történne valami, ő itt
lesz a szomszéd szobában.

De bármilyen jó volt is az a pisztoly, Avroszimov izgalma
mégis nőttön-nőtt és erősödött. Álom nem jött a szemére.
De hát hogyan is jöhetett volna? Minden neszre vagy
reccsenésre úgy rémlett, mintha az éjjeli vendégek köze-
lednének. A képzelet szörnyűnél szörnyűbb képeket raj-
zolt hőnök elé. Nem mintha olyan nagyon félt volna, de
ez a meddő várakozás elviselhetetlenné vált. Ruhástul
feküdt az ágyon, és örömmel érezte hű társának hideg
súlyát a szíve táján.

Nem tudni, mennyi idő telt el így, amikor feszülten
figyelő hőnök fülét elnyújtott fütty ütötte meg. Valahol
a kertben harsant fel, gyorsan megkerülte a házat, és el-
halt. Mit akartak a rablók ebben a békésen alvó udvar-
házban? Aranyat kerestek, vagy csupán csúfot akartak
üzni holtra rémülő áldozataikból? Vagy meg akartak vala-
kin bosszulni valamit? . . . A fütty megismétlődött, most
már közelebbről. Rögtön felelt neki egy másik. A ház meg-
lapult.

„Nem lesz merszük betörni a házba – gondolta Avro-
szimov. – Meg hát ez lehetetlen is.”

Ebben a pillanatban távoli ajtócsapódás hallatszott.
Hőnök összerezzent. Ismét fütty hallatszott – hátbor-
zongató, irgalmatlan betyárfütty. Valaki harsányan kiál-
tott egyet a házban. Valami lezuhant, de úgy, hogy bele-
rengtek a falak.

„Át kellene szaladni Zaikinhoz – gondolta hőnök, és
érezte, hogy elszorul a torka. – Kettesben mégis bizton-
ságosabb.”

Odakint hirtelen reccsent valami, egy undok pofa az
ablaküveghez tapadt, egy pillanatra a szobába meredt egy
szempár, aztán mindjárt eltűnt.

Még erősebb dübörgés hallatszott. Avroszimóvnak úgy rémlett, hogy női sikolyt hall. „Dunyasa!” – villant át agyán.

Előkapta pisztolyát. Még nem tudta pontosan, merre fusson, de eltöltötte az az érzés, hogy elszabadult a pokol. A dübörgés hirtelen félbeszakadt. Súlyos léptek hallatszottak – *azok* közeledtek.

„Az ajtó! Nincs bezárva!” – hasított az agyába.

Ekkor, mintha szélvész zúdult volna neki, kivágódott az ajtó, és lámpásokat lóbálva egy sereg üvöltő, bundás, álarcos ember rontott be a szobába. Valóban: szörnyek voltak ezek, mert nehezen lehetett megállapítani, hol végződnek a bozontos fejek, hol kezdődnek a szétvetett, szőrös lábak, és hány kitért száj bömböl ott . . . Csak az biztos, hogy agyarak villogtak, mancsok, sőt talán kígyók gomolyaga nyüzsgött és kavargott hősünk körül.

– Itt van! – kurjantotta egy magas álarcos haramia, és órá mutatott. – Fogjátok meg!

Ám még egy lépést sem tehetett ez az üvöltő tömkeleg, amikor hősünk beelődött. A rabló a padlóra zuhant. Rémult ordítás remegtette meg a szobát. Avroszimov tébolyult arccal felugrott az ablakpárkányra, és öklével hirtelen kiverte az ablakot. Csörömpölve hullt az üveg.

– Avroszimov úr! – hallotta a háta mögött Szlepcov lovas kapitány kiáltását. – Hová menekül, uram? Térjen magához! . . .

Hősünk hátrafordult. Az ablakpárkány magasából lehetetlen kép tárult a szeme elé. A szörnyek eltűntek. Sok-sok lámpás világította meg a szobát, és vöröses, de eléggé éles fényükben a falhoz lapuló, ijedtükben mozdulatlan dermedő emberek körvonalai látszottak. Arcuk fehér volt, a szájuk félig nyitva. E néma tömeg közül kimagaslott Szlepcov lovas kapitány – ahogy meggyipiros köntösben hosszú szárú csibukot tart finom ujjai közt – mint a Sötétség Hercege az elcsitult boszorkányszombat közepette. A fekete álarcos rabló mozdulatlanul a lábánál hevert.

– Szálljon le, szálljon le onnan – mondta furcsa hangon a lovas kapitány. – Mi lelte magát?

Intett a kezével, erre néhány ember megragadta, és kivonszolta a rabló élettelen testét.

Hősünk a pisztolyt keményen a markába szorítva le szállt az ablakpárkányról. A lovas kapitányt körülvevő emberek elszállingóztak, úgyhogy nemsokára egy sem maradt benn.

– Mit jelent ez? – kérdezte Szlepcovhoz lépve Avroszimov.

– Uram – szólt békésen, de nem minden félelem nélkül a lovas kapitány –, nagyon kiabált, uram. Nyilván álmában. És a cselédek a segítségére siettek.

– Kapitány úr – mondta a dühtől fuldokolva Avroszimov –, én egy percet sem aludtam . . . Egyszóval az ön álarcos cselédek rontottak be a szobákba?

– Miféle álarcosok? – kérdezte meglepődve Szlepcov.

– Például az, akit lelöttem . . .

– Az isten áldja meg, ugyan kit lőtt le? És mivel?

– Ezzel, ni – válaszolta Avroszimov, és előrenyújtotta pisztolyát. – Látja ezt?

– Hát aztán? – szólt vállat vonva a kapitány. – Nem lehetett vele, mert elgörcbült a ravasza.

– Hogyhogy nem löhettem, amikor lőttem! – kiáltotta hősünk.

– Nyugodjék meg, uram, ön aludt . . . Dunyasa meghallotta a kiabálását, és felköltött engem, én meg idesiettem . . .

A faltól hirtelen ellódult a hadnagy, akit eddig senki sem vett észre.

– Kapitány úr – szólalt meg tompán. – Az ön tréfája az aljassággal határos. Az a komédia, amelyet itt megrendezett, szégyen, gyalázat.

– Mi ütött önökbe, uraim? – szólt a szárnyas ajtó felé hátrálva Szlepcov. – Az ég áldja meg önöket! Ugyan mi csoda komédiát emleget?

– Nyilván sikerült volna csúfot üznie Avroszimov úrból, ha nincs nála pisztoly – vagta oda Zaikin, és a lovas kapitány felé lépett. – Ez alantas eljárás, és nagyon sajnálom, hogy körülményeim megakadályoznak abban, hogy leszámoljak önnel.

– No jó – szólt vissza az ajtóból a lovas kapitány. – Nem történt semmi. Azt ajánlom uraim, üljünk asztalhoz, és felejsük el az egészet! Dunyasát pedig megkérjük, hogy énekeljen. Hisz önnek tetszik Dunyasa, Avroszimov úr. Most alkalma nyílik, hogy még egyszer elgyönyörködjék benne . . .

– Takarodjon! – förmedt rá mordan Avroszimov. – Maga is, a jobbágysai is . . .

Erre a lovas kapitány szertartásosan meghajolt, és eltűnt. Kerek szeme mosolygott.

Hősünk tekintetét a pisztolyára fordította, melyet azóta sem engedett ki a kezétől. A ravasz vaióban félregörbült. Belepillantott a csövébe – a cső titokzatos, sötét mélyéből lövés édeskés bűze szivárgott.

– Uram – mondta a hadnagy –, én már régóta figyelem önt, és az igazságra törekvése nagyon szívem szerint való. Nem felejtettem el kedves ajánlatát, és remélem, hogy nem tagadja meg egy bajba jutott ember kérését . . .

A történetek okozta felindulás még nem szállt el hősünkből, de a hadnagy halk, bizalmas suttogása és a kitört ablakon bezúduló szél megtette a magáét.

– Nem lenne szíves felkeresni Pétervárott Nasztyenykát, a húgomat, és átadni neki ezt a levélkét, amelyben (legyen egészen nyugodt) nincs semmi, ami kompromitálhatná önt. – A hadnagy hangja megremegett.

Legyintett. Izgatottsága hősünkre is átragadt, és az elmúlt bajokat eltakarva, Nasztyenyka alakja jelent meg előtte.

Avroszimov reggel, amikor beszálltak a szánba, észrevette, hogy Kuzmin altiszt hiányzik. Az ablakban feltűnt Dunyasa arca. Végül az altiszt is előbukkant az ajtóból, és

sántikálva lejtött a tornácról. Úgy bicegett el hősrünk mellett, hogy feléje sem tekintett.

– Úgy hallom, lesántultál, Kuzmin – szólt Szlepcov.

– Hát egy kicsit, nagyságos uram – válaszolta az éjszakai rabló hangján az altiszt.

14

Bízvást elmondhatjuk, hogy nekünk kettőnknek csuda szerencsénk volt, már tudniillik amikor nekifogtunk hősrünk lelkének tanulmányozásához, mert hisz gyakran megesik, hogy eltelik az egész élet, és a lélek csak nem tárul fel. Ó, tisztelt uram, mit tegyünk, ha egyszer a kutatónak önzőnek kell lennie. Mennyi minden zúdul a fejére annak, akinek a lelkét meg akarja ismerni, micsoda belső viharok fojtogatják, mi mindent él át, mennyit gyötrődik, de hányszor ujjong is. A tanulmányozónak örülnie kell, ha alanyának nehéz a sora, mert akkor érdemes szemügyre venni, megfigyelni; ha ugyanis nincsenek megrázkódtatásai – akkor mit sikerül megtudnia? Éppen ezért nekünk sem kell restelkednünk, Avroszimov előtt pedig a legkevésbé, mert természetes testi és lelki egészsége hozzásegítette, hogy hamar begyógyítsa sebeit, amelyeket tucatszámra ejtett rajta a sors, úgyhogy rövid idő múltán ismét készen állt, hogy összemérje vele az erejét. Csupan egy sebe sajgott mind erősebben, mintha semmi se fogna rajta, de hogy miért éppen ez – én nem tudom. Ez a seb jelentéktelen semmiséggel, egy karcolással kezdődött, és lám, hogy elvetemedett? Mert hajlamosak vagyunk elfelejteni mindent, amit már meg tudunk magyarázni magunknak, de azt, ami egyelőre még rejtély, nem felejtjük el, az kínoz bennünket, és figyelmet követel maga iránt.

Bizonyára észrevette már, hogy hősrünk, valahányszor a körülmények eszébe juttatták a lázadó ezredes szomorú

sorsát, mindig szinte megremegett, kék szeme pedig egészen elfátyolosodott. Ne essen tévedésbe, ne gondolja, hogy sajnálat kelt benne, megmozdult a jó szíve. Sokkal bonyolultabb itt a helyzet, mint gondolná, hisz Avroszimov nem kedvelte meg Pavel Ivanovicsot, de hogyan is kedvelhette volna meg, ha egyszer a rendbontóval szemben érzett harag továbbra is szüntelenül gyötörte hősünket. Bár az igazat megvallva, maga ez a harag is valahogy új módon, sajátosan fészkelődött benne, és képzelje el – a csótányok miatt!

Azt hinnénk: mit számít ez az aranyhárga, fürge és szemtelen kis betyár, amelytől sehogy sem lehet megszabadulni, tehát az egyetlen, amit tehet az ember – ha nem akarja végképp elveszteni a méltóságát a zavarászással –, az, hogy ügyet sem vet rá . . . Igen, ez mind így van, de csudák csudája, valahányszor hősünk haraggal gondolt az ezredesre, rögtön eszébe jutottak ezek a csótányok, amelyeknek megszámlálhatatlan nyájai legelésznek a kazamatákban, és – ez még furcsább – lelohadt a harag, akár a láng, amely szenvedélyes lobogása közben nedves deszkához jutott el. Amikor pedig lelohadt, elcsitult és csak pislákolt, Avroszimovnak mindjárt eszébe jutott Pavel Ivanovics zavart mosolya, ahogy azt mondja: „Én pedig azt hittem, maga gyűlöl” – meg ahogy sietősen, minden büszkeség nélkül felemeli a bádogcsuprot . . . Minden alkalommal pontosan így történt ez, és a haragból jóformán semmi sem maradt, helyette viszont gerjedezni kezdett valami más, amitől hősünk mindenféle gyötrelmeket állt ki, mintha őt magát tartanák kazamatában, őt kísérnék kihallgatásra. Olyankor ezredesi egyenruhát öltött, és elfogultan nézegette bírait: itt van Tatyiscsev gróf, a hadügyminiszter, olyan, mint egy álmos madár, amelynek a vodkától málnapiros a csőre; emitt Csernisev tábornok, akinek bozontos szemöldöke alatt két mérgező szempár villog, a mosolya olyan, hogy attól jót ne várj, a kiáltása meg úgy harsan, mintha ő nem csupán főhadasegéd, ha-

nem maga Mihail Pavlovics nagyherceg volna; és itt van a szép, fiatal arcú Mihail Pavlovics, de ő sohasem ér rá, mindig siet, finnyás és gunyoros. Pedig hát nemigen van mit gúnyolódni, uraim, hiszen ez – szörnyű katasztrófa! Ha pedig mégsem katasztrófa, akkor miért vesztegetjük az időt, uraim, azzal, hogy olyan csomót bogozgatunk, amely nem is létezik?

Hősünk ekkor arra gondolt, hogy az ezredes, ha nem törik meg, hű barátainak segítségével, akik természetesen maradtak még néhányan, meg is szökhetne innen, ebből a szörnyű erődből, és akkor örökké rettegnének a bírák, annál is inkább, mert valaki – hogy ki, arra hősünk már nem emlékezett – azt a feltevését fejezte ki, hogy az ezredest pusztulás fenyegeti: nem véletlenül egyeztek meg ebben mindnyájan ezen a vásáron. Alighanem Pavel Buturlin volt ez a vészmadár. Miféle pusztulás? . . . Halál? . . . Vagy talán valami szörnyűt olvastak a megtalált lapokon?

– Ide hallgass – mondta a lovas testőrnek. – Egyszóval – halál?

– E-e, még a cárok is halandók – válaszolta nevetve kedves barátja.

Ez egy cseppet sem oszlatta el a ködöt, így Avroszimov minden remény nélkül, de haraggal, ismét megkérdezte:

– Hát manapság ez az ára a becsületnek meg a nemeslelkűségnek?

– Nem érdeklődtem az árak iránt – felelte ismét gúnyos mosollyal a lovas testőr. – Nem tudom, ki hogy van vele, de ami engem illet, én mindenért bankóval szoktam fizetni.

Ez a mulatságos beszélgetés természetesen semmit sem eredményezett, így hát hősünk a fejét törve ült papírai mellett, várva, hogy bevezessék végre az ezredest, amikor az ablakon kitekintve az erőd terén megpillantotta az ismerős női alakot, aki ezúttal hűtlen lett a székesegyház kerítésénél elfoglalt szokásos helyéhez – bizonyára éppen ezért lehetett most látni. Ez fölöttébb megörvendeztette Avroszimovot, mert amióta visszatért a hosszú útról, már

öt nap telt el, Nasztyenyka pedig – szinte szándékosan – nem jelent meg a szokott helyen. Égett a türelmetlenségtől, már próbálta is felkutatni a lányt, de belefaradt a sok vesződésbe.

Pesztyelt, mint mindig, észrevétlenül vezették be. Már meggyújtották az első gyertyákat. Görnyedten lépett be, mintha súlyos betegség gyötörné hosszú napok óta. Most, a szörnyű kézirat előkerülése óta voltaképpen gyorsabban kellett volna haladnia mindennek, de furcsa módon a bírák arca nyugodt volt, sőt unott, a káröröm várva várt fénye nem villogott a szemükben, halkan beszélgetve készültek fel a szokásos viadalra.

Pavel Ivanovics egy kissé még mintha meg is hízott volna ezekben a napokban. Petyhüdt kövérsége szomorú hatást keltett, de az arca is tele volt szomorúsággal, sőt talán csüggedtséggel is, csak apró szeme volt változatlanul hideg, és csupán akkor futotta el enyhe melegség, amikor hősiük felé fordította.

Avroszimov lehajtotta fejét. Pavel Ivanovics elfordult.

„Itt van ez a vörös óriás – gondolta könnyű sóhajjal. – Hála istennek! . . .”

A lázadó ezredes meg a bizottság néhány percig némán nézegették egymást, mintha hangtalan beszélgetést folytatnának.

„A monarchia megdöntésének eszméje benne van a levegőben. – Vállát vonogatva mintha ezt mondta volna az ezredes. – Ez nem az én találmányom, tehát nem is az én bűnöm . . . Én lelki alkatomnál, érdeklődésem irányánál fogva csupán megláttam és megértettem ezt. Az én tevékenységem a történelmi szükségszerűségnek, nem pedig holmi gonosz szándéknak a következménye volt.”

„Ön magasröptű elmefuttatással igyekszik leplezni a sikertelen cárgyilkossági kísérletet. – Mintha ezt ismételték volna a bírák makacsul. – Az „Orosz Törvénykönyv”-ben ez ugyan nincs benne, de lehetetlen, hogy szóban ne hangoztatta volna. Ne tagadja hát tovább.”

„Uraim – folytatta az ezredes –, hisz nagyon jól tudom én, hogy a cárgyilkosság kísérletével való vád – csupán spanyolfal. Nem ettől rettegnek önök, hanem a monarchia megdőlésétől és a köztársaság megteremtésétől, amiktől nagyon távol állnak. Nem a cárt sajnálják önök, hanem saját magukat.”

„Nem, mi a cárt sajnáljuk, mert sok-sok nemzedék óta lelki kötelékek fűznek hozzá bennünket.”

„Nem, önök nem a cárt sajnálják, mert élnek és virulnak Pál cár gyilkosai . . . Ami pedig engem illet, bízvast elhihetik, hogy én magam adtam a kezükbe magamat, bár több lehetőségem is volt arra, hogy elkerüljem a letartóztatást. De én megis ezt tettem annak a szomorú gondolatnak a nyomására, hogy Oroszországban még alig pislákol a forradalmi láng. Talán épp ez magyarázza nyíltságotam önökkel szemben.”

„Beismeri, hogy tévúton indult el, amikor zsarnokságnak nevezte az egyeduralmat?”

„A korlátlan hatalom mindig zsarnokság. Én nem tévúton haladtam. Csak egy kissé siettem. A több ismeretlenű egyenlet, úgy látszik, nagyobb kitartást követel.”

„. . . És bűnös vállalkozásába belevonta tapasztalatlan szívek tucatjait, amelyek most az ön hidegen számító terve miatt lakolnak?”

„Az Isten magasabb rendű igazság szerint ítél majd mindnyájunkon. A történelem sok példát ismer erre . . .”

Néma párbeszédükben részt véve ezt hallotta Avroszimov, amikor hirtelen az ütötte meg a fülét, amit a valószínűségben mondott Csernisev tábornok:

– És ki készítette arra, hogy szenvedélyesen belevesse magát a politikai tanulmányokba?

Pavel Ivanovics szelíd pillantást vetett a tábornokra, ami szinte furcsa volt ettől a hideg szempártól, majd a vállát vonogatva azt feielte:

– Senki. Ennek ismerete szükséges volt, hogy eljussak a Kadétiskola legfelső osztályába.

Ekkor enyhe mozgólódás támadt, és a bírák összenéztek. Hősünk kék szeme előtt nem maradt rejtve – ha nem is zavaruk, de – valamelyes meghökkenésük.

– És mit sikerült merítenie belőlük? – kérdezte halkan Csernisev tábornok.

– Azt, hogy a birodalmak és népeik jóléte vagy balsorsa javarészt kormányaiktól függ – válaszolta Pavel Ivanovics. Minden ujja remegett.

„Hát kitől mástól függne? . . . – gondolta hősünk, miközben szédületes gyorsasággal írta a sorokat. – Vigyázz, ezredes!”

Nasztyenyka alakja továbbra is ott homálylott a téren, Szegény vékonyka teremtés!

– Nem értem – fakadt ki a tábornok. – Hát ez vezette önt bűnös gondolatokra?

– Van szerencsém a legőszintébben közölni a bizottsággal, hogy ez a foglalatosság a leghazafiasabb szándékokat ébresztette bennem – felelte egy ujját nézegetve Pavel Ivanovics –, nevezetesen: megállapítani, vajon az oroszországi politikai rendszerben megtartják-e a politikai tudományok diktálta szabályokat. . . Azóta kezdtem töprengeni, hogy lehetne megváltoztatni, illetve tökéletesíteni különféle állami törvénykönyveket . . .

– Miért? . . . Miért? – érdeklődött sietősen a hadügy-miniszter.

Pavel Ivanovics most feléje fordította sárga arcát, és olyan halk, alázatos és szenvtelen hangon válaszolt, mint ha már mindennek vége volna, ő maga már nem is létezne, és nem létezne az életért való harc sem, csupán a lelke – amely nem ismer hazugságot, sem igazságot, sem büszkeséget, sem félelmet – gyónna valahol egyhangúan, gépiesen.

– A parasztok rabszolgasorsa mindig erősen hatott rám, ugyanúgy, mint annak az arisztokráciának nagy kiváltságai, amely az uralkodó meg a nép között áll, és saját előnyei kedvéért eltitkolja a nép igazi helyzetét . . .

– De miért alkotta meg „Orosz Törvénykönyv”-ét?

– Hogy a kormány, illetve az uralkodó elé terjesszem tanulmányozás végett.

Csernisev tábornok erre valami ellenvetést akart tenni, de félrenyelt, és elfordulva sokáig köhögött. Pavel Ivanovics türelmesen várt. Hősünk fejében még az is megfordult, hogy ha véletlenül itt volna a bádogcsupor, és most leesne a padlóra, az ezredes nem mulasztaná el, hogy utánaugorjon, és tiszteletének meg gyöngédségének jeleként odategye bírái elé.

– De miért azt a következtetést vonta le, hogy az uralkodót kell elpusztítania, ha egyszer, ahogy állítja, az arisztokráciát terheli a bűn? – szólt közbe Levasov tábornok, de közben nem Pavel Ivanovicsra, hanem valami okból az öreg Golicin hercegre nézett, aki aludt karosszékeiben.

– Hogy kerül ide a cárgyilkosság? – szólt homlokát összeráncolva Pesztyel. – Én nem állítottam semmi effélét. A kor . . . Hisz én épp azt mondom, hogy a kor támasztotta ezt a követelményt. A monarchia – az országok fejlődésének fékje. Ezt a történelem tanúsítja.

– A cárgyilkosságra való törekvés volt a legfőbb egész tevékenységében! – kiáltotta Csernisev tábornok.

– De nem – mondta homlokát bosszúsan ismét összeráncolva Pesztyel. – Hiszen már volt szerencsém közölni önökkel, hogy a tökéletességre való törekvés . . .

Pavel Ivanovics ekkor félbeszakította magát, mintha kifáradt volna, és tekintete hősünkön állapodott meg. A rőt legény nem mordan, hanem ellenkezőleg: szomorúan, sőt kétségbeesetten nézett rá kis asztala mögül. És Pavel Ivanovics tekintetét követve mindnyájan rögtön Avroszimov felé fordultak.

„Hát miért tette ezt?!” – kiáltotta hősünk megdöbbenék szeme párja az ezredesnek.

„Késő – válaszolta lélekben Pavel Ivanovics. – Most

már késő. – Felsőhajtott. – Csak ne fokozzanak le köz-katonának.”

– Helyénvaló hozzátennem ehhez, hogy az elmúlt évben, huszonöt folyamán, ez a gondolkodásmódom már gyöngülni kezdett, és lassanként már másképp láttam a dolgokat, de késő volt ahhoz, hogy szerencsésen megtegyem az utat visszafelé – mondta váratlanul harsányan.

A hadügyminiszter hangosan felsőhajtott, Csernisev tábornok pedig megtörölte a kezét krémszínű zsebkendőjével.

„Hazugság!” – kiáltotta magában, méltatlankodva Avroszimov.

Pavel Ivanovics váratlan beismerése fölöttébb furcsán hatott hősünkre, mintha az ezredes gyöngesége sértené, mintha ő maga, Avroszimov ezt sehogy sem akarná. De hat mit akart volna tulajdonképpen? Egyáltalán mit akarhatna a mi rőt hajú mártírunk, aki képzeletben ezredesi egyenruhát öltött, és maga ült ott abban a kopott, világoskék karosszékekben?

Az alkony végképp homályba borította Nasztyenyka alakját az erőd terén.

„Jaj, csak el ne menjen – gondolta izgatottan Avroszimov. – Csak megvárna!”

A tárgyalóterembe nesztelenül bejött az elegáns Pavel Buturlin, és jelentést tett valamiről Tatyiscsev grófnak, de közben arra is jutott ideje, hogy rákacsintson hősünkre.

– De mégis hogyan eresztettek gyökeret az elmékben a forradalmi eszmék? – kérdezte ebben a pillanatban Pesztyeltől Csernisev tábornok.

„Igen, csakugyan – gondolta hősünk –, hogyan, mi módon?”

Gyötrelmes csönd uralkodott. Pesztyel ujjai a sötétkék posztó asztalterítő szélét babrálták. Az ezredes maga egyenesen, mozdulatlanul ült karosszékeiben, de lám, az ujjai...

– A politikai könyvek ott vannak mindenki kezében – mondta egy fáradt tanítómester hangján, a bírák meg úgy fordultak feléje, mint közönyös tanulók –, a politikai tudományokat mindenütt tanítják, a politikai hírek mindenfelé elterjednek, és a történelem, kivált pedig a nemrég lezajlott háború eseményei olyan sok megdöntött trónt mutatnak, olyan sok mást állítottak vissza, olyan sok birodalmat semmisítettek meg, olyan sok újat hoztak létre, oly sok uralkodót száműztek, oly sok visszatért uralkodót elismertek, majd ismét száműztek, annyi forradalom robbant ki, annyi fordulat ment végbe, hogy mindezek az események megismertették az elméket a forradalmakkal és azzal, hogy miképpen lehet a legalkalmasabban véghezvinni őket . . .

Á, a csirkefogó! A kutyaházi! . . . Igen, igen, tisztelt uraim, ezek ismertették meg az elmékkal a legalkalmasabb lehetőségeket . . .

– Magas állású személyek közül ki gondolt más államberendezésre, vagy ki óhajtotta? – kérdezte Csernisev tábornok.

– Én egynek a gondolkodásmódját sem ismerem – válaszolta Pavel Ivanovics. – Mi csupán úgy véltük, hogy ha a forradalom lendületet kap, és biztató sikert ér el, akkor sokan csatlakoznak hozzá, még a magas rangú hivatalnokok közül is.

– Hogyhogy? – kérdezte meglepődve Tatyiscsev gróf.

Ekkor hirtelen vad gondolat villant át hősünk agyán: az a nő az alkonyi homályban igen egyszerűen kimehet az erődből, és senkinek sem jutna eszébe, hogy eltűnt . . . Sőt átmehetne az éksánc meg az erőd között húzódó, jégborította árkon is. Ha pedig az örök eközben mélyen aludnának, könnyűszerrel végighaladhatna az éksánc valamennyi folyosóján, és úgy mehetne ki . . . Egy szénával megrakott parasztszán a csillagtalan éjszakán zavartalanul átvág a Néván, csak halk csikorgás hallik a fagyos leve-

gőben, vagy pedig még azt is teljesen elfojtja a hóvihar suvitése . . . Ő, ha hóvihar dúl, akkor aztán egyáltalán nem lehet felfedezni semmit. Poduskin parancsnokhelyettes asszonyos arca a fáklyák riadt lángjától megvilágítva tűnik majd fel a téren, a kulcsok csörömpölése, a félrevert harangok kongása közepett, rokkantjai pedig a sorsot és a gonosztévők cselszövéseit átkozva izzadhatnak majd a fagyban, meg lövöldözhetnek a sötét éjszakába.

Az alkonyat ezalatt pedig még sötétebbre sűrűsödött, úgyhogy Pesztyel arcának az a fele, amelyet nem világított meg a gyertya, szinte beleolvadt a homályba. Ettől félszeműnek rémlett, és az az egy szem, mihelyt az ezredes az egyik tárgyról a másikra fordította tekintetét, villogva verte vissza a gyertyafényt. A bizottság tagjai ezt nem vették észre, de Avroszimov rossz előjelenek tekintette, amely veszedelmes hatással lehet magának az ezredesnek a sorsára, vagy az övére, az Avroszimovéra. Miért? Ki tudja? Hiszen csak hosszú idő múlva, mindenféle lelki megrázkódtatások után szoktunk észbe kapni, akkor kezdjük lázasan kutatni, mivel is kezdődött ez az egész, akkor jutnak eszünkbe különféle baljós apróságok, amelyek feltevésünk szerint azt a végzetes szerepet játszották, és ilyenkor a sors jeleivé emeljük ezeket a semmiségeket.

Avroszimov, miután mindezeket megforgatta magában, figyelmesebben szemügyre vette ezt a fél arcot, és egyszeriben rájött, hogy az a fél szem őfelé irányul.

„No, ugyan mit akar éntőlem? – gondolta hősünk. – Mintha én tehetnék bármit is . . . Most már senki, de senki nem tehet semmit . . . Csak az uralkodó.”

– Az uralkodót nagyon élszomorítja, hogy ön részt vett ebben a vállalkozásban – szólalt meg Levasov tábornok. – Az ön további sorsa esetleg teljes mértékben öntől függ. Az imént itt megrajzolta azoknak a tervezett átalakításoknak visszataszító képét, amelyeket elsősorban személyesen ön főzött ki. Az a tény, hogy más személyek is részt vettek az összeesküvésben, nem enyhíti az ön bűnét . . .

Az ezredes fél szeme Avroszimovra szegeződve, megmegvillant. Hősünk zavarban volt. Semmit sem lehetett jobbra fordítani. Ez a nagy gépezet, amely olyan nehéz, akár egy hegy, immár nekiesett a gonosztévőnek, és sorra örölte csontjait. És ha ártatlanul kerül bele az ember? . . . Mert ez nagyon is lehetséges. Hisz épp azért élünk rettenetesben, mert mindig a kazamata közelében vagy éppen-séggel a küszöbén vagyunk, tisztelt uram, mert nem mi magunk döntünk, hanem a sorsunk. Így hát lehet, hogy igaza van ennek az ördögadta ezredesnek, aki meg akart menteni bennünket az örökös rettegéstől és az örökös balsejtelemtől? Igen, de eközben vérontás lebegett előtte (emlékszik?), amely nélkül nem tudta elképzelni a jövőendő jólétet! . . . Tehát akkor mi a jobb? Ó, mi hát a jobb? . . .

– Önök mindnyájan túl sokat vállaltak magukra – folytatta Levasov tábornok. – Önök a népek sorsáról akartak gondoskodni, és teljes ötven esztendőre megkötötték az uralkodó kezét jó szándékainak megvalósításában . . .

„Milyen szörnyű lehet visszatérnie a kazamatába – gondolta iszonyattal hősünk –, a csótányok meg a patkányok közé! Uramistenem, énrajtam miért könyörültél meg? Mert lám, én szabadon élek, mint az erdői madár. Hát nem boldogság ez? . . .”

És akkor nyomban az jutott eszébe, hogy ő maga ugyan kicsoda? Kicsoda? Hiszen ha abban a gyönyörű távoli falujában élne a boldogságával, de hát nem így van: másokkal együtt arra vállalkozott, hogy magát az igazság bajnokának tartva ítélkezzék, és a többiekkel együtt rávetve magát erre az egyre, aki már amúgy is a földön hever . . .

Surrogás, csörömpölés, csoszogás, recsegés hallatszott. Az ezredes fél szemében hirtelen kihunyt a fény. Már állt széke előtt. Majd alakja, melyet óriási fekete árnyék kísért a falon, kifelé lebegett a tárgyalóteremből, de hősünk még észrevehette, hogy az ügyeletes tiszt ügyesen az ezredes arcára kötötte a rongyot.

Avroszimovnak néhány óra múlva, ahogy a kijárat felé igyekezett, megint eszébe jutott az a villogó szem. Mi akar ez lenni? Csak nem a szomorú vég előjele?

Az erőd terén átvágva, szenvedve és a Nasztyenykával való találkozásban reménykedve sietett bundájában kifelé, de a lány már nem volt sehol. A tér üres volt. A gyér lámpások pislogtak a szélben. Avroszimovot megelőzve fekete fogatok nyargaltak tova – szállították haza az uralkodó kiválasztottjait –, és a lovak patája alól felröppenő hócsomók hősünk arcába meg mellére csapódtak.

Most aztán nem kerülheti el az éjszakai beszélgetést a gróffal! Még ez is nyomta Avroszimovot. De a fogatok szerencsére túl gyorsan száguldottak, így hát volt remény arra, hogy megmenekül ettől a félelmetes lehetőségtől.

Hősünk áthaladt az egyik kapun, majd a másikon, keresztülfutott a hídon, majd hirtelen sóbálvánnyá dermedt ámulatában.

Egy halvány lámpás alatt, közvetlenül előtte, tovasuhant a várva várt Nasztyenyka Zaikina. Olyan volt, mintha idegen volna ebben a világban, de változatlanul sudar, mint egy fiatal fenyő.

Avroszimov szíve megdobbant, ugrálni kezdett, úgy-hogy hősünk szinte felkiáltott örömeiben és reménytelenségében. Közeledett a lány felé, aki – mintha szándékosan tenné – tűnődve megállt, éppen a lámpás alatt, és egyszeriben meghallotta hősünk lépteit.

Megérti, uram, hogy ekkor természetesen megrémült, mert az ezzel az óriás termetű ismeretlennel ilyen kései órában való találkozás nem sok jóval kecsegtetett. De lát-szólag egészen nyugodt volt, ahogy hősünket nézegette.

Avroszimov – nehogy megriassza – olyan lassan, puhán lopakodva közeledett hozzá, mintha nem is ő maga volna, hanem valami testetlen jó kísértet, amely kéretlenül tűnt elő a februári éjszakából. A lány pedig várta közeledését, és igyekezett rájönni, mit is akar ez a hallgatag óriás.

– Drága hölgyem – sóhajtott a alig hallhatóan Avroszimov. – Ne féljen tőlem . . . Emlékszik rám? Egyszer találkoztunk a téren . . . Levelet hoztam kegyednek a batyjától, Nyikolaj Fjodorovicstól . . .

– Adja hát ide – parancsolta a legcsekélyebb meglepődés vagy félelem nélkül a hölgy.

A hadnagy levele, amely összegyűrődött forró markában, átröppent a lány kezébe, mint valami kis madár.

– Öt napja igyekeztem viszontlátni kegyedet – mondta Avroszimov.

A hölgy továbbra is mozdulatlan maradt. Arca szigorú, sőt egy kissé döllyfös is volt, Avroszimov pedig annyira reménykedett, hogy legalább egy szikra jóindulatot fedez fel benne. Hirtelen rádöbbsent, hogy a lány mindjárt megfordul, és elmegy anélkül, hogy őt egyetlen szóra méltatná. Úristen! Pedig ő teljes szívéből! . . . Vagy öneki nem jut boldogság ezen a világon? Bezzeg ha Buturlin volna a helyében, ő tudná, mit mondjon!

– Át tudná adni neki a választ? – kérdezte váratlanul a lány, ahelyett, hogy elment volna.

– Most? – Avroszimov félrenyelt a boldogságtól, ahogy meghallotta a hangját.

– Most? – Nasztyenyka hangjában nem volt sem melegség, sem együttérzés. Csak vaskeménység. – Ön gúnyolódik, kedves barátom.

Avroszimov hallgatott. A szavak, mint méztől megcsömörlött méhek, ahogy sem akartak kirepülni. Igaz, most már felragyogott egy kis reménysugár, hogy Nasztyenyka nem megy el azonnal, vagyis nem csupán nem megy el azonnal, hanem ha elmegy is, megengedi, hogy máskor viszontláthassa. Hát ez talán kevés?

– Amikor önnek a legalkalmasabb – mondta immár más hangon Avroszimov: vadonatúj egyenruhában érezte magát, és úgy tetszett, hogy még sarkantyú is peng a csizmáján.

– Majd értesítem – válaszolta változatlanul zárkózottan,

bizalmatlanul Nasztyenyka, mert ő nem hallotta a sarkantyú pengését, és továbbindult.

Egy szót sem kérdezett a bátyjáról – hogy van ott, mi történik vele, nem kell-e neki valami, lehet-e számítani a bírák nagylelkűségére – vagyis hát egyszerűen, női szívének teljes melegével . . .

Avroszimov lassan utána indult, találgatva, hogy visszanez-e vagy sem. Nem, tisztelt uram, nem nézett vissza. Alighogy odaért a Kamunnoosztrovszkij hídhöz, a sarok mögül könnyű szán siklott elő; Nasztyenyka még mindig hallgatagon beszállt, a kocsis meg leugrott a bakról, rögtön bebugyolálta medvebőr takaróba, aztán felkapaszkodott a helyére, és eltűntek.

És Avroszimov mégis tele volt ujjongással.

Így, ujjongva lépdelt megszokott útján – nem számolva, hány utcai lámpát hagy el, nem törődve azzal, hogy hová lép – és dédelgette lelkében a megközelíthetetlen és szigorú Nasztyenyka felizzó alakját.

Még javában tartott a február, de valahonnan, mintegy a kapu alatti hézagokból, csípős nedvesség alig érezhető szaga, a tavasz előhírnöke szállt, és úgy tetszett, hogy a ritka északi csillagok, amelyek a felhőfoszlányok közül itt is, ott is előkandikáltak, mindjárt megolvadnak, és végül lecsöpögnek az égről.

És ez a halvány előérzet mintha újabb gondok hullámát indította volna el – most már nemcsak annak az átkozott ezredesnek a sorsán töprengett, hanem a kazamatában sínylődő hadnagyén is, és ehhez járult még az ábrándozás Zaikin gyönyörű, de megközelíthetetlen hűgéről. Mert ha csak egyetlenegy, bármilyen csekély szenvedés támad bennünk, az mindjárt újabbakat von maga után csőstül, úgyhogy már nem is emberek vagyunk, hanem holmi edény: a kétségbeesése, a fájdalomé, a reményé.

Mindezt nem ismételném el kegyednek, mert saját maga is nagyon jól ismeri, de nem tudok ellenállni a csábításnak, hogy részletesen szóljak a hősünkben lezajló vi-

harokról, hisz – ezzel egyetérthet – nem közönséges élet vette körül, és nem könnyű sors jutott neki. Most nem is más egyébre, nem is a nagyjára gondolok mindannak, ami lépten-nyomon történt vele, hanem még olyan jelentéktelen eset is, mint a Szlepcov lovas kapitánynal való összeszólalkozása – még az is jelentőséggel és titokkal teljes eseménnyé változott egy olyan leleményes mester kezében, mint amilyen az életünk.

Képzeld csak bele magát, tisztelt uram, legalább egy pillanatra hősrünk helyzetébe. Képzeld el, hogy miután haragját, hevét, idegét rápazarolta arra, hogy leszámoljon azzal a megvetett emberrel, egyszer csak meggyőződik, hogy az – a becsületesség, a nemeslelkűség mintaképe, és nemhogy pofon vágni vagy párbajra hívni nem szabad, hanem éppenséggel meg kell csókolni, és a porban csúszni előtte . . . Esküszöm, ez a legerősebb lelki megrázkódtatásba döntené kegyedet, és arra készítetné, hogy ismét arra gondoljon: nem olyan egyszerű ám ezen a világon semmi, mint ahogy némely makacs és ravasz, önző ember állítja.

A gyáva, tisztelt uram, mindig, mindenben gyáva valamennyi, sőt ráadásul még gazember is (ez az általános vélemény), Avroszimov pedig nem kételkedett abban, hogy a lovas kapitány begyulladt, így hát amikor – visszatérésük után mindjárt az első napon – összetalálkozott vele a parancsnoki házban, gúnyos megvetéssel tekintett rá, de Szlepcov csak elhaladt mellette, úgy tett, mintha nem is ismernék egymást. Hősrünk szívébe már ekkor befészkelte magát a riadtság, mert a galád huszártestőrnek ez a viselkedése, megközelíthetetlensége semmi jót sem ígért: ha jelentést tesz Borovkov úrnak azokról a különféle fecsegésekről, amelyeket hősrünk megengedett magának, akkor hősrünk sorsa boszorkányos gyorsasággal megváltozhat. Izgalma csak fokozódott, amikor váratlanul hívatta a kancellária vezetője. Jobb, ha nem is említjük meg, ho-

gyan kocogott oda. De képzelje el: nem tört ki semmiféle vihar.

Alekszandr Dmitrijevics a folyó ügyeket illetően rendelkezett, és mellesleg megjegyezte, hogy az a jelentés, amelyet hősünk fogalmazott, igen kiváló, idejében el is készült, és általában Szlepcov lovas kapitány olyan hízelgően nyilatkozott róla, Avroszimovról, hogy ő, Alekszandr Dmitrijevics valószínűleg hamarosan egy kényesebb ügyben is igénybe veszi hősünket – hajlandó elfelejteni bizonyos hibáit, amelyekről már volt szerencséje beszélni.

Egek ura! Hát hogy történt ez? Ugyan miért ilyen elnéző a lovas kapitány az ellensége iránt?

Bár Avroszimovnak továbbra is szenvedést okozott, ha a kolupanovkai sértőre gondolt, ez az újabb eset mégis nagy hatással volt rá, és az emberi léleknek eléje táruló sokértelműségétől most még nagyobb zavarba esett. Hazatérve így gyöttrődött, amikor szántalpak csikorgása ütötte meg a fülét; mivel ez egyáltalán semmi jóval nem kecsegtetett, Avroszimov emésztő gondolatokkal és haraggal telve szinte berohant otthonába, hajlékába, mely most megmentő partnak tetszett.

Jerofejics úgy nézett rá, mint a farkas, amelyet végre sikerült agyonhajszolni, a vadászok meg – itt vannak, ni, a nyomában. Hősünk ekkor azt képzelte, hogy egészen biztosan Milodora várja panaszaival, vagy maga Amalia Petrovna hajtatott ide, hogy halálra gyötörje, vagy esetleg Dunyasa kutatta fel valami csoda folytán itt, a fővárosban...

Az öreget félrelökve, berontott a szobába. Lökésétől majd kirepült az ajtó. A falak megremegtek. Jerofejics felzokogott a háta mögött, vagy talán felnevetett a vén ördög...

A szoba közepén, arcát tenyerébe rejtve, szomorúságtól árulkodó testtartásban ott ült Aikagyij Ivanovics Majboroda. Úristen, mi történt már megint?!

Ekkor a kapitány felemelte arcát. A szeme nedves volt.

– Ványa úr – kezdte. – Képzelje, kénytelen vagyok magánál oltalmat keresni. Nagybátyjához, a kitűnő Artamon Mihajlovicshoz nem mehetek, mert ő hőst lát bennem, de engem mindenki pofon ver, Ványa úr.

– Hogyhogy?

– Húségemért áthelyeztek a testőrséghez – folytatta keserűen a kapitány –, de a gárdatiszt urak mindenféle cselt szőnek ellenem, és egyetlen ezrednél sem találok menedéket. Mit tegyek hát, Ványa úr?

– És miért üldözik? – kérdezte hősünk, akit bonyolult érzések rohantak meg. Egyfelől mint mindenféle nemes indulatokkal teli, őszinte ember, sajnálta a kapitányt, akit folyton zaklatnak az önelégyült pétervári naplopók, másfelől, tisztelt uram, Arkagyij cigányos szeme már nem keletett benne olyan rokonszenvet, mint azelőtt, a nevetése senki sem volt meleg, a zokogása sem vigasztalhatatlan... – Miért üldözik?

– Jaj, nem tudom, Ványa úr – felelte sóhajtva a kapitány. – Az egyik ezért, a másik azért, de mindhármi semmiségekért: erre nem szépen néztem, annak mintna tartoznék valamivel... Mi történt például ma a Pál-kaszárnyában, csak képzelje el – nem a régi esetekről beszélek, nem, hanem arról, amely ma történt a Pál-kaszárnyában, ez még egészen friss. Pénzt gyűjtenek nálunk, tudja, nászajándékra a tábornok lányának. Azt kérdezem: „Kinek adjam át a pénzt?” Igyekeztem a legelső lenni, nehogy ilyesmit gondoljanak: ágrólszakadt, jöttment csapattiszt... Nem, uraim, ebből nem esznek... „Milyen pénzt?” – csodálkozik Stub, egy kis zászlós, ördögfattyá, átkozott németje. – „Hát a tábornok lányának a nászajándékára” – mondtam lázasan remegve. „Á, a nászajándékára? – szól a zászlós. – És a magáé az a pénz? Megdolgozott érte? Nem lopta?” Ez megint megvető célzás arra a históriára, emékszik? Egyszóval a kincstári összegekre... Én pedig nem hívhatom ki párbajra,

az ördög vigye el. Engem csak áthelyeztek oda! A legfelsőbb hozzájárulással! Vagy talán nem tetszik nekik az ábrázatom? . . . No jó. Majd estefelé, képzelje, az a Csicagov szállásmester rokonszenűvel azt kérdi tőlem: „Mi a véleménye a volt ezredeséről, törzskapitány úr? Sajnálja?” – „Sajnálom – mondom én. – Szerettem és szerettem, és fájdalom marcangolja a lelkemet . . .” – „Igen? Nocsak! – szól nevetve. – Szereti azt a politikai bűnöst, és fájdalom marcangolja a lelkét? . . .” El tudja ezt képzelni? Ilyen helyzetbe hoz engem egy tucat pimasz szempár előtt! Aljas róka! Ő maga bizonyára a Galernaján menetelt, egyre-másra fogta el és kötözte meg a lázadókat akkor, decemberben! . . . Ekkor természetesen zavarba estem, Ványa úr, mert sehogy sem értettem, jó szándékkal kérdezi-e vagy épp'ellenkezőleg . . . „Hogyhogy szeretem?” – kérdeztem. Mosolyt látok az arcokon. „Én kérdem önt – válaszolja –, szereti azt a politikai bűnöst?!” – „Nem – mondom –, nem szeretem.” – „Hogyhogy nem szereti? Az előbb még szerette, most meg nem szereti? . . . Milyen állhatatlan maga, igazán . . .” Azzal elmegy, és a többiek is mind eltávoznak vele. Legalább egyetlenegy fejezett volna ki együttérzést velem . . . Éjfélkor elhajtatok egy házba. Szórakozni akarok egy kicsit. Még a kezünkbe se vettük a kártyát, máris azt hallom: „Maga csal!” Már engedelmet, hogy lehetne szó itt csalásról, amikor még a kezünkbe se vettük a kártyát? Erre az egész csomagot az arcomba vágja . . . „Párbaj!” – kiáltom én, mert már kifogytam a béketűrésből. „Magával nem lehet párbajozni – válaszolják –, mert a maga keze nem tiszta...” Maga talán nem ismer engem, Ványa úr? Hisz úgy ismer, mint a tenyerét . . . Sírva panaszkodtam a tábornoknak: „Méltóságos uram, ez elviselhetetlen!” – „Kedves barátom – mondta –, ön új ember, és ez mindenkivel így szokott lenni . . .” – „Méltóságos uram, talán az alacsony származásom az oka? De ha nem vagyok is előkelő származású, hát nem szolgálom becsülettel az uralkodót? . . .”

– „Ugyan már, az isten áldja meg – válaszolta. – Micsoda előítélet!” No tessék: előítélet!

– Önmaga áhítozott arra, hogy a testőrséghez kerüljön – szolt hősünk; egyszeriben megsajnálta a kapitányt. – Igenis, párbajoznia kell, párbajoznia...

Ekkor eszébe jutott a saját sérelme, és hirtelen megjelent előtte Szlepcov lovas kapitány arca.

– Az ön pisztolyának a ravasza el van görbülve – mondta Arkagyij Ivanovicsnak.

– Az nem baj – felelte közömbösen a kapitány; egy csöppet sem lepődött meg. – Elgörbült ravasszal is lehet lőni, én tudom...

– Hát csakugyan ennyire nem tudott megnyerni senkit? – kérdezte Avroszimov. – Lám, az ezredesnek is tőrnie kell mindenkitől, az ellenségeitől is, a barátaitól is...

És ekkor Avroszimov agyán átsuhant egy régi emlék: nyáron abban az áldott faluban megfigyelt egy teljesen képtelen jelenetet, amely a természet sok, még ki nem fürkészett titkáról tanúskodott. Fogtak egy tyúkot, a hátára fektetve a padlóhoz nyomták, krétával egy kört rajzoltak a szerencsétlen madár köré, aztán elengedték. A tyúk felugrott, meresztette a szemét a buta jószágja, a lábával olyan nyolcasokat írt le, mintha estétől reggelig a faluvégi kocsmában mulatott volna. Így támolgyott a köréje rajzolt kör közepén, de nem mert kijönni belőle. Miért történt ez? Ugyan ki sűgött neki valamit, hogy nem mer kijönni? Természetesen mindenki majd megpukkadt nevetében, ahogy elnézte a kótyagos jószágot, ám ekkor valaki hirtelen fogta magát, és azt kurjantotta:

– De hisz magatok is ilyen körben jártok, ördögadta mamlaszok!

Lehet, hogy körben járunk, tisztelt uram, de vajon megértheti-e ezt az, aki még sohasem tudott kitörni ebből a körből? Nem, nem értheti meg. Nos képzelje el; egy kört húztak körénk, amely azt jelzi például, hogy kor-

mányzósági pénzügyi kamara nélkül nem lehet meglenni, és mi ebben a felfogásban élünk, és ha felvillan is bennünk a kétség, akkor mindjárt elhessegetjük: ugyan, hát mindenki tökfilkó, csak egyedül én vagyok okos? Az lehetetlen. Szükség van a pénzügyi kamarára... Hát ez a nagy baj. A pénzügyi kamarát valóban csak példaként említem, tisztelt uram, nem mintha ellene volnék. Isten neki, csak hadd viruljon. De az élet története arra tanít, hogy közülünk csak kevésnek sikerül kitörni a körénk húzott vonalon túlra, és csupán ezek tudják megérteni, hogy ez pusztán egy vonal, nem pedig Isten rendelése... Igen: csak kevesen vannak ilyenek...

„Miért felejtettem el megkérdezni az ezredest – gondolta szomorúan hősünk –, miért nem kérdeztem meg tőle, hogy öneki hogyan sikerült? Nem fél attól, hogy most lakolnia kell? És vajon nem kell-e visszatérni abba a körbe?”

– Ványa úr – szólt a kapitány –, van egy kis papramorgó. Legyen szíves, tartson velem.

– Megtalálták az „Orosz Törvénykönyv”-et – mondta hősünk azt várva, hogy Arkagyij Ivanovics felkiált örömeiben, de a kapitány épp ellenkezőleg, teljes közömbösseget tanúsított eziránt, és kelletlenül préselte ki magából a szót.

– Tudom... Látja, hogy igazam volt? És mégis becsutelen embernek tartottak. Holott engem, bár nem vagyok előkelő származású, gyermekkorom óta tisztességre, becsületre neveltek.

Kihúzott a zsebéből egy lapos zöld üveget, amelyben valami folyadék kotyogott, majd – mintegy varázsütesre – megcsörrent a kezében egy ugyancsak zöld pohárka. A dugó kirepült, és máris csurgott, pompásan csurgott az ital.

Keményen megkopogtatták az ablakot, de hősünk meg sem lepődött rajta, össze sem rezzent. Teljes magasságában felállt a pityizáló és pityergő kapitány előtt. Hangos

segélykiáltás hallatszott be a szobába. „Futok, futok! – kiáltotta magában Avroszimov. – Futok!” És valóban futott is, talán havon, talán folyosón, és lövésre tartotta azt a szerencsétlen, görbe ravaszú pisztolyt. Egy női köpenyt viselő alak átröppent egy árkon, és zihálva beryogott egy szánba. A lovak megiramodtak. Avroszimov érezte, milyen veszettül csípi orcáját a februári éji szél. Az erőd falán lámpások villantak fel, és lövések hallatszottak. Riadót vertek. „Késő! – gondolta hősünk kárörömmel. – Elkéstek, uraim!” És rálőtt az üldözőkre.

A szerencsétlen kapitány, aki a kis poharat a kezében tartva gunnyasztott székén, ebből természetesen semmit sem látott és nem is képzelt el. Az ital, amelyből már csak a zöld üveg alján maradt egy kevés, lassanként éreztette hatását.

– Méltóságos uram – mondta a kapitány, amikor megitta a pálinka utóját is –, én becsületes vagyok, ha nem is vagyok előkelő származású. Egy kis ajándékkal szeretném megtisztelni... Ez a kis szuka valóságos ördögfióka... Fogadja el, méltóságos uram...

Nevetséges és szomorú, amikor valakinek, aki már-már kivetkőzik emberi mivoltából, eszébe jut, milyen hűrt pendítsen meg ahhoz, hogy megszólaljon a fő hang.

Eközben pedig a női köpenyt viselő alak a szánban tovább nyargalászott, végig egész Péterváron, és az útjába kerülőket megrémítve, igyekezett egerutat nyerni.

A kapitány már horkolt hősünk ágyán. Jerofejics sóhajtozott a konyhájában. Avroszimov szemére nem jött álom. A képzelődéstől feltüzelve alig tudta kivárni a reggelt; akkor a kapitányt a sors kénvére-kedvére hagyva máris rohant Amalia Petrovna házába.

Az ínas bevezette Avroszimovot a fogadószobába, elment bejelenteni, majd visszatérve azt mondta, hogy a nagyságos asszony arra kéri, várjon egy keveset.

Hősünk most, a reggeli világosságban végre egészen részletesen szemügyre vehette azt a fogadószobát, amelyben a sors kifürkészhetetlen szeszélye folytán már megfordult, és ahol – mint valami antik amforában – oly furcsán keveredett össze az első rajongás meg az első keserűség, a remény meg a kétségbeesés; azt a fogadószobát, ahol minden a lakójának a nyomát viselte, azét, aki olyan fennkölt, egyúttal olyan földi és törékeny, hogy el se lehet képzelni különbet.

Mialatt Avroszimov az ébredező Péterváron végigszágulda idelfelé, a Zagorodnijra, Ticsinkin úr házába igyekezett, egész úton hol erősödő, hol halkuló, de mégis elviselhetetlen segélykiáltásoktól zúgott a feje; ettől remegést érzett a karjában, akárha láz gyötörné. Itt pedig, ebben a fogadószobában, a síkos, aransárga parkettán terpeszkedő, kényelmes, vörös karosszékek közepett, itt, a mennyezetről epekedve lenéző ámorok alatt, itt, a halványzöld kínai tapétával bevont falak között, minden illendőséget félredobva teljes erővel harsogott ez a kiáltás, és nem engedte, hogy az ember belemerüljön a mindennapi gondok egyenletes folyásába. Az a finom süteményillat, amely e fényűző teremben szerteáradt – annak a fahéjjal ízesített süteménynek az illata, amely olyan jó a reggeli kávéhoz –, még kevésbé tudta elnyomni ezt a kiáltást: ha szomorú szárnyán végigrepült egész Péterváron, akkor, magától értetődően, mit számított neki ez a konnyú kis akadály?!

Ekkor hangos sóhaj tört fel hősünk melléből: rádöbbsent, hogy ez a sóhaj nem valami véletlenség, nem a természet hóbortja, hanem határozott utasítás, amely talán felülről jön, és azt követeli tőle, Avroszimovtól, hogy avatkoz-

zék bele a magára hagyott, szerencsétlen ezredes sorába.

„Futok már, futok! – kiáltotta magában. – Itt vagyok. Mindjárt, mindjárt!”

Mintha macska nyávogna, hirtelen megnyikordult, engedett és egy kissé megnyílt a következő szobába vezető ajtó. Talán a szél nyitotta ki, talán az Isten, mindenesetre Avroszimov fülét megütötte Amalia Petrovna hangja meg egy ismeretlen férfihang, és teljesen tisztán hallotta a következőket:

Ismeretlen: De minek most arról beszélni? A sors másként akarta. De én mindig tudtam, hogy kegyed méltó a szerelemre és a hódolatra. Csak azt sajnálom, hogy nem őt tüntette ki kegyeivel.

Amalia Petrovna: Csak nem tartja ezt hibának?

Ismeretlen: Ugyan, hogy lehetne itt szó hibáról, drága Amalia Petrovna? Ez csupán sajnálat, bár ez is fölösleges, hisz ő a vaskemény elvek embere volt, és a saját eszméin kívül soha semmit sem vett számításba. Ezt mindenki tudja.

Amalia Petrovna: De ön legalább becsüli ezt benne? Ön nem fordult el tőle?

Ismeretlen: Ugyan, az isten áldja meg kegyedet!

Amalia Petrovna: Mert megesisik, hogy a külső ridegség mögött nem merik felismerni a lényegét. Ön fog rá emlékezni?...

Ismeretlen: Könnyekre fakaszt a kegyed rendíthetetlen ragaszkodása hozzá. Hogyan képes így imádkozni érte, amikor mindenki, szinte mindenki elfordult tőle?!

Amalia Petrovna: Sajnos, az ima az egyetlen, amit szabad nekem.

„Ó, nem, nem az egyetlen! – kiáltott fel hősünk, és szárnyakat érzett a hátán. – Hogy felkiált majd örömében és ijedtében, ha megtudja, hogy van remény!”

Ismeretlen: Az uralkodó irgalmasságáról szóló hírek

engem nem nagyon vigasztalnak. Én egyszerűen nem hiszek bennük.

Amalia Petrovna: Nem is hihet. Ön nem hihet...

Ismeretlen: Szeretném bevallani kegyednek, hogy az utóbbi időben kegyetlen lelkiismeret-furdalás gyötör. Ó, nem azért, mert ő meg én külön vagyunk egymástól, hisz ennek sok-sok, ráadásul régi, logikai oka van; és ismerje el, mégis szomorú, hogy nem vagyok vele. Beszéltem a nagyherceggel... hát olyan... egészen illendő beszélgetés volt. Mit lehet éntőlem számon kérni?

Amalia Petrovna: Vlagyimir Ivanovics nem került szóba?

Ismeretlen: Nem, nem, hová gondol?...

Amalia Petrovna: No persze, természetesen... ennek nem lett volna értelme.

Ó, ha tudja, hogy Vlagyimir Ivanovicsot – mindjárt másnap az után a szörnyű tömeges kivégzés után – szárnysegéddé léptetik elő, nyomban megvigasztalódik; de hát nem tudta, mert nem adatott meg nekünk, hogy előre kitaláljuk a sors szeszélyeit. Ezért hát úgy sürgölődött fészke körül, mint egy védtelen kis madár, próbálta megóvni a szerencsétlenségtől, és nem gondolkozott azon: mire is jó ez az egész?

Ismeretlen: De milyen érzés volt nekem – tudni azt, hogy én, bár még mindig ugyanaz vagyok, változatlanul szeretem a kegyed szerencsétlen sógorát, az ő felfogását vallom, most, tekintettel az egyébként rég megszakadt kapcsolatra, csaknem egyenrangú félként beszélek a nagyherceggel, helyett, hogy kazamatában sínylődőnek...

Amalia Petrovna: Ó, hagyja kérem, elég volt! Minek ez az érzélgősség? Én megértem önt, de hál' istennek ön elkerülte ezt a sorsot. Higgyen a női szívnek.

Ismeretlen: Azért jöttem, Amalia Petrovna, hogy vigasztaljam kegyedet, de látom, milyen bátor és erős lelkű. Még mosolyog is... Ez jó jel.

Amalia Petrovna: Remélem, hogy barátai is tudomást

szereznek erről. Még a legkeményebb megpróbáltatások sem törhetnek meg egy szívet, ha – szeret.

Ismeretlen: Igen, igen...

Mindezt hallva, hősünk elképzelte a hölgy ihletett arcát, finom fehér kezét, ahogy az ismeretlen felé nyújtja, gyönyörű szemét, amelynek mélyén, mint mindig, valami nagyon fontos, de átkos titok lappangott.

Végre elhaltak a hangok. Úgy látszik, Amalia Petrovna kikísérte vendégét egy másik ajtón. Néhány pillanat múlva megjelent. Amikor meglátta hősünket, arcán nem volt sem öröm, sem meglepődés, mintha mindennap találkozónának, vagy mintha várta volna.

Avroszimov feléje sietett.

– Mit óhajt? – kérdezte Amalia Petrovna.

– Azért jöttem, hogy örömet szerezzek kegyednek – válaszolta igen magabiztosan a fiatalember.

– Ugyan mivel tud ön megörvéndeztetni engem? Mi jutott a tudomására?

– Drága hölgyem, Amalia Petrovna, kegyeskedjék meghallgatni; én tudom, mennyire érdekli önt Pavel Ivanovics sorsa...

– Micsoda? – Az asszony szemöldöke felröppent.

– Szerencsét próbálhatnánk...

– Miről beszél?

– Nem szabad késlekedni... Az ezredest kegyetlen sors fenyegeti... Ha kegyed hajlandó segíteni nekem... én ott minden kijáratot ismerek... Én már mindent eldöntöttem, drága Amalia Petrovna... ha volna olyan...

Az asszony erre elsápadt, úgyhogy Avroszimov az első pillanatban még meg is ijedt. Attól ijedt meg, hogy Amalia Petrovna rosszul lesz, hogy ezzel a nagy sietséggel fájdalmat okoz neki, holott beszélhetne mindezekről tapintatosabban is, nem pedig így, ilyen hebehurgyan. De ez a sajnálkozás és félelem nyomban eloszlott, mert láza egyre fokozódott, úgyhogy már semmilyen más ér-

zésnek nem maradt hely. Egyébként Amalia Petrovna leküzdötte izgalmát.

– Ezt ön találta ki? – kérdezte.

Avroszimov bólintott.

– Ó, hát így... – Valamiféle titkos vihar tombolt az asszony lelkének legmélyén, de a felszínen csak könnyű hullámlás volt látható. – És a következmények?...

– Drága hölgyem, én mindent megfontoltam... ha egyetért...

– Igen? – szólt szórakozottan az asszony. – Igen, igen, de ez olyan váratlan...

A nap ekkor hirtelen besütött az ablakon, a kínai tapéta megmozdult, életre kelt a falon, és madárdal csendült fel. Amalia Petrovna, ujaival azt az elbűvölő kis anyajegyet megérintve, sűrű fű közt, amely a melléig ért, távozni készült.

– Nem értett meg! – kiáltotta Avroszimov. – Nem érti? Őt meg akarják ölni!... Elrettentő példaként... Érti már?

– Ó, igen, megértettem én önt, megértettem – mondta rémülten, és csak úgy ömlött gyönyörű szeméből a könny. – Ön is elszánta magát?

...Avroszimov sietve haladt az utcán. Nagy, nedves pelyhekben hullt a hó, úgyhogy hősünk, amint nagy nehezen előrevergődött a hoesésben, alig tudta kihámozni a járókelők elmosódó, gyér figuráit, akik fejüket behúзва, gallérjukat felhajtva, meggörnyedve lopóztak előle, mint-ha vadásznának rájuk. Még a mellette elrobogó fényűző fogatok is mind valahogy oldalvást vágtattak tova. A sarkokon szunyókáló bérkocsisok szinte szétmállottak a gomolygó ködben.

Az erőd tere néptelen volt. A pisztoly úgy dörzsölte Avroszimov bordáit, mintha balsejtelem ingerelné. Alekszandr Dmitrijevis Borovkov, akivel a folyosón találkozott, nem fogadta a köszönését, hanem hegyes állát előrenyújtva szinte elrepült mellette, és hősünk szívében

ettől – undort keltve – mintha megpattant volna valami.

Egy pillanatra felbukkant tudatában Nasztyenyka halvány, de feltartóztathatatlan alakja, majd nyomban még jobban elmosódott és szertefoszlott.

Valahol az erőd nyirkos fala mögött, egészen közel, csótányokat zavarász a lázadó ezredes, nem is sejtve, hogy hamarosan kiszabadulhat. Valahol, szintén közel, az ezredessel átellenben, ontja könnyeit Zaikin, a szegény fiú, miután kiábrándult az emberekből; most sajnálja Szlepcov lovas kapitányt, aki olyan könnyedén igazságnak tünteti fel a hazugságot, és irigyli a rőt írnokot, aki hisz tulajdon nemeslelkűségében.

Alekszandr Dmitrijevics még akkor sem méltatta egyetlen pillantásra sem hősünket, amikor munkát bízott rá – nevezetesen azt, hogy tisztázza le azokat a piszkozatokat, amelyekben vezetőjükről formált véleményüket fogalmazták meg az ezredes fogoly barátai – mintha ez nem is Avroszimov, a kedvenc, a szerencsefi volna, hanem holmi meghatározhatatlan tárgy, amelyre ránézni sem érdemes. Lelki érzékenységénél fogva mindez igen fájdalmasan érintette hősünket, sőt fel is kavarta, mert bármennyire abban a hitben ringatózik is az ember, hogy kegyesen bánnak vele, azért csak legyen résen, mert senki sem tudja, hol és milyen fenyegető erők mozdulnak meg, milyen új alakzatot vesznek fel a csillagok, ki emeli ütésre a kezét.

„Nem szabad késlekedni – gondolta hősünk, ahogy tollával megcélozta a papírt –, ki tudja, mi történhet, esetleg minden megváltozik, akkor pedig isten veled, te szerencsétlen ezredes, készülj el a legrosszabbra!”

Észre sem vette, ahogy a tolla magától húzni kezd a tiszta papíron valami vonalat, majd mellé egy másikat, végül fokozatosan kirajzolódik annak a szörnyű éksáncnak háromszögletű folyosója, az ajtótól egy kis híd vezet át az árkon, odább az erőd fala húzódik a kötőgáttal, majd a kapu következik, aztan az üres madárkalitkahoz hasonló

parancsnoki ház, végül a másik kapu, kissé távolabb pedig egy kis kör, amely a februári éjszakában még bundába burkolózva is fagyoskodó bérkocsist jelképez.

Igen pontosra, meglepően jól sikerült az erőd alaprajza valamennyi bejáratral és szöglettel. Hősünk ezután, nyelve hegyét izgalmaiban megharapva, néhány kis keresztet rajzolt a háromszögletű folyosóra, amelyek bizonyára a rokkant katonákat meg az ügyeletes tiszteket jelölték, majd egy másik, nagyobbacska keresztet – nyilván Poduskin parancsnokhelyettes jelzéseképp.

Úgy döntött, hogy a kész tervet még ma, szerdán éjjélkor megvalósítja, mert Borovkov hallgatását baljós, sőt fenyegető előjelnek gyanította. Már csak az volt hátra; hogy megállapodjon valami kocssal, hogy később ne támadjon semmi nehézség, ha különben sem fukarkodik a pénzzel. Mély sóhajjal már éppen gondosan el akarta dugni titkos művét, minél messzebb az avatatlan tekintetektől, de utoljára még hozzáfogott, hogy megszámlolja a kis kereszteteket. Kiderült, hogy tizenkét katona van, negy-három tiszt, nem számítva a parancsnokhelyettest. Ez a körülmény módfelett zavarta szándékait. Sietve még egyszer megszámlolta a kis kereszteteket – a katonák száma nem csökkent. A kereszték ide-oda hajladoztak a toll alatt, mintha élnének, sőt egyik helyről a másikra szaladgáltak, elbújtak a sarkok mögött, amikor pedig Avroszimov már-már megörült, hogy mégiscsak kevesebben vannak, hirtelen elődugták a fejüket, és fintorokat vágtak. Hősünk széles homlokáról patakzott az izzadság, gyönyörű rótt haja, amelybe ideges ujjával folyton beletúrt, szanaszét meredezett.

A parancsnoki ház lassanként megtelt emberekkel. Ajtócsapkodás, beszédhangok, lépések hallatszottak, fejek, hátak, vállrojtok tűntek fel, Avroszimov elrejtette az alaprajzot, jó mélyre, és csüggedten másnapra, vagyis csütörtökre halasztotta a terv végrehajtását, ugyancsak éjjelre: azt remélte, hogy közben kitalálja, mit tegyen azokkal a

szerencsétlen rokkantakkal, akik töméntelen sokan vannak, akár a csótányok.

Mindazonáltal foglalkozni kellett a feladatával is, amelyvel nem lehetett várni, így hát, bár a lelke továbbra is ide-oda hányódott, belemerült a piszkozat olvasásába – legalábbis úgy rémlett neki –, és toliával ismét megcélozta a tiszta lapot.

Ekkor kék szemű főhadnagynak látta magát, aki könnyeden felszalad a rengő lépcsőfokokon a kisorosz tornácra, a sarkantyúja meg úgy peng, mintha mindez a valóságban történne, de hát meg is történt, tavaly nyáron, vagy harmadéve, amikor Kisoroszországon átutazva hirtelen elhatározással furcsa vargabetűt csinált, és elnyargalt Lincibe, ahol akkoriban az ezredes élt, egyébként éppen oda is indult ő, úgyhogy voltaképpen nem is volt ott semmiféle vargabetű.

Pavel Ivanovics fehér szobájában ültek – amelyet Majboroda kapitány pontosan leírt –, és Pavel Ivanovics, éppen jó hangulatban lévén, bizalmasan így szólt:

– Lám, nyargal, nyargal, csak úgy csurog a veríték a homlokáról, az arca meg olyan piros, akár egy kisasszonyé, de a szeme – csupa dilettantizmus. Előre látom minden mozdulatát... Maga fél, csak szégyelli bevallani...

– Ravasz ön, Pavel Ivanovics – válaszolta nevetve Avroszimov, és ujjával tréfásan megfenyegette az ezredest.
– Ugratni akar, de én nem hagyom magamat. Ön kitűnő csábító. Ami pedig az arcát illeti, nézze csak meg, az öné is milyen piros...

– A falusi levegő teszi – válaszolta hirtelen zavarba esve Pesztyel. – Itt más a levegő, mint maguknál, azon a nyirkos Péterváron. Vagy nem így van? Látta az édesanyámat? Mit szól hozzá?

– Láttam – felelte hősünk. – Nagyon őszintén elbeszélgetett velem...

– Nocsak...

– ...abban az értelemben, hogy az ön vállalkozása...

a mi vállalkozásunk (Pesztyel felnevetett) bukásra van kárhoztatva...

– Nocsak...

– ...több olyan kísérlet, amely valami zsarnokság megdöntésére irányult, újabb zsarnokságot eredményezett... Mi hát a különbség?

– Remélem – mondta Pesztyel –, négyszemközt beszéltek. Micsoda szenvedély az: ifjoncokat kizökkenteni a kerékvágásból?!

– Ugyan, kérem! – tiltakozott sértődötten Avroszimov.

– Huszonkét éves vagyok, és feleségül akarom venni Nasztyenyka Zaikinát.

Az isten szerelmére, tisztelt uram, ne csodálkozzék hősünk képzelődésén, neel fogultan és elítélően nézze a fantáziának ezt a játékát, mert ha saját magába tekint, könnyűszerrel meggyőződhet arról, hogy fiatalkorában, amikor a lelke még állandóan izgalomban volt, isten tudja, minek képzelte magát kegyed is, tisztelt uram.

– Mindig szerettem volna közelebbről megismerni magát – szólt Pavel Ivanovics. – Mondja meg nyíltan: nagyon éhes? Csak ne szabadkozzék... Szavenko!

Ekkor megjelent a híres tisztiszolga. Hősünk mindjárt megismerte. De a katonában nem volt semmi visszataszító, kutyaszerű, ahogy szegény Majboroda kapitány állította. Zajtalanul jött-ment. Egy pillanat alatt megterített. Italt nem szolgált fel.

– Ez akadályozná, hogy szót értsünk egymással – mondta gúnyosan nevetve az ezredes.

– Természetesen – válaszolta hasonló hangnemben Avroszimov.

– Mondja, főhadnagy úr, mennyire hisz ön vállalkozásunk sikerében?

– Hiszek, hiszek – felelte túlságosan is sietve hősünk, mintha minden az ő választától függne.

– Nagyszerű. És minden részletét érti és értékeli is?

– Igen.

– És nem fordult meg a fejében, hogy önzés van a szándékaimban?

– Ugyan, az istenért!

– ...Ahogy például néhány elvbarátom fejében megfordult?

– Hogyhogy?

– Hát abban az értelemben, hogy én hajlamos vagyok a diktátorságra, és ha minden megvalósul, akkor...

– Hagyja már, kérem, miért beszél így?

– Egy pillanat... Maga átnézte az „Orosz Törvénykönyv”-et? Tehát egyetért azzal, hogy miután mindez megvalósul, diktátori hatalomra lesz szükség? Egyetért?

– Igen – mondta hősünk, és megdermedt a szíve. Pesztyel apró, de átható tekintetű német szeme egyenest rá szegeződött.

Az ezredes könnyű mozdulattal kigombolta zubbonyát, és felsóhajtott.

Avroszimov közben a fellegekből visszazuhant a földre, ott találta magát a parancsnoki házban a teleírt papírlapok előtt, és megint nekilátott a másolásnak. Ó, milyen forrók voltak ezek a lapok! És milyen keserűk is: szenvedő lelkek érintésének nyomait viselték. Képzelje el, hősünk tekintete előtt szinte megelevenedett furcsa sziluettjük, amelyben még nem hunyt ki a remény szikrája, de amelyre rávetődött a kazamaták szomorú árnyéka, a zavar, a kétségbeesés, a késő bánat nyilai pedig keresztették rajta egymást. Hallotta is hangjukat, az egyik érces, a másik tompa, de mind szenvedő és mind önmagának is idegen... És ahogy vezette a papíron a tollat, az szinte táncolt a kezében...

„Pesztyel nézetei szélsőségesek voltak... szembe kellett volna állítani vele, mondjuk, Mihajlo Orlovot, akinek nagy befolyása volt a Második Hadseregnek, ... Pesztyel azt követelte, hogy a két társaság vakon és ellentmondás nélkül engedelmeskedjék egy személynek; természetesen magát ér-

tette... A pétervári társaság nem merte rábízni magát erre a diktátorra... Az Északi Társaság tagjai elvetették az „Orosz Törvénykönyv”-et, mert észrevették Pesztyel nagyravágyó nézeteit és diktátori törekvéseit...”

Úristen, hát hol vannak a jólétről mondott szavak?! Hol a nép boldogsága? Hol vannak a katonai telepek? Hol a homály és a káosz, amely térdre kényszeríti Oroszországot, nem úgy, mint Európát?... Hol vannak az ezredesnek azok a fellegjáró ábrándjai, amelyeket ő, Avroszimov maga hallott és maga jegyzett fel – remegő kézzel és bús félelemmel?

Az idő és a tér fogalma összekeveredett, úgyhogy most már nem lehetett eldönteni, hogy valóban Avroszimov vendégeskedik-e az összeesküvés félelmetes vezetőjénél, vagy pedig Pavel Ivanovics segít-e – hősünkkel együtt a piszkozatok fölé hajolva, dicséretes buzgalommal – lemásolni ezeket a szomorú dokumentumokat.

– De mi kényszerítette önt arra, hogy lemondjon az államfő szerepéről? – kérdezte váratlanul Avroszimov. – Mi akadályozta meg, hogy vállalja?

– A vezetéknemem – válaszolta nagyon szigorúan az ezredes, mintha nem venné észre a csalafintaságot. – A családnemem. Ezzel a névvel nem kerülhet valaki az orosz állam élére – folytatta sóhajtván. – Maga hisz abban, hogy minden szerencsésen alakul?

– Igen – mondta Avroszimov, és most nem is hitte, hanem *tudta* ezt.

– Ha minden szerencsésen alakul – mondta Pavel Ivanovics, igyekezve keményen ejteni a szavakat –, és ha befejezem ezt az egész dolgot, mit gondol, mit szándékozom tenni? Visszavonulok a kijevi főkolostorba, és szerzetes leszek, mégpedig a legszigorúbb fogadalommal...

– Micsoda badarság!

– Nem badarság. Maga ezt nem érti.

– Ugyan miért ne érteném? Mindenképpen badarság...

– A pontos számítást és a következtetességet a nagyra-
vágyás tébolyának fogják fel – mondta Pesztyel, és várat-
lanul, nem minden elégedettség nélkül felnevetett. – Hát
ilyen vagyok én, mint egy diktátor?

– Mint Buonaparte...

– Bonaparte? – szólta meghökkenve Pesztyel. – A kül-
sőről beszél. Eh, hisz őneki térdig ért a pocakja!

És megint belemélyedtek a jegyzőkönyvekbe.

„Egy tanácskozáson – amelyet 1823-ban, Kijevben,
Volkonszkij herceg lakásán tartottak –, esett szó először a
császári család kiirtásáról... Pesztyel ragaszkodott min-
den családtag elpusztításához...”

„Pesztyel a tagok nagy részét rábeszélte a császári csa-
lád megsemmisítésére... Ha a nagyhercegek életben
maradnak, elkerülhetetlen a polgárháború...”

„Pesztyelnél jobban senki sem törekedett a társaság
bűnös szándékainak megvalósítására... Az egész császári
család kiirtását javasolta...”

A fiatal uralkodó, aki ezúttal dandártábornoki egyen-
ruhát viselt, és bámulatosan szép volt, szokás szerint elő-
jött egy távoli sarokból, és megállt Avroszimov előtt. De
egy ókori római hős vonásaival vetekedő, gyönyörű arca
nem volt vonzó. Szája enyhén valami gúnyos mosolyra
húzódott, a szeme szinte eltűnt a súlyos szemöldök alatt;
ez a szempár merev volt, és engedelmességet paran-
csolt...

„...a császári család kiirtását javasolta...”

Ebből a vak engedelmességből született ezeknek a galád
piszkozatoknak a tébolya: mind olyan, mint egy feljelen-
tes, amelyet erősek tesznek egy gyöngé ellen.

„...a császári család kiirtását...”

Ő kegyelmes lesz, de nem a szíve szerint, hanem számításból, és készséges szolgálai ezt a számítást dicséretes buzgalommal fogják érvényesíteni, mert nemhiába jutott eszébe hősünknek az a mondat, amelyet Csernisev tábornok csak úgy mellékesen, futtában ejtett el, mintha egy névtelen madár röppent volna fel, a parancsnoki ház mennyezete alá: „Feltételezem, hogy az uralkodó nem alacsonyítja le magát odáig, hogy megkegyelmezzon a főbúnösnek...”

„...kiirtását...”

Uramistenem, hát hol vannak az Oroszország jólétéről, a szabadságról mondott szavak? Azokat miért nem foglalták bele a piszkozatokba?!

– Hazugság! – kiáltotta, de csak suttogva, Avroszimov, és majd eltörte a tollát. – Csalás!

A szerencsétlen ezredes miatt érzett harag szinte fojtogatta. Higgye el, ebben a percben félelmetes volt a mi rőt óriásunk, és ki tudja: ha akkor elébe kerül maga a nagyherceg, lehet, hogy rosszul jár ő csaszári fensége, de úgy látszik, az Úristen vigyázott rá.

Hősünk lázas sietséggel, de szokásától eltérően hanyagul végezte a szívének oly visszataszító munkát, majd a delet jelző ágyúlövést hallva, kirohant az erődből; ismét úgy döntött, hogy a műveletet meg ma, szerdán végrehajtja, és nem halasztja csütörtökre – mintha ismét a lelkébe hasított volna az az átható segélykiáltás, amely elől nincs menekvés.

„Igen, igen – ismételtegette magában, ahogy sietett hazafelé –, micsoda gazemberek! Tehát nem is volt semmi más? Csupán csak a kiirtás?... Bitangok!”

Így futott végig Péterváron, miközben átkokat mormolt, mintha rőzsét dobálna a tűzre, amely könnyen kialhat ebben a nyirkos időben, de egészséges szervezete, mint egy hallgatag, hű barát, ezúttal is kezdte csillapítani

kétségbeesését, meg aztán alattomban a hideg és a szél is megtette a magáét: nem bírták nézni, hogyan marcangolja hősünk szívét százféle kín, így hát már feleúton hazafelé, a Nagy Sugárút közepén enyhe megbékélés kezdett szétáradni az ereiben, majd egyre fokozódva lehetővé tette, hogy újra mindent meglásson maga körül.

Hogy mit látott?

Házakat, fekete ablakokat, padmalyszerű kapualjakat. Itt egy bérkocsis várja utasát, emitt egy perces áll a boltja küszöbén, nézegeti a járókelőket, amott egy barna lakkal bevont könnyű fedett szán száguld szélvészfért az öböl felé, úgy, hogy vékony, éles talpai ellenére is minduntalan befújja a hó.

És mit látott még?

Egy fiatalembert, aki csöndes mosollyal sétál, mintha rövidesen valami fölöttébb boldogító esemény történné vele. Látott két fiatal hölgyet, akik csevegésüket félbeszakítva futó pillantást vetettek hősünkre, mielőtt beszálltak volna kényelmes szánjukba, aztán elfordultak, és folytatták a beszélgetést. Avroszimov először vette észre, hogy a sugárút hasonlít a Névához, a házak meg a gránitpartokhoz, ő maga pedig az egyenletesen hömpölygő ár hátán lassan sodródik valahová a messziségbe; ahonnan nem is akarna visszatérni. Elhalt a fülsértő segélykiáltás, a semmibe foszlott. De a sarkon szundító bérkocsis egyszeriben eszébe juttatta hősünknek a tervét, és eléggé raérósen közelebb ment a szánhoz.

– Tessék parancsolni, tekintetes uram...

– Most nem érek rá... – válaszolta Avroszimov. – Éjjel kellene... mondjuk, úgy két órakor...

– Éjjel? Aztán miért, tekintetes uram?

– Ne kérdezősködj... Jól megfizetem... Rendben van?

– Hátha valami törvénybe ütköző dologról van szó?

– Már miért ütközne ez törvénybe? – kérdezte ijedten Avroszimov.

– No, ha nem ütközik, akkor vállalom . . .

„Pedig hát csakugyan törvénybe ütközik!” – gondolta hősünk, máris rohant tovább, és nemsokára haza is ért.

„Micsoda tökfilkó, úristen – gondolta, ahogy felfelé ment a lépcsőn. – De találok én mindjárt másikat . . . Nem téged fogadlak fel, nyavalyás . . . Még elalszol útközben, te lator. Találok másikat, széles képűt, betyárszeműt, aki-nek a lova is igazi ló . . . És ha ma nem is, holnap egészen biztosan találok . . . Csütörtökön . . .”

Ekként morfondírozva áthaladt a konyhán, észre se vette Jerofejicset – aki úgy kihúzta magát előtte, mintha karót nyelt volna –, bement a szobába, és elképedve megállt.

Bundáját panyókára vetve, úgy, hogy a pompás huszárvállrojt kilássék, felig az ablak felé fordulva, arcát a februári, délben is szürke fénynek odatartva, fenyegető kőszobor gyanánt, mozdulatlanul állt a kerek szemű Szlepcov kapitány, Csernisev tábornok segédtszije, a minapi útitárs, a csábító, a sértő és a jótevő.

– Nos hát, Avroszimov úr – szólalt meg a lovas kapitány, miután kedvére elgyönyörködött hősünk zavarában. – Nyilván meg tetszett feledkezni rólam, pedig én – itt vagyok, ragyogok. De remélem, az ellenem elkövetett sértéseit nem felejtette el. Hall engem? Annak idején nem értem rá magával foglalkozni, de most rendelkezésre állok. Kérem alássan, még ma küldje el segédeit N. úrhoz, hogy legyen idejük megegyezni a feltételekben – holnapra. Hallja, uram? Holnapra!

Avroszimovnak a fejébe szállt a vér, mert mialatt a kapitány modoros kihívását hallgatta, az egymáshoz kapcsolódó gondolatok vékony fonala elvezette Dunyasa alakjához. Ennek a távoli nőnek az emléke, aki oly megközelíthetetlen, akár a visszhang, aki éppen csak feltűnt előtte abban az isten háta megett Kolupanovkában, és akit titokzatos események vettek körül – ez az emlék haragra gerjesztette, de sietek biztosítani kegyedet, hogy

hősünk külsején alig észrevehetően tükröződött ez az állapot, úgyhogy mozdulatlanul állva maradt, ám az ő kek szemében is kihívás villogott.

– Remélem, nincs semmi oka arra, hogy elutasítson – mondta gúnyosan nevetve az átkozott huszár.

Valahol messze, Avroszimov tudatának legmélyén, felvillant a holnapra, csütörtökre tervezett vállalkozás, hirtelen eszébe jutott Szlepcov furcsa nagylelkősége, kezező jelentése Avroszimovnak az utazásban való részvételéről, de a kapitány magatartása olyan kihívó volt, olyan pimaszul viselkedett, és mindennek betetőzéséül olyan világosan meglevevnedett alnok cselekedete – ott, a birtokon –, hogy Avroszimov kezét csak a csoda tartotta vissza attól, hogy egy csapásra ne végezzen ezzel a szemtelen fickóval.

– Rendelkezésre állok, uram – válaszolta nyugodtan meghajolva hősünk, és ő is gúnyosan nézett a kapitány szemébe.

A huszár szemöldöke meglepetten felrándult, mihelyt meglátta ezt a gúnyos mosolyt, de nem tehetett semmit.

Ekkor a februári délben messziről előröppent, a falakon és az ablakokon is áthatolt az az ismerős, szomorú segélykialtás, amelytől hősünk kis híján összereszent... Elképesztő dolog tudni azt, hogy amikor egy magasztos titok reszeseként a legnemesebb tetre készülsz, ugyanakkor itt allsz az előtt, aki mihelyt ezt megtudná, rögtön üldöződdé és bíraddá válna!

Most mit csináljak azzal a másikkal?... – gondolta szomorúan hősünk, de valami furcsa megkönnyebbülés érintette meg szívét. – Mert csak nem próbálok halasztást kékonyörögni ettől a kötekedő gazfickótól? Párba!...

És elhatározta, hogy holnaputánra, péntekre halasztja szándékának megvalósítását, de tovább aztán egy pillanatra sem halogatja.

A kapitány már rég eltávozott a házból, de Avroszimov furcsán megdermedve még mindig ott állt a szoba közepén.

Nem, az esetleges pusztulás gondolata nem gyötörte, sőt a halál nem is létezett a számára, mintha mindennap párbajozni járna, és varázslat védené a golyó ellen. És mindezt megint csak fiatalságával, tapasztalatlanságával tudom magyarázni, hisz olyan korban, kegyed is tudja, a tenger is csak térdig ér.

Nem, nem a halálra gondolt ő. Képzelete érdekesnél érdekesebb képeket rajzolt elébe, és ezek között Szlepcov kapitány kiterített hideg hullája még a szebbek közé tartozott.

Nem akarom túlzottan igénybe venni figyelmét, tisztelt uram, annak részletes elbeszélésével, hogyan tette tűvé hősünk a gyönyörű Szentpétervárt Buturlinért, akit fel akart kérni párbajsegédjének; hogyan talált rá végül is, és hogyan állapodott meg vele abban, hogy késő este megint találkozni Vranjickijnél, az ismerős udvari épületben, és véglegesen megbeszélnek mindent. Nem akarom nagyon igénybe venni figyelmét ezekkel a méltatlan részletekkel, hanem bátorkodom igen rövid időre elkalandozni, hogy talán utoljára betekintsünk Pavel Ivanovicshez, abba a haromszögletű éksancba.

Pavel Ivanovics bizonyára boldog volt, hogy nem tud sem arról a viharról, amelyet hősünk lelkében támasztott, sem lázas készülődéséről, sem lőtás-futásáról. Ha tud mind-ezekről, alighanem kellemetlenül érzi magát: várni, kétségek közt hanyódni – gyötrelmem.

Már-már annak a lehetőségébe is beletörődött, hogy lefokozzák közkatonává, bár keserűen összeráncolta homlokát, valahányszor erre gondolt. Rheinboot tiszteletes, aki tegnap meglátogatta, hiába próbálta megpuhítani. Mind a ketten udvariasak voltak, de hidegen váltak el.

Pesztyel a legnagyobb haraggal gúnyolta önmagát, ahányszor csak eszébe jutott, hogy letartóztatása előtt néhány nappal, amikor teljes bizonytalanságban volt afelől, hogyan alakul majd a dolog, nem is az okozta a legnagyobb szenvedést, hogy minden összeomlott, hanem az,

hogy miképpen tudná a legbiztonságosabban elrejteni az „Orosz Törvénykönyv”-et – nagykorú gyermekét. A le-
tartóztatás előtti napokban, a nagy sietségben-kapkodás-
ban sok-sok kéz adta át egymásnak az eszméknek és az elmélkedéseknek ezt a gyűjteményét, hogy azután a földre
bízva megóvja, megőrizze, és később, de rövid idő múlva,
mihelyt szétfoszlanak a hamis vádak, és megnyílik a fogda
ajtaja (igen, tisztelt uram, a katonai fogdáé és nem a
politikai börtöné!), rögtön napvilágra hozzák a megmen-
tett gyermekeket.

És minden olyannak tetszett, amilyennek csak a maga-
biztosság elvakultságában látszhat: csakis egyenrangú
felek nagyvilági modorban megvívott, ragyogó szópárbaja
lesz az egész.

Ámde a fiatal császár súlyos tekintete nem meglepődést
árult el, hanem kérlelhetetlenséget, és a régi, fékevesztett
bírák hada már magában is arról tanúskodott, hogy telje-
sen megvetik az elfogott ezredes eszméit.

Minden olyan váratlan, épp ezért olyan szörnyű volt,
hogy Pavel Ivanovics pontos számításokhoz, kérlelhetet-
len logikához szokott agya fellázadt és pánikba esett.
Egyszerre világossá vált, hogy az eszmék és a vélemények
ragyogó párviadalairól itt szó sem lehet, csak nanking-
köpeny lesz, várbörtön meg csótány, sötétség és bizony-
talanság. A hön áhított szabadság, mint egy kiábrándult,
álnok nőszemély, egyszeriben átpártolt a kint élőkhöz
és a boldogokhoz, és a legnagyobb zavarban, magára hagy-
ta az ezredes. Ekkor bukkant elébe szomorú sorsa egy
javakorabeli katona képében, aki az ezreddob vidám per-
gése közepette szakadatlanul menetel.

Igen, tisztelt uram – éppenséggel közkatona képében.

Ez zúdult most az ezredesre, és ez kínoztá. Ó, ha tudja,
mi vár rá valójában, akkor, tisztelt uram, nem büntetés-
ként, hanem jótétemény gyanánt fogadja a lefokozást,
és nem ül itt meggörnyedve az asztalnál, mintha varazs-
latot üzne azzal a papírlappal, amelyre szomorú szavakat

ír sietősen Levasov tábornoknak, azzal a titkos reménnyel, hogy a levél az uralkodó kezébe kerül; akkor nem ígérné, hogy a haza üdvére végzett kifogástalan szolgálattal jóváteszi vakmerő cselekedetét... Ha tudja... De nem tudhatta...

Apropó – vakmerőség.

A vakmerőség olyan szó, amely talán beleillik abba a levélbe, amelyet az uralkodónak szánnak, de fölöttébb pontatlan. Csak képzelje el a bírakat, akik egyszerűen ezt a szót hallják... Bizonyára nagyot nevetnek rajta, mert az ő nézőpontjukból, vagy ahogy mondani szokták, békaperspektívájukból, a félelem és rettegés vakondtúrásáról tekintve az ezredes cselekedete egyáltalán nem vakmerőség, hanem büntett. Ami pedig az orosz népet illeti, annak fogalma sincs semmi efféléről, mert elfoglalja a föld, az üllő, a betévő falat, nem olvas hivatalos közleményeket, vagy ha olvas is hébe-hóba, semmit sem ért belőle, vagy ha ért is valamit, semmi mást nem tud meg azonkívül, hogy az ilyen cselekedet – büntett.

Vegye csak elő, tisztelt uram, az akkori hivatalos közleményeket, olvassa csak el őket (én olvastam, kérem, mégpedig igen sokat) – a *büntett* fogalmán kívül semmit sem olvas ki belőlük. Nem esik szó bennük sem arról, hogy Pavel Ivanovics okvetlenül fel akarta szabadítani a parasztokat, sem arról, hogy véget akart vetni a sikkasztásoknak, könnyíteni szándékozott a katonákon, és még sok-sok egyebet is tervezett, csupán csak egyet olvashat ki mindegyikből: cárgyilkos, haramia, martalóc... Úgy bizony... Így hát Pavel Ivanovics, akit bedobtak a nyirkos sötétségbe, a csótányok közé, természetesen megdermedt ettől az igazságtalanságtól, de tájékozatlanságában még mindig nem tudta, hogy az uralkodó szemében ő – bűnös, hogy büntettet követett el, nem pedig vakmerőséget. Éppen ezért nem nagyon tapoltak a bírák, amikor elolvasták az ő „Orosz Törvénykönyv”-ét, hanem félretették az irast, és továbbra is a cárgyilkosságról dünnyog-

tek, mert ezért könnyű büntetést kiszabni, de az igaz szavakért – kínos lenne. Jaj, te szegény ezredes!

A levelet befejezte, a papírlapot kétrét hajtotta. Az amugy is sötét dél végképp alkonyba fordult. A mécses irgalmatlanul füstölt, koromszagot árasztott. Isten őrizz attól, hogy az ember nyirkos helyen érezzen koromszagot! Repülj, levél! Ha a sors is úgy akarja, es elolvassa az uralkodó, okvetlenül le kell küzdenie magában az ingerültséget, es akkor minden jóra fordul. Ezredet persze nem kap, meg zászlóaljat sem, sőt lehet, hogy végleg nyugdíjazzák, és akkor megvalósul a mama vágya, hogy csendben és nyugalomban lassa a fiát. De ha nem olvassa el? Vagy ha olvassa ugyan, de még jobban felbőszül? Akkor lefokozzák közkatonának?... Vagy (ó, Uramistenem!) az a sors vár rá, hogy itt üljön ebben a kazamatában egy évig, kettőig, nagyon sokáig?... Csöpögni fog a víz, csörögni a vas, a mécsvilágnál táncolnak a csótányok, a patkányok meg majd osztozkodni fognak az ő rabkenyerén...

Felemelt fejét. Szürke arca nyugodt volt. A vihar a bordái alatt, a szívében, meg a kétrét hajtott papíron tombolt.

Most tessék megjegyezni, tisztelt uram, hogy a vakmerőség szó – ha szabad így mondani – az ezredes szemszögéből sem tárta fel a dolog lényegét, mert nem vakmerőség táplálta a lázadók elméjét, hanem a közjót célzó számítás és józan gondolkozás. Vagyis hát a vakmerőség – badarság, tisztelt uram, és azokról, akikben látszólag fényes lánggal egett, igen könnyen bebizonyosodhatott, hogy talán nagyszerű, de nem valami állhatatos emberek. Pavel Ivanovicsot pedig nem lehetett ezzel a fogyatékos-sággal vádolni, így hát ez a szó, amely a levélben felbukkant, véleményem szerint csak azért bukkant fel, mert e világ hatalmasainak éppen ködössége és veszélytelensége miatt – tetszik. Úgyhogy bocsássa meg ezt a kis ravaszságot az ezredesnek, a porba sújtott embernek, aki még nem

vesztette el minden reményét. Látszólag szánta-bánta bűnét, de az agya úgy volt berendezve, hogy nem tudta bűnösnek vallani magát, és a lelke szinte sikoltva csapongott a háromszögletű éksánc rácsai mögött, és neki-neki-vagódott a falnak... Jaj, szegény ezredes!...

– Ha visszanyeri szabadságát, makacsul ragaszkodni fog szándékaihoz? Igyekszik majd helyreállítani azt, amit leromboltak? – kérdezte saját magától.

– Nem, soha – felelte ugyancsak magának börtönbéli suttogással.

– De miért? Miért? Ugyan miért, ó, Uramistenem?!

– Nem tudom... Ez meghaladja erőmet...

– Tehát megtagadsz mindent?

– Dehogysis! Ó, istenem!

A legnagyobb és legmakacsabb csótány lassan, méltóságon táncolt az asztalon a mécsvilágnál.

„Ha megijed – gondolta Pavel Ivanovics a táncosról –, akkor a cár nagylelkűséget tanúsít.” A csótány felé nyújtotta tenyerét. A rovar tovább táncolt. Az ezredes csettintett ujjaival – a bogár az árnyékba rohant. Ez egy kissé feiélénkítette Pavel Ivanovicsot.

Mialatt Pesztyel belemerült szomorú tűnődéseibe, hősünk majd százfelé szakadt. Egyrészt a szívében tomboló terv táplálékot követelt. Ezt könnyen elképzelhetjük, ha a tűzre gondolunk. Másrészt – a holnapi párbaj gondolatára annyira megfeszült egész teste, mintha végigkorbácsolták volna. Ami a tervet illeti, még mindig nem volt sem kocsi, sem döntés: hogyan bánjon el az őrség tizenkét rokkantjával és tisztjeivel, az idő pedig telt. Végül legyintett, és elhatározta, hogy előbb teljesíti lovagias kötelességét a párbajon, és csak később lát hozzá hajmeresztő vállalkozásának előkészítéséhez.

Bármennyire is igyekezett rábeszélni Jerofejics, hogy egyék egy keveset – még azzal is ijesztgette, hogy édesanyja ketségbeesik bánatában –, Avroszimov nem ült le az asztalhoz, és elkergette az öreget. Az ablaknál egyedül

állva nézte, hogyan esteledik, és nem hallott egyetlen szót, vagy egyéb hangot sem. Egyszer csak valami arra készítette, hogy hátraforduljon.

Meghatározhatatlan korú, ismeretlen úr állt a küszöbön. Az egyik kezében egy kis csomagot tartott – olyan volt, mintha egy szentelt pászka –, a másikkal gondosan becsukta az ajtót.

– Filimonov – mutatkozott be halkán.

Avroszimov meghajolt.

– Ha szüksége van a segítségemre abban a bizonyos ügyben – mondta suttogva a jövevény –, ne verse meg.

– Milyen ügyben? – kérdezte hősünk.

– Ön ki akar szabadítani egy foglyot – súgta igen egyszerűen Filimonov. – Én is részt vállalhatok a gondjából...

– Micsoda badarság! – kiáltotta Avroszimov.

– Pénzt nem kérek – mondta Filimonov –, csak úgy, szívésségből. Csak parancsoljon...

Hősünk szíve majd kiugrott. Filimonov már mellette állt. Nagyjából olyan magas volt, mint Avroszimov, de hihetetlenül sovány és fekete, és nem lehetett jól látni, hogy lecsüngő fekete bajusza alatt mosoly bukál-e vagy fintor. De szomorú fekete szemével egyenesen, minden ravaszság nélkül, bizalomgerjesztően nézett.

– Tehát csütörtökön, éjfélkor – mondta nyugodtan. – Ne aggódjék. Hol várjon a fogat: a kapunál vagy a falon túl, vagy a Néván?

– Uram – szólt könyörögve hősünk. – Miről beszél? Miféle fogolyról? Hogy ronthat be ilyen ajánlatokkal egy becsületes emberhez?

– No ne féljen – nyugtatta Filimonov –, én értem a dolgomat. Ön, Avroszimov úr, akár ki se mozduljon hazulról, megcsinálunk mi mindent kifogástalanul. Nem ez az első eset, uram.

– Kik azok a mi?! – kiáltotta hősünk, és mellbe lökte a tolakodó Filimonovot.

– Polgártársak – magyarázta a jövevény –, például Sztarodubcev, Meskov, Gordon főhadnagy... Legyen csak nyugodt, mi mindent elintezünk, és oda szállítjuk, ahová parancsolja...

– Miféle Gordon? És kit szállítanának el?

– A foglyot, kérem.

– De hisz én semmit sem akarok! – kiáltotta Avroszimov. – Én nem kértem senkit semmire!

– Mi magunk szereztünk róla tudomást – mondta nyugodtan Filimonov. – Mindenki tud róla. Úgyhogy önnek kérnie sem kell... – Hősünk fülébe sűgva úgy folytatta: – Csak Brikinben ne bízzék, uram. Abból nem lesz semmi jó. Őnála minden másképp van, mint másoknál. Ha parancsolja, szólok Szemjonnak, hogy Brikint a közelébe se engedje a foglynak – ő aztán majd elintézi. – Váratlanul elmosolyodott. – Ön ne aggódjék semmi miatt. Én pedig indulok is, mert ez nem gyerekjáték, kérem. A viszontlátásra!

– Várjon! – kiáltotta Avroszimov.

De Filimonov már átkocogott a konyhán, és elpárolgott.

– Micsoda badarság – dörmögte tulajdon képzelődésétől eigyötörve hősünk. – A pokolba Filimonovval...

– Miért engedsz be mindenféle naplopókat? – kérdezte szigorúan Jerofejicstől.

– Inkább egyen egy kicsit; különben pedig én nem engedek be senkit – válaszolta merészen az öreg. – Ha megtudja az édesanyja, akkor lesz nemulass!

– Eredj innen – zavarta el hősünk.

Sok-sok gondjára próbálta sűriteni a figyelmét, de gondjai más irányban működtek, majd nemsokára kinyílt a szoba ajtaja, és egy keménykötésű, délceg fiatal tiszt, elbűvölő mosollyal, tánclépésben odaszökkent hozzá.

– Filimonov járt itt? – kérdezte. – Csak egy pillanatra jöttem, Avroszimov úr. A nevem Gordon.

– Hát maga honnan jött? – nyögte nagy nehezen, ereje fogytan Avroszimov. – Mit akar?...

A főhadnagy nem sértődött meg a hideg fogadtatás miatt.

– Avroszimov úr – suttogta. – Itt valami bökkenő van. Nem egyeznek az adatok. Nézze, uram, nálam tíz ór szerepel a névsorban, önnél meg tizenkettő van a listán. Szabad a jegyzékét?...

Ne lepődjék meg, tisztelt uram, és ne nevéssen. Mindez bizonyára így is volt. Legalábbis – Avroszimov fejében. Talán a februári időjárás volt az oka, vagy valami égi jel, elég annyi, hogy hősünk szorult helyzetbe került, és most már haragot sem érzett, csak félelmet és gyöngeséget.

– Nos tehát – szólt az alaprajzzal megismerkedve a főhadnagy –, itt a hiba, uram. Mindjárt tudtam. Például ez a katona egyáltalán nem létezik, ez a másik pedig nem itt örködik... Emez korántsem katona, uram, mint ahogy ön jelölte, hanem éppenséggel tiszt. Igaz? Tehát itt nincs helye, nincs helye... Hadd whistezzen, jó?... Most szaladok, Filimonov pedig majd mindenről beszámol önnek, hogy s mint. Volt szerencsém...

És eltűnt, mint egy kísértet, csak a nemrég meggyújtott gyertya lángja libbent, kígyózott, csapongott ide-oda...

„Az ördög vigye el, minél előbb mennem kellene Buturlinhoz – állapította meg lázzal küszködve Avroszimov. – Kik ezek, mifélék? Honnan jöttek? Miért tudnak mindent? Ha ez így megy, még maga a gróf is betoppan.. Hát ki engedte ezt meg nekik?!”

Egyszeriben kedve lett volna itthagyni mindent, fedett szánt fogadni, és élnyargalni a falujába, úgy, hogy a februári hóvihar betemesse a nyomát; hogy minden arc elmosódjék az emlékezetében, és eltűnjön az első olvadás-sal. Tavaszt, tavaszt! A tavasz hiányzott, a zöld fű, a kék víz, a nyugalom... Azok meg menjenek a pokolba mind, fojtsák meg egymást azok a gazemberek, vérszopók, mind-mind: Filimonov is a bandájával, Szlepcov is, Borovkov is, a gróf is, az uralkodó is, az ördög tépje szét azokat a kutyákat, valamennyit! Az ezredes is gonosztévő,

gonosztévő! Ómiatta van ez a pokoli zűrzavar, a bűn, a viszály, a könny, és ő maga is – vasra verve, tömlőben ül az ördögadta bolondja! Miért? Miért?... Nyújtsd ki fehér kezecskédet, édesanyám, segíts nagylelkűen a te rőt hajú fiadon...

Besötétedett. Belépett Jerofejics, és szánakozva nézett fiatal gazdájára.

– Egy urasági inas levelet hozott.

– Miféle inas?! – ordította a konyhába rohanva hősünk.

Egy roppant hitvány külsejű paraszt topogott az ajtónál.

– Aaa, te Filimonov-fajzat! – kiáltotta öklét ütésre emelve Avroszimov. – Filimonov küldött?!

– Egyáltalán nem, kérem – válaszolta rekedten, rémülten a paraszt. – A Zaikinék embere volnék.

– Hogyhogy a Zaikinéké? Talán te is megtudtál mindent? Igen? Te is segíteni jöttél?!

– Egyáltalán nem, kérem. A kisasszony ezt küldi – mondta, és átadott egy rózsaszínű borítékot.

Ekkor mindennek vége szakadt: megszűnt a zűrzavar, elhallgatott a zaj. A távolban mintha dal csendült volna fel. A rózsaszínű borítékból áradó parfümillet csillapítóan hatott, és szinte a padlóhoz, a földhöz, a fűhöz hajlította hősünket... Feltetszett előtte Nasztyenyka fénykoszorúzta arca és kerek szeme.

– Azt parancsolta, hogy választ is vigyek – mondta a paraszt.

Nasztyenyka angyal, istennő, olyan, akárha üvegből, kristályból alkották volna: átlátszik rajta a gyertyaláng... Valami szinte bugyborékkolt Avroszimov torkában; szívéhez szorította a borítékot, és hatalmas ugrásokkal a szobába iramlott.

Kedves Avroszimov úr,
szerencsétlen bátyám, Nyikolaj Fjodorovics sok hízolgőt írt önről: hogyan gyámolította, hogyan igyekezett meg-

menteni, és hogy milyen nemeslelkű ember ön; ezért a mamával együtt okvetlenül várjuk pénteken este, és eszébe ne jusson, uram, hogy csalódást okozzon nekünk várakozásunkban. Válaszoljon, és nyugtasson meg két szegény szívet.

Nasztaszja Zaikina

Avroszimov lerogyott egy székre, papírt készített elő, tollat hegyezett (hamar, hamar, az ördög vigye el!), az asztal fölé hajolt, ahogy szokta, közelebb húzta a gyertyát, és egyenest megmentőjének, Nasztyenykának a szemébe nézve, vezetni kezdte a papíron a tollat.

Igen tisztelt kisasszony, Nasztaszja Fjodorovna, ha nem sajnálnám szerencsétlen bátyját, és ha nem volnék elragadtatva Kegyedtől, vajon merészelttem volna-e megszólítani ott a téren és a híd mellett, amikor éjjel hazafelé indult bánatával?

Kegyed oly nagylelkű, hogy megbocsátotta vakmerőségemet, és Édesanyjával látni óhajt engem; ennek én nagyon örülök, és sietek tudatni, hogy pénteken este okvetlenül, feltétlenül ott leszek Kegyedéknél.

Adja át üdvözetemet Édesanyjának

Ivan Avroszimov

A Magas Vizsgáló Bizottmány
tollnoka és lovag

Hogy miért lovag, ez saját maga előtt is titok maradt, mert hisz a lovag valamely érdemrend tulajdonosa, hő-sünknek pedig nem volt semmilyen érdemrendje, de a keze fűrgén és olyan ihletetten kanyarította oda ezt a fellengzős szót, hogy azon nyomban szeretett volna térdre borulni Nasztyenyka előtt, és ajkával megérinteni ruhájának szegélyét.

Pénteken!

De miután átadta a levelet a parasztnak, úgy érezte,

hogy ujjongása lelohad, mert tudatában újra felbukkant az a tervezett, hajmeresztő vállalkozás, amelyet szinten pénteken kellett véghezvinni. Ó, Nasztyenyka, a sors nem akarja, hogy összekerüljeteK... A hön áhított találkozás mar-már dugába dőlt, de Avroszimov az utolsó pillanatban, kétségbeesését leküzdvé, úgy döntött, hogy szombatra halasztja a fogoly kiszabadítását!

Jószerevével még nem is fontolta meg, nem is döntötte el mindezeket, amikor egy jóféle bundát viselő ismeretlen úr, szeszbüzt árasztva, feléje indult a küszöbötől.

– Sztarodubcev – mutatkozott be. – Filimonov kétségbe van esve.

– Hailani sem akarok semmiféle Filimonovról – jelentette hősünk, a Nasztyenyka vállára támaszkodva.

– Arról van szó – folytatta Sztarodubcev, mintha mi sem történt volna –, hogy miután beszélgetésük során lemondott az ellenszolgáltatásról, rádöbbsent, hogy hibát követett el... Arról van szó, Avroszimov úr, hogy ezt két nap alatt nem lehet előkészíteni, ezt ön is beláthatja. Ha pedig mégis elő kell készíteni, akkor ide is, oda is adni kell egy kis pénzt, hogy gyorsabban menjen... Csakis a gyorsaság kedvéért, uram.

– No és mit akar? – kérdezte hősünk, érezve, hogy mindjárt elneveti magát, mert Sztarodubcev arcán a szenvedésnek olyan széles skálája tükrözödött, mintha ő sínylődni kazamatában, és mintha a tervezett lázas előkészületek mind csakis az ő kiszabadítására irányulnának.

– Hát azt, hogy tessék pénzt adni, uram – felelte a jövevény. – Pénz nélkül most már Filimonov sem vállalja.

– No és mennyire van szükségük? – kérdezte nevetve hősünk.

Ám Sztarodubcev fel sem vette a gúnyos nevetést, hanem a mennyezetre nézve az ujjain számolgotott.

– Ötszáz rubel bankóban, uram – jelentette ki aztán határozottan.

– És ha szombatra halasztanánk?...

– Ha szombatra halasztanánk, akkor pénz nélkül is meg lehetne oldani – szót Sztarodubcev. – Elesne a surgósság... De most tessék pénzt adni.

– Én szombatra halasztom – mondta nevetve hősünk, és látta, hogy Nasztyenyka is nevet. – Ehhez mit szol Filimonov?

Sztarodubcev úgy állt ott, mintha villám csapott volna belé. Arca eltorzult, a szeme majd kiugrott a gödréből. Zihalt. Avroszimovot ez egy csöppet sem izgatta; türelmesen várta, mikor ocsúdik fel végre ez a szemtelen úr.

Vegre minden a helyére került. Elmúlt a vihar.

– Ez nincs rendjén, kérem – szólalt meg Sztarodubcev. – A fogoly reménykedik, ön meg folyton változtatja a határidőket. Ez nem rendes dolog kérem... – fejezte be, és az ajtó felé hátrált, miközben szemrehányóan nézett hősünkre, majd eltávozott.

Távozása éppen jókor jött, mert Nasztyenyka alakja már behatolt hősünk lelkébe, figyelmet követelt magának, és ez a behatolás igen kellemes volt Avroszimovnak.

Csodás jelenetek tűntek elébe: most lassan, gondtalanul ballag Nasztyenykával a zöld réten, és zümmögnek a méhek, majd – megint csak együtt – az udvarház felé sietnek, ahol a mama már várja őket, aztán pedig Nasztyenyka ránéz azzal a kerek szemével, és sokat ígérő, titokzatos mosoly játszik az ajkán... Egyszer csak azt látja hősünk, hogy átkarolja a lányt, akinek vékony, forró teste megremeg és vergődni kezd, a feje hátrahanyatlik, fehér nyaka előtárul, rajta meg ott lüktet egy kék erecske. „Ah! – kiáltja elernyedve. – Hagyjon!...” De azért ő maga simul hozzá, csókolgatja az orcáját, a száját, a homlokát, gyorsan, szaporán, kétségbeesetten, szerelemmel.

Ezek a jelenetek, amelyeket most látott és átérzett, annyira feltüzelték képzeletét, de egyúttal annyira meglágyították a szívét, hogy végül megengedte Jerofejicsnek, hogy jóltartsa; ezzel boldoggá tette az öreget.

Miután jóllakott, sietve jó mélyre eldugta a borítékot –

minél közelebb legyen a szívéhez –, és elindult hazulról.

De alig lépett ki a járdára, néhány bérkocsis máris odarohant hozzá, körülvezték és ajánlották, hogy szánkazzon egyet. Ezt a körülményt igen furcsának találta, majd miután nagy nehezen sikerült leráznia őket, gyalog indult tovább a fagyos hidegben. De a kocsisok – mintha hozzá volnának kötve – a nyomába eredtek, különféle megjegyzéseket tettek, egészen közel hajtottak hozzá, sőt megpróbálták megragadni a ruhája ujját is.

Ekkor a sötétségből előbukkant egy ismeretlen ember, és amikor odaért Avroszimovhoz, azt súgta a fülébe:

– Filimonov üdvözlí. . . Legyen egészen nyugodt.

Ezzel eltűnt, hősünkre bízva, hogy ő maga igazodjék el mindezekben.

„Hát végül is mi ez?! – mondta feldühödve Avroszimov. – Megvesztek ezek, vagy mi?!”

– Uram! – kiáltotta a legközelebb álló kocsis. – Ne kételkedjék a szavában . . . Ez Filimonov jobb keze . . .

Avroszimov ekkor már nem bírta tovább – futásnak eredt. Befordult egy átjáróházba, bundájának hosszú aljába belegabalyodva többször is elesett, majd a Nagy Sugárútra kifutva, végre megkönnyebbülten felsóhajtott. A bérkocsisokat már nem lehetett látni, de különben is: most már nem egyhamar akadtak volna rá. Egy német cukrászda kivilágított ajtaja magára vonta a figyelmét, így hát bement. Javában folyt a lakmározás. Alighogy megszólalt az ajtó csengője, mindenki rögtön őrá meredt, a narancssárga sapkás tulajdonos pedig meghajolt. Csend támadt.

„Már mindenki tud mindenről!” – gondolta rémülten Avroszimov.

– Egy csésze kávé? – kérdezte a tulajdonos.

– Köszönöm – nyögte ki nagy nehezen hősünk.

– Ma fúj a szél – mondta sokatmondóan kacsintva a tulajdonos. – Meskov úr is itt van. Parancsolja, hogy hívjam?

– Én nem ismerek semmiféle Meskov urat – mondta szinte sírva Avroszimov. – Hogy lehet ilyen bectelenül hazudni?! . . .

Mintha egész Pétervár ébren volna, és az ismert vállalkozással foglalkozna, vesződne. Avroszimov mindenütt feléje forduló arcokat, titokkal teljes szemeket látott. Ismeretlen emberek megállították, megragadták a karját, és biztosították, hogy minden kitűnően halad, így hát ne izguljon, hanem mindenben bízva rá magát Filimonov lángelméjére. Végül elfogyott a türelme, felugrott az első szánra, mely kifordult a sarok mögül, azt parancsolta a bérkocsisnak, hogy lóhalálában vágtsaon ahhoz az udvari epulethez, és magában elhatározta, hogy ha a kocsis szóba hozza Filimonovot, belelő a hátába a bitangjának! Elő is húzta pisztolyát a rejtékéből, de a kocsis szerencsére nem szólt semmit, nyilván nem volt beavatva a haromszogletu éksánc titkába.

A lovak nyargaltak. A szél didergetően fújt, a szán kirepült a Péter térre, oda, ahol mint emlékszik, uram, fiatalemberünk szokatlan pályafutása kezdődött.

A tér láttára sok minden eszébe jutott, úgyhogy mindjárt megfordította fejét, és az észak felé alig derengő égbolt háttéréből, a sötétségből is kihámozta az erőd székes-egyházának tűhegyes tornyát. Erre mindjárt felharsant az ismerős segélykiáltás a néptelen téren – mintha idehozta volna a szél –, és hősünkben hirtelen feltámadt a régebbi bátorság, egész teste megfeszült, gondolatai pedig tisztán, világos rendben követték egymást.

Az álmos bódés rendőr módfelett csodálkozott, amikor látta, hogy egy félőrült vanyka hóvihart kavarva sebesen végigvágat a téren, kört ír le, miközben majd szétzúzza fogatát a sok-sok egymásra halmozott gránittömbön, aztán visszafelé iramlík a saját nyomán, és úgy eltűnik szem elől, mintha ott sem lett volna.

Minél közelebb siklott a szán az erődhöz, annál erősebben, hívóbban harsogott a kiáltás, úgyhogy még a kocsis

is rángatni kezdte a vállát, mintha türelmetlen volna. Egyszeriben elhalványult a Nasztyenyka arca, ostobaságnak rémlett a holnapi párbaj, mert a háromszögletű éksáncban ott vergődött az a gonosztévő, a szerencsétlen ember, a próféta, a haramia, aki a lelke mélyéig felkavarta, aki méltó a legkegyetlenebb büntetésre és a legáhitatosabb magasztalasra; a gyilkos és a jó magvetője, az egyetlen az egész emberi nemből, aki kilépett a körből, akit mindenki elhagyott, és akire mindenkinek nélkülözhetetlenül szüksége van: az uralkodónak is, a grófnak is, és öneki, Avroszimovnak is, aki egyarantátkozza és siratja. És ez az átkozódás meg ez a siratás olyan erős volt, hogy Filimonov rögtön beavatkozott, mintha nem volna amúgy is elég gondja-baja.

Itt van az az embereket rémítő, félelmetes fal, amely hólepetten, elcsöndesülve, új áldozatokra les.

„Uramistenem – gondolta hősünk remegve –, irgalmas vagy hozzám, irgalmas! Én élek, szabad vagyok; micsoda boldogság!”

A szán megállt. Avroszimov meghagyta a kocsisnak, hogy várjon, ő maga pedig a fal felé indult. Félelem fogta el. Innen, kívülről még félelmetesebb volt. Úgy rémlett, hogy lélegzik, mintha élne, és most mindjárt behúzná az embert tulajdon belsejébe, a nyirkosságba, a csótányok közé.

Avroszimov meglehetősen messzire elment a fal mentén, úgyhogy már nem látta a bérkocsist. Erősödött a szél, hevesebben söpörte a havat.

Mégis hogyan vigyék véghez ezt az egészet? Hogy fog ő eltávozni ezektől a falaktól, a rácsokon át, a rokkant örök szuronyai között? Hol van az a boldogító rés, amelyről éjszakánként álmodott? Vagy valóban létezik egy Filimonov, akinek minden gyerekjáték? Vagy valóban csakis ez élteti Pétervárt, ettől zihál még beteg melle, és az lesz a vége, hogy kiabálva, ujjongva mindenki erre a falra özönlik, úgyhogy össze is omlik, és az ezredes, aki

megsárgult a töprengéstől meg a fájdalomtól, majd a romok alól kászolódik elő, hogy az emberek karjába essék?

Rejtekhelyén megmozdult a pisztoly, ez a görbe rava-szú, furcsa angol jószág. Talán a faltól való félelmében moccan meg?

Ugyan mit tehet ez a kis bolond? . . .

E pillanatban, csikorgó szántalpakkal egy óriási fekete fogat állt meg a közelében, és valamiféle alakok sürgölődtek körülötte. Prüszköltek a lovak.

– Menjetek innen! – hallatszott a gróf rekedt hangja. – Hagyjatok békében!

„Végem van – gondolta Avroszimov. – Most mindjárt agyongyötör!”

Arcát a karjával eltakarva a fal felé hátrált, a sötétségbe, de a hadügyminiszter megismerte.

– Oh-ho-hó! – kiáltotta örömmel. – No, gyere csak ide, gyére! Mitől félsz? Lám csak, micsoda csavargó vagy te! . . . – mondta, amikor hősünk közelebb ment. – No, miféle hölgyre leselkedsz? – Felnevetett. Egy fiatal tiszt, aki előbukkant a fogat mögül, elvigyorodott. Hál’ istennek, a gróf jó hangulatban volt. – Beszélj, beszélj, no . . .

– Miről, kegyelmes uram? – nyögte nagy nehezen Avroszimov.

– Mostanában már el sem tudom képzelni a sétát nélküled – mondta a gróf. – Milyen is vagy te! Csupa titok . . . No, mi az oka annak, hogy ilyen gyakran találkozunk? Én pedig azt hittem, hogy ez a vöröshajú meg se tudja különböztetni a jót a rossztól . . . akkor aztán meg kell kötözni!

– De miért kellene engem megkötözni? Én, kegyelmes uram, igyekszem mindig mindent, amit csak parancsolnak, pontosan teljesíteni, hogy kedvébe járjak . . .

Uramistenem, oltalmaz, ments meg!

– Pedig meg kell kötözni téged, gazfickó, meg kell kötözni! – nevetett Tatyiscsev. – Sőt nem is megkötözni,

hanem vasra verni! Akarod? . . . Nem akarod? Mondd csak, barátocskám, miért nem látok én vakmerőséget a szemedben? Alakoskodol? Vagy csakugyan jámbor vagy?

– Nem tudom – mondta elnyújtva, meglepetten, de már az előbbi félelem nélkül Avroszimov.

– No, hol van hát a hölgyed? Jó helyet találtál a randvúra . . .

– Nem jött el, kérem – válaszolta megkönnyebbült sóhajjal hősünk, mivel először látta a grófot ilyen vidám hangulatban, és örült, hogy könnyed, szinte baráti beszélgetés alakul ki. – Hiába várom, kérem . . .

A gróf ismét felnevetett, a fiatal tisztecske tisztelet-tudóan kontrázott neki a sötétből, úgyhogy Avroszimov végképp megkönnyebbült.

„Nem félek. nem félek! – gondolta ujjongva. – Nem félek, és kész!”

– Hát ön, kegyelmes uram, milyen helyeket keres a sétára? Vagy talán szintén hölgyről van szó? – kérdezte felbátorodva.

– Csend! – szólt rá a gróf. – Varga, ne tovább . . . tudod?!

– Tudom – felelte alázatosan Avroszimov.

„Az isten kegyelmes hozzám – gondolta. – Megtiszteltetés ez, vagy valami egyéb?”

– Mégis mi az oka, hogy mindig te kerülsz az utamba és nem valaki más? – kérdezte a gróf.

– Az az oka, kegyelmes uram – felelte tisztelettel hősünk –, hogy bizonyára így rendelte a természet és nem másképp. Én magam is csodálkozom rajta, és sehogy sem fér a fejembe . . .

– Most például mind a ketten itt vagyunk az erőd mellett. Mit keresünk mi ezen a baljós helyen? – A gróf felnevetett. – Csak nem aknát akarsz ásni?

Asszonyom, a kegyed rőt hajú fia ilyen közvetlen hangon beszélget magával a hadügyminiszterrel, és a haja szála sem görbül meg. Lám, az a kísértő tiszt még előbújni

se mer a fogat mögül, a kegyed fia meg – itt, a masas kotógát alatt – habozas nélkül válaszol a gróf minden kérdésére. Nem, kegyelmes uram, nem akarok aknát és semmi effélét . . . Semmit, soha, senkinek, semmi effélét . . . Ha megis történne valami, akkor mindenben Fili-monov a bűnös!

– Jó, jó – mondta kegyesen a gróf. – Ezentúl is figyelemmel kísérlek, kedves öcsém. Derék ember vagy. Szolgálatkész. Alázatos. Hasznodat lehet venni . . . Olvastam a jelentésedet. Meg vagyok elégedve . . .

– Ugyan, kegyelmes uram! – kiáltotta elfulladva Avroszimov. – Az csak olyan apróság, sőt semmiség az egész, kérem . . .

E pillanatban Avroszimovra úgy ereszkedett lefelé a februári éj, mint égi balzsam: puhán és illatosan. Elült a szél. Mintha ujjongó himnuszra zendített volna köröskörül egy sereg fülemüle. A gróf tréfásan megfenyegette ujjával hősünket, és búcsúzóul ezt mondta:

– Azt hiszem, hogy előbb-utóbb Vlagyimir-rendet kapsz, kedves barátom . . .

Hősünk e szavakra szédülést érzett. Eközben a gróf eltávozott, és a fekete fogat eltűnt a homályban.

A fülemülék tovább énekeltek. A folyó felől hínárszag áradt. Csöndesen álit az erőd. A gonosztévő ezredes bizonyára minden reményét elvesztve alszik kemény ágyán.

Hősünk a Mojka partján, az ismerős kapunál, amikor te-le volt ujjongással, váratlanul összetalálkozott a pompás bundát viselő úrral.

– Filimonovtól jövök – mondta halkan. – Marad a szombat?

Avroszimov felnevetett.

– Menjen vissza Filimonovhoz – mondta az urat félre-toíva –, őtöle kérdezze meg.

– Sziveskedjék foglalót adni – zaklatta tovább az úr. – Pénz nélkül nem lehet csinálni semmit! Filimonov üzeni, hogy ide is, oda is kell adni baksist . . . Utóvégre ezt on-

nek is tudnia kell . . . Legyen szíves előleget adni . . .
De már engedelmet . . . Előbb adjon pénzt . . .

– Én ugyan nem adok! – kiáltotta hősünk, és körülnézett, mert a gróf nagyon könnyen itt teremhet. – És nem tűröm ezt! . . .

– Én pedig bepanaszolom Filimonovnak! – figyelmeztette az úr. – Ha ön tudni akarja, ez nem valami nemes cselekedet öntől! Sehogy sem járja, hogy előbb megegyeznek, aztán pedig . . .

De Avroszimov már nem hallotta. Az úr természetesen eltűnt. Elöl, a rég áhított udvari épület bejárata fölött, mintegy új események előjeleként – lámpás égett.

16

Most pedig tekintsünk el annak leírásától, hogyan ment be hősünk a jó melegbe, hogyan evett-ivott, és gyönyörködjünk egy kissé a fogoly ezredes nyughátatlan sógornőjében – aki sem éjjel, sem nappal nem ismert pihenést –, mert ahogy kívárta Tatyiscsev gróf hazatérését az éjszakai sétából, éppen ebben a pillanatban szölitotta be egy fiatal segédtsízt a hadügyminiszter dolgozószobájába. A több mint kétórai várakozás után nem akarta elhinni, hogy a gróf ilyen egyszerűen fogadja, de azért méltóságát megőrizve, magasra tartott fejjel ment be – olykor megérintette anyajegyét –, és csak rendkívüli sápadtsága árulta el lelkiállapotát; ez nem maradt rejtve a gróf vesébe látó tekintete előtt.

Mivel nem akart túlságosan személyes jelleget adni látogatásának, mindjárt beszélgetésük első perceiben elmondta a grófnak: attól tart, hogy esetleg szörnyű csapás fenyegeti mind a vizsgáló bizottságot, mind pedig magát ökegyelmességét; erre a hadügyminiszter persze mindjárt aziránt érdeklődött, hogyan jutott ez tudomására, de komolyabb nyugtalanságot nem árult el. Ekkor a hölgy

megemléktette a rőt hajú fiatal nemest; ez mosolyra fakasztotta a grófot, mert eszébe jutott mai véletlen találkozásuk. Így aztan az „alazatosan kérem”, a „ne tessék aggódni”, az „igazán lekötelez”, a „semmiségeknek nem tulajdonítok jelentőséget” és „az ön nemes felindulása” között egyszer csak előtűnt Avroszimov pirospozsgás arca, csodálkozó szeme – ilyennek maradt meg mindkettőjük emlékezetében –, és a gróf váratlanul félelmet érzett ki a szerencsétlen hölgy hangjából . . .

– Félttem őt – mondta a kezét tördelve a hölgy. – Ez az egész badarság könnyen végzetévé válhat. Kegyelmes uram, én biztos vagyok abban, hogy ez badarság, de az olyan badarság, amely egy ifjú szívébe fészkelte be magát, könnyen szerencsétlenségeket okozhat . . . Vlagyimir Ivanovics és én szilárdan eltökéltük, hogy megmentjük ezt a fiatalembert, azért nem mulasztottam el, hogy önhöz forduljak . . .

– Tehát kegyed azt állítja, hogy ez a badarság esetleg bünteteket szülhet? – kérdezte elkomorodva a gróf.

– Nem, ez csak képzelődés . . . – sietett a válasszal a hölgy. – Én nem állítom azt, de bizony más személyeknek nagyon is lehetnek hasonló szándékaik . . .

– Drága hölgyem – szólt mosolyogva Tatyiscsev –, ez lehetetlen. Semmiség az egész . . . – De azért leült az asztalhoz, és még mindig mosolyogva néhány szót írt egy papírlapra, majd gondosan összehajtogatta a lapot, és csöngetett. Rögtön befutott a dolgozószobába a fiatal tisztecske, és duzzadt ajkával harsányan kiáltva ajánlotta szolgálatait. Erre a hadügyminiszter átadta a cédulát, és megparancsolta, hogy „akár a föld alól is” kerítse elő Buturlin főhadnagyot, és adja át neki ezt az üzenetet.

Amikor a tiszt elröppent, mint egy fiatal veréb, búcsúzni kezdtek, és kölcsönösen meghajolva, semmire sem kötelező szavakat mondtak egymásnak, kifejezték azt a reményüket, hogy kedvezően végződik a dolog, mert „Vlagyimir Ivanovicsot nagyon elszomorítaná a fiatal ír-

nok megbüntetése, mert hátha kiderül, hogy ártatlan, itt ugyanis csak elvekről van szó, nem pedig konkrét emberekről . . .” „Természetesen, kedves hölgyem . . . Ki is gondolna ilyesmire?! . . . Határozottan biztosíthatom . . .”

Az udvari épületben pedig ezalatt ugyanolyan elbűvölőfélhomály uralkodott, mint mindig; benne, mint növényekkel benőtt tóban, lomhán imbolyogtak valamiféle kísérteties alakok, víz gyér csobbanásaihoz hasonló könnyű kártyazizegés, alig érthető, fojtott szavak, halk nevetés és sóhajok hallatszóttak.

Hősünkre most sem vetett ügyet senki, de ő most már lovagként lépett be ebbe a sűrű és lusta világba, és a fogadószoza sötétjéből Szent Vlagyimir arannyal meg niellóval szegélyezett bíbor keresztje tekintett rá, úgyhogy a lélegzete is majd elállt.

A vendégek csoportokra, párokra oszlottak, és Avroszimovval jóformán senki sem törődött. A szőnyegen narancs sárgállott. Buturlin tartotta a bankot. Vranyickij – elmaradhatatlan köntösében – egy pamlagon hevert. Krupnyikov gránátos főhadnagy egyedül ivott közvetlenül a kandalló előtt, és a lohadó lángoktól rézvörösnek látszott az arca. A többiek ismeretlen emberek voltak.

Hősünk gondolataiban felbukkant, de éppen csak felbukkant, aztán el is tűnt Milodora-megtépázott alakja. Mostanában, mindazok után, amiktől a legutóbbi héten csak úgy szédelgett Avroszimov, a szerencséten cselédlány emléke nem nyugtalanította. Hát igen, ott, új gazdájánál bizonyára nem rosszabb, hanem még jobb is a sorsa, mint volt ebben a szárnyépületben, a kicsapongó legényemberek menedékhelyén.

Hősünk a játszma befejezését várva, Buturlin lábától nem messzire ledőlt a szőnyegre. Minden úgy volt körülötte, mint az első látogatása idején, de valami mégis hiányzott. Ahogy lassan végigjártatta tekintetét az egész termen, egyszer csak ráeszmélt: a titokzatosság hiányzik, az, amely korábban itt lebegett az emberek között. Ez

most nem volt: vagy még nem repült ide, vagy már meghalt, és most élettelenül hever valahol. Avroszimovnak kedve támadt, hogy igyék egyet, lehutse felhevült testét – igenis, csak egy keveset szeretett volna inni, nem úgy, mint akkor, amikor az itai, akár a nektár, kéretlenül ömlött belé, mintha minden tele lett volna vele: a bútorok, a falak, a kandalló lángja, a levegő, még a dohányfüst is.

A kerek asztalnál zaj támadt. Befejezték a whistet. Buturlin lesiklott a székről, és a fejét finom kezére támasztva, végigfeküdt a szőnyegen.

– Nem félsz a holnap reggeltől? – kérdezte Avroszimovtól.

Ekkor hősünknek ismét eszébe jutott a párbaj.

– Mind a ketten nagyszerű emberek vagytok – mondta Buturlin. – Baj lenne, ha egyikőtök kinyújtaná a papucsot.

„Csakugyan – gondolta Avroszimov –, semmi kedvem sincs meghalni.”

– Le kell számolnom vele – mondta. – Nem lehet kibékülni.

– De lehet – vetette ellen Buturlin. – Mindent lehet. Öleljétek meg egymást . . .

– Azt már nem! – kiáltotta hősünk, de minden különösebb indulat nélkül. – Hol is lesz az?

– Az Új Falu határában.

„Most rosszkor jön ez a párbaj – gondolta szomorúan Avroszimov. – Még ha szabad volnék . . . Ó, istenem!”

– Öleljétek meg egymást, és kész.

– Nem – válaszolta Avroszimov. – Ez lehetetlen.

– No, akkor vigyen el benneteket az ördög – felelte bágyaatan a lovas testőr. – No, hat igyunk!

És felemelte talpas poharát.

Avroszimov is ivott. Buturlin gúnyosan felnevetett. A pohár megbillent a kezében, ide-oda libegve, úgy dőlt oldalra, hogy vékony ajka közül lassan lefelé csorgott az ital.

– Mondd, Vanyusa, tudsz te egyáltalán lőni?

– Hát te, Buturlin, félsz a börtönbeli csótányoktól? . . . Miért nem oda kerültél, Buturlin, miért itt iddógalsz?

– Az nem nekem való, Vanyusa – felelte nevetve a lovas testőr. – Látod, milyen finom a kezem? Meg aztán mennyivel jobb itt, te filozófus . . . Legalább tudsz lőni, mondd?!

„Hát ha elgömbült ravasszal is eltaláltam azt az altisztet – gondolta Avroszimov –, akkor egy új pisztollyal okvetlenül megsebesítem Szlepcovot . . .”

Ekkor elszomorodott, és most már egy csöpp kedve sem volt megölni a huszárkapitányt.

– Ha tebeléd eresztenek golyót – mondta Buturlin –, neked meg sem kottyán: te olyan vasgyúró vagy, az arcod is olyan, akár az érett alma. Menj haza a faludba, Vanyusa, élj te csak otthon . . .

Eközben pedig telt az idő, és közelgett a párbaj; Avroszimov most már csakis arra gondolt, vagyis szenvedett, mert csak képzelje el, tisztelt uram, hogy holnap párbajoznia kell, holott most már nincs kegyedben sem harag, sem nemes nekibuzdulás, csak kimerültség van, még sajnálat, amit pedig rendszerint könnyhullatás követ . . . Ebben az állapotban az ötlött fel benne – szükségképpen fel kellett ötlenie –, tulajdonképpen mi készítette akkor ott Braclavlban arra, hogy pofon üsse a kapitányt? No persze a Zaikinnal történt eset. De hát mi volt ebben a históriában, ami miatt okvetlenül meg kellett sérteni a kapitányt? Hisz az a fiú, a hádnagy, maga hazudott, félrevezetett másokat, ő maga sírt . . . Legalább sírni restellt volna. Akkor sírt volna, amikor a kezét dörzsölgetve előre élvezte a könnyű győzelmet, amikor elhitte a csábító szavakat, és az ezredes beszédétől megrészgélve tábornoknak vagy minek látta magát . . . De mit követett el a kapitány? Viselkedhetett másképpen, ha egyszer a szolgálati kotelességét teljesítette? Hisz a házát vitte, etette-itatta a rabot . . . Akkor hát miért kellett őt bántani? . . . Bár

másfelől Dunyasa . . . De hát mi közöm nekem ahhoz?

Megint lázba jött. A gondolatok egymast kergették agyában. Az ital nem csillapította, sőt nem is érezte a hatását, csak öntötte magába, öntötte, mint a vizet. És körülötte minden holtnak látszott – mintha vak, néma, szürkés-kék kísértetek hadonásznának hosszú karjukkal. A kísértetek whisteztek, a kerek asztal fölött pedig csönd lebegett. Vranyickij eltűnt, a pamiagon, a karját szétvetve, Krupnyikov aludt.

Hősünk észrevétlenül szintén boldog álomba merült, mint ahogy gyakran megešett vele, de valamiféle harsogó hangok nemsokára felébresztették.

Most mindenki furcsa izgalomban volt. A fa ropogott a kandallóban, a láng meg tombolva lobogott. Vranyickij bundában a terem közepén állt. A többiek körülvették.

– Ez lehetetlen – mondta Krupnyikov. – Ez nem lehet. Ez képtelenség . . . Badarság!

– Fogadjunk? – szólt nyugodtan Vranyickij. – Én tét-ként felajánlom a cselédlányaimat, te pedig, ha vesztesz, leszarod a Sztroganov ház kapuját. Rendben van?

Erre általános zaj támadt.

– Hagyja abba, Vranyickij – avatkozott be egy Pál-ezredbeli ismeretlen tiszt. – Vagy nem hazudik? Mi? . . . Hiszen szörnyű, amit mond . . . Ez igaz? Esküdjön meg!

– Ahelyett, hogy gyanúsítgatásával untat – felelte sertődötten Vranyickij –, menjen el a Téli Palotához, és nézze meg, mi folyik ott.

– De hát hogy történhetett? – kérdezte Krupnyikov. – Oda kell menni, uraim . . .

– Csakugyan: ne menjünk oda? – szólt Buturlin. – Ez nagyon érdekes.

– Hogy történt? – lármáztak mind egyszerre. – Csöndet kérünk! Hagyják, hogy elmondja!

– Uraim – mondta bundáját a lába elé dobva Vranyickij. – Azt beszélük, hogy ma éjjel, úgy két órával ezelőtt . . .

– Mi történt? – kérdezte hősünk.

– Csendesebben!

– Pesztyel megszökött! – dörmögte tompán Buturlin. – De hát hazudik ez a pocakos . . .

Hősünk hatalmas nagy teste egyszeriben elernyed, mindkét kezével a levegőbe kapott, mint a botladozó gyermek, de ezt szerencsére senki sem vette észre, mert minden tekintet az elbeszélőre szegeződött.

– Oda kell menni – mondta Krupnyikov. – Micsoda váratlan fordulat!

– Csöndet!

– . . . Mialatt a katonák valami altatótól elbódulva aludtak – folytatta Vranyickij –, ő az őrparancsnok segítségével (az ördög tudja, ki örködött ott ma) kiszökött . . .

– Á, a gazember! – kiáltotta a Pál-ezredbeli tiszt.

– Az a legcsodálatosabb, uraim – folytatta Vranyickij –, hogy a ruháját a cellában hagyta. Tehát átöltözött. Azt gyanítják, hogy Kisoroszországba indult, ott várják a csapatoknál . . .

– Ostobaság – mondta Buturlin. – És mi van az uralkodóval?

– Az uralkodó Carszkoje Szelóba utazott . . . Azt mondják, nagyon sokan vettek részt ebben a dologban.

– Lehetetlen! – kurjantotta Krupnyikov. Fekete bajusza kihívóan, peckesen kunkorodott felfelé.

– Nagyon is lehetséges – sóhajtott a Pál-ezredbeli. – Miért ne lehetne?

Avroszimov szeme előtt nyomban megjelent Filimonovnak és cinkosainak galád és titokzatos ábrázata.

– Filimonovot nem emlegették? – kérdezte elgyöngült hangon.

– De emlegették – válaszolta gyorsan feléje fordulva Vranyickij. – Miért?

– Csak úgy – mondta hősünk –, sötét alak.

Vranyickij felnevetett.

– Talán még jobb is, hogy megszökött – jegyezte meg halkán valaki. – Úgysem kegyelmeztek volna meg neki . . .

Ő az egyetlen, akinek nem kegyelmeztek volna meg . . .

– Maga megőrült! – fakadt ki Krupnyikov. – Megint kezdődjön minden előről?

„Csakugyan – gondolta hősünk –, most kezdődik minden előről? Senki, soha, senkinek, semmit . . . Most aztán oda a kitüntetés . . .”

– Isten áldja önöket, uraim, nekem ott kell lennem – jelentette ki a kijárat felé indulva, határozottan Krupnyikov. Az ajtóban megállt. – Bár ez az egész csak olyan, mint egy rossz álom. Meg kell értenie, uram – mondta, de nem lehetett tudni, kihez intézi szavait –, hogy ez a história gyászos hatással lesz az ön sorsára is, az enyémmre is . . . Mindnyájunkéra . . . Mindnyájan felelősek vagyunk, uram . . . Ő Kisoroszországba utazik, mi pedig itt . . . Látja, velünk nem is törődött . . .

– Az a gyanúm, hogy ön sem törődött vele, amikor Pétervárra kísérte – szólt gúnyosan Buturlin. – Mindenki csak saját magával törődik . . .

„El kell utaznom! – gondolta mindjobban elgyöngülve Avroszimov. – Hamar, hamar, el innen, ezektől a fordulatoktól, ezektől a viharoktól, el, akár a pokolba is! Hamar, hamar! Vinnem kellene Nasztyenykát is . . . Ó, Nasztyenyka, a kegyed illatos levele nem erősített meg engem! Én most magamon kívül vagyok . . . – Teletöltött egy nagy poharat borral, és mohón kiitta. – Ó, te ördögadta ezredes, hogy összekavarodott most minden . . . Mivelünk nem is törődött.”

– No de remélem, Buturlin, ön sem és az ön grófja sem sokat törődött az ezredessel – vágott vissza nevetve Krupnyikov. – Nagyon ügyesen a befolyása alá vonta, igazán ügyesen . . .

– Ide hallgassanak – szólt közbe Vranyickij –, hagyják már abba a torzsalkodást, mire való így osztzkodni? Avroszimov ismét fenéig ürítette poharát.

– Most mi lesz? Most mi lesz? – kérdezte Buturlintól.

A lovas testőr nem felelt.

– Elképzelem, hogy tor-zúz most a gróf – mondta sápadtan a Pál-ezredbeli tiszt.

– Pedig én – szólt közbe Avroszimov – ma találkoztam a gróffal az erődnél . . . Ma éjjel – Mindenki órámeredt. – Azt kérdezte tőlem, csak nem aknát akarok-e ásni . . .

– Ne daráljon itt sületlenséget! – mondta Vranyickij.
– Maga részeg . . .

– Bizony isten . . . Vlagyimir-rendet ígért . . .

Vranyickij e pillanatban tapsolt egyet, aztán feltartotta mind a két kezét.

– Uraim – kezdte ünnepélyesen. Mindenki elcsendesült. – Bocsássanak meg nekem nagylelkűen . . . Legyenek elnézőek egy vén csenőőr iránt . . .

– Előre tudtam – szólt közömbösen Buturlin. – Micsoda disznó!

– Mi? Mi az? – zúdult végig a termen.

– Hazudott. Én gyanítottam.

Avroszimov az arcát a pamlagba fúrva felzokogott.

– Igen, uraim, hazudtam – ismerte be Vranyickij nevetve, mert nagyon elégedett volt a hatással. – Vagy hát nem is hazudtam, hanem . . .

– Nagy marha vagy te, Vranyickij!

– Ó, nem vagyok én marha – felelte kacagva a pohos –, inkább nagyon is fején találtam a szeget . . . Kár, hogy nem fogadtál velem, Krupnyikov . . . Most megkaptad volna Delfiniát, te tökfilkó . . .

Felnevetett még valaki más is, de általános vidámság nem következett. Szetszéledtek, ki-ki a saját szögletébe, és még hangosabban, dühösen csendültek össze a poharak.

Hősünk egészen rosszul érezte magát. A ledobált bundákban meg-megbotolva, ügyel-bajjal kitámolygott a teremből, és kitárta a bejárati ajtót. A friss szél az arcába csapott, megtöltötte a mellét, lehűtötte, magához téri-

tette. Ahogy átlépte a küszöböt, összerezte meglepetésében: a tornác lépcsőjén, a feljárati lámpás alatt, a sarga fénykörben roppant nekikeseredve ott gubbasztott Majboroda kapitány.

– Ványa úr – pityergett –, micsoda igazságtalanság! Maguk a jó melegben mulatoznak, én meg egyedül idekint didergek. Hát igazság ez?

– De miért gunnyaszt éppen itt? – kérdezte mindjobban kijózanodva, meglepetten hősünk.

– Nem engednek be. Kitiltottak innen . . .

– No, akkor hagyja őket a csudába, és menjen haza. Még megfagy itt.

– Nem – mondta makacsul a kapitány. – Legyen ez nekik szemrehányás . . . Rövidesen elutazom Pétervárról, de egyelőre legyen ez nekik szemrehányás . . .

Avroszimovnak eszébe jutott, hogy Buturlin finom tenyere hogyan csattant a kapitány arcán, legyintett, és visszament a terembe.

A kövér Vranjickij el volt ragadtatva csínyétől, sorra veregette barátai vállát, italt hordott oda mindenkinek, nevetett, úgyhogy a sötét felhők lassanként felszálltak a mennyezethez, majd széteszlottak, és a kandalló tüze, az ő egyetlen, éjjeli napjuk, meleget és fényt árasztva, ismét lobogva lángolt.

Hősünk kényelmesen elhelyezkedett egy karosszékben, átadta magát a tünődésnek, és a sötétségből megint előtűnt, felragyogott előtte az arannyal meg niellóval szegélyezett, bíborpiros Szent Vlagyimir-kereszt. De most már hiányzott valami fennkölt ragyogásából, mintha még nem esett volna le szívéből a kő – tovább folyt benne a szerencsétlenség még a dicsőség párviadala. Ó, ezredes, tudd meg: zokogott a mi fiatalemberünk, miközben átkozta Vranjickij hazugságát, a gonosztettedet, és sajnált téged! Ó, lovas kapitány, nem azért zokogott ő, mert féltette az életét, hanem azért, mert a sors párbajozni kényszerítette, megfélekezve arról, hogy az ember szíve bé-

külékeny. Ó, Nasztyenyka, téged is siratott a mi vörös óriásunk, mert nem hitt a saját ábrándjaiban, és elátkozta őket. Ám ekkor felbukkant előtte egy erdei út kék sávja, rajta vígan suhan a szán, amelyben ő ül – egyedül, egyedül, teljesen egyedül, az ördög vigyen el mindenki mást! Itt nem hallatszik az a hátborzongató hívás, és nincs a világon Szlepcov lovas kapitány, és badarság Nasztyenyka illatos levele, elérhetetlen álom, amely szerteoszlik, mint a por . . .

E pillanatban lábujjhegyen, nesztelenül belépett a terembe Tatyiscsev gróf fiatal segédtsíjtje; orcája piroslik a februári szélről, ajkán boldog gyermeki mosoly – bízva bízik közeli szerencsében, amelynek nem lehet semmi akadály. Könnyeden meghajolva éppen csak biccentett mindenkinek, majd Buturlint meglátva, még jobban felragyogott, szinte tündökölt.

– Lám csak, hol van! – kiáltotta ércesen. – Én pedig mindenütt keresem és keresem! . . . Már el is vesztettem a reményemet. Micsoda füst van itt, uraim! – Majd rejtélyes mosollyal így folytatta: – Buturlin úr, levelet hoztam egy közös ismerősünktől, egy hölgytől . . . Ha óhajtja, rendelkezék a fogatommal . . .

– Aha, egy hölgytől – mondta Krupnyikov. – Tehát az élet megy tovább, uraim. . .

Buturlin otthagya a kártyát, könnyeden, szinte tánclépésben odasietett a fiatalemberhez, és a fehér papírlap az egyik kezéből átröppent a másikba.

– Így ni . . .

Mindez a terem túlsó végében történt, de a fiatal segédtsíjt, mialatt Buturlin átfutotta a levelet, észrevette Avroszimovot, és örömmel biccentett hősünknek.

– Á, uram, ön is itt van?! A gróf nagyon hízelgően beszélt önről! Nagyon örülök, hogy látom és ezt megmondhatom.

E pillanatban Buturlin felemelte fejét, és a termen keresztül Avroszimovra nézett. Aztán ismét átfutotta a

levelet, megint oda nézett, majd határozott léptekkel feléje indult; a fehér lap, amelyet oldalt tartott kezében vitt, kis szárnyaival csapkodva engedelmesen repült utána. Avroszimovnak megdobbant a szíve, amikor meglátta a lovas testőr szemét.

– Bocsáss meg, pajtás – mondta vállat vonva Buturlin.
– Le kell tartóztatnom téged . . .

Hősünk e szörnyű szavakat hallva felugrott a karosszékéből, de úgy, hogy a kapitány átkozott ajándéka, a gyatra hurokból kiszakadva, fájdalmasan megütötte gazdája térdét, és leesett a szőnyegre. Buturlin egy héjánál is fűrgébben csapott le rá. A kerek asztalnál tovább folyt a játék. Hál’ istennek, senki nem hallott, nem látott semmit. Észrevétlenül hagyták el ezt a vendégszerető hajlékot, nem lehet tudni, hogy a szél zúgásán, a lovak prüsszkölésén át csakugyan hallott-e hősünk még egy „Bocsáss meg, pajtás”-t, vagy csak gyöngeségében képzelte így.

EPILOGUS

Avroszimov a gróffal folytatott beszélgetés során mindent kereken letagadott. A gróf hitt is könnyeinek. Filimonov szóba se került, mert ha valaminek, akkor tulajdon képzelődésünknek igazán urai vagyunk – mindenkinél inkább urai. Az angol pisztolyt többször is átvizsgálták a legjobb szakértők, de az az átkozott játékszer a szentnek sem volt hajlandó löni. Az éjszaka hátralevő része, amelyet hősünk a katonai fogdában töltött, a kétségbeesésnek olyan viharát támasztotta benne, egy véletlenül előbukkanó csótány pedig – ritka vendég ezen a száraz helyen – annyira felzaklatta, hogy a gróf nem akarta folytatni a kihallgatást, legyintett csak, hogy megszabaduljon ennek a kibőgött arcnak a látásától.

Mindenesetre Avroszimovnak megtiltották, hogy betegyje a lábát az erődbe, sőt az utasítás értelmében huszon-

négy órán belül el kellett hagynia a fővárost, és mielőbb indulnia vissza a falujába. Ő ezt a parancsot, lázasan remegve, igen rövid idő alatt teljesítette is.

Beköszöntött a tavasz, a nyár. Hősünk természetesen nem láthatta, hogyan hajtották végre a kegyetlen tömeges kivégzést, hiszen akkor boldog tájékozatlanságban élt, és épp akkor lábadozott a téli betegsége után. Csak jóval később, amikor a szomorú hír az ő isten háta megettől is eljutott – éppen a legszebb őszi időben, a hársméz, a gombak, a hulló téli alma illata közepett –, bármennyire szomorú volt is, most már nem tudta megdöbbeneni. Úgy látszik, valahol a lelke mélyén mégiscsak ott rejtőzött az a sejtés, hogy elkerülhetetlenül, kegyetlenül le fognak számolni a szerencsétlen ezredessel, aki túlságosan is megelőzte korát.

Ekkor, épp őszi derekán ülték meg a lakodalmat – olyan hirtelen jött, mint az első hó –, amelyet nem árnyékolt be semmi, és hősünk egészen belevetette magát az élet sodrába, kavargásába, intézkedett, rendelkezett, mivel semmilyen újabb szomorú hír nem jött többé sehonnan, az az eset pedig, hogy a nagyszerű Majboroda kapitány valahol a távoli Temjir han Suréban főbe lőtte magát, éppen jelentéktelenségénél fogva, egyáltalán nem is jutott el hozzá.

Ennyi az egész, tisztelt uram. Nagylelkűen bocsásson meg neki. Ami pedig engem illet, képzelje el: én még örülök is annak, hogy hősünk további sorsa így alakult, hogy mindenki legnagyobb meglepődésére így rendeződött el.

Ég vele örökre.

„Bizvást mondhatjuk, hogy . . . csuda szerencsénk volt, amikor hozzáfogtunk hősünk lelkének tanulmányozásához, mert hisz gyakran megesik, hogy eltelik az egész élet, és a lélek csak nem tárul fel. Ó, tisztelt uram, mit tegyünk, ha egyszer a kutatónak önzőnek kell lennie! Mennyi minden zúdul a fejére annak, akinek a lelkét meg akarja ismerni, micsoda belső viharok fojtogatják, mi mindent él át, mennyit gyötrődik, de hányszor ujjong is. A tanulmányozónak örülnie kell, ha alanyának nehéz a sora, mert akkor érdemes szemügyre venni, megfigyelni; ha ugyanis nincsenek megrázkódtatásai – akkor mit sikerül megtudnia? Éppen ezért nekünk sem kell restelkednünk – Avroszimov előtt pedig a legkevésbé, mert természetes testi és lelki egészsége hozzásegítette, hogy hamar begyógyítsa sebeit, amelyeket tucatszámra ejtett rajta a sors, úgyhogy rövid idő múltán már ismét készen állt, hogy összemérje vele az erejét. Csupán egy sebe sajgott mind erősebben és erősebben, mintha semmi se fogna rajta, de hogy miért éppen ez – én nem tudom. Ez a seb jelentéktelen semmiséggel, egy karcollással kezdődött, és lám, hogy elvetemedett! Mert hajlamosak vagyunk elfelejteni mindent, amit már meg tudunk magyarázni magunknak, de azt, ami egyelőre még rejtély, nem felejtjük el, az kínoz bennünket, és figyelmet követel maga iránt.”

Ez a bekezdésnyi idézet pontosan jelzi, mi a szerző véleménye regényének főhőséről és rajta keresztül a koráról, sőt azt is, mit akart művével kifejezni.

Ha azonban egy író közrebocsátja munkáját – utóvégre azért írta, hogy minél többen megismerjék –, nem érhetjük be

csupán az ő véleményével-szándékával, ajánlatos megismerkednünk a könyv keltette visszhanggal is, hogy a többnyire egymással vitázó, egymás szavába vágó echók meghallgatása-elolvasása után próbáljunk magunk is állást foglalni.

Szergej Baruzgyin, aki a Druzsba Naročov lapjain először adott nyilvánosságot a Szegény Avroszimov-nak – folyóiratban „szokatlan módon” –, előszóval bocsátotta útjára. Nyilván szükségét érezte, hogy megmagyarázza, miért döntött a mű közlése mellett:

„A Szegény Avroszimov történelmi regény, amelyen B. Okudzsa négy esztendeig dolgozott. Ez az első történelmi regénye. Regény a dekabristákról. Úgy vélem, szokatlan módon, érdekesen, lebilincselően van megírva, és biztosra veszem, hogy forradalmasítja szovjet történelmi regényirodalmunkat.”

A tekintélyes főszerkesztő nézetével vitába szálltak többen is. Történelmi regény volna a Szegény Avroszimov?! Vannak, akik azt állítják, hogy miként van antidráma, úgy van antitörténelmi regény is – Okudzsa írása legalábbis az.

Ebben van valami elgondolkoztató.

Hisz magunk is láthatjuk, hogy a kor, a dekabrista felkelés leverését követő hónapok tényleges főszereplői – beleértve magát Pesztyei ezredet, akiből esetleg amolyan oroszországi Napóleon válhatott volna – itt csupán mellékalakok „hősünk” oldalán, vele szemben vagy mögötte. Csupán arra való, hogy személyükkel, sorsukkal, gondolataikkal, szándékaikkal, viselkedésükkel elindítsanak valami mozgást Avroszimov lelkében, életszemléletében. Egy jelentéktelen írnokot megtenni egy történelmi regény főhősének? Kockázatos dolog, istenkisértés! És még ha ez az írnok – jelentéktelensége ellenére is – világosan, tisztán látná, mi történik körülötte! De nem látja, csak valamicskét lát belőle, és azt is mindig a pillanatnyi hangulatának megfelelően érzékeli és értékeli. Máskülönben is fura fiú ez a vidéki nemes, aki minduntalan a kétszáz lelkes birtokát emlegeti.

Makkegészséges, igazi orosz medve létére (fiatal bikához is hasonlítják) szolgálatának már első napjaiban rémeket lát, hallucinál, ahogy egy idegbajos Dosztojevszkij-hőshöz vagy egy gogoli csinovnyikhoz illik, akinek agya hosszú esztendőök során megzápult a lélekölő taposómalomban. Szinte naponta beleszeret hol egy „nimfába” – a dekabristákkal rokon-szenvező cári tisztek pétervári „édes életébe” bevont hervadó cseléd lányok valamelyikébe –, hol egy előkelő hölgybe, és mindegyiket szeretné feleségként (!) hazavinni a birtokára.

E tollnok lelke tehát az a távcső, amelyen át vissza kell pillantanunk a messzi múltba. Csalóka lencséje van ennek a messzelátónak, sok történelmi esemény, személy egyáltalán nem jelenik meg előttünk, sok pedig csak torzítva.

Georgij Storm is – aki pedig igen lelkes cikkben üdvözölte a művet – megállapítja, hogy akadnak benne pontatlanságok: a ránk maradt dokumentumok szerint Pesztyelt nem verték bilincsbe, mint ahogy Okudzsava ábrázolja. A barátait saját házában rendszeresen vendégül látó tiszt nevét sem valami szerencsésen választotta meg: a dekabrista Vranceckij a tárgyalt időben épp letartóztatásban volt. Szlepcov birtokán az ebédlő falai tele vannak aggatva szőnygekkel, fegyver k'el; ebédlőről lévén szó, ez természetesen lehetetlen let volna.

Storm cikkének tözsomszédságában jelent meg a Vlagyimir Businé, aki a szemléleti hibákon kívül elsősorban a nyelvi-stiláris melléfogásokat pécézi ki: a szólástévesztéseket, a képzavarokat (amelyekből a magyar fordításban „hírmondónak” csupán az elfogadhatóbbak maradtak meg, például: „belső viharok fojtogatják”).

Mi hát a magyarázata annak, hogy meglehetősen nagy figyelmet keltett ez a regény? Storm szerint: „A történelem, annak tényei és helyzetei a szerzőnek csak háttérként kellenek, az erkölcsi párviadal ábrázolása számára.”

Mi is ez az „erkölcsi párviadal”? Szűkebb értelemben Pesztyel, a nagy rab és Avroszimov, a kis szabad úrnok

csupán tekintettel, nézéssel folytatott dialógusa (ez is érdekes, hogy milyen hosszan és bonyolultan tudnak így, némán beszélni, sőt vitatkozni egymással!).

Tágabb értelemben a megcsontosodott, tehát eleve reakciós hatalomnak és a kor vagy még inkább a jövő követelményeinek megfelelő újat akaróknak egyelőre bírósági tárgyalásokon folyó, de végül is verre menő összecsapása.

A mű erénye a modern feldolgozásokat kedvelő olvasó szempontjából tehát épp az, ami a hagyományosan értelmezett történelmi regényírás híveinek szemében nem a legjobb ajánlólevél: az olykor már egészen jelképesnek ható példázat.

Okudzsavának, a szovjet irodalom világszerte ismert garabonciásának ez a műve aligha fogja forradalmasítani akár a szovjet történelmi regényírást, akár más népeket, de éppen vitára ingerlő, különleges jellege miatt nemcsak ma, hanem holnap is szellemi izgalmat keltő, érdekes olvasmány lesz.

Makai Imre

Az Olcsó Könyvtár sorozat 1976. évi külföldi műveiből:

Miguel Angel Asturias
KINCSES ÚRFI

A Nobel-díjas író regénye álom és valóság kettétéphetetlen szövetében ábrázolja egy kisfiú világra eszmélését, költővé válásának első lehetőségeit. A regény hátborzongató, pogány, mitikus költőiségének háttérében jelen van az indián múltat a spanyol hódítás ellenére is megőrző Guatemala. Asturias regénye ezt a távoli világot s az európai hagyománytól nagyon elütő meseszövést hozza el a magyar olvasónak.

Heliodorosz

SORSÜLDÖZÖTT SZERELMESEK

A III. századból maradt fenn korának legjobb és legnépszerűbb regénye, amely Theagenész és Kharikleia szerelmének viszontagságos, izgalmasan bonyolított történetét mondja el. Kelléktárában minden együtt van, ami az igazi kalandregényhez elkerülhetetlenül szükséges. Érdekessége, hogy az eredeti görög szöveg Mátyás király tulajdonában volt.

Bernard Malamud
A MESTEREMBER

Jakov Bok, a regény hőse, szakasztott olyan kisember, mint a Malamud-életmű New-York-i szatócsai, cipészei. Csakhogy az ő számára a vallás, az elvont hit már nem vigasztalás, nem támasz és nem menedék. Az út, amelyet a rituális gyilkossággal vádolt szegény kis zsidó mesterember megtesz, a végletessé fokozott emberi szenvedés útja, nem a sors elfogadásáig, vállalásáig vezet, hanem a tudatos forradalmárságig.

Ferdinand Oyono

AZ ÖREG NÉGER ÉS A KITÜNTETÉS

Tragikomikus a gyarmatosítókhoz hűséges öreg néger esete, mint mindenkié, aki nem érti helyzetét a világban. Sokévi hűsége jutalmául kap ugyan a városban egy kitüntetest, melyet a fő-főparancsnok tűz a mellére, de mikor az ünnepi lakomán leissza magát, a rendőrök összeverik, mintha egész életében közönseges, lázadó néger lett volna.

KÖVETKEZŐ KÖTETÜNK

Kaffka Margit HANGYABOLY

Káffka Margit kisregénye egy zárdai főnökasszony-választás izgalmainak és feszültségeinek erőterébe viszi az olvasót, furcsa, emberien esendő, szánalmas vagy tragikus figurák szigorú formák közé szorított társadalmába. A zárdai kisvilágát hatalmi ambíciók, reformtörekvések, egymással felelő szándékok, finoman szövődő kapcsolatok, titkos izgalmű hajlamok, tettértékű szavak, áttételes lázongások, várakozások és csalódások teszik nyughatatlannul elevenné s megújulóan érdekessé.

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő Sebes Katalin

Műszaki vezető János István

Műszaki szerkesztő Ágotai Béláné

A sorozatterv Murányi István munkája

A fedélen Herpai Zoltán rajza

780. kötet. Megjelent 1976-ban, 14,75 A/5 ív terjedelemben

Sz 2607-d-7678

76.1494 Athenaeum Nyomda, Budapest

Rotációs magasnyomás

Felelős vezető Soproni Béla vezérigazgató

KETTŐS KÖTET
6,— F O R I N T

Avroszimov úr, ifjú orosz nemes, kétszázhusz jobbágy büszke tulajdonosa, a cár odaadó híve falujából Pétervárra érkezik. Az a megtiszteltetés éri, hogy irnokként jelen lehet a dekabrista összekülvök perén. A rázúduló események súlya és hatása alatt a fiatalember élete, gondolkodása gyökeresen átalakul. A világ hierarchikus berendezkedésének megnyugtató egyértelműsége fokozatosan átadja helyét tudatában egy új értékrendnek; a Cár Atyuska istenből zsarnokká, a dekabrista fővádlott, Pesztyei ezredes pedig félelmetes „gonosztevőből” a szükséges társadalmi változásokért küzdő, áldozatkész emberré minősül át.

Avroszimovnak olyan morális kérdéseket kell átgondolnia, amelyek korábban fel sem merülhettek benne: milyen határig lehet behódolni a terrornak, anélkül, hogy magunk is bűnrészessé válnánk? Egyáltalán, lehetséges-e ez? Vagy aki az első lépéseket megtette, a továbbiakra is rákényszerül? A passzív szemlélő felelős-e az események alakulásáért, vagy távol tartva magát tőlük tiszta maradhat?

A mai szovjet irodalom nagy tehetségű alkotójának, a grúz-örmény származású Okudzsavának regénye nem véletlenül lett az utóbbi évek egyik legjelentősebb könyvsikere. Nemcsak korképet és izgalmas lélektani fejlődésrajzot ad, de mint minden igazán jó történelmi regény, a ma emberének problémáira keres választ; a történelmi téma a mához szülő mondanivaló kerete.